

ДАК
ФРЕНСІЗ
У ПАСТЦІ

МАЙ
ШЕВАЛЬ
ПЕР
ВАЛЕ

ЗАМКНЕНА
КІМНАТА

Зарубіжний
детектив

**ДІК
ФРЕНСІЗ**

У ПАСТЦІ

РОМАН

**МАЙ
ШЕВАЛБ**

**ЦЕР
ВАЛЕ**

**ЗАМКНЕНА
КІМНАТА**

РОМАН

КИІВ
ВИДАВНИЦТВО ЦК ЛКСМУ
«МОЛОДЬ». 1984

И (Англ)
Ф87

В романе известного английского писателя Д. Френсиза герои на свой страх и риск восстанавливают справедливость, после того как официальное расследование дела об убийстве пошло по ложному пути.

Острое сатирическое произведение шведских мастеров детектива М. Шеваль и П. Вале дает яркую картину нравов буржуазного общества, в котором борьба с преступностью доверена людям низкого профессионального и морального уровня.

Перекладено за виданнями:

Dick Francis. In the Frame,
Pan Books, London, 1981;
Maj Sjöwall och Per Wahlöö,
Det slutna rummet.
Bokförlaget Par/Norstedts,
Stockholm, 1972

Дік Френсіс

Ф87 У пастці: Роман / [З англ. пер. Д. К. Грицюк],
Май Шеваль, Пер Вале. Замкнена кімната: Роман
/[Зі швед. пер. О. Д. Сенюк]. К.: Молодь, 1984.—
408 с.

До збірника ввійшли твори провідних майстрів Англії та Швеції,
в яких показано класову сутність злочину в буржуазному суспільстві.

Ф 470300000—075
M228(04)—84 111.84

И (Англ.) + И (Швед.)

© Упорядкування, український переклад, ілюстрації.
Видавництво «Молодь», 1984

ДІК ФРЕНСІЗ

У ПАСТЦІ

РОМАН

З англійської переклав ДМИТРО ГРИЦЮК

Я складаю щиру подяку професійним художникам Майклу Джеффри з Австралії і Йозефу Гра з Чехословаччини, які ласкаво ознайомили мене зі своїми майстернями, методами роботи, способом мислення і життям. Висловлюю вдячність також багатьом мистецьким галереям, експерти яких давали мені потрібну інформацію і допомагали в роботі, а саме: Пітерові Джонсону з галереї «Оскар енд Пітер Джонсон», Лондон, Південно-Західний район, 1, та галереї «Стад енд Стейбл» в Аскоті.

Розділ перший

Я стояв біля місця трагедії, ще нічого не знаючи про неї, і силкувався збагнути, що тут діється.

Біля будинку мого кузена стояли три поліційні машини і карета «швидкої допомоги» із сигнальною башточкою, де зловісно блимало блакитне світло; люди із зосередженими обличчями метушливо снували крізь відчинені парадні двері. Холодний вітер ранньої осені сумно гнав уздовж вулиці пожухле брунатне листя, проносилися свинцеві хмари, нагнітаючи передчуття лиха. Шоста година вечора, п'ятниця, графство Шропшір, Англія.

Яскраво-білі спалахи, які час від часу зблискували у вікнах, свідчили, що всередині будинку працювали фотографи. Я зняв з плеча сумку, поставив її разом з невеличкою валізою на траву і так, у небезпідставному передчутті чогось недоброго, закінчив подорож до свого кузена.

Я приїхав сюди поїздом, щоб провести уїкенд. Але кузен не зустрів мене з машиною, як пообіцяв, і я пройшов пішки півтори милі путівцем, сподіваючись, що він ось-ось примчить у своєму заляпаному «пежо», дужий, сповнений жартів, перепросин і планів.

Ніяких жартів не було.

Він стояв у холі блідий і немов очманілий. У своєму охайному робочому костюмі, здавалось, увесь обм'як, руки безвільно звисали вздовж тулуба, ніби він уже ними не володав. Голова його була злегка повернута до вітальні, де спалахували бліци фотографів, в очах застиг вираз шоку.

— Доне? — звернувся я і підійшов ближче.— Дональде!

Він не чув мене. Зате почув поліцейський. Він метнувся з вітальні, у своїй темно-голубій уніформі, схопив мене за руку, різко повернув і нецеремонно штовхнув до дверей.

— Вийдіть звідси, сер,— сказав він.— Прошу вас.

Дональд невпевнено перевів на нас свій напружений погляд.

— Чарлз...— його голос був хрипкий.

Поліцейський послабив стиск.

— Ви знаєте цього чоловіка? — спитав він Дональда.

— Я його кузен,— сказав я.

— О-о! — Він прийняв руку, наказав мені залишатися в кімнаті і потурбуватися про містера Стюарта, а сам повернувся до вітальні порадитися.

— Що сталося? — запитав я.

Дон не мав уже сили відповідати. Його голова знову повернулася до дверей вітальні. Пройнятий жахом, він ніяк не міг прийти до тями. Я не послухав порад поліцейського, ступив десять обережних кроків і зазирнув усередину.

Знайома кімната була незвично порожня. Ні картин, ні прикрас, ні східних килимів, якими була встелена аж до плінтусів підлога. Тільки голі сірі стіни, оббиті ситцем канапи, безладно відсунуті важкі меблі і великий простір заплених квадратів паркетної підлоги.

А на підлозі — закритавлений труп молодої дружини мого кузена.

У просторій кімнаті було повно людей з поліції, заклопотаних своїми справами: вони обмірювали, фотографували, знімали відбитки пальців. Я усвідомлював, що вони тут, але не бачив їх. Я бачив тільки Регіну, яка лежала навznak з восковим обличчям.

Напіврозплющені очі з мертвотним відблиском, відвисла нижня щелепа, незграбна поза справляли гнітюче враження. Відкинута вбік рука із скарлюченими білими пальцями немов застигла у благанні.

Тут пощади не було.

Я дивився на її розміщену голову і відчував, як кров холоде мені у жилах.

Поліцейський, що випихав мене перед цим, повернувся після короткої консультації зі своїм начальством і, побачивши, як я похитуюсь на порозі, стурбовано поспішив до мене.

— Я ж велів вам чекати з того боку, сер,— кинув він роздратовано, даючи зрозуміти, що я сам винен у тому, що мені стало недобре.

Я тупо кивнув головою і вийшов у хол. Дональд сидів на східцях і, здавалося, нічого не бачив. Я сів на підлогу біля нього і схилив голову на коліна.

— Це я... з... знайшов її,— промовив він.

Що на це відповісти?

У мене перехопило горло. Мені самому було моторошно. А він же з нею жив, любив її. Квалість поволі проходила, хоч залишалося відчуття нудоти. Я зіперся на стіну, мені шкода було, що я нічим не міг йому допомогти.

— Вона... ніколи... вдома... п... п'ятницями,— пробелькотів він.

— Знаю.

— О ш... шостій. О ш... шостій годині вона повертала-ся... додому. Завжди.

— Зараз принесу бренді,— сказав я.

— Вона не мала... бути тут...

Я насилу підвівся з підлоги і пішов до їдальні; тільки тут я збагнув нарешті, що означає ота порожня вітальня. У цій кімнаті теж були голі стіни, голі полиці, повисовувані й поскидувані на підлогу порожні шухляди. Ні срібних оздоб, ні срібних ложок, ані виделок. Зникла колекція старовинної порцеляни. Натомість — купа стягнутих зі столу скатертин, серветок і бите скло.

Дім мого кузена пограбовано. І Регіна... Регіна, яка ніколи п'ятницями не бувала вдома... чомусь прийшла...

Я підійшов до розграбованого буфета переповнений гнівом, ладен порозбивати голови всім отим пожадлигим і немилосердним негідникам, що так цинічно і жорстоко знищують зовсім незнайомих людей. Співчуття — це заняття святих. Я ж відчував лише зненависть, люту і нещадну.

Мені пощастило знайти дві вцілілі склянки, але жодного трунку. Обурений, я вийшов через двері-млинок на кухню і налив води в електричний чайник.

І в цій кімнаті повсюди видніли сліди грабунку. З полиць геть-чисто все було зметено. Які ж скарби,— дивувався я,— сподівалися знайти злочинці на кухні? Я нашвидкуруч заварив дві чашки чаю, порився у шафочці, де Регіна тримала прянощі, і, знайшовши бренді, відчув безглузду радість, що воно ще залишилося. Тут принаймні негідники дали маху.

Дональд все ще нерухомо сидів на східцях. Я втиснув йому в руку чашку з міцним солодким напоєм, наказав випити, і він випив.

— Вона ніколи не бувала вдома... п'ятницями,— вже вкотре повторив він.

— Авжеж,— погодивсь я та й замислився: скільки ж людей знали про те, що її п'ятницями не було вдома?

Ми повільно допили чай. Я забрав у Дональда чашку, поставив разом зі своєю на підлогу і знову сів біля нього. Переважна більшість меблів, що стояли у холі,—пропала. Невеличкий шератоновий письмовий стіл... оббитий шкірою стілець... годинник дев'ятнадцятого століття у масивній оправі...

— Боже мій, Чарлзе,— сказав він.

Я глянув на нього. В його очах стояли сльози, на обличчі застиг невимовний біль. А я нічим, нічим не міг зарадити його горю.

Цей жахливий вечір, здавалось, ніколи не скінчиться. Уже звернуло за північ. Поліцейські,— подумав я,— люди чемні, добре знають свою справу і не такі вже й черстві. Та нібито головне для них — лише схопити злочинців, а не втішати потерпілих. Мені здалося також, що в багатьох їхніх запитаннях вчувалися нотки сумніву: мовляв, а чи не самі домовласники зумисне влаштували пограбування, аби лише дістати добру страховку і замести всі сліди?

Дональд, здавалося, нічого цього не помічав. Він відповідав стомлено, ніби механічно, іноді, перш ніж відповісти, робив довгі паузи.

Так, усе, що вкрадено, було добре застраховане.

Так, майно було вже застраховане багато років.

Так, він був у своїй конторі цілий день, як завжди.

Так, він виходив перекусити. Сандвічами у пабі.

Так, він працює в агентстві довозу вина.

Його контора в Шрусбері.

Йому тридцять сім років.

Так, його дружина набагато молодша. Їй двадцять два.

Про Регіну він говорив затинаючись, ніби язик і губи не слухались його: «Вона завжди... п'ятницями... працювала в магазині кві... квітів... у своєї при... приятельки».

— Чому?

Дональд неуважно подивився на поліцейського інспектора, що сидів навпроти за обіднім столом. Стільці від старовинного обіднього гарнітура зникли. Дональд сидів у плетеному кріслі, принесеному з солярію. Інспектор, констебль і я розмістилися на кухонних ослонах.

— Що?

— Чому вона саме п'ятницями працювала у магазині квітів?

— Йй... йй... по... подобалося...

Я різко перебив:

— Вона була квіткаркою ще до того, як вийшла за Дональда. Їй подобалося бути при ділі. У п'ятницю вона завжди виготовляла різні композиції з квітів для дансингів, для весільних урочистостей...— «І жалобні вінки теж»,— подумав я, але не міг цього сказати.

— Дякую, сер, однак я певен, що містер Стюарт може відповідати сам.

— А я певен, що не може.

Поліцейський інспектор повернувся, уп'явшись у мене очима.

— Адже він у шоковому стані,— закінчив я свою думку.

— Ви лікар, сер?

В його голосі почувся відтінок чемної недовіри, що, безперечно, відповідало його професії. Я нетерпляче покрутив головою. Він глянув на Дональда, міцно стулив губи і знову повернувся до мене. Його прискіпливий погляд ковзнув по моїх джинсах, вицвілій джинсовій куртці, жовто-коричневому светрі, дорожніх черевиках і зупинився на обличчі. Видно було, що я не справив на нього враження.

— Добре, сер. Як вас звуть?

— Чарлз Тодд.

— Вік?

— Двадцять дев'ять років.

— Професія?

— Художник.

Констебль без особливого ентузіазму занотував ці скромні дані у своєму записнику.

— Малюєте картини чи будинки фарбуєте?

— Картини.

— А що ви робили сьогодні, сер?

— Виїхав о пів на третю з Педдінгтона, а зі станції прийшов сюди пішки.

— Мета візиту?

— Просто так. Я завжди приїжджаю сюди раз чи двічі на рік.

— Добрі друзі, значить?

— Так.

Він якось непевно хитнув головою, повернувся до Дональда і почав сипати запитаннями, але вже ставив їх терпляче і без притиску.

— І о котрій годині ви звичайно повертаєтеся додому в п'ятницю, сер?

— Приблизно о п'ятій,— сказав Дон безвиразно.

— А сьогодні?

— Так само.— Болісна тінь пробігла по його обличчю.— Я побачив, що тут побували злодії... Подзвонив по телефону...

— Так, сер. Ми прийняли ваш виклик о сімнадцятій годині шість хвилин. А після того, як подзвонили нам, ви заходили до вітальні подивитися, що звідти вкрадено?

Дональд не відповів.

— Наш сержант знайшов вас там, сер, якщо ви пригадуєте.

— Чому? — промовив Дон з болем у голосі.— Чому вона прийшла додому?

— Я сподіваюся, що ми встановимо істину, сер.

Ретельне, невідступне розпитування тривало довго, але, наскільки я зрозумів, не досягло своєї мети, лише довело Дональда майже до цілковитого виснаження.

Я, на свій сором, відчув звичайнісінький голод, бо не потурбувався про те, щоб поїсти у той день. З жалем я подумав про обід, на який покладав надії. Регіна не шкодувала для страв всіляких компонентів, приправ, вина і, ніби між іншим, вміла приготувати чудовий обід. Регіна, зі своєю кучмою темного волосся і незмінною усмішкою, балакуча, легковажна і привітна. Безневинну дівчину спіткало таке лихо.

Увечері її тіло поклали у санітарну машину й повезли. Я чув усе це, але Дональд і знаку не подав, що розуміє, звідки той шум. Я подумав, що, може, його мозок вибудував своєрідний захисний бар'єр проти всього, що завдавало нестерпних мук, і це можна було зрозуміти.

Інспектор нарешті встав і розім'явся; від довгого сидіння на кухонному ослоні у нього заніміли ноги та спина. Він сказав, що залишить на ніч у будинку чергового констебля, а сам повернеться вранці. Дональд непевно похитав головою; він, очевидно, не розчув як слід його слів, і навіть коли поліція поїхала, все ще сидів у кріслі, як робот, неспроможний повернутися.

— Ходімо,— сказав я.— Ходімо спати.

Я взяв його за руку, допоміг підвестися і повів по сходах нагору. Він ішов, як сновида, не опираючись.

У їхній спальні панував розгардіяш, проте у кімнаті з двоспальним ліжком, приготованим для мене, все лишалося на своїх місцях. Він не роздягаючись упав крижем у ліжко, затулив руками очі й у страшенному відчаї поставив те запитання, яке ставлять собі страждальці всього світу і на яке немає відповіді:

— Чому? Чому це сталося саме з нами?

Я пробув у Дональда цілий тиждень, і за цей час на деякі запитання,— тільки, звичайно, не на це,— відповідь знайшлася.

Найпростіше було з'ясувати, чому Регіна завчасу повернулася додому. Вже давненько у неї з приятельською-квіткаркою були напружені стосунки, аж ось нарешті вибухнула неприємна сварка, і Регіна відразу пішла. Вона виїхала десь о пів на третю і, певно, поїхала прямо додому, оскільки припускалося, що принаймні за дві години до п'ятої вона була вже мертва.

Про все це у напівофіційній формі повідомив Дональда

поліцейський інспектор у суботу після обіду. Дональд ви-
йшов у осінній сад і заплакав.

Інспектор Фрост¹, людина така ж холодна, як і його
ім'я, тихо зайшов на кухню, зупинився поруч зі мною і
став спостерігати за Дональдом, що стояв, похнюпившись,
серед яблунь.

— Я хотів би довідатися від вас про стосунки між мі-
стером і місіс Стюарт.

— А що саме вас цікавить?

— Ну, як вони ладнали між собою?

— Хіба ви ще не зрозуміли?

Він відповів не відразу і якимось невиразно:

— Сила переживання в горі не завжди точно вказує
на силу почуттів у коханні.

— Ви так завжди висловлюєтесь?

Ледь помітна посмішка промайнула на його обличчі
і згасла.

— Я процитував з підручника психології.

— «Не завжди» означає «як правило»,— сказав я.

Він кліпнув очима.

— Ваш підручник — формене пустослів'я.

— Провина та каяття можуть виявлятися і в надмір-
ній жалобі.

— Небезпечне пустослів'я,— додав я.— Наскільки я мо-
жу судити, медовий місяць ще не скінчився.

— Після трьох років?

— А чом би й ні?

Він стеновав плечима і промовчав. Я відвернувся, щоб
не дивитися на Дональда, і сказав:

— Чи є шанси повернути що-небудь з украденого?

— Гадаю, мінімальні. Коли йдеться про старожитності,
то поки повернеться господар, речі десь найпевніш уже бу-
дуть на півдорозі через Атлантику.

— Це не той випадок,— заперечив я.

Він зітхнув.

— Навряд. Протягом останніх років було сотні зломів
з пограбуванням, але вдалося повернути мізерію. Антикваріат
— великий бізнес у наші дні.

— Злодії стали знавцями антикваріату? — спитав я
скептично.

— Тюремні бібліотеки повідомляють, що найбільшим
попитом користуються у них саме книги про антикваріат.
Уся ця братія добре визуджувала їх, щоб відразу після
виходу з в'язниці реалізувати свої плани.

¹ Frost — мороз (англ.). (Тут і далі прим. пер.)

В голосі його несподівано зазвучали цілком людські інтонації.

— Може, вип'ємо кави? — запропонував я.

Він подивився на годинник, звів брови і погодився. Поки я готував каву, він сидів на кухонному ослоні; поріділе русяве волосся, витертий сірий костюм — інспекторові явно за сорок.

— Ви одружені? — запитав він.

— Ні.

— У вас був роман з місіс Стюарт?

— А-а! Он ви куди гнете!

— Як не запитаєш, ніхто сам не скаже.

Я поставив на стіл пляшку молока, цукорницю, запросив пригощатися. Він поволі розмішав каву.

— Коли ви були тут востаннє?

— Торік у березні. До їхньої подорожі в Австралію.

— В Австралію?

— Вони їздили туди, щоб ознайомитися з процесом виноробства. Дональд мав намір організувати оптові поставки австралійського вина. Їх не було десь зо три місяці. Спитати б: чому їхній будинок не пограбували тоді, коли грабіжники нічим не ризикували?

Він відчув у моєму голосі прикрість.

— Життя сповнене гіркої іронії.

Кава була гаряча, він обережно склав губи дудочкою, втягнувши повітря, і подув на димучий напій.

— Які у вас були плани на сьогодні? Якби, звичайно, все було гаразд?

Я мусив згадати, який же сьогодні день. Субота. Фантастичний, нереальний день.

— Пішов би на верхогони, — сказав я. — Ми завжди ходимо на верхогони, коли я приїжджаю в гості.

— Вони любили верхогони?

Те, що він сказав про них у минулому часі, ризонуло мені слух. Тепер стільки всякого відійшло у минуле. Мені було важко переключитися, набагато важче, ніж йому.

— Так... але, я гадаю, вони ходять... ходили... лише заради мене.

Він знову скуштував кави, обережно відсorbнувши ковток.

— Як це розуміти? — запитав він.

— Я малюю переважно коней, — пояснив я.

Дональд зайшов чорним ходом, змарнілий, з червоними від безсоння очима.

— Там преса дереться через живопліт, — кинув він похмуро.

Інспектор Фрост скреготнув зубами, встав, відчинив двері до холу і голосно гукнув усередину будинку:

— Констебль! Підіть зупиніть цих репортерів, щоб вони не прорвалися у садок.

— Слухаюсь, сер!— відповів здаля голос, і Фрост вибачився перед Дональдом.

— Від них просто спасу нема, розумієте, сер. Їм постійно наступають на п'яти їхні видавці, а вони, своєю чергою, з нас жили висотують у подібних випадках.

Цілий день дорога навпроти Дональдового будинку була загачена машинами, які щоразу вивергали натовпи репортерів, фотографів і просто шукачів сенсацій, тількино хтось виходив із парадних дверей. Ніби зграя голодних вовків причаїлась у чеканні, і я подумав, що вони врешті-решт можуть накинутися і на Дональда. Яке їм діло до його почуттів?

— Газетярі слухають радіо на частотах поліції,— похмуро сказав Фрост.— Іноді преса прибуває на місце злочину раніше, ніж ми.

Іншим разом ці слова мене б розсмішили, але навряд чи доречно було сміятися у присутності Дональда. Поліція, звичайно, подумала спочатку, що й тут стався такий казус: виявляється, констебль, який намагався силоміць виштовхнути мене, переплутав мене з пронозливим писакою.

Дональд важко опустився на ослін і втомлено сперся ліктями на стіл.

— Чарлзе,— сказав він,— я зараз з'їв би трохи супу. Розігрій, якщо тобі не важко.

— Звичайно,— сказав я потішено. Раніше він відмовлявся від їжі, здавалося, сама думка про неї викликає у нього відразу.

Фрост звів голову, немов за сигналом, все його тіло випросталося, і я зрозумів, що він вичікував саме такого моменту, а то все лише примірявся, прикидав. Він зачекав ще трохи, а я тим часом відкрив банку концентрату фірми «Кемпбел», висипав її у каструлю, додав води, столового бренді і помішував, доки грудочки не розчинилися. Фрост пив каву і чекав, поки Дональд з'їсть дві повні тарілки супу із шматочком чорного хліба. Тоді чемно попросив мене вийти і, коли я залишив їх, почав, як висловився потім Дональд, «серйозно копати».

Через три години, коли вже стемніло, інспектор пішов. Я спостерігав за ним з верхнього поверху через вікно на сходовому помістку. Одразу ж біля вхідних дверей інспектора і переодягненого у цивільне констебля, що супроводжував його, перехопив розпатланий молодик з мікро-

фоном, і перш ніж їм вдалося обминути його і дістатися до своєї машини, зграя репортерів з дороги щодуху кинулась у сад через травник.

Я методично обійшов увесь будинок: позашторював вікна, перевіряв, як вони зачинені, позамикав і взяв на засуву всі двері. Дональд, який усе ще сидів на кухні, запитав:

— Що ти робиш?

У нього було бліде і стомлене обличчя.

— Піднімаю мости.

— О-о!

Незважаючи на тривалу бесіду з інспектором, він, здавалося, став набагато спокійніший, панував над собою, і, коли я закінчив «блокувати» кухонні двері, що вели до садка, він сказав:

— Поліція хоче мати список усього, що пропало. Ти допоможеш мені скласти його?

— Звичайно.

— Ми хоч чимось займемось...

— Авжеж.

— У нас був опис майна, але він лежав у письмовому столі в холі. Вони забрали його.

— Гіршого місця для зберігання не придумаєш,— зауважив я.

— Приблизно так висловився і він. Інспектор Фрост.

— А як там твоя страхова компанія? Вона не має такого списку?

— Має, тільки найцінніших речей, ну, скажімо, картини та коштовності.

Він зітхнув.

— Усе інше було записане вкупі як «майно».

Ми почали з їдальні, і не без успіху. Засовуючи у сервант порожні шухлядки, ми тим часом намагалися пригадати, що містилося у кожній з них, і все це я записував з його уст. Тут раніше лежало чимало масивного столового срібла, що дісталось Дональдові у спадок і нажите було його родом у заможному минулому. Дональд любив старожитності, користувався ними просто-таки з насолодою, але тепер анітрохи не обурювався пропажею, ніби разом з майном зникли і його емоції, голос його був байдужий і на той час, як ми впоралися з сервантом, навіть знуджений.

Він дивився на ряди порожніх полиць, де раніше зберігалася чудова колекція порцеляни початку дев'ятнадцятого століття, зовсім надломлений.

— Чи не все одно? — кинув Дональд похмуро і відвернувся.— У мене просто вже немає сили хвилюватися.

— А як же тоді бути з картинами?

Відстороненим поглядом він обвів голі стіни. Там, де висіли картини, чітко видніли світлі довгасті плями оливкової барви. У цій кімнаті вони тримали здебільшого роботи сучасних британських художників: Хокні, Бретбі, обох Лоурі і Спера,— створені, можна сказати, не в найкращі дні творчого натхнення авторів. Дональд не любив цих картин, казав, що вони «ріжуть око і створюють сумбур».

— Ти, мабуть, пам'ятаєш їх краще, ніж я,— мовив він.

— Пригадую деякі.

— Є щось випити?

— Тільки столовий брендї,— відказав я.

— Можемо випити вина.

— Якого вина?

— В льоху.— Він раптом широко розплющив очі.— Боже мій, я забув про льох!

— Я навіть не знав, що він у тебе є.

Він кивнув головою.

— Тому я і придбав цей будинок. Ідеальна вологість і температура для тривалого зберігання вина. У бордо і портвейн, що стоять там, вкладено чималі гроші.

У льоху, звісно, нічого не було. Тільки три ряди порожніх стелажів від підлоги до стелі і одна-однісінька картонна коробка на простому дерев'яному столі.

Дональд лише стенив плечима.

— Ну-ну... Оце-то так...

Я зняв накривку картонної коробки і побачив елегантні закорковані шийки пляшок з вином.

— Хоч цього вони не взяли,— сказав я.— Спихвату.

— А може, зумисне,— криво посміхнувся Дон.— Це австралійське вино. Ми привезли його з собою.

— Це краще, ніж нічого,— сказав я недбало, витягуючи пляшку і читаючи етикетку.

— Воно краще за багато інших сортів. Переважна більшість австралійських вин не мають собі рівних.

Я виніс ящик нагору і поставив на стіл у кухні. Східці з погреба вели у підсобку, де стояли пральні машини та інше господарське причандалля; у мене завше було таке враження, ніби це просто стінна шафа. Я замислено дивився на двері — нічим не примітна, пофарбована у білий колір панель, що зовсім не вирізнялася на загальному тлі.

— Як ти гадаєш, грабіжникам було відомо, що вино тут? — запитав я.

— Хтозна.

— Я б ніколи не знайшов його.

— Бо ти не грабіжник.

Він пошукав корківник, відкоркував пляшку і наповнив дві склянки темно-червоною рідиною. Я покуштував її. І справді, це було чудове вино, навіть на мій непрофесійний смак. Wynn's Coonawarra Cabernet Sauvignon. Навіть назва так само ніжно і приємно обволікає язик, як і продукт. Дональд пив вино не смакуючи, ніби воду, склянка раз чи двічі дзенькнула об його зуби. У багатьох його рухах ще відчувалася непевність, ніби він ніяк не міг згадати, як що робиться, а все через те, що половина його думок, я певен, була поглинена Регіною, і це буквально паралізувало його.

Той, колишній Дональд був людиною упевненою в собі, він уміло вів середньої руки спадковий бізнес, невдовзі розширив його. У нього було вольове, ніби різблене обличчя, освітлене янтарним відблиском завжди усміхнених очей. Він не шкодував грошей на модні зачіски.

Теперішній Дональд був приголомшений нещастям, розгублений, він хоч і намагався поводитися пристойно, спокійно, але надто хисткою була його хода, коли він підіймався східцями.

Ми провели вечір на кухні: розмовляли про всяку всячину, щось нашвидкуруч поїли, а потім усі свої запаси поскладали знову на полицки. Дональд вдавав діловитість, але половину слоїків поставив догори дном.

У парадні двері дзвонили тричі за вечір, проте не так, як це було умовлено з поліцією. Телефон не дзвонив зовсім — трубка була знята. Дональд відхилив пропозиції місцевих друзів пожити у них; він аж здригався від того, що муситиме розмовляти ще з кимось, крім Фроста й мене.

— Чому вони не забираються геть? — спитав він розпачливо після того, як у парадні двері подзвонили втретє.

— Заберуться, тільки як тебе побачать, — відказав я, а подумки додав: «Спочатку висмокчуть тебе, а потім виплюнуть, наче шкуринку».

— Просто несила, — втомлено похитав він головою.

Усе це скидалось на облогу.

Ми врешті-решт знову зійшли нагору, щоб бодай трохи поспати, хоч, здавалося, Дональдові, як і минулої ночі, не пощастить склепити повік. Поліційний лікар залишив снодійне, але Дональд до нього не доторкався. Я силою змушував його випити, але, як і вчора, намарне.

— Ні, Чарлзе. Це буде так, ніби я її зрадив... ухилився. Дбав тільки про себе, а не про... Який це жах... вмирати отак, коли поруч нікого з тих, хто... лю... любив її.

Він ніби намагався знайти втіху для неї у власному

стражданні. Я кивнув головою і більше не в'язнув до нього із снодійним.

— Ти не заперечуватимеш,— запитав він несміливо,— якщо я спатиму цієї ночі в окремій кімнаті?

— Звичайно, ні.

— Ми можемо постелити тобі в будь-якій іншій кімнаті.

— Авжеж.

Він відчинив шафу і показав, де лежить білизна.

— Ти зумієш дати собі з цим раду?

— Звичайно,— сказав я.

Він повернувся і, помітивши світлу пляму на голій стіні, заляк, немов громом вражений.

— Вони взяли Маннінгза¹,— промовив він.

— Якого Маннінгза?

— Що ми придбали в Австралії. Я цю картину повісив там... усього тиждень тому. Я хотів показати її тобі. Це одна з причин, чому я попросив тебе приїхати.

— Шкода,— сказав я.— Ні, це не ті слова.

— Кінець,— сказав він безпорадно.— Все пропало.

Розділ другий

У неділю вранці Фрост прибув знову — енергійний, зі спокійними спостережливими очима і стриманими манерами. Я відчинив парадні двері на умовлений дзвінок, і він пройшов за мною на кухню, де ми з Дональдом, здавалось, отаборилися надовго. Я мовчки показав на ослин, і Фрост сів, випроставши спину, щоб вона йому не затерпла.

— Маю для вас дві новини,— сказав він Дональдові офіційним тоном.— По-перше, незважаючи на те, що ми якнайретельніше оглянули цей будинок учора і позавчора ввечері, нам не вдалося знайти відбитків пальців.

— І нема ніякої надії? — запитав я.

— Ні, сер. Професійні грабіжники завжди зодягають рукавички.

Дональд терпляче чекав з виразом байдужості на посірілому обличчі, ніби те, про що говорив Фрост, зовсім його не обходило. Я подумав, що для Дональда ніщо вже не має значення.

— По-друге,— сказав Фрост,— наше розслідування у

¹ Алфред Джеймс Маннінгз (1878—1959) — англійський художник, який спеціалізувався у малюванні коней, перегонів, краєвидів і сцен з полювання.

цьому районі показало, що у п'ятницю після обід біля ваших парадних дверей був припаркований фургон.

Дональд тупо подивився на нього.

— Темного кольору і весь у пилюці, сер.

— О-о! — сказав Дональд непевно.

Фрост зітхнув.

— Що ви знаєте про бронзову статуетку коня, сер? Здибленого коня?

— Вона у холі,— машинально відповів Дональд і нахмурих брови.— Я хотів сказати: була там. Її нема.

— Звідки ви про неї дізналися? — поцікавився я у Фроста і, ще не скінчивши запитання, здогадався, яка буде відповідь.— О ні...— мені перехопило горло.— Я подумав, може, ви знайшли її... випала з фургона?..

— Ні, сер.— Його обличчя залишалося спокійним.— Ми знайшли її у вітальні біля місіс Стюарт.

Дональд також чудово зрозумів, про що йдеться. Він різко підвівся, підійшов до вікна і задивився на спорожнений сад.

— Важка,— промовив він нарешті.— Сама її підставка...

— Так, сер.

— Це повинно було статися... швидко.

— Так, сер,— знову сказав Фрост, і це прозвучало скоріш як констатація факту, ніж потіха Дональдові.

— Бі... бідолашна Регіна.— Слова його були тихі, горе — безмежне. Він важко опустився на стілець і втупився очима у простір.

Фрост обережно перевів розмову на вітальню, яку поліція опечатала на кілька днів, і попросив, щоб ніхто з нас туди не заходив.

Жоден з нас.

Крім того, вони закінчили обстеження будинку, і містер Стюарт може користуватися іншими кімнатами, якщо захоче, де відбитки пальців посипані сірувато-білим порошком на полірованих поверхнях.

Містер Стюарт і знаку не подав, що чує все це.

Чи підготував уже містер Стюарт список викрадених речей?

Я подав аркуш із переписаним столовим сріблом та картинами, що я зміг пригадати. Фрост звів брови і відкопил губи.

— Нам потрібно буде більше, ніж це, сер.

— Спробуємо пригадати сьогодні ще щось,— пообіцяв я.— Там бракує ще багато вина.

— Вина?

Я показав йому порожній льох, і він піднявся звідти замислений.

— Потрібно було немало часу, щоб винести все,— зауважив я.

— Вельми схоже на це,— зосереджено сказав він.

Свої думки він лишав при собі. Фрост порадив Дональдові підготувати коротку заяву і зачитати її перед спраглими новин репортерами, які ще чекали надворі,— нехай ті вже забираються і друкують почуте.

— Ні,— відказав Дон.

— Лише коротку заяву,— наполягав на своєму Фрост.— Ми можемо підготувати її зараз, якщо ви не проти.

Фрост написав її по суті сам, і я здогадався, що він зробив це не лише заради Дональда, а й для себе, бо хотів спекатися газетярів, від яких йому доводилося постійно відбиватися. Закінчивши писати, він прочитав заяву вголос. Вона звучала як поліційний звіт, пересипаний спеціальною термінологією, і була така далека від пережитого Дональдом, що мій кузен зрештою погодився зачитати її перед репортерами.

— Але щоб не було фотографів,— стурбовано сказав він, і Фрост запевнив, що простежить за цим.

Вони заповнили хол, цей натовп із голодними очима шукачів сенсацій, ці зубри своєї всюдисущої професії, позбавлені емоцій сотнями подібних вторгнень у людські трагедії. Звичайно, їм шкода хлопця, у якого вбили дружину, але новини є новини, а газети продаються завдяки поганим новинам, і якщо репортери не постачатимуть своїм власникам потрібного товару, то втратять роботу на користь своїх більш заповзятливих конкурентів. Рада преси останнім часом заборонила подібні безцеремонні копирсання в біографії, але лазівка, що ще залишилася, завдавала чимало прикросів потерпілим.

Дональд стояв на сходах. Ми з Фростом — під ними; Дон читав без жодного виразу, ніби ті слова стосувалися когось іншого.

«...Я повернувся додому приблизно о сімнадцятій нуль-нуль і помітив, що за час моєї відсутності зникла значна кількість цінних речей... Я негайно подзвонив у поліцію... Моя дружина, якої завжди п'ятницями не було вдома, несподівано повернулася... і, можна припустити, порушила плани злочинців».

Він зупинився. Розчаровані репортери старанно занотували ходульні фрази. Один з них, явно обраний репортерами задалегідь, почав ставити запитання із вкрадливими м'якими нотками у голосі.

— Скажіть, будь ласка, які з цих зачинених дверей ведуть до тієї кімнати, де вашу дружину?..

Дональд мимоволі ковзнув поглядом у бік вітальні. Всі повернули голови і вперли очі в білу безвиразну панель, щось записуючи.

— А чи не скажете ви, що саме було вкрадено?

— Срібло. Картини.

— Які картини?

Дональд похитав головою і став бліднути,

— Чи не могли б ви назвати їхню ціну?

— Я не знаю,— сказав Дон, помовчавши.

— Вони були застраховані?

— Так.

— Скільки спальних кімнат у вашому будинку?

— Що?

— Скільки спалень?

— Здається... п'ять.

— Що ви можете розповісти нам про свою дружину?

Про її характер, роботу? І чи не могли б ви дати нам її фотографію?

Дональд не міг цього зробити. Він заперечно похитав головою, сказав: «Прошу вибачити», повернувся і пішов угору по східцях.

— Це все,— рішуче сказав Фрост.

— Не густо,— почулося ремство.

— А ви що хотіли? Крові? — сказав Фрост, припрошуючи їх до виходу.— Поставте себе на його місце.

— Та-а-к,— протяг хтось цинічно, але зрештою всі пішли.

— Ви бачили їхні очі? — запитав я.— Просто невситимий погляд.

Фрост посміхнувся.

— З цієї короткої розмови вони понаписують довгі репортажі.

Інтерв'ю дало свої позитивні наслідки. Більшість машин поїхали, та й решта, подумав я, не забаряться, як тільки розживуться на свіжі новини.

— Чому вони запитували про спальні? — поцікавився я.

— Щоб оцінити вартість будинку.

— Боже мій!

— Всі вони подадуть це по-різному.— У голосі Фроста забриніла веселість.— Вони завжди так.— Він подивився на східці, де стояв Дональд, і ніби ненароком запитав: — Ваш кузен у фінансовій скруті?

Я знав, що він розставляє пастки.

— Не думаю,— спроквола мовив я.— Ви запитали б краще його.

— Обов'язково, сер.— Він окинув мене своїм пильним, колючим поглядом.— А що ви знаєте про це?

— Тільки те, що поліція має якісь підозри,— сказав я спокійно.

Мої слова він пропустив повз вуха.

— У містера Стюарта діла йдуть нормально?

— Він ніколи не казав мені про це.

— Цими днями банкрутує дуже багато приватних компаній середньої руки.

— Нібито так.

— Через клопоти з готівкою,— додав він.

— Я не зможу вам прислужитися. Вам доведеться перевірити бухгалтерські книги компанії.

— Ми це зробимо, сер.

— І якщо навіть фірма збанкрутувала, це ще не означає, що Дональд інсценізував пограбування.

— Таке вже бувало,— сухо сказав Фрост.

— Якби йому потрібна була готівка, він міг би просто все продати,— зауважив я.

— Можливо, він так і зробив. Почасти. Може, навіть продав більшу частину.

Я перевів дух і промовчав.

— Щодо вина, сер. Як ви самі сказали, треба було багато часу, щоб його винести.

— Це компанія з обмеженою відповідальністю,— сказав я.— Якби фірма й збанкрутувала, то це не зачепило б ні його будинку, ні приватного капіталу.

— А ви, я бачу, тямитеся на цьому. Чи не так?

— Життя навчить,— ухилився я від прямої відповіді.

— А я думав, що художники далекі від цього світу.

— Деякі й справді далекі.

Він поглянув на мене вузькими щілинами очей, ніби прикидав, яку участь я міг би брати в інсценізації крадіжки.

— Мій кузен Дональд — благородний чоловік,— сказав я тихо.

— Це слово вийшло з ужитку.

— Є люди, які його ще вживають.

Він поглянув на мене дуже скептично. Все своє трудове життя він день у день стикався з корупцією.

Дональд нерішуче спустився східцями, і Фрост негайно забрав його на кухню, щоб ще раз побалакати сам на сам. Я подумав, що коли запитання Фроста будуть такі ж уїдливі, як і звернені до мене, то бідолашному Донові буде

непереливки. Поки вони розмовляли, я знічев'я тинявся по дому, заглядав у шухляди, шафи, відчиняв буфети, намагаючись уявити життя свого кузена.

Хтось із них, він чи Регіна, припас чимало порожніх коробок. Я знаходив їх буквально десятки — різних форм та розмірів, порозтицьованих по кутках полиць і шухлядок: коричневі картонні, яскраві подарункові, коробки з-під шоколаду, прикрашені стрічками, — або вони надто гарні і тому шкода їх викинути, або ще можуть для чогось знадобитися. Грабіжники чимало їх повідкривали, але більшість поскидали на підлогу нерозкритими. Потрібно було, подумав я, згаяти немало часу.

Вони зовсім злегковажили великим солярієм, де зберігалось кілька старожитностей і не було картин. Я сидів тут у бамбуковому кріслі серед вазонів і дивився на вітряний сад. Пожовкле листя під поривами вітру рясно обсіпалося з дерев, а кілька запізнілих троянд щосили чіплялися за колючі стебла.

Я ненавиджу осінь — пору меланхолії, пору відмирання. Щороку мій настрій падає разом з мокрим листям і поліпшується з настанням тріскучих морозів. Психіатрична статистика стверджує, що найбільше самогубств припадає на весну, пору відродження природи. Я ніколи не міг зрозуміти цього. Якби навіть я кинувся зі стрімчака, це сталося б восени.

Солярій був сірий і холодний. Не сонячною видалася ця неділя¹.

Я зійшов нагору, забрав свою валізу і переніс її вниз. З роками подорожувань я вдосконалював і традиційний малярський багаж: моя валіза вмещувала тепер і робочий інструмент, і одягу. Велика валіза жорсткої конструкції — я сам пристосував і переобладнав її середину — була подобою портативної майстерні; крім фарб і пензлів, у неї влазили портативний трубчастий мольберт, небиткі посудини для лляної олії та скипидару і штатив, який міг би окремо тримати чотири непросохлі картини. Був тут також чохол, велика коробка з ганчірками і достатньою кількістю уайт-спіріту — все для того, щоб тримати переносне господарство у чистоті. Сконструювавши таку валізу, я заощадив не на один сандвіч.

Я склав мольберт, розсунувши трубки, підготував папітру і на полотні середнього розміру поклав перші мазки, беручись до меланхолійного краєвиду: чогось схожого на садок Дональда, як я його бачив, на тлі вижатого поля

¹ Тут гра слів. Sunday (англ.) — неділя. Буквально: день сонця.

і похмурого лісу вдалині. Картина не в моєму душі, і, сказати по щирості, вона не приверне через століття уваги преси, але принаймні я не справлятиму посиденьок. Я працював поволі, потроху мерзнучи, доки ще холодніший Фрост не вирішив нарешті піти. Він пішов не попросившись, парадні двері рішуче зачинилися за його цілеспрямованими кроками.

У Дональда на теплій кухні був жалісний вигляд. Коли я увійшов, він сидів за столом у цілковитому відчаї, схиливши голову на руки. Зачувши мої кроки, він поволі підвівся, і я побачив його постаріле обличчя, пооране глибокими зморшками.

— Ти знаєш, що він думає? — промовив він.

— Більш-менш.

— Я не міг його переконати.— Дональд похмуро вп'явся у мене очима.— Він правив своєї. Раз у раз ті самі запитання. Чому він мені не вірить?

— Багато людей брешуть поліції. І вона з цим звиклася.

— Він хоче зустрітися зі мною у моїй конторі. Каже, приведе з собою своїх співробітників. Вони хочуть подивитися бухгалтерські книги.

Я похитав головою:

— Скажи спасибі, що він сьогодні тебе туди не потяг.

— І то правда.

— Доне, пробач. Я сказав йому, що зникло вино. Це викликало у нього підозру... То моя провина, що він з тобою так брутально поведився.

Він втомлено похитав головою.

— Я й сам сказав би йому. Мені й на думку не спадало критися з цим.

— Але... Я звернув його увагу на те, що на вивезення стількох пляшок пішло чимало часу.

— Хм. Він би й сам зметукував.

— А як ти гадаєш, скільки на це треба часу?

— Залежно від того, скільки було людей,— сказав він, потерши пальцями стомлені очі.— В усякому разі, у них мусили бути коробки для вина. Отже, вони наперед уже знали, що тут є вино і вони не дадуть маху. А це означає... каже Фрост... що я сам його продав і можу вимагати страховку або, якщо вино вкрадено минулої п'ятниці, то я повідомив злодіям, що їм потрібні будуть коробки. Тобто, значить, я сам підстроїв усе це жахіття.

Ми розмірковували над цим у гнітючій тиші.

— Хто ж усе-таки знав, що там було вино? — сказав я нарешті.— І хто знав, що в п'ятницю нікого немає вдома?

І яка була найперша їхня мета: вино, старожитності чи картини?

— Боже мій, Чарлзе, ти говориш, як Фрост.

— Пробач!

— Тепер кожен бізнес проходить через кризу готівки,— сказав він, ніби захищаючись.— Зверни увагу, націоналізовані галузі промисловості втрачають капітал мільйонами. Зауваж, як змінюється зарплатня, як ростуть податки та інфляція... Як можуть дрібні підприємства утримувати прибутки на тому рівні, до якого вони звикли? Звичайно, у нас є клопоти з рухом готівки. У кого їх нема?

— Наскільки кепські твої справи? — поцікавився я.

— Становище не відчайдушне. Втішного, звичайно, мало, але про ліквідацію поки що не йдеться. Та й компанія з обмеженою відповідальністю не має юридичного права провадити торговельні операції, якщо вона не має коштів на покриття видатків.

— Але вона могла б... Якби ти позичив додаткову суму для покриття витрат.

Він поглянув на мене з тінню посмішки.

— Мене дивує, що ти заробляєш на життя малюванням.

— Це дає мені змогу ходити на верхогони коли заманеться.

— Ледачий, лобуряка.— Він говорив, як той, колишній Дональд, але невимушеності у голосі вже не було.— Тільки у крайньому разі, як неспроможний боржник, я міг би скористатися власним майном, щоб підтримати приречене діло. Якби справи моєї фірми похитнулися, я б згорнув її. Було б божевіллям не зробити цього.

Я прицмокнув.

— Фрост, мабуть, запитав тебе, чи страховка вкрадених речей була більша, ніж їхня вартість.

— Так, запитував. Кілька разів.

— Не схоже, що ти сказав йому, навіть коли так і було.

— Так не було. Якщо хочеш, то страхова сума менша дійсної вартості.— Він зітхнув.— Бог знає, чи вони відшкодують вартість Маннінгза. Я домовився про страховку всього-на-всього по телефону. І навіть не надіслав страхового внеску.

— Все буде гаразд, якщо буде квитанція на закупку. Він сумно похитав головою.

— Всі документи на підтвердження цього були в столі у холі. Квитанція з картинної галереї, де я купив Маннінгза, паспорт картини, квитанції митного та акцизного збору. Все пропало.

— Фросту це не сподобається.

— Йому це вже не подобається.

— Гаразд... Сподіваюся, ти розтлумачив, що навряд чи купував би дорогі картини і вирушав у навколосвітні подорожі, якби у тебе не було ні фартинга¹.

— Він сказав, що саме тому, що я купував дорогі картини і робив навколосвітні подорожі, у мене не лишилося ні фартинга.

Фрост вибудував перед Дональдом мур підозри, щоб той розбив об нього голову. Мого кузена слід було витягти звідси, доки він не впився.

— Поїж спагетті,— сказав я.

— Що?

— Це все, що я міг приготувати.

— О-о...— Він блудним поглядом подивився на кухонний годинник. Було пів на п'яту, і як на мене, то пора б уже підживитись.

— Ну, коли тобі так хочеться,— сказав він.

Наступного ранку поліція прислала машину по Дональда, щоб мордувати його у його ж конторі. Дональд вийшов, як неживий; за кавою він більш-менш ясно дав зрозуміти, що не збирається себе захищати.

— Доне, ти мусиш,— сказав я.— Одна лише рада у цій ситуації — бути твердим і рішучим, розважливим і точним. Для тебе фактично — бути самим собою.

Він ледь усміхнувся.

— Краще б ти за мене пішов. У мене вже немає сили. Та й чи не все одно? — Його усмішка раптом зламалася, і на обличчі проступило невимовне горе, як у глибокій крижаній тріщині проступає чорна вода.— Без Регіни... немає сенсу заробляти.

— Йдеться не про гроші, йдеться про підозру. Як ти сам себе не боронитимеш, то вони вважатимуть, що ти нездатний на це.

— Я вкрай стомлений. Я не можу хвилюватися. Вони можуть думати, що їм заманеться.

— Доне,— сказав я поважно.— Вони думатимуть те, що ти їм дозволиш.

— Мені й справді байдуже,— сказав він тупо, і саме це непокоїло. Йому й справді було байдуже.

Його не було цілий день. Я тим часом малював.

Не сумний краєвид. Солярій здавався навіть сірішим і холоднішим, ніж уранці, але я більше не хотів вдаватися

¹ Давня англійська дрібна монета

у меланхолію. Я залишив на столі наполовину закінчене полотно і з усіма своїми надібками перейшов туди, де тепліше. Можливо, на кухні не таке гарне освітлення, але це єдине у будинку приміщення, де відчувався пульс життя.

Я малював Регіну. На картині вона стояла біля плити з дерев'яною ложкою в одній руці і пляшкою вина в другій. Я малював її відкинуту назад голову, усмінене обличчя, малював усмішку, променистий і відверто щасливий погляд. Позад Регіни я малював кухню точно так, як її бачив на власні очі, а Регіну я малював з уяви, де та поставала, як жива. Я так чітко бачив її, що раз чи двічі відвів погляд від її обличчя на полотні, аби звернутися до неї, але, розчарований, знаходив перед собою лише пустку. Незвичайні почуття реальності і нереальності бентежно переплелись.

Я рідко коли працюю понад чотири години, зряду, бо, по-перше, втомлююся, а по-друге, від тривалої зосередженості мені завше робиться холодно і хочеться їсти. Отже, я згорнув усе перед ленчем, відкрив слоїк яловичини, поїв її з пікулями на грінках і вийшов прогулятися. Щоб уникнути тих, хто стежив за входною брамою, я дійшов до яблунь, а далі крізь живопліт вибрався на вулицю. Я потинявся якийсь час по містечку, де вздовж кривих вуличок видніли поодинокі садиби; була змога і про картину подумати, і розім'ятися після багатогодинної роботи. «Більше паленої умбри у складках кухонних фіранок,— думав я,— і пурпурового відтінку на каструлі. Кремова сорочка Регіни потребує жовтої вохри попід комірцем, а може, варто ще й торкнутися зеленим. Більше уваги приділити плитці». Я зрадив своє основне правило малювати картину як єдине ціле: і тло, і портретовану особу одразу.

Цього разу Регініне обличчя вирізнялося на полотні своєю чіткістю, завершеністю, бракувало тільки відблиску на губах і світлотіней під нижніми повіками — цього не зробиш, поки не просохне фарба. Я остерігався, що не так ясно її уявлятиму, якщо малюватиму обличчя надто довго, але саме через цей поспіх картина тепер була розбалансована, і треба бути дуже обережним, щоб витримати кухню в тому самому ключі й твір виглядав природно, як гармонійна цілість, наче інакшим і бути не міг.

Дув пронизливий вітер, у небі клубочилися темні хмари. Я засунув руки в кишені анарака і прослизнув назад крізь живопліт з першими краплями дощу.

Пообідній сеанс був набагато коротший. Я не міг дібрати потрібного тону, щоб правильно відтворити світло, що падало на предмети в кухні. Я малюю не один рік,

але наразі не міг домогтися збігу кольорів на палітрі і на картині. Я тричі помилявся і вирішив припинити роботу.

Я мив пензлі, коли повернувся Дональд. Я почув, як скрипнули гальма машини, грюкнули дверцята і, на мій подив, подзвонили у парадні двері. Дональд ключі взяв із собою.

Я вийшов і відчинив двері. Там стояв поліцейський і тримав за руку Дональда. Позад них — кілька обличчя з настороженими, пильними поглядами. Мій кузен, блідий і раніше, тепер стояв білий як смерть. Очі — немов неживі.

— Доне! — сказав я і відчув, що маю переляканий вигляд.

Він не відповів. Поліцейський злегка вклонився:

— Ось і ми, сер,— і передав мені кузена з рук у руки. Як мені здалося, ця акція була така ж символічна, як і практична, бо він відразу ж повернув назад і від'їхав у машині, що його чекала.

Я допоміг Дональду ввійти і зачинив двері. Я вперше бачив людину таку перестрашену й розбиту.

— Я запитав про похорон,— сказав він.

Його обличчя ніби скам'яніло, він аж задихався.

— Вони відповіли...— Він зупинився, перевів подих і спробував доказати.— Вони відповіли... ніякого похорону.

— Дональде...

— Вони відповіли... що її... не можна ховати до кінця слідства. Вони відповіли... що це може тривати цілі місяці. Вони відповіли... що зберігатимуть її... у холодильному відсіку.

Його розпач був жахливий.

— Вони відповіли...— Він злегка похитнувся.— Вони відповіли... тіло вбитої особи належить державі.

Я не зміг утримати його. Він упав біля моїх ніг, як підтятий.

Розділ третій

Два дні лежав Дональд у ліжку, і я намагався збагнути, що означав цей стан прострації.

Подобалося йому це чи ні, але в цей час він був добряче начинений заспокійливими ліками, щоранку і щовечора лікар давав йому пігулки і робив ін'єкції. Дарма що з мене була безнадійна медсестра і ще гірша кухарка, але доводилося його доглядати, бо напoxваті не було нікого. Та й сам Дональд попросив лікаря:

— Хай буде Чарлз. Він не чинить зайвого галасу.

Я довго сидів з ним, коли він прокидався, спостерігаючи, як на його обличчі відбивається боротьба з невідступним страхом. Він помітно схуд, колись повне обличчя змарніло і було тепер, як у хворого. Тіні під очима аж почорніли, сили, здавалося, покинули його.

Їжу я готував з консервованих і заморожених продуктів: уважно читав інструкції і робив усе, як написано. Дональд раз у раз дякував мені і їв, що міг, хоча й навряд чи йому щось насправді смакувало.

Коли він спав, я потроху посувався у своїй роботі над картинами. Сумний краєвид не був уже такий сумний, а просто осінній, з трьома кіньми, що стояли кружка у полі. Один з них пасся. Такі картини — водночас і зрозумілі, і зроблені на належному рівні — були моїм хлібом. Вони добре розходяться, звичайно з мого конвейера сходило принаймні по картині за десять днів: душі у них я не вкладав. Усе було справою голої техніки.

Одначе портрет Регіни — це було найкраще з того, що я зробив за багато місяців. Вона усміхалася до мене на полотні, життєрадісна і розпромінена, принаймні мені вона здавалася живою. Картини часто змінюються під час роботи над ними; день у день наголос зміщувався у моїй уяві, і зрештою кухня на задньому плані стала темнішою, а сама Регіна ще більше вияскравилася. Видно було, що вона куховарить, але акцентувалось на образі дівчини, а не на тому, що вона робить.

Врешті-решт кухня, яку я бачив перед собою, стала на полотні лише віддаленим враженням, а дівчина, якої не було переді мною, зробилась як жива.

Попрацювавши над картиною, я щоразу ховав її у валізу. Я не хотів, щоб Дональд несподівано натрапив на неї.

Надвечір у середу Дональд у халаті, похитуючись, зайшов на кухню, намагаючись усміхатися і панувати над собою. Він сидів за столом, попивав шотландське віскі, що я приніс того дня, і спостерігав, як я чищу пензлі та палітру.

— Ти завжди такий охайний? — поцікавився він.

— Фарби дорого коштують.

Млявим жестом він показав на картину з кіньми, що сохла на мольберті.

— Скільки це все коштує?

— Самі матеріали десь із десять фунтів. А ще тепло, світло, оренда, харчі, віскі, одежа, трата нервів — це стільки, скільки я зароблятиму за тиждень, якщо покину все це і повернуся до свого попереднього заняття — продажу будинків.

— У такому разі чимало,— сказав він поважно.

— Не жалкую,— усміхнувся я.

— Авжеж, бачу.

Я змив з пензлів мишиння водою з-під крана, надав їм належної форми і поставив у глек сушитися. Добрі пензлі, принаймні такі ж дорогі, як і фарби.

— Попорпавшись у фінансових звітах компанії,— сказав раптом Дональд,— вони повезли мене у поліційне відділення і там силкувалися довести, що я вбив її власноручно.

— Неймовірно!

— Вони дійшли висновку, що я міг прийти додому перед ленчем і вчинити це. Час, мовляв, був.

Я взяв зі столу віскі, налив добрячу порцію у келих і вкинув льоду.

— Вони подуріли,— сказав я.

— Крім Фроста, там був ще один чоловік. Шеф їхнього відділу. На прізвище чи не Уолл. Худорлявий такий, з колючим поглядом. Здавалось, ніколи й не кліпне. Ушніпився в мене і весь час торочив, що я вбив її, бо вона, повернувшись, застала мене разом з грабіжниками.

— Господи! — сказав я з відразою.— В кожному разі вона не залишала крамниці до пів на третю.

— Та дівчина з квіркової крамниці тепер каже, що точно не пам'ятає, коли Регіна пішла. Пригадує лише, що це було невдовзі після ленчу. Близько третьої години я ще не повернувся з пабу. Я пішов до ленчу пізно. Цілий ранок я морочився з клієнтурою...— Він замовк, ухопившись за келих, мов шукав у ньому опертя.— Я не можу тобі передати, як це було жахливо.

Стриманість останніх слів ніби ще більше підкреслювала скруту його становища.

— Вони сказали,— додав він,— що вісімдесят відсотків убитих заміжніх жінок стали жертвами своїх чоловіків.

У цій фразі відчувався стиль Фроста.

— Вони зрештою відпустили мене додому, але я не думаю...— Його голос затремтів. Він ковтнув, намагаючись зберегти так важко здобутий спокій.— Я не думаю, що вони на цьому закінчили.

Минуло п'ять днів відтоді, як він, вернувши додому, знайшов Регіну мертвою. Я подумав, що його розумове і нервово напруження досягло тієї межі, коли він у край потребував підтримки та співчуття; здавалося дивовижним, що він не втратив здорового глузду.

— Вони натрапили на слід злочинців? — запитав я.

Він ледь посміхнувся.

— Я навіть сумніваюся, що вони цим займаються.

— Але це ж їхній обов'язок.

— І я так гадаю. Вони нічого не кажуть.— Він повільно випив віскі.— У цьому вся іронія. Ти сам розумієш. Я завжди поважав поліцію... Хто ж знав, що вони можуть бути... такі...

«Чудасія! — подумав я.— Або вони хочуть натиснути на підозрюваного, сподіваючись розв'язати йому язика, або просто обмежуються чемними запитаннями і тупцяють на місці; згідно з тутешньою системою, безневинні страждають більше, ніж винуваті».

— Я не бачу цьому краю,— сказав Дональд.— Ніякі-сінького.

У п'ятницю до обіду поліція заходила ще двічі, але мій кузен мало-на це зважав. Він був виснажений, апатичний і сірий, як дим; він стільки вистраждав, що збайдужів до всього. Хоч би що правив Фрост, все це відскакувало від Дональда, не завдаючи йому ніякої шкоди.

— Ти ніби збирався малювати чийогось коня? — несподівано запитав він, коли ми готувалися до ленчу.

— Я попередив їх, що приїду пізніше.

Він похитав головою.

— Пригадую, ти казав, коли я попросив тебе залишитися, що це буде якраз доречним до наступного замовлення.

Він подумав трохи.

— У вівторок. Ти повинен був їхати в Йоркшір у вівторок.

— Я все владнав по телефону.

— Все одно краще поїхати.

Дональд попросив за нього не турбуватися і подякував за все. Він наполіг, щоб я подивився розклад руху поїздів, замовив таксі й попередив тих людей, що приїду. Я, зрештою, побачив, що справді час залишити його самого, і спакував речі.

— Мені здається,— сказав він непевно, коли ми чекали таксі,— що ти ніколи не малював портретів. Маю на увазі людей, а не коней.

— Бувало іноді,— сказав я.

— Я лише хотів... Чи не зміг би ти якось... У мене є цілком пристойна фотографія Регіни...

Я уважно подивився на нього. Наскільки я міг бачити, це йому не зашкодило б. Я розцібнув валізу, дістав картину, тримаючи її тильним боком до Дональда.

— Вона ще не просохла,— попередив я.— І не обрам-

лена, я не можу вкривати її лаком принаймні ще з півроку. Але якщо вона тобі подобається, можеш взяти.

— Дай-но подивлюся.

Я повернув полотно. Він прикипів до нього поглядом і не сказав нічого. Таксі під'їхало до парадних дверей.

— Бувай,— сказав я і прихилив картину до стінки.

Він кивнув, поплескав мене по руці, відчинив дверцята і помахав на прощання. Мовчки, бо в очах його стояли сльози.

У Йоркшірі я пробув близько тижня, зробивши все для того, щоб увічнити старого терплячого стіплчейзера, а тоді повернувся в свою шумливу квартиру неподалік аеропорту Хітроу, прихопивши з собою картину, щоб завершити її.

Ситий роботою по зав'язку, у суботу я відклав своє малярське приладдя і подався на перегони.

Перегони в Пламptonі, приплив знайомого збудження від споглядання відтренованих рухів скакунів... Картини ніколи точно не передадуть всього цього — ніколи. Мить, схоплена на полотні, була не така досконала.

Мені б і самому хотілося взяти участь у перегонах, але бракувало практики, чи хисту, а чи навіть витримки. Як і Дональд, своє раннє дитинство я провів в оточенні приватного підприємництва середньої руки; мій батько провадив сам, без компаньонів, аукціон у Сассексі. Ще підлітком я годинами міг спостерігати за виїздами коней на Даунських оболонях біля Фіндона, малюючи їх десь із шести років. Ті хвилини радості, коли я міг промчати верхи на коні, доводилося випрошувати у своєї тітки — у мене самого не було навіть поні. У художньому коледжі пізніше було добре, але у свої двадцять два роки я залишився сам,— нещодавно померли мої батьки,— мені треба було заробляти на прожиття. На нашій вулиці навпроти розташовувалась контора для торгівлі нерухомістю; спочатку був намір влаштуватися до них тимчасово, але мені там сподобалося, і я залишився надовго.

Здавалося, половина художників-аніمالістів Англії, що малювали коней, з'їхалися у Пламpton. Та це й не дивно, оскільки Великий Національний призер мав уперше з'явитися в новому сезоні. Незаперечний факт комерції, що картина під назвою «Ніжинський на нью-маркетському пустищі» мала набагато більше шансів бути проданою, ніж та, що називалася просто «Кінь на нью-маркетському пустищі», а «Великий Національний призер на старті» був набагато кращий, ніж «Один з учасників Пламptonських забігів на старті». Економічні чинники змушують багатьох

майбутніх Рембрандтів рахуватися з ринковою кон'юнктурою.

— Тоді! — хтось гукнув мені на вухо.— Ти винен мені п'ятнадцять фунтів.

— Де там у біса! — відрубав я.

— Ти казав, що Гойдалка буде фаворитом в Аскоті.

— Не живи чужим розумом.

Біллі Пайл екстравагантно засміявся і поплескав мене по плечу. Біллі Пайл належав до тих людей, хто, зустрівши вас, привітається як нерозлийвода-приятель, пригостить випивкою і набридатиме до смерті. Бозна-скільки разів зустрічав я Біллі на перегонах, але ніколи не міг придумати, як спекатися його, не вдаючись до грубощів. Звичайні відмовки відскакували від його грубої шкіри, як ртуть від скла, і я з часом дійшов висновку, що простіше відразу випити з ним швиденько, ніж потім цілий день відмагатися від нього.

Отже, я чекав, що він скаже свою традиційну фразу «перепустімо по одній?».

— Перепустімо по одній? — запропонував він.

— Е-е... звичайно,— покірно погодився я.

— Твій батько ніколи не подарував би мені, якби я не турбувався про тебе.— Це була також його традиційна фраза. Я знав, що їм доводилося зустрічатися у справах, а щодо їхньої дружби, то я підозрював, що Біллі її вигадав уже після смерті мого батька.

— Ходімо, чоловіче.

Я вже знав наперед усю цю процедуру. Він ніби несподівано зустріне в барі свою тітоньку Сал, і я своєю чергою муситиму брати випивку для них обох.

— О-о! Та тут тітонька Сал,— сказав Біллі, ввалюючись у двері.— Сюрприз, сюрприз.

Тітонька Сал була завзятою уболівальницею у свої сімдесят з гаком — з вічною сигаретою у куточку рота і з книжечкою-розкладом заїздів, які продають на іподромі. Одним пальцем вона весь час притримувала у книжечці якусь сторінку.

— Ви що-небудь знаєте про заїзд о другій тридцять? — запитала вона.

— Хелло! — сказав я.

— Що? А-а-а! Хелло... Як ся маєте? Знаєте що-небудь про заїзд о другій тридцять?

— На жаль, ні.

— Ага.

Вона поглянула у розклад.

— Трітолс пройшов зважування, але як у нього з но-

гою? — Вона раптом підбела очі й вільною рукою підштовхнула свого племінника, що ніяк не міг докликатися офіціанта бару.— Біллі, замов що-небудь для міссіс Метьюз.

— Для кого?

— Для Метьюз. Що ти питимеш, Мейзі?

Вона повернулася до опасистої літньої жінки, що стояла позад неї.

— О-о!.. Джин і тонік, спасибі.

— Зрозумів, Біллі? Подвійний бренд і імбирну настоянку для мене, джин і тонік для місіс Мейзі.

Одежа на місіс Мейзі була нова і дорога; від полакованого волосся, торбинки з крокодилячої шкіри до оздоблених золотом туфель — усе кричало, що це мішок з грішми. На руці, в якій вона тримала келих, яскрів великий опал, обрамлений діамантами. На її розмальованому обличчі не відбивалося особливої радості.

— Як ся маєте? — чомно поцікавився я.

— Що? — перепитала тітонька Сал.— О-о, Мейзі, знайомся, це Чарлз Тодд. Що ви думаєте про Трітопса?

— Так собі,— сказав я.

Тітонька Сал стурбовано зазирнула у книжечку, і Біллі роздав напої.

— Будьмо! — сказала Мейзі Метьюз без особливого ентузіазму.

— До дна,— сказав Біллі, підносячи келих.

— Мейзі трохи не пощастило,— сказала тітонька Сал.

— Місіс Метьюз не на того поставила? — всміхнувся Біллі.

— Її будинок згорів дощенту.

Що й казати, вдалий початок розмови!

— Ой... я хотів сказати...— знітився Біллі.— Яке нещастя!

— Ви, здається, все втратили, Мейзі?

— Все, крім того, що на мені,— похмуро сказала вона.

— Хочете джину? — запропонував я.

— Дякую, любий.

Коли я повернувся з наповненими склянками, Мейзі увійшла в раж, описуючи свою біду:

— ...Мене там, звичайно, не було, я гостювала у своєї сестри Бетті в Бірмінгемі, і раптом на порозі з'являється цей поліцейський і розповідає, як їм важко було мене знайти. Але, звичайно, на той момент уже все згоріло. Коли я повернулася у Вортінг, то побачила лише купу попелу і димар, що стирчав посередині. Мені довелося докласти чимало зусиль, аби з'ясувати, що сталося, зре-

штою вони сказали, що в домі щось там загорілося, але вони не знають, яка причина цього загорання, бо два дні нікого не було вдома.

Вона взяла джин, усміхнулася ні до кого і вела далі.

— Отже, я була як божевільна, признаюсь вам, ще б пак — отак усе втратити, і я спитала, чому вони не скористалися морською водою, адже море було поряд, під самим тамариском, внизу — схил; вони ж, певна річ, відповіли, що не могли нічого врятувати, бо не було води,— а цей пожежник, якому я поскаржилася, сказав, що вони не скористалися морською водою, бо, по-перше, вона все роз'їдає, а по-друге, помпи всмоктуватимуть морські водорості, черепашки тощо, та й взагалі був відплив.

Я ледве стримував непристойне бажання розсміятися. Вона все-таки відчула це.

— Звичайно, любий, вам смішно, але ж ви не втратили всіх своїх скарбів, які призбирували бозна-відколи.

— Мені дуже шкода, місіс Метьюз. Мені не здається це смішним. Це просто...

— Я розумію, любий, з вашого погляду це може бути смішно, кругом вода і немає чим залити вогню, але, повірте мені, я просто не тямилася себе.

— Здається, я зроблю маленьку ставку на Трітопса,— сказала тітонька Сал замислено.

Мейзі Метьюз якось непевно подивилася на неї, а Біллі Пайл, який уже наслухався про цю пожежу, ляснув мене по плечі й сказав «та-ак», що було сигналом подивитися новий заїзд.

«Належне я віддав»,— подумав я і вийшов, щоб подивитися на перегони з верхньої трибуни, де б мене ніхто не чув і не бачив.

Трітопс упав і прийшов останнім, накульгуючи. Не поталанило його власникові, жокею і тітоньці Сал. Я спустився вниз до демонстраційного майданчика, щоб подивитися на чемпіона, що кружляв перед своїм забігом, але мені й на думку не спадало його малювати. Мені здавалося, що для сюжету він уже не підходить, бо ринок затоварено його зображеннями.

Пообідній час, як завжди, минув швидко. Я трохи виграв, трохи програв, але грішми не виміряєш усього, що мені вдалося побачити. Під час останнього забігу я угледів, як до мене на трибуну піднімається Мейзі Метьюз. Яскраво-червоне пальто, атмосфера лоску і привітне обличчя — тут не можна було помилитися. Вона зупинилася на сходинку нижче і дивилася на мене знизу вгору. Абсолютно самовпевнена, хоча й з дрібною сумніву.

— Це часом не ви,— сказала вона,— той молодий чоловік, з яким ми нещодавно були в барі разом з Сал і Біллі?

— Так, ви маєте рацію.

— Я не була певна,— сказала вона, і при цьому її сумнів розвіявся.— Тут ви на вигляд старший.

— Різниця в освітленні,— погодився я. Вона також виглядала старшою років на десять. «Йй десь п'ятдесят з гаком»,— подумав я. Світло бару завжди ошукує.

— Мені сказали, що ви художник.

У тому, як вона вимовила це, відчувалося деяке нехвалення.

— М-м,— промимрив я, спостерігаючи, як ішли кентером скакуни на шляху до фінішу.

— Мабуть, не багато заробляєте, любий?

Я усміхнувся їй, мені сподобалася її простота.

— Це залежить від того, хто ти. Пікассо не нарікав.

— Скільки коштувало б, якби ви намалювали картину для мене?

— Яку картину?

— Ви, любий, можете сказати, що це страшно звучить, і я гадаю, що це правда, але мені так вранці подумалось, коли я йшла сюди, атож, це божевілля, я розумію, але гадаю,— це через ту страшну картину, те згарище з комином посередині, спалений живопліт на тлі моря... спершу я мала намір найняти місцевого фотографа, котрий фотографує весілля і таке інше, щоб зробити фотографію у кольорі, бо коли все це розчистять і відбудують, ніхто й не повірить, наскільки це страшно було, а тепер... картину я хочу повісити в новому будинку, щоб усі бачили.

— Але...

— Отже, скільки це коштувало б? Бо, як ви помітили, у мене не все до решти пропало, але коли сума виражатиметься у сотнях, то я з таким самим успіхом могла б запросити фотографа.

— Звичайно,— погодився я поважно.— А що коли я приїду подивитися на будинок, точніше на те, що від нього лишилося, і тоді ми домовимось?

Вона не побачила у цьому нічого дивного.

— Гарзд, любий. Це — по-діловому, звичайно, це відкладати не треба, бо тільки-но з'являться страхагенти, я візьмуся розчищати.

— То коли?

— Ну, любий, якщо ви вже на півдорозі, то, може, сьогодні?

На цьому й порішили. Місіс Мейзі сказала, що могла б підкинути мене у своєму «ягуарі», якщо я не маю ма-

шини, а додому я зможу дістатися поїздом з Вортінга або з Пламтона.

Я погодився.

Найрішучіші кроки робляться нерозважно.

Руїни були явно «картиногенічні», якщо можна так сказати. Дорогою туди ми майже не зупинялися, і місця Мейзі весь час розповідала про свого покійного чоловіка, Арчі, який дуже вже про неї піклувався.

— Правда, слід сказати, що я також доглядала за ним, любий, бо була медсестрою. Приватною, звичайно. Я доглядала за його першою дружиною увесь час, поки та хворіла, рак у неї був, любий, а тоді я ще на якийсь час залишилася, щоб приглянути за ним, і він, значить, попросив мене, щоб я зосталася з ним жити, і я погодилася, любий. Звичайно, він був набагато старший за мене, він помер більш як десять років тому. Він дуже піклувався про мене, дуже.

Вона ніжно подивилася на масивний опал. Багато людей хотіли б, щоб про них згадували з такою ласкою.

— Відтоді, як він помер і залишив мені таке багатство, то сам бог велів скористатися ним, і тому я і далі вела справи так, як ми це робили, коли жили разом ці кілька років, тобто брала участь у розпродажу з аукціону у солідних будинках, любий, бо ми прагнемо купувати тільки гарні речі, іноді досить дешеві, і, звичайно, особливо цікаво, коли ці речі належали комусь добре відомому або знаменитості.— Вона рвучко перемкнула передачу й агресивно обігнала маленький сумирний фургончик.— І тепер усі ці речі згоріли дотла, звичайно, і вся пам'ять про Арчі, і місця, де ми бували разом, і, признаюсь вам, любий, я просто божеволію.

— Це й справді жахливо для вас.

— Авжеж, любий, це так.

У мене майнула думка, що це вже вдруге за останні два тижні я виступаю у ролі розрадника і так само почувую себе безпорадним з нею, як і з Дональдом.

Вона натисла на гальма, і ми поволі зупинилися навпроти руїн. З багатьох невеличких особняків на другому боці її був найрозкішніший; але від нього залишилися тільки гостроверхі уламки стін, що окреслювали великий простір, чорна купа згрища і масивний цегляний димар, що височів посередині. «Іронія,— промайнула думка,— що саме джерело вогню пережило вогонь».

— Ось ми й приїхали, любий,— сказала Мейзі.— Що ви про це думаєте?

— Дуже жарко тут було.

— Але ж на пожежах завжди жарко, любий, чи не так? І, звичайно, дерева тут не бракувало. Свого часу на ці приморські будиночки йшло багато дерева.

Ще до того, як ми вибралися з її світло-голубої машини, я відчув запах гарива.

— І давно це?..— запитав я.

— Наприкінці минулого тижня, любий. У неділю.

Поки ми мовчки оглядали згарище, із-за димаря з'явився чоловік. Він повільно ступав і скупчено дивився під ноги, час від часу нагинаючись, щоб попорпатись у попелиці.

Мейзі, у яскраво-червоному манто, незважаючи на свою опасисту комплекцію, була досить проворна.

— Гей! — крикнула вона, виструбнувши з машини.— А що це ви тут робите?

Чоловік випростався вражений. «Десь йому під сорок»,— прикинув я. На ньому був дощовик і трільбі, вуся — підковою.

Він чемно підняв капелюха.

— Страховий агент, мадам.

— Я думала, ви прийдете в понеділок.

— Мені випало бути в цих краях. Та й не слід відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні.

— Я теж так думаю,— сказала Мейзі.— І сподіваюсь, що ви не зволікатимете з виплатою, хоча я хотіла б краще одержати свої скарби, ніж будь-яку суму грошей, грошей мені й так не бракує.

Чоловік, звичайно, не звик до такої манери висловлювати свої думки.

— Е-е...— сказав він.— О так, так. Я розумію.

— Ви довідалися, з чого це почалося? — напосідала Мейзі.

— Ні, мадам.

— А взагалі знайшли що-небудь?

— Ні, мадам.

— Гаразд, коли я зможу все це розчистити?

— У будь-який час, мадам.

Він обережно рушив до нас, вибираючи дорогу серед почорнілих уламків. Прямий, важкий погляд, масивне підборіддя робили його схожим на слідчого.

— Як ваше прізвище? — запитала Мейзі.

— Грін, мадам.— Він трохи помовчав і додав:— Через «і» довге.

— Ну, гаразд, містере Грін через «і» довге,— сказала Мейзі доброзичливо.— Я дуже вас просила б усе це засвідчити мені на пепері.

Він похилив голову.

— Як тільки доповім своєму начальству.

Мейзі погодилася, Грін підніс капелюха, попрощався і пішов до білого «форда», припаркованого на узбіччі.

— Тоді все гаразд,— сказала Мейзі задоволено, спостереігаючи за ним.— І скільки за цю картину?

— Дві сотні плюс витрати за дві доби у місцевому готелі.

— Ну, це вже занадто, любий. Одна сотня і дві доби, і це за умови, якщо картина мені сподобається, або я зовсім не платитиму.

— Як дбатимеш, так і матимеш?

Її рот розтягнувся в усмішці.

— Ви мене правильно зрозуміли, любий.

Ми зійшлися на півтораста, якщо картина їй сподобається, і на п'ятдесяти, якщо ні. Роботу треба було розпочинати у понеділок, хіба що буде дощ.

Розділ четвертий

Понеділок випав сонячний, свіжий, по-літньому теплий. До Вортінга я доїхав поїздом, а звідти рушив на таксі й, на подив сусідів, поставив мольберт на тому місці, де раніше були центральні ворота. Їх зняли пожежники із завісів і поклали на травник. На одній половині видніла помпезно розмальована фамільна дощечка з написом:

«Трежер Голм».

Бідолашний Арчі. Бідолашна Мейзі.

Я поклав на полотно нейтральний ґрунт кавового кольору з чистої умбри, розведеної скипидаром та лляною олією, і по вогкому став промальовувати трохи темнішими фарбами обриси згарища на тлі живоплоту, моря і неба. На цій стадії було легко виправляти похибки у композиції і малювати знову, вибираючи правильні пропорції, перспективу та рівновагу основних мас.

Закінчивши роботу, я залишив картину, щоб вона просохла, а сам тим часом прогулювався довкола саду, роздивляючись з різних кутів зору згорілий будинок і почорнілі залишки тамарискового живоплоту, що відділяв траву від ріні. У вранішньому промінні сонця виблискувало море, пропливали невеличкі купчасті хмари, кидаючи на землю темно-сірі тіні. Віддалік пінилися білі баранці: відступив приплив, залишивши на піску брижі.

Прохолодний бриз студив вуха. Я повернувся до свого заняття і побачив одягнених у пальта двох чоловіків, що

вийшли з великого фургона і всім своїм виглядом виказували зацікавленість рештками маєтку «Трежер Голм». Вони зупинилися біля мольберта, оцінюючи мій витвір, і я рушив до них.

Один з них кремезний, років за п'ятдесят. Другий — худий, за двадцять. Обое впевнені, цілеспрямовані.

Старший підвів погляд, як тільки я наблизився.

— Ви маєте дозвіл перебувати тут? — запитав він. У його голосі не відчувалося неприязні, але навіщо це йому?

— Власниця захотіла, щоб я намалював її будинок, — пояснив я.

— Зрозуміло, — ледь ворухнув він губами.

— А у вас є дозвіл? — поцікавився я.

— Страхові агенти, — сказав він, вигнувши брови, ніби здивувався, що хтось може про це запитувати.

— З тієї ж фірми, що й містер Грін? — поцікавився я.

— Хто?

— Грін. Через «і» довге.

— Я не знаю такого, — сказав він. — Нас запросила місіс Метьюз, щоб ми встановили розмір шкоди, завданої будинку, який був у нас застрахований. — Він трохи пригнічено роздивлявся навкруги, ніби очікуючи Мейзі, котра мала з'явитися як фенікс із попелу.

— Так Гріна у вас немає?

— Ні через «і» довге, ні через «і» коротке.

У мене з'явилося до нього якесь тепле почуття. Як на мій погляд, гумором можна більше досягти, ніж закручуванням гайок.

— Гарзд... Місіс Метьюз уже не чекає на вас, бо вищезгаданий містер Грін, що відрекомендувався страховим агентом, сказав їй, що вона у першу-ліпшу слушну хвилину може запросити бригаду для розчищення руїн.

Він увесь напружився, як напнута скрипкова струна.

— Ви серйозно?

— Я був тут разом з місіс Метьюз. Я бачив і чув його, і це точно його слова.

— Він показував вам посвідчення?

— Ні, не показував. — Я зробив паузу. — І... ви, між іншим, теж.

Він поліз у внутрішню кишеню і витяг візитку зі швидкістю штукаря. Цей рух, безперечно, був у нього доведений до автоматизму.

— А можна свою власність застрахувати одразу в двох компаніях? Чи це протизаконно? — знічев'я запитав я, розглядаючи посвідчення.

«Страхування життя і майна.

Д. Дж. Легланд. Зональний інспектор».

— Це шахрайство.— Він похитав головою.

— Хоч, звичайно, містер Грін може не мати нічого спільного зі страховою компанією.

— Це ймовірніше.

Я поклав візитку до кишені своїх штанів. Светр фірми «Арран» не був передбачений для того, щоб у ньому здійснювали ділові трансакції.

Він задумливо подивився на мене. Погляд у нього уважний, але говорити не квапиться. У цьому він був схожий на мого батька: середнього віку, з досвідом за плечима, знає свою справу, хоч не хапає з неба зірок.

І в «Трежер Голм» він, мабуть, випадковий.

— Гаррі,— звернувся він до свого молодшого помічника,— піди знайди телефон і подзвони у «Біч-готель». Скажи місіс Метьюз, що ми тут.

— Слухаюсь! — сказав Гаррі.

Доки Гаррі виконував доручення, Д. Дж. Легланд став оглядати руїни, й, оскільки він не заперечував, я поплентався за ним.

— Що ви шукаєте? — запитав я.

Він метнув на мене швидкий погляд.

— Доказів підпалу. Доказів того, що речі, заведені до списку, згоріли.

— Я не чекав, що ви будете такі відверті.

— Іноді я це дозволяю собі.

Я посміхнувся.

— Місіс Метьюз, здається, досить щира.

— Не мав честі бачитися.

«Собі на умі»,— подумав я.

— А хіба пожежники не шукали слідів підпалу?

— Так. Як і поліція, ми консультуємося з ними.

— А вони що кажуть?

— Гадаю, це вас не стосується.

— Навіть як на дерев'яний будинок,— сказав я,— він дуже сильно згорів.

— Ви фахівець? — спитав він з іронією.

— Свого часу я цих вогнищ Гая Фокса¹ розпалив чимало.

Він повернув голову.

— Вони горять набагато краще, якщо просочити їх парафіном. Особливо по краях.

¹ День Гая Фокса — свято у Великобританії, яке відзначається народними гуляннями і розкладанням вогнищ.

— Я надивився на вогні ще до того, як ви народилися,— сказав він.— Йшли б ви собі й малювали.

— Ще полотно не просохло.

— В такому разі стійте й мовчіть.

Я не образився і залишився біля нього.

Він робив щось на зразок попередніх оглядин: піднімав невеликі тверді уламки, роздивлявся їх зблизька і обережно повертав на свої місця. Жодного з предметів, які він піднімав, я не міг визначити з відстані шести футів, і, наскільки я міг бачити, жоден з них не викликав у нього особливих емоцій.

— Дозвольте звернутися,— сказав я.

— Ну?

— Містер Грін робив те ж саме, що й ви робите, тільки не тут, а там, за димарем.

Д. Дж. Легланд випростався, кинувши на землю чорний шмат.

— Він узяв що-небудь?

— Ні, за той короткий час, поки ми спостерігали за ним, він нічого не взяв. Та хтозна, скільки він там пробув до того.

— Отже, ні.— Він трохи замислився.— Чи не думаєте ви, що це був якийсь ловигава, котрий розглядав це все заради цікавості?

— Щось не схоже.

Д. Дж. насупився.

— Що ж він хотів?

Риторичне запитання. Приїхав Гаррі, і тільки після нього — Мейзі. У своєму «ягуарі». У своєму яскраво-червоному пальті. Невдоволена.

— Що ви собі думаєте? — сказала вона, насуваючись на Д. Дж. Очі у неї палали.— Ви й досі не розв'язали питання з підпалом? Тільки нічого мені не кажіть. Я бачу, ви намагаєтесь викрутитися і не заплатити мені страховки. Ваш співробітник сказав у суботу, що все гаразд і я можу починати розчищення і відбудову; навіть якщо це був підпал, ви повинні виплатити мені, бо страховка включає в себе і підпал, звичайно.

Д. Дж. кілька разів поривався щось сказати і нарешті здобувся на голос:

— Хіба не казав вам наш містер Робінсон, що чоловік, якого ви бачили у суботу, був не з наших?

«Наш містер Робінсон» в особі Гаррі відчайдушно закивав головою.

— Він... Містер Грін... ясно сказав, що він ваш представник,— наполягала на своєму Мейзі.

— Гаразд... Який він на вигляд?

— Улесливий,— сказала Мейзі без вагання.— Не такий молодий, як Чарлз...— вона показала на мене широким жестом,— і не такий старий, як ви.— Вона подумала, тоді стенула плечима.— Він цілком був схожий на страхагента, і край.

Д. Дж. мужньо проковтнув образливий натяк.

— На зріст сантиметрів сто вісімдесят, засмаглий, сірі очі, широкуватий ніс, рівний рот під густими вислими темними вусами, темно-каштанове волосся, прилизане назад, із зализинами від лоба, звичайні брови, зеленувато-коричневе трільбі з гладенького фетра, сорочка, краватка, жовтувато-коричневий розстебнутий плащ, золота каблучка з вензелем на мізинці правої руки,— сказав я.

Він поставав у моїй уяві так виразно, ніби був тут, на згарищі, переді мною і все скидав капелюха, величаючи Мейзі «мадам».

— Ого! — сказав Д. Дж.

— Око художника, любий,— сказала Мейзі захоплено.— Ніколи нічого подібного не зустрічала.

Д. Дж. сказав, що у їхньому відділі розслідування такого немає, і Гаррі погодився.

— Гаразд,— сказала Мейзі гнівно.— Я здогадуюся, що ви шукаєте слідів підпалу, тоді чому ви думаєте, що будь-хто при здоровому глузді захотів би дощенту спалити моє улюблене житло і всі мої скарби? Цього я не можу збагнути.

Звичайно, Мейзі, досвідчена Мейзі, насправді не була така наївна. Я вловив її швидкий погляд, яким вона окинула мене, і зрозумів це. Д. Дж. нічого не помітив і лише розводив руками, уникаючи пояснень. Я утримався від усмішки, і Мейзі це помітила.

— Як ви уявляєте свою картину? — запитав я.— Сонячний день? Хмарно, похмуро?

Вона подивилася на чисте небо.

— Трохи драматизуйте, любий,— сказала вона.

Після обіду Д. Дж. і Гаррі крок за кроком обстежували згарище, а я намагався надати своїй картині трохи готичної романтичності. Рівно о п'ятій усі ми закінчили роботу.

— Уже шабаш? — саркастично запитав Д. Дж., спостерігаючи, як я пакую валізу.

— Увечері в освітленні переважає жовтий колір.

— Ви будете тут завтра?

Я кивнув.

— А ви?

— Можливо.

До зупинки я йшов пішки, а до «Біч-готелю» дістався автобусом, почистив пензлі, подумав трохи і о сьомій зустрівся з Мейзі внизу у барі, як і вмовлялися.

— Ну що, любий,— сказала вона, як тільки перший джин і тонік теплом розлилися по тілу.— Вони знайшли що-небудь?

— Анічогісінько, наскільки я міг бачити.

— Це добре, любий.

Я перехилив свою порцію і обережно поставив склянку.

— Не зовсім, Мейзі.

— Чому?

— А що саме з ваших скарбів згоріло?

— Може, для вас вони мало що важать, але у нас стільки гарного було пов'язано з ними, тож і після смерті Арчі мені було приємно зберігати ці речі. Що там було? Ну от, наприклад, колекція старовинних списів, власність старого лорда Стекера, я свого часу доглядала за його племінницею, і ціла стіна чарівних метеликів, на яких приходили дивитися професори, і кута залізом брамка між холлом та вітальнею зі старого будинку леді Тіт, шість казанків з якогось ірландського замку, дві високі вази з вензелями Анжеліки Кауфман на накривках, що колись належали кузенів Мата Харі, вони справді були, любий, і мідяний камінний екран зі срібним опуклим орнаментом, страшенно незручний для полірування, і мармуровий стіл з Греції, і срібний самовар, яким користувалася королева Вікторія, е, та що там, любий, це тільки для початку.

— Страхова компанія має повний список речей?

— Так, любий, а чому це вас цікавить?

— Тому,— сказав я з жалем,— що, як мені здається, багатьох речей у будинку не було, коли він горів.

— Що? — Мейзі була щиро вражена.— А де ж вони поділися?

— З того, що сказав Д. Дж., я зрозумів, що вони шукають рештки згорілих речей, але я сумніваюсь, чи знайшли вони що-небудь.

— Д. Дж.?

— Містер Легланд. Старший з них.

Внутрішня боротьба недовіри та гніву змусила Мейзі випити два подвійних джини. Недовіра, зрештою, перемогла.

— Ви щось неправильно зрозуміли, любий,— промовила вона нарешті:

— Можливо.

— Недосвідченість молодості, звичайно.

— Хай буде так.

— Звичайно, все було на місці, любий, коли я на тім тижні, у п'ятницю, поїхала до Бетті, з якою так давно не бачилася; і сміх і гріх, як подумати,— ви ж не сидітимете вічно вдома, щоб не допустити пожежі й загибелі будинку, тоді треба б відмовитися від будь-яких поїздок, в тому числі й від подорожі до Австралії.

Вона замовкала, щоб перевести подих. «Випадковий збіг»,— подумав я.

— Це просто диво, любий, що я прихопила з собою до Бетті більшість своїх коштовностей, бо я ніколи раніше такого не робила; Арчі, звичайно, наполягав, що так безпечніше, він завжди був такий завбачливий, поміркований і милий.

— Австралія? — перепитав я.

— Так, любий. А що тут такого? Я поїхала туди навідати сестру Арчі, вона жила там бозна-скільки і почувалася самотньою відколи повдовіла, бідолашна; мені дуже цікаво було поїхати, бо я, власне, ніколи не зустрічалася з нею, ми лише обмінювалися поштівками, і я пробула в неї півтора місяця. Вона хотіла, щоб я залишилася, а ми так ладнали, як гас і вогонь... О любий, зрозумійте мене правильно, просто до слова прийшлося, ну, цей вогонь ...я кажу, що хотіла повернутися до свого будиночка над морем і все обміркувати; атож, любий, звичайно, в цю подорож я прихопила і свої коштовності.

— Може, ви й Маннінгза купили, коли були в Австралії? — запитав я знічев'я.

Не знаю, чому я це сказав. Мабуть, тому, що думав про Дональда, який також їздив до Австралії. Я був зовсім не готовий до її реакції.

Коли раніше вона була здивована, то тепер — ніби громом вражена. Раніше вона була недовірлива і сердита, тепер — недовірлива і налякана.

Вона перехилила свій джин, зіслизнула з дзиглика і прикрила собі рота тремтячими пальцями з червоними нігтями.

— Невже тоді? — запитав я недовірливо.

— Звідки ви це знаєте?

— Я не знаю.

— А ви не з митної служби?

— Звичайно, ні.

— Ой, любий, любий...— Вона тремтіла і була в розпачі, так само, як і Дональд.

Я взяв її за руку і повів до крісла поряд з маленьким столиком.

— Сідайте,— сказав я заспокійливо,— і розповідайте. Довелося взяти подвійний джин, щоб через десять хвилин вона заспокоїлась.

— Так от, любий, я не мистецтвознавець, як ви, можливо, здогадуєтесь, але там була картина сера Альфреда Маннінгза... і підпис, ну, все, як треба, та й недорого, і я подумала, який буде задоволений Арчі, коли матиме справжнього Маннінгза на стіні, ми обоє любили перегони, звичайно, а ще сестра Арчі, вона старша за мене, підбивала мене, і я запалилася... Ви можете сказати, що я була в стані ейфорії, але я купила її.

Вона замовкла.

— Далі,— підохотив я.

— Я гадаю, любий, ви вже про все здогадалися і самі з того, що я вам розповіла.

— Ви привезли її в Англію, не зазначивши в декларації?

Вона зітхнула.

— Так, любий, звичайно вийшло по-дурному, але я навіть не подумала про митників, коли купувала картину, аж поки не повернулася додому, і тільки через тиждень сестра Арчі запитала, чи не збираюсь я записати картину у митну декларацію, а мене просто обурює ця доконечна потреба сплачувати мито. В усякому разі я подумала, що мені слід би довідатися про розміри митного збору, і я довідалася, що не існує мита в повному розумінні на картини, які вивозяться з Австралії, куплені у комісійній крамниці, й хочете вірте, хочете ні, вони сказали, що мені доведеться сплатити податок на «додану вартість», щось на зразок податку на придбані речі. Тобто мені довелося б, любий, сплатити вісім відсотків від тієї суми, за яку я купила картину. Ви тільки уявіть собі! Я просто ошаліла, любий. Сестра Арчі запропонувала мені залишити картину в неї, бо якби я знову поверталася до Австралії, який сенс платити мито? Але я не мала певності, що повернуся, і, хоч би що там було, дуже хотіла бачити сера Альфреда Маннінгза на стіні, щоб зробити приємність Арчі, отож, любий, її було гарненько упаковано в картон та коричневий папір, я сховала її в своєму найкращому нічному одязі, і мені вдалося проштовхнути її через прохід у Хітроу, де було написано «Недозволених вкладень немає». Тому, коли я поверталася, мене ніхто не зупинив.

— Скільки ви мали заплатити? — запитав я.

— Значить, любий, якщо бути точною, десь понад сімсот фунтів. Я розумію, що це не бозна-які гроші, але ме-

не обурювало, що я маю платити податок тут тільки за те, що купила гарну річ в Австралії.

Я прикинув в умі.

— Отже, картина коштує близько дев'яти тисяч?

— Авжеж, любий. Дев'ять тисяч.— Вона була занепокоєна.— Я не прогадала? Повернувшись, я питала у людей, і вони казали, що картини Маннінгза коштують по п'ятнадцять тисяч, а то й більше.

— Атож, вони стільки приблизно коштують,— сказав я між іншим.— Хоч деякі можна купити за тисячу п'ятсот, а то й дешевше.

— В усякому разі, любий, тільки подумавши про страховку, я замислилась над тим, чи можуть мене викрити, якщо, наприклад, страхагенти зажадають, скажімо, квитанцію, може, так воно й було б, і саме тому я нічого в цьому плані не робила, бо якби я справді повернулася до Австралії, я могла б узяти картину з собою. І нікому ніякої шкоди не заподіяла б.

— Складно,— погодився я.

— Тепер усе це згоріло, і ви можете думати, що так мені й треба, бо дев'ять тисяч пішло з димом, і з того я вже й пені не побачу.

Вона допила джин, і я замовив ще.

— Я розумію, що це не моє діло, але як у вас з'явилося під рукою в Австралії дев'ять тисяч? Хіба немає закону про вивезення такої кількості готівки?

Вона хихикнула.

— Ви не дуже орієнтуєтесь у цьому житті. Не бійтесь, усе було шик. Я лише майнула з сестрою Арчі до ювеліра і продала йому брошку, така бридка жаба, любий, з великим діамантом посеред лоба, щось із шекспірівського сюжету, хоч я цього не певна, в усякому разі я ніколи не носила її, така була потвора, але, звичайно, я її прихопила з собою, бо вона цього варту була, і я продала її за дев'ять тисяч п'ятсот в австралійських доларах, одне слово, проблем не було.

Мейзі вважала, що я повинен з нею попоїсти, і ми поїхали на обід. Апетит у неї був здоровий, але настрої — сумний.

— Ви нікому не скажете, любий, про картину?

— Звичайно, ні, Мейзі.

— Я могла б ускочити в таку халепу, любий.

— Розумію.

— Щонайменше штраф, звичайно,— вела вона далі.— Люди можуть бути такими бездушними, коли йдеться про якусь безневинну невеличку контрабанду.

— Ніхто не довідається, якщо ви самі про це не скажете.— І раптом мене вразила думка: — Хіба що ви вже сказали, що купили її.

— Ні, любий, нікому, оскільки я подумала, що краще вдавати, ніби ця картина у мене вже не один рік, і, звичайно, я навіть не вішала її на стіну, бо одне кілечко вже теліпалося, і я подумала, що картина може впасти і пошкодитися, але так і не могла вирішити, кого попросити, щоб закріпив його.— Вона замовкла, смакуючи креветковий коктейль.— Ви, мабуть, думаєте, яка я дурна, любий, але мені здається, що я побоювалася викриття; почуття провини, як такого, у мене не було. Я все-таки не розумію, чому ми повинні платити цей чортів податок, тож я не вішала її, а заховала.

— Заховали? Загорнутою?

— Авжеж, любий, більш-менш загорнула. Звичайно, я відкрила її, коли повернулася додому, і побачила, що кілечко відірвалося разом з мотузкою. Тоді загорнула її знову, доки вирішу, що робити.

Мене це потішило.

— І де ви її сховали?

Вона засміялася.

— Не дуже далеко, любий. Я тільки зробила так, щоб люди не питали про неї, авжеж, я засунула її за радіатор у кімнати, і не дивіться так перелякано, любий, центральне опалення не працювало.

Цілий наступний день я малював будинок. Ніхто так і не прийшов, ні Д. Дж., ні хтось інший. У паузах між сеансами я за власною ініціативою шукав скарби Мейзі. Я знайшов багато уламків, які можна було розпізнати: залишки металевих ліжок, кухонних машин, радіаторів — усе покручене і погнуте не тільки від вогню, а й від ваги будівлі, що завалилася. Уламки важких кроков чорніли у товстому шарі попелу, а все інше згоріло до щенту.

З усіх описаних Мейзі речей я знайшов залізну брамку зі старого будинку леді Тіт, що відділяла хол від вітальні. Леді Тіт нізачо не впізнала б її.

Не було мідних каструль, котрі мали б витримати жар. Ні камінового металевого екрана. Ні мармурового столу. Ні старовинних списів.

Ні, звичайно, Маннінгза.

Коли я прибув до «Біч-готелю» о п'ятій годині, навіть не змивши фарби з рук, Мейзі вже чекала на мене у холі. Але це була не та привітна, бадьора Мейзі, котру я знав, а войовнича жінка, вся сповнена гніву.

— Я чекаю на вас,— сказала вона, окинувши мене несамопитим поглядом.

Я не міг збагнути, чим я образив її.

— Що сталося? — запитав я.

— Бар зачинено,— сказала вона,— ходімо до мого номера. Захопіть із собою всі свої речі. Мене всю аж розпирає від злості.

Це було помітно по ній, особливо у ліфті. Червоні плями різко проступали на її обличчі. Її біляве волосся, завжди ретельно полаковане, тепер було скуйовджене. Вперше за весь час нашого знайомства вона не нафарбувала губ.

Мейзі рвучко відчинила двері свого номера. Я увійшов слідом за нею і зачинив двері.

— Ви ніколи й не повірите,— з притиском сказала вона, повертаючи до мене обличчя у всьому блисківі свого гніву.— У мене тут півдня сиділа поліція, а з полудня — страхагенти. І ви знаєте, що вони кажуть?

«О Мейзі,— зітхнув я подумки,— цього слід було сподіватися».

— Ви за кого мене маєте? — запитала я їх,— не вгавала Мейзі.— Я не тямилася з люті. Вони наважилися сказати мені в очі, ніби я продала всі свої скарби і застрахувала будинок на більшу суму, ніж він коштував. А я їм своєї: якщо страховка і була трохи вища, то це робилося з урахуванням інфляції, та й самі страхагенти порадили мені записати більшу суму, і я була задоволена, що скористалася з їхньої поради, та от містер Легланд сказав, що вони не можуть виплатити страховки, доки не закінчиться розслідування, яке він, здається, і не збирається закінчувати. У нього немає співчуття до мене як потерпілої.

Мейзі помовчала, щоб зібратися з силами. Вона аж тремтіла від почуттів, що переповнювали її.

— Моя гідність була принижена, і я трохи накричала на них зі злості. На грубощі їх ніхто не вповноважував, тим більше — вважати мене кримінальним злочинцем. Та й яке вони, зрештою, мають право казати мені «Вгамуйте свої нерви», коли це саме через них і через їхні витребеньки я кричала на них не своїм голосом.

«Мабуть, це була справжня сутичка,— подумав я.— Хотілося б знати, в якому стані поліція і Д. Дж. відступили з бойовища».

— Вони торочать, що це підпал, а я сказала, чому вони тільки тепер так вирішили, а раніше дотримувалися іншої думки; виявляється, через те, що цей Легланд не спромігся розшукати у попелі мої скарби чи хоча б їхні сліди. І вони сказали мені, що навіть якщо я й не продала речі ще раніше, то я вмовилася, щоб їх украли і спалили будинок у той час, коли я була у Бетті, і далі в тому ж дусі, ще й запитували, кому я заплатила за цю роботу; тим-то я дедалі більше розлючувалася, і якби мені трапилося щось під гарячу руку, то я пожбурила б у них.

— Вам зараз потрібне одне — випити міцного джину.

— Я сказала їм, що вони повинні дізнатися, хто це зробив, замість цькувати таку безпорадну жінку, як я, і що більше я думала про злодія, котрий входить у мій дім і краде мої скарби, а тоді підло розводить вогонь, щоб замести сліди, то лютішою я ставала. Тим більше у присутності цих бовдурів, нездатних бачити далі свого носа.

Я слухав її гнівну сповідь і думав, що гнів її, звичайно, непідробний, але вона явно намагається розпалити себе, коли бачить, що її обурення ось-ось може згаснути. В усякому разі, здавалося, вона чомусь відчувала потребу постійно перебувати у стані скривдженої цноти.

Цікаво, чому? І тільки-но на якусь мить припинився потік гарячої лави, я сказав:

— Сподіваюсь, про Маннінгза ви не захопилися?

Червоні плями на її щоках аж спалахнули.

— Я ще не схибулася, — сказала вона уїдливо. — Якби я сказала про це, вони б напевне взяли під сумнів решту моїх слів.

— Люди кажуть, — промовив я обережно, — що злодій найбільше шаліє тоді, коли його звинувачують у тому, чого він не зробив.

Якусь мить здавалося, що зараз я стану мішенню її ненависті, коли вона дивилася на мене гнівними очима, але раптом її осяяло, і вона відчула гумор моїх слів. Складки біля рота розгладилися, погляд пом'якшав і прояснився, а через секунду-другу вона журливо всміхнулася.

— Так, любий, коли я над цим замислююся, мені здається, що ви маєте рацію.

Усміх повільно перейшов у хихикання.

— Ну що, вип'ємо джину?

Маленькі виверження вулкана тривали далі, коли ми пили джин і коли потім обідали, але вулкан уже не вивергав лаву, а тільки жеврів.

— А ви зовсім не здивувалися, любий, коли я сказала,

що поліція думає про мене,— кинула вона на мене гострий погляд, тримаючи в руках чашку з кавою. Очі сторожкі й запитливі.

— Розумієте, щось дуже схоже спіткало і мого кузена. Надто схоже: в багатьох моментах. Якби ми вмовилися про зустріч, то я хотів би, щоб ми поговорили всі разом.

— Але навіщо, любий?

Я пояснив. Цього разу вона вже гнівалася не так за себе, як за Дональда.

— Який жаж! На тлі його страждань ви, мабуть, мене вважаєте страшенною егоїсткою.

— Я зовсім так не вважаю. Далєбі, Мейзі. Я думаю, що ви гарна акторка.

Вона подивилася приязно і грайливо. На мить я уявив собі, якою вона була з Арчі.

— Є ще одна справа, любий — сказала вона ніяково.— Після всіх цих подій, після всього, що було сказано, мабуть, з картиною ми відкладемо. Я вже не хочу мати собі згадки про ці руїни. Я хочу пам'ятати цей будинок таким, яким він був. Отже, може, я вам дам п'ятдесят фунтів, та й край. Як ви гадаєте?

Розділ п'ятий

Ми поїхали до Шропшіра «ягуаром» Мейзі, по черзі сїдаючи за кермо. У голосі Дональда по телефону не чулося ентузіазму на звістку про можливе моє повернення, але він був надто байдужий до всього, аби щось заперечити. Коли Дональд відчинив нам парадні двері, я був вражений.

Якихось два тижні тому я залишив його й поїхав до Йоркшіру. За цей час він схуд принаймні фунтів на чотирнадцять і постарів на десять років. Шкіра подекуди наче аж посиніла, повипиналися вилиці, і навіть волосся припорошило сивиною.

Тїнь давнього Дональда робила над собою очевидне зусилля, щоб зустріти нас із належною чемністю.

— Заходьте,— запросив він.— Я тепер живу в їдальні. Та й ви, може, чогось вип'єте.

— Це було б чудово, любий,— сказала Мейзі.

Дональд глянув на неї побляклим зором і побачив те саме, що і я: тілисту доброзичливу даму з гладеньким волоссям і дорогим убранням, її чепурний вигляд був десь на самій межі між вульгарністю та вишуканістю... Може, вишуканості було трохи більше.

Він подав мені знак рукою розлити напої, ніби йому це понад силу, і запросив Мейзі сісти. В ідальні впадала в очі перестановка: сюди перенесено широкий килим, усі крісла з солярію і кілька столиків зі спалень. Ми всі трое вместились біля одного з цих столиків, бо мені треба було ставити запитання, і я хотів записати відповіді на них. Кузен байдужим оком стежив, як я дістаю нотатник і кулькову самописку.

— Доне,— звернувся я,— послухай, що розкаже Мейзі.

— Гаразд.

Мейзі цього разу була маломовна. Коли вона почала розповідати про купівлю Маннінгза в Австралії, Дональд ледь підвів голову: у нього пробудилась увага, і він переводив погляд з неї на мене. Мейзі закінчила, і на мить запанувала тиша.

— Отже,— сказав я нарешті,— обоє ви їздили до Австралії, обоє придбали Маннінгза, а невдовзі після повернення ваші домівки пограбовано.

— Дивовижний збіг,— сказав Дональд. Але він мав на увазі тільки збіг і нічого більше.— І ви приїхали з такої далечини, щоб лише про це мені розповісти?

— Я хотів поглянути, як ти поживаєш.

— О! Зі мною все гаразд. Дуже мило з твого боку, Чарлзе,— все гаразд.

Навіть Мейзі, яка досі його не знала, бачила, що не все гаразд.

— Де ти купував свою картину, Доне? Я маю на увазі адресу.

— Здається... у Мельбурні. В готелі «Гілтон». Навпроти крокетного майданчика.

Я засумнівався. Хоча в готелях справді дуже часто продаються картини місцевих малярів, Маннінгз там рідкість.

— Нас там зустрів хлопець,— додав Дон.— Заніс картину в номер. З галереї, де ми побачили її вперше.

— Якої галереї?

Він трохи напружив пам'ять, пригадуючи:

— Щось на зразок Галереї красних мистецтв.

— Може, назва лишилася на корінці від чека абощо?

Він похитав головою.

— Фірма продажу вина, з якою я мав діло, заплатила за мене, і, повернувшись додому, я переслав чек до їхньої контори у Великобританії.

— Яка саме фірма?

— «Монга Уайнярдз Пропраетері Лімітід» з представництвами в Аделаїді та Мельбурні.

Я все це занотував.

— А що було на картині? Ти не міг би її описати?

У Дона був стомлений вигляд.

— Тема звичайнісінька — «Вихід на старт». Типовий Маннінгз.

— Моя картина така сама,— промовила здивована Мейзі.— Гарний довгий ряд жокеїв у формі на тлі притемненого неба.

— На моїй було тільки троє коней,— сказав Дональд.

— На найбільшому, можна сказати навіть, на найближчому жокеї на моїй картині була пурпурова сорочка й зелена жокейка,— пояснила Мейзі,— і, може, ви подумаете, що я дурна, але це одна з причин, чому я її купила, бо коли ми з Арчі розмірковували, що непогано було б купити коня й брати участь у перегонах в ролі власників, то вирішили вибрати пурпур і зелену жокейку за нашу форму... звичайно, якби такого сполучення ще ні в кого не було.

— Доне! — звернувся я до нього.

— М-м? О... троє гнідих ідуть кентером перед забігом... у профіль... один спереду, двоє позаду — трохи накладаються один на одного. На жокеях яскрава форма. Точно не пригадую. Біла огорожа іподрому й багато сліпучого неба.

— Який розмір?

Він трохи насупився.

— Не дуже великий. Внутрішньорамний розмір: двадцять чотири дюйми на вісімнадцять.

— А ваша, Мейзі?

— Здається, трохи менша, любий.

— Послухай,— сказав Дональд.— Куди ти гнеш?

— Хочу впевнитися, що збігів більше нема.

Він дивився на мене, але очі його не виражали ніякого певного почуття.

— Коли ми їхали сюди,— сказав я,— Мейзі переповіла мені все (майже все), що стосується купівлі картини. Чи не міг би й ти розповісти, як купив свою? Може, ти, наприклад, спеціально розшукував Маннінгза?

Дональд провів стомленою рукою по обличчі, відверто не бажаючи завдавати собі клопоту й відповідати.

— Будь ласка, Доне,— попросив я.

— Ох...— Довге зітхання.— Ні, у мене не було взагалі ніяких намірів купувати будь-що. Ми просто завітали до Мельбурнської художньої галереї. Ходили по залах і підійшли до Маннінгза, який там висів... Стояли й дивились на картину і розмовились із жінкою, що опинилась по-

руч,— як це буває в художніх галереях. Вона сказала, що неподалік, у маленькій комерційній галереї, продається інший Маннінгз, що його варто подивитись навіть просто так, не купуючи. У нас був вільний час, і ми пішли.

Мейзі аж рота роззявила.

— Але ж, любий,— сказала вона оговтуючись,— з нами — зі мною і моєю невісткою — все було так самісінько, хоч і не в Мельбурні, а в Сіднейській художній галереї. У них там висить чарівна картина: «Перед бурею»; ми стояли собі й милувались, аж цей чоловік якось так підійшов до нас і приєднався до...

Раптом я помітив, що Дональд уже геть зовсім виснажений — як це буває з хворою людиною, на яку напосідають здорові відвідувачі.

— Слухай-но... Чарлзе... сподіваюсь, ти не підеш з усім цим до поліції? Бо я... я не знаю... чи зможу витримати... всі ці... запитання.

— Ні, не піду,— відповів я.

— В такому разі... яке це має значення?

Мейзі допила джин з тоніком і була тепер трохи занадто розпромінена.

— Як пройти до туалету, любий? — запитала вона і зникла у передпокої.

Дональд промовив кволо:

— Я не можу зосередитись... Даруй, Чарлзе, але я нічого не зможу робити... доки в них залишатиметься Регіна... непохована... як на складі...

Час не приглушував агонії, а навпаки, підтримував її, ніби перебування Регіни у секції спеціального рефрижератора зупинило жалюбний ритуал на мертвій точці. Мені сказали, що тіла вбитих людей можуть зберігатись у такий спосіб півроку, а то й більше, якщо справу не закрито. Сумніваюсь, що Дональд протягне стільки.

Він раптом підвівся й вийшов через двері до холу. Я пішов слідом за ним. Він перейшов хол, відчинив двері до вітальні й переступив поріг.

Повагавшись, я увійшов за ним.

У вітальні й досі були тільки обтягнені меблевим ситцем софи та стільці, рівненьким рядком поставлені попід стінами. Підлога, де лежала Регіна, була чиста й натерта. Повітря холодне.

Дональд стояв перед порожнім каміном і дивився на портрет Регіни моєї роботи,— він стояв на полиці.

— Здебільшого я сиджу тут, з нею,— сказав він.— Я можу зносити тільки це місце.

Він підійшов до одного з фотелів і сів, просто навпроти портрета.

— Чарлзе, ви з Мейзі не образитесь, якщо я вас не проведжатиму? — запитав він. — Я справді страх стомився.

— Нами не клопочись, потурбуйся про себе.

Шкода мови. Видно було, що про себе він не потурбується.

— Зі мною все гаразд, — відповів він. — Цілком гаразд. Не турбуйся.

Біля дверей я озирнувся. Він сидів незворушно і дивився на Регіну. Не знаю, краще було б чи гірше, якби я не намалював її.

По дорозі назад Мейзі мовчала з добру годину, а це вже рекорд.

Після Дональда ми спочатку заїхали до однієї сусідки, яка ще раніше запропонувала йому в себе притулок, бо саме тепер, як ніколи, кузен потребував допомоги.

Місіс Сусідка вислухала все зі співчуттям, але похитала головою.

— Авжеж, я розумію, що йому потрібне товариство, треба відірватись від дому, але він на це не погодиться. Я пробувала кілька разів. Заходила. Крім мене — ще багато сусідів. А він знай править, що з ним усе гаразд. Дональд нікому не дозволить допомагати собі.

Миля за милею Мейзі зосереджено вела машину. Нарешті сказала:

— Нам не треба було його турбувати. Принаймні не так швидко після...

«Три тижні», — подумав я. Всього три тижні. Дональдові, мабуть, здавалося, що минуло три нескінченних місяці. За три тижні такого болю можна прожити ціле життя.

— Я вирушаю до Австралії, — мовив я.

— Ви дуже прив'язані, до нього, любий, чи не так? — запитала Мейзі.

Прив'язаний? Трохи не те слово, — подумав я, але, зрештою, може, воно й точне.

— Він на вісім років старший за мене, але ми завжди з ним ладнали. — Я подумки озирнувся назад, пригадуючи. — Ми росли разом. Наші матері були сестрами. Вони часто відвідували одна одну і нас із Дональдом брали з собою. Він завжди був дуже терплячий щодо малюка, який крутився йому під ногами.

— У нього дуже хворий вигляд, любий.

— Авжеж.

Ще десять миль ми проїхали мовчки. А тоді вона запитала:

— Ви переконані, що не варто вдаватися до поліції? Я маю на увазі картини. Адже ви вважаєте, що вони якось пов'язані з пограбуванням, еге ж, любий, а поліції простіше до всього докопатися, ніж вам.

Я погодився:

— Простіше, Мейзі. Але як я можу їм сказати? Ви ж чули: Дональд заявив, що не витримає нової зливи запитань. Ви ж його бачили сьогодні,— думаєте, він витримає? А щодо вас, то це буде не просто визнання провозу дрібної контрабанди та виплата штрафу: ваше ім'я назавжди візьмуть на прикмету, ваш багаж митниця труситиме щоразу, тільки-но ви зберетесь у подорож, а крім того, ще всілякі ускладнення та пониження. У наші дні досить потрапити у чорний список, як потім з нього не виберешся.

— Я й не думала, що вас це обходить, любий.— Вона спробувала захихотіти, але вийшло якось фальшиво.

За якийсь час ми зупинилися, щоб помінятися місцями. Мені подобалося вести її машину, ще б пак! — протягом останніх трьох років у мене не було сталого прибутку й відповідно — власної машини. Двигун приємно гурчав під блідо-блакитним капотом, і автомобіль поглинав милі, прямуючи на південь.

— А у вас є гроші на квиток, любий? — запитала Мейзі.— На готелі та інші витрати?

— У мене там приятель. Теж художник. Я зупинюсь у нього.

Вона із сумнівом подивилася на мене.

— Але ж доїхати туди, голосуючи при дорозі, ви не можете.

Я усміхнувся.

— Спробую.

— Ну, так, любий, скажімо, ви зможете, але це нічого не міняє, я не хочу чути ніяких несерйозних заперечень; у мене є чимало всього завдяки Арчі, а у вас нема, а що ви збираєтесь у дорогу почасти через оту мою контрабанду, то я наполягаю, щоб ви дозволили мені оплатити ваш квиток.

— Ні, Мейзі.

— Так, любий. Будьте слухняним хлопцем, любий, і зробіть так, як я кажу.

Не важко зрозуміти,— подумав я,— чому вона була доброю сестрою-жалібницею. Ковтни ліки, любенький, отак,

гарний хлопчику. Мені не хотілося приставати на її пропозицію, але ж ніде правди діти: мені однаково довелося б позичати.

— Я малюватиму для вас картину, Мейзі, коли повернусь?

— Це було б дуже добре, любий.

Я підїхав до дому біля Хітроу, де я жив у мезоніні й звідки вранці Мейзі мене забрала.

— Як ви тільки витримуєте весь цей шум, любий? — запитала вона поморщившись, коли потужний реактивний літак над головою почав круто набирати висоту.

— В цей час я зосереджую свої думки на дешевому комірному.

Вона всміхнулась, відкрила торбинку з крокодилячої шкіри й дістала чекову книжку. Мейзі виписала чек і подала мені: проставлена сума набагато перевищувала кошти подорожі.

— Якщо ви вже так наполягаєте, любий,— відповіла вона на мої протести,— то зможете повернути мені решту.— Вона глянула на мене поважним поглядом своїх сіро-блакитних очей.— Будьте обачним, любий.

— Авжеж, Мейзі.

— Адже, далєбі, любий, ви можете потривожити кількох справді мерзенних типів.

Через п'ять днів опівдні я приземлився в аеропорту Мескот; коли ми заходили над Сіднеєм на посадку, далеко внизу було видно портовий міст і будинок оперного театру — як на поштівці.

Джик зустрів мене на виході з митниці: він усміхався й вимахував пляшкою шампанського.

— Тодд, старий бовдур,— сказав він.— Хто б міг подумати? — Голос його легко перекривав страшенний галас, що панував довкола.— Приїхав-таки малювати червоні барви Австралії!

Він у захваті поплескав мене по спині мозолястою рукою, зовсім забувши про свою силу. Джик Кассаветз, давній друг, моя протилежність майже в усьому.

У нього борода, а в мене нема. Життєрадісний, галасливий, екстравагантний, ніколи не знаєш, що він устругне,— я заздрив цим його якостям. Блакитні очі й волосся пшеничної барви. М'язи, до яких мені було далеко. Запанібрата з дівчатами. Гострий язик і щира зневага до всього, що я малював.

Ми зустрілись у художньому коледжі: зблизили нас

спільні втечі з лекцій на іподром. Джік ретельно відвідував перегони, але тільки для того, щоб грати на тоталізаторі, а не милуватися спортсменами, і, звичайно, не для того, щоб малювати їх. Анімалісти, що малюють коней, були, як на нього, художниками нижчого гатунку. Як він частенько любив повторювати, жоден поважний художник не зосереджуватиме всіх своїх зусиль на конях.

Джікові картини, виконані здебільшого в абстрактній манері, були похмурим зворотним боком його світлого розуму: плоди кризи, сповнені розпуки через ненависть і забруднення, що руйнують чарівний світ.

Життя з Джіком було схоже на спуск на санчатах з гори: небезпечно і захопливо. Два останні роки в коледжі у нас була спільна квартира-майстерня, і ми по одному зустрічалися там з дівчатами, тимчасом як інший ішов прогулюватись. Якби не його колосальний талант, Джіка вигнали б з коледжу, бо влітку він прогулював цілі тижні задля іншого свого захоплення — плавання.

У пізніші роки я з ним кілька разів виходив у відкрите море. Гадаю, подеколи він навмисно більше важив головою, ніж це було потрібно, але то була гарна розрядка після роботи. З нього був великий мореплавець, умілий, моторний, спритний і дужий, з інстинктивним відчуттям вітру й хвиль. Мені було прикро, коли Джік якось сказав, що вирушає сам у кругосвітню подорож. В останній вечір його перебування на березі ми влаштували бурхливе прощання, наступного дня, коли Джіка вже не було, я повідомив власника будинку, що маю намір переїхати.

Він приїхав по мене машиною: як виявилось, власною. Темно-блакитний спортивний автомобіль британської моделі «M. A. Sports». З усіх боків — і зовні, і всередині — аж кричить похмура його пишнота.

— І багато тут таких? — здивовано запитав я, кладучи валізу й сумку на задне сидіння.— Це далеко не останній зойк моди.

Він усміхнувся:

— Мало. Вони тепер не популярні, бо п'ють бензин, як воду.— Двигун ожив, погоджуючись з Джіком, який ввімкнув склоочисники, бо саме починалася злива.— Ласкаво просимо до сонячної Австралії. Тут усе дощить. Тому в Манчестері сьє сонце.

— Але ж тобі тут подобається?

— Надзвичайно, друже. Сідней — це як регбі: навальність, натиск і трохи вишуканості в загальних обрисах.

— А справи як?

— В Австралії тисячі малярів. Квітне промисловість по будівництву котеджів.— Він скося зиркнув на мене.— Величезна конкуренція.

— Я не по славу сюди приїхав і не по гроші.

— Але я нюхом чую якусь мету,— сказав він.

— Як ти дивишся на те, щоб запрягти твою м'язову силу?

— До твого мозку? Як колись?

— То були розваги.

У нього брови поповзли вгору.

— А який у цьому ризик?

— За станом на сьогодні — підпал і вбивство.

— Боже.

Блакитний автомобіль граціозно мчав до середмістя. Хмарочоси виростили, як гриби після дощу.

— Я живу в протилежному кінці,— сказав Джік.— Далі, це звучить банально. Провінційно. Що зі мною сталося?

— Вдоволення промені з тебе крізь усі пори,— мовив я, усміхаючись.

— Авжеж. Ну, гаразд, уперше в житті я був справді щасливий. Гадаю, невдовзі ти виправиш це становище.

Автомобіль вибився на швидкісну автомагістраль, що вела до мосту.

— Якщо ти поглянеш через праве плече,— сказав Джік,— то побачиш триумф уяви над економікою. Як у літаку «Конкорд». Хай живе безумство, бо тільки воно здатне кудись нас привести.

Я подивився. Це був оперний театр, невиразний натяк на нього, сірий від дощу.

— Удень він мертвий,— сказав Джік.— Це нічна пташка. Фантастично.

Над нами зметнулась велика мостова арка, химерна, як сталеве мереживо.

— Це єдиний рівний відтинок дороги в Сідней,— сказав Джік.

По той бік мосту ми знову поїхали вгору.

Ліворуч, ледь помітний спочатку за знайомими для ока висотними будівлями, з'явився у всій своїй пишноті масивний, сяйний червоногарячий будинок; вздовж кожної його стіни бігли правильні ряди широких прямокутних вікон із круглявими кутками, в які було вставлене скло «під бронзу».

Джік усміхався.

— Обриси двадцять першого сторіччя. Уява і сміливість. Я люблю цю країну.

— Де подівся твій природний песимізм?

— Коли сонце сідає, ці вікна жахнуть золотом.— Ми залишили блискотливу потвору позаду.— Це водогосподарче управління,— сказав Джік уїдливо.— Їхній начальник об'якорює своє судно поруч з моїм.

Дорога вела під гору, а потім з гори, за місто, крізь тісні шереги двоповерхових будиночків, кривлі яких з літака здавалися великим червоним картатим килимом.

— Є одна заковика,— зітхнув Джік.— Три тижні тому я одружився.

Заковика жила з ним на судні, пришвартованому разом з колонією таких самих біля рогу, який Джік називав Стрілка: не важко було зрозуміти, чому — принаймні на час — світова журба відступила.

Вона не була ні простушка, ні красуня. Довгообразе обличчя, шатенка, фігура нівроку і практичний крій вбрання. Нема того стилю чи безпосередньої жвавості метелика, що були у Регіні. Мене теж своєю чергою критично обстежили ясно-карі очі, у їхньому погляді світився розум, і це справило на мене враження.

— Знайомся, Тодд, це — Сера,— відрекомендував Джік.— Сера, це Тодд.

Ми привіталися, вона запитала, як я долетів, і я відповів, що добре. Наскільки я зрозумів, на її думку, ліпше було б, якби я залишився вдома.

У Джіковому кечі, завдовжки в тридцять футів, що відплив з Англії, схожий на гібрид майстерні з крамничкою дрібних товарів, скрізь впадали в око фіраночки, подушечки та якась розквітла рослина. Джік відкоркував шампанське й розлив його в сяйні тюльпаноподібні тумблери замість пластмасових кухликів.

— Йй-богу,— сказав він,— збіса приємно тебе бачити.

Сера гречно приєдналася до тосту за мій приїзд, але я не переконаний, що їй теж було збіса приємно. Я вибачився за те, що так брутально порушив їхній медовий місяць.

— Хай йому грець,— широко визнав Джік.— Надмірні домашні гаразди шкідливо впливають на душу.

— Залежить від того,— сказала Сера,— що тобі потрібно для подальшого життя — любов чи самотність.

Колись Джік потребував самотності. Мене цікавило, що він малював останнім часом, але в комфортабельній тепер каюті не було й сліду якогось пензля.

— Я тепер на сьомому небі,— заявив Джік.— Я міг би зайти на Еверест і стати на руках на його вершині.

— Не треба Евересту, стане камбуза,— сказала Сера,— якщо ти не забув купити річкових раків.

Коли ми жили разом, Джік куховарив, і схоже, що часи не змінилися. Саме він а не Сера швидко і вправно повідкривав бляшанки з раками, вкрив їх шаром сиру та гірчиці і примістив під рашпером. Саме він промив велике листя свіжої салати і порозкладав грінки, намащені маслом. Ми все це споживали за столом у каюті, а дощ періщив по ілюмінаторах та палубі, і вітер, що дедалі свіжішав, хлюпав у борти хвилями. За кавою, оскільки Джік наполягав, я розповів їм, навіщо приїхав до Австралії.

Вони скупчено мовчали, дослухавши мою розповідь до кінця. Тоді Джік, чиї погляди не змінилися з рожевих студентських часів, пробурмотів щось невиразне про «стерво», а Сера почала відверто непокоїтись.

— Не турбуйся,— сказав я їй.— Тепер, довідавшись про те, що Джік одружений, я не збираюся просити його про допомогу.

— Я допоможу. Я допоможу,— запалився Джік.

Я тріпнув головою:

— Ні.

Сера запитала:

— З чого саме ти плануєш почати?

— Розшукати, звідки походять обидві картини Маннінга.

— А потім?

— Якби я знав, що шукати, то мені не треба було б шукати.

— Не конче,— сказала вона неуважно.

— Мельбурн,— сказав раптом Джік.— Ти сказав, що одна картина походить з Мельбурна. Це годиться. Звичайно, ми допоможемо. Мерщій рушаймо туди. Краще не могло й бути. Ти знаєш, що буде наступного вівторка?

— Ні,— відповів я.— А що?

— У цей день розігруватиметься Мельбурнський Кубок! У голосі його чувся триумф. Сера, що сиділа навпроти, похмуро бликнула на мене.

— Краще б ти не приїздив,— сказала вона.

Розділ шостий

Тої ночі я спав у перебудованому елінгу, який вважався постійним місцем проживання Джіка. Крім відгородженого закутка для ліжок, нової на вигляд ванної та примітивної кухні, решта місця використовувалась як майстерня.

Посередині стояв старий масивний мольберт, обабіч нього — столики з порозкладуваними на них фарбами, пензлями, мастихінами, горнятками з оливою, скипидаром та змивкою — звичайнісінькі надібки.

Жодної розпочатої роботи, все позакривано й прибрано. Як і колись в Англії, мата перед мольбертом уся поплямлена і аж чорна від фарби, бо Джік мав звичку між зміною кольорів витирати об неї нашвидкуруч промиті пензлі. Тюбики з фарбою теж були досить характерно витиснуті посередині, бо через нетерплячку він ніколи не видушував фарбу, починаючи від самого дна. Палітра — маленька й довгаста; більшої йому не треба, бо він переважно клав фарбу прямо з тюбика і досягав своїх ефектів завдяки великій кількості фарби. Під одним столом стояло велике пудло з ганчірками, якими можна було витерти все, що використовувалось для накладання фарби на полотно: не тільки пензлі та мастихіни, а й пальці, долоні, нігті, зап'ястки — все що заманеться. Я подумки всміхнувся. Майстерню Джіка так само легко розпізнати, як і його картини.

Уздовж однієї стіни на двох'ярусному стелажі стояли ряди картин, які я витягав по одній. Темні, сильні, різкі кольори, що самі впадали в око. Все ще бентежне бачення, почуття приреченості. Розклад і страждання, похмурі й жахливі краєвиди, прив'ялі квіти, мрущі риби, про все треба здогадуватися, нічого явного.

Джік не любив продавати свої картини і робив це рідко, на мою думку, теж правильно, бо людині незатишно жити з ними в одній кімнаті: навіть вітрогона вони здатні довести до розпачу. Щоправда, цим полотнам не могла було відмовити у певній силі. Кожен, хто бачив цей доробок, запам'ятовував його: мінялись думки людини, а то й дещо у світогляді. З певного погляду, він був видатний художник, яким я не буду ніколи, і просте визнання загалу він сприймав би як особисту творчу поразку.

Вранці, коли я спустився до кечу, Сера була там сама.

— Джік пішов по молоко й газети, — сказала вона. — Я зараз приготую тобі сніданок.

— Я прийшов попрощатися.

Вона подивилась мені просто у вічі.

— Шкоду вже заподіяно.

— Все поправиться, як я поїду.

— Назад до Англії?

Я заперечливо похитав головою.

— Я так і думала, що ні. — Тінь усмішки промайнула у неї в очах. — Джік сказав мені учора ввечері, що він не

знає іншої людини, здатної з досить холодною головою визначити координати судна для подання сигналу «у мене аварія», проробивши абсолютно точні вирахунки вночі після чотиригодинної шаленої боротьби з десятибальним штормом, маючи пробоїну в корпусі й помпи, що вийшли з ладу.

Я всміхнувся:

— Але він залатав пробоїну й направив помпу, а коли розвиднилося, ми скасували сигнал.

— Ви обоє були дурнями.

— Безпечніше сидіти вдома? — спитав я.

Сера відвернулася.

— Чоловіки, — сказала вона. — Нема їм спокою, доки вони не ризикують власним життям.

Вона мала рацію — почасти. Трошки здорової небезпеки — це непогане відчуття, надто ж у ретроспекції. Лише слабкість може нагнати страху й відбити охоту взятися до діла знову.

— Жінки теж такі бувають, — сказав я.

— Я не така.

— Я не братиму Джіка з собою.

Сера все ще стояла до мене спиною.

— Він загине через тебе, — сказала вона.

Жоднісінької небезпеки не можна було сподіватися від маленької приміської галереї, де Мейзі придбала свою картину. Галерею було зачинено раз і назавжди. Крізь вітрину світили пустою голі зали, а лаконічна й непотрібна табличка за зашкеленими дверима повідомляла: «Зачинено».

У крамничках обабіч галереї тільки стінали плечима:

— Галерея була відчинена всього десь місяць. Скидалось на те, що великого обороту в них не було. Не дивно, що вони вирішили зачинитися.

Може, вони знають, поцікавився я, хто саме винаймав їм приміщення? Ні, вони не знали.

— Кінець розслідування, — сказав Джік.

Я заперечно похитав головою.

— Спробуємо розпитати місцевих посередників.

Ми розділилися й змарнували на розпити годину. Усі фірми, зазначені на районній дошці «Продається», відповіли, що такої галереї у їхніх реєстрах нема.

Ми знову зустрілися біля дверей, що не давали ніякої інформації.

— Тепер куди?

— А де Художня галерея?

— В Домейн,— відповів Джік; це була частина парку в середмісті. Художня галерея мала відповідний фасад з шістьма колонами і Маннінгза, якого ми розшукали все-редині.

Крім нас, ніхто на нього не звертав уваги. І ніхто не підійшов до нас, щоб забалакати й порадити, де ми можемо дешево купити Маннінгза — у маленькій галереї десь у передмісті.

Ми постояли там трохи, доки я милувався дивовижною майстерністю, з якою двійко сірих поні було розташовано у пасмі передштормового світла на чолі притемненого табуна; Джік знехочу визнав, що принаймні художник тямив, як користуватися фарбою.

Більше нічого не сталося. Ми поїхали назад до кечу спортивним автомобілем, і ленч хоч трохи нас розвіяв.

— Що тепер? — запитав Джік.

— Я трохи попрацюю з телефоном, якщо такий є у твоєму елінгу.

На це пішла майже вся пообідня година: я систематично, за абеткою, обдзвонював усі фірми найму приміщень — аж до «Голуей енд Сан», — які значилися в тематичному довіднику, і це нарешті дало свої плоди. Згадане приміщення, — відповіли у фірмі «Голуей енд Сан», — винаймалось на короткий термін Галереєю красних мистецтв, що в Північному районі Сіднея.

На який саме короткий термін?

На три місяці, починаючи з першого вересня.

Ні, «Голуей енд Сан» не знає, що приміщення вже вільне. Фірма не може надати їм це приміщення до першого грудня, бо Галерея красних мистецтв, що в Північному районі Сіднея, заплатила всю ренту наперед; ні, вони не можуть переглянути реалізованої угоди. Я трохи ще повдавав, ніби теж працюю посередником і маю клієнта на звільнене приміщення. «Голуей енд Сан» назвала якогось містера Джона Грея і дала мені замість адреси номер поштової скриньки. Я подякував фірмі. Містер Грей, сказали вони, трохи пожвавившись, винаймав галерею для невеличкої приватної виставки, і тому вони не дивуються, що приміщення вже порожне.

Як мені пізнати містера Грея при зустрічі? Їм важко сказати: всі перемови провадились по телефону й листовно. Я міг би звернутися до нього з листом, якщо моєму клієнту галерея потрібна до першого грудня.

Спасибоньки, подумав я.

В кожному разі, гірше від того не буде. Я підшукав підходящий аркуш паперу й у вишуканих і химерних вира-

зах написав містерові Грею чорним атраментом, що мені його прізвище та номер поштової скриньки повідомили у фірмі «Голуей енд Сан», і попросив перепродати мені право на останні два тижні тримісячного терміну, щоб я міг зробити виставку на прочуд глибоких акварелей одного свого приятеля. Назвіть свою ціну, писав я, у межах розумного. Щиро ваш,— підписав я,— Перегрін Сміт.

Я спустився до кечу й запитав у Джіка й Сери, чи вони не мають нічого проти того, щоб я зазначив номер їхньої поштової скриньки як зворотну адресу.

— Він не відповість,— сказала Сера, прочитавши листа.— Якщо він справді злочинець. Я на його місці не відповіла б.

— Перший закон рибальства,— сказав Джік,— приняти рибу.

— На таке не понадиться навіть піранья¹, що вмирає з голоду.

Сера знехочу згодилася, і я все-таки послав листа. Ніхто з нас не сподівався, що це дасть якісь наслідки.

Джікові дзвінки по телефону принесли успіх. У Мельбурні, напередодні найзнаменитіших перегонів року, здавалося, всі готелі забиті, але йому запропонували скористатись відмовами від броні, що будуть зроблені в останню хвилину.

— Що й казати, пощастило,— задоволено констатував Джік.

— Де? — запитав я підозріло.

— У «Гілтоні»,— відповів він.

Я не міг собі цього дозволити, але ми врешті-решт вирушили до Мельбурна. У студентські роки Джік жив на ренту, що надходила з довірчого управління родинним майном; виявляється, хлібодайне джерело й досі не вичерпалось. Кеч, елінг, спортивний автомобіль і дружина — гроші на все це йшли не з малювання.

Наступного ранку ми полетіли на південь, до Мельбурна, дивлячись униз на Снігові гори, які лежали по курсу, і розмірковуючи про свої невтішні справи. Несхвалення Сери, що сиділа позаду, аж морозило мені потилицю, але вона відмовилася залишитись у Сіднеї. Природна схильність і запопадливість Джіка до ризикованих пригод були, здавалося, дещо приборкані коханням, і відтепер перед лицем небезпеки він буде завбачливішим. Звичайно,

¹ Піранья — хижа й зажерлива прісноводна риба з Південної Америки.

це все у тому разі, якщо я йому знайду небезпеку. Слід у Сідней — діло мертве; у Мельбурні також може відшукатися Маннінгз, на якого ніхто не звертає уваги у відкритій для огляду галереї, і приватна галерея, що вже виїхала. І що ж у такому разі робити? На Дональда чекатиме ще невиразніша перспектива, ніж оті дивні складчасті пасма, над якими ми пролітаємо.

Якби мені вдалося привезти додому досить доказів, які поза всяким сумнівом доводять, що пограбування його дому сягає своїм корінням торгівлі картинами в Австралії, то поліція злізла б йому з шиї, він сам ожив би, а Регіну можна було б поховати як годиться.

Якби.

І при цьому справу треба залагодити швидко, бо може бути запізно. Дональд, який година по годині в порожньому домі сидить перед картиною, уп'явшись у неї очима... Дональд — на межі.

У Мельбурні було холодно, сиво і дув сильний вітер. Ми з вдячністю зареєструвались у «Гілтоні» й поринули в теплі плюшеві нетрі; від самих дверей наші душі втішались насиченими червоними, пурпуровими й блакитними кольорами, оксамитовою тканиною, міддю, позолотою та склом. Персонал готелю усміхався. Ліфти працювали. Те, що я сам поніс свою валізку, справило легкий шок. Все це годі порівняти з тими голими стінами, у яких я жив в Англії.

Я розпакував свої речі, тобто повісив єдиний костюм, що трохи пожмакався у м'якій торбі, й знову заходився телефонувати.

У мельбурнській конторі фірми «Монга Вайнйардз Пропраетарі Лімітід» бадьоро повідомили мені, що з містером Дональдом Стюартом з Англії мав діло сам управитель, містер Гадсон Тейлор, який зараз перебуває у своїй конторі, розташованій безпосередньо на плантаціях виноградаря. Дати телефон?

— Красно дякую.

— Пусте,— відповіли з контори; я зрозумів, що це австралійське скорочення від нашого «Нема за що, прошу».

Я дістав карту Австралії, куплену дорогою з Англії. Мельбурн, столиця штату Вікторія, лежав акурат у південно-східному кутку. Аделаїда, столиця Південної Австралії, розташована приблизно за чотириста п'ятдесят миль на північний захід. Поправка сімсот тридцять кілометрів:

австралійці вже перейшли на метричну систему, і це плутало мені в голові всі розрахунки.

Гадсона Тейлора не було в його конторі на винограднику. Такий самий бадьорий голос повідомив мені, що він поїхав до Мельбурна на перегони. Його кінь братиме участь у Кубку. Інтонації у голосі свідчили про те, що до такої звістки слід поставитися з належною пошаною.

А можу я взагалі якось із ним сконтактуватись?

Звичайно, якщо це важливо. Він зупиниться у друзів. Запишіть номер. Подзвоніть о дев'ятій.

Зітхнувши, я спустився на два поверхи і побачив, що Джік і Сера з радісним задоволенням гасають по номеру.

— Ми дістали квитки на верхогони на завтра і вівторок,— сказав він.— І перепустку для машини. І саму машину. А в неділю навпроти готелю відбудеться матч крикетистів «Уест Індії» та «Вікторії», на це у нас теж є квитки.

— Чудеса з ласки «Гілтона»,— пояснила Сера, маючи у зв'язку з цією програмою набагато щасливіший вигляд.— Комплект квитків прикладався до вартості номерів, на які скасовано броню.

— Отже, що ти хочеш, щоб ми робили сьогодні ополудні? — широким жестом закінчив Джік.

— Ви зможете витримати Художній центр?

Виявилося, зможуть. Навіть Сера пішла, не віщуючи при цьому кінця світу: брак успіхів у мене підбадьорив її. Щоб її зачіска не намокла і не розкрутилася, ми поїхали у таксі.

«Вікторія Артс Центр» — це масивна, сучасна й оригінальна споруда, що має найбільший у світі дах з вітражного скла. Джік глибоко вдихав повітря, ніби хотів виповнити легені живильним духом цього місця, і гучно розп'якував про те, що, мовляв, Австралія — найчудовіша, найчудовіша, єдина країна з духом пригодництва, що залишилась у цьому світі корупції, стагнації, військових конфліктів, ненатлості, свободоненависництва, підступності, каральних заходів, гнилизни й забруднення. Відвідувачів, що проходили мимо, це вражало до глибини душі, а Сера взагалі не висловлювала ніякого подиву.

Маннінгза, між іншим, ми знайшли у найдальшому закутку лабіринту галерей. Картина сяяла завдяки чудовому освітленню, що виповнювало всю споруду: «Від'їзд збирачів хмелю» з величезним широким небом, сповненими самоповаги циганами з поні, хурами й дітьми.

Молодик сидів біля мольберта, трохи обіч, напружено працюючи над копією. На столі поруч з ним стояли вели-

кі горнята з оливою та скипидаром, а також глечик з пензлями у змивці. Стандартна коробка з фарбами також лежала наповноті відкрита. Поруч стояло двоє-трое людей; вони стежили за копіюванням, хоч і вдавали, що не звертають уваги, як це роблять відвідувачі галереї по всьому світі.

Ми з Джіком зайшли йому за спину, щоб і собі поглянути. Молодик зиркнув Джікові в обличчя, але не помітив нічого, крім здивовано зведених брів і чемності. Ми дивились, як він вичавив з тюбиків на палітру свинцеві білила та жовтий кадмій і розмішав пензлем зі щетини, дістаючи приємний блідий тон.

На мольберті стояв шкіц, ледь розпочатий. На полотні були вже обриси, точні, наче скальковані, і по небу він трохи пройшовся блакиттю.

Ми з цікавістю стежили, як він кладе блідо-жовту фарбу на сорочку найближчої фігури.

— Гей,— сказав Джік голосно, несподівано плеснувши його по плечі й розбивши на дрібні кольорові скалочки поштиву тишу, що панувала в галереї.— Ти шахрай. Якщо ти художник, то я — слюсар-газівник.

Навряд чи це гречно, але це не кінець світу. На обличчях поодиноких відвідувачів відбилосся збентеження, а не образа.

Одначе молодик аж скинувся. Він схопився на рівні ноги, перекинувши мольберт і дико вирячившись на Джіка; натомість Джік, бавлячись від душі, поставив крапку над «і»:

— Те, чим ти займаєшся,— карний злочин,— сказав він.

Молодик відреагував на це зі швидкістю безжальної рептилії: він ухопив горнята з оливою та скипидаром і вихлюпнув Джікові в очі.

Я вхопив його за ліву руку. Він правою підчепив палітру з фарбами і щосили замахнувся, цілячи мені в обличчя. Я інстинктивно пригнувся. Палітра вдарила не мене, а Джіка, що стояв, затуляючи очі руками й зіпаючи на весь глос.

Сера кинулася до нього і в своєму збудженні з розгону налетіла на мене, через що я не міг як слід втримати молодика. Він висмикнув свою руку, метнувся щодуху до виходу, оббіг ззаду двох середнього віку ловигав з роззявленими ротами, які тільки входили до галереї, і з усієї сили штовхнув їх просто на мене. Доки я звільнився від них, його й слід пропав. Я пробіг через кілька залів та переходів, але не міг знайти його. Він орієнтувався тут, а

я — ні: чимало часу минуло, перш ніж я облишив переслідування, щоб повернутись до Джіка.

Довкола нього згромадився величенький натовп, а Сера від страху була просто несамовита, і всю цю лють вона вилила на мене, помітивши, що я повертаюся.

— Зроби щось! — репетувала вона. — Зроби щось, бо він осліпне... Він осліпне... Я так і знала, що нам не треба було тебе слухати...

Я вхопив її за зап'ястки, коли вона у нападі істерії хотіла зробити щось із моїм обличчям на відплату за те, що скоїлося з Джіком. А вона була жінка дужа.

— Сero, — сказав я з притиском. — Джік не осліпне.

— Осліпне, осліпне, — затялася вона і била мене ногою по гоміліці.

— Ти хочеш, щоб він осліп? — закричав я.

Вона задихалась од люті. Мої слова подіяли, як ляпас. Вона раптом отямилася, ніби її обдали крижаною водою, і розшаліла істота перетворилась просто на розлючену дівчину.

— Олива взагалі нешкідлива, — сказав я твердо. — А від скипидару тільки ріже трохи. Він аж ніяк не впливає на зір.

Вона сердито подивилась на мене, вивільнила свої руки і повернулась до Джіка, який похитувався у муках і притискав до очей зціплені кулаки. Оскільки це був Джік, то він не міг не дати волі язика:

— Падлючий хрін собачий... стривай-но, ти мені попадешся... боже милостивий, я ж ніякого дідька не бачу... Сero... де той чортів Тодд... я задушу його... викличте «швидку»... мені повипікає очі... трясця його матері...

Я голосно сказав йому на вухо:

— У тебе з очима все гаразд.

— Це мої, сто чортів, очі, і якщо я кажу, що негаразд, то де ж там у дідька гаразд.

— Ти чудово розумієш, що не осліпнеш, облиш комедію.

— Це, зараза, не твої очі.

— І, крім того, ти лякаєш Сero, — сказав я.

Це до нього дійшло. Він відняв руки від очей і перестав метушитись.

Побачивши його обличчя, публіка, приваблена цією виставою, почала з приємністю видавати приглушені вигуки жаху. Краплі яскравої фарби з палітри молодика потекли по одному боці його щелепи жовтою і блакитною цівками; очі червоні від запалення і з них струменять сльози, вони справді здавалися припухлими.

— Боже, Серо,— пересилуючи біль, сказав Джік, кліпаючи.— Даруй, кохана. Цей сучий син має рацію. Скипидар ще ніколи нікого не осліпив.

— Принаймні не навіки,— сказав я, бо треба віддати йому належне: він, крім сліз, наразі нічого не міг бачити. Ворожість Сери не зменшувалася.

— Тоді виклич йому «швидку».

Я тріпнув головою.

— Йому треба тільки води й часу.

— Ти дурна немилосердна свиня. Адже йому явно потрібен лікар і шпитальний догляд.

Джік, покінчивши з театральщиною, дістав носовичок і обережно вимочував мокрі від сліз очі.

Сера все-таки дотримувалася своєї думки; вона тримала його за одну руку, а якийсь співчутливий чоловік-глядач — за другу, вони бережно допомогли йому вийти, як у самодіяльній постановці «Самсона». Хор в особі присутніх глядачів з осудом дивився на мене і з надією чекав наступної дії.

Я поглянув на рейвах із фарб і мольберта, що його полишив молодий чоловік. Ловигави й собі витріщились на все те.

— Може, хтось із присутніх,— почав я поволі,— розмовляв з молодиком, перш ніж усе це скоїлось?

— Ми,— відповіла одна жінка, здивована цим запитанням.

— І ми,— сказала інша.

— Про що?

— Про Маннінгза,— сказала одна, і те ж саме сказала інша, і обоє відразу подивилися на картину на стіні.

— Не про його власну роботу? — запитав я, нахилиючись, щоб підняти її. Жовта пляма забризкала акуратні обриси — наслідок Джікового плескання по спині.

Обидві дами та їхні чоловіки, що їх супроводжували, тріпнули головами й сказали, що вони балакали з ним про те, як приємно було б повісити Маннінгза у себе вдома на стіні.

Я ледь усміхнувся.

— Може, він випадково знав, де можна придбати Маннінгза?

— Так, авжеж,— відповіли вони.— Цілком випадково він знав.

— Де?

— Ну, розумієте, молодий чоловіче...— Старший з чоловіків, американець років за сімдесят, на якому лежала печать багатства, став цитькати на інших, завченим же-

стом правої руки закликаючи їх до мовчання. Цей жест означав: «Не діліться своєю інформацією, ви можете втратити на цьому».— ...Ви ставите дуже багато запитань.

— Можу пояснити,— відповів я.— Випиймо кави?

Вони зиркнули на свої годинники і вагаючись відповіли, що, мабуть, вип'ють.

— Там, далі по залу,— кав'ярня. Я зауважив її, коли ловив того молодика... щоб запитати, нащо він вихлюпнув скипидар в очі моєму другові.

У них на обличчі з'явилася цікавість. Я їх спіймав на гачок.

Решта глядачів помалу порозходилась, і я, попросивши обидві пари хвилюку зачекати, почав складати розкидане малярське приладдя в охайну купку попід стіною.

На жодній речі не було прізвища власника. Все спорядження стандартне: таке продають у першій-ліпшій художній крамниці. Цей набір призначений для художників-професіоналів, це не той дешевий, що роблять для студентів. Усі речі не нові, але й не старі. Сама картина була не на полотні, напнутому на раму, а на стандартному, серійно ґрунтованому твердому картоні. Я все поскладав до купи, додав горнята з-під оливи та скипидару й повитирав руки ганчірською.

— Гаразд — сказав я.— Ходімо?

Вони були всі американці, всі багаті, на пенсії і захоплені перегонами. Містер і місіс Говард К. Петрович з Ріджвіля, штат Нью-Джерсі, та містер і місіс Уайт Л. Мінчлес з Картера, штат Іллінойс.

Уайт Мінчлес — той, що циткав на інших,— закликав присутніх узятися до чотирьох порцій густої кави-глясе і однієї чорної. Чорна — для нього самого. Серце, пробурмотів він, поплескавши відповідне місце на грудях. Русявий чоловік, окуляри в чорній оправі, бліда шкіра, як у людини, що рідко буває на свіжому повітрі, помпезні манери.

— Тепер, наш юний друже, послухаймо все з самого початку.

— Гм,— промимрив я. Де ж був той початок? — Хлопець-художник кинувся на мого друга Джіка, бо Джік назвав його карним злочинцем.

— Угу,— кивнула головою місіс Петрович,— я це чула. Ми вже виходили з галереї. Але навіщо він так зробив?

— Нема нічого злочинного в копіюванні гарних картин,— сказала місіс Мінчлес по-знавецькому.— У Луврі в

Парижі, це у Франції, через цих дратливих студентів-копіювальників годі підступитися до «Мони Лізи».

У неї був начіс, зроблений після блакитного тонувального шампуню, вбрання барви морської хвилі з немнучкого краму й досить діамантів, щоб привабити злодійського верховоду. Від куточків рота вниз у неї автоматично вимальовувались дві риски несхвалення. Худокосте тіло. Тупоголова.

— Усе залежить від того, навіщо копіюють,— пояснив я.— Якщо людина збирається видати копію за оригінал, то це ошуканство.

Місіс Петрович почала була: «Ви вважаєте, що молодик фальсифікував...» — але її жестом урвав Уайт Мінчлес.

— Ви хочете сказати,— підвищив він голос,— що цей юний художник малював Маннінгза, якого він згодом намірявся продати як оригінал?

— Е-е...— замулявся я.

Уайт Мінчлес не вгавав:

— Ви хочете сказати, що Маннінгз, про якого він казав, ніби ми його можемо придбати, теж фальсифікат?

Співрозмовники водночас перелякались такої можливості й подивлялись проникливість Уайта Л.

— Не знаю,— відповів я.— Мені просто хотілося б побачити на власні очі.

— Може, ви самі хочете придбати Маннінгза? Може, ви чийсь посередник? — запитання Уайта були суворі й дошкульні.

— Аж ніяк,— відповів я.

— Ну, якщо так...— Уайт озирнувся на решту трьох і побачив їхню мовчазну згоду.— Він сказав нам з Руті, що є гарна картина Маннінгза на тему перегонів за дуже поміркованою ціною в маленькій галереї неподалік...— Він пошукав указівним і великим пальцями у зовнішній нагрудній кишені.— Ага, ось воно. «Ярра Рівер Файн Артс». Третій поворот по вулиці Свонстона і там ярдів двадцять.

У вигляді містера і місіс Петрович була покора.

— Він сказав нам точнісінько те саме.

— А зовні такий гарний молодик,— сумно додала місіс Петрович.— Усе розпитував про нашу подорож. Цікавився, на кого ми поставимо на Кубку.

— Запитав, куди ми збираємось їхати після Мельбурна,— похитав головою містер Петрович.— Ми відповіли, що до Аделаїди та Аліс Спрінгз, а він на те сказав, що Аліс Спрінгз — це Мекка для художників, і порадив dokonче

відвідати там галерею «Ярра Рівер». Та сама фірма,— сказав він.— У них завжди є гарні картини.

Містер Петрович хибно зрозумів би мене, якби я нахилився над столом і міцно його обняв. Я натомість скупчив свою увагу на смачнючій каві й приберіг цей порив для себе.

— Далі ми їдемо до Сіднея,— повідомив Уайт Л.— Щодо Сіднея він не зробив ніяких пропозицій.

Високі склянки були вже майже порожні. Уайт поглянув на годинник і проковтнув рештки своєї чорної кави.

— Ви нам так і не сказали,— почала спантеличена місіс Петрович,— чому ваш друг назвав молодика карним злочинцем. Тобто... Я можу зрозуміти, чому молодик напав на вашого друга і втік, якщо він справді карний злочинець, але чому ваш друг дійшов такої думки?

— Я тільки-но хотів запитати про те саме,— сказав Уайт, поважно похитуючи головою.

Помпезний брехун,— подумав я.

— Мій друг Джік,— пояснив я,— художник. Він був невисокої думки про те, що робив молодий художник. І тому назвав його роботу карним злочином. Він з таким самим успіхом міг сказати, що це паскудство.

— Оце й усе? — розчаровано запитала місіс Петрович.

— Ну... молодий чоловік малював фарбами, що звичайно не змішуються. Джік — людина вимоглива. Він не може дивитися на те, що фарби використовують не так, як слід.

— А що ви мали на увазі, коли сказали «не змішуються»? —

— Фарби — не хімікати,— пояснив я вибачливо.— Більшість із них не впливає одна на одну, але треба бути обережним.

— А до чого призводить необережність? — запитала Буті Мінчлес.

— Гм... нічого не вибухає,— сказав я усміхаючись.— Просто... ну, якщо змішувати білила — а не свинець — з жовтим кадмієм, що містить сірку, як робив молодик, то ви дістаєте приемний блідий тон, але обидві речовини взаємодіють і з бігом часу темніють і змінюють картину.

— І ваш друг назвав це карним злочином? — не ймучи віри, запитав Уайт.— Це, либонь, не має такого великого значення.

— Е-е... Ну от, приміром, Ван Гог користувався новою яскравою жовтою фарбою, виготовленою з хрому, коли малював свої «Соняшники». Жовтий кадмій за тих часів

ще не був винайдений. А жовтий хром, як виявилось, за сотню-другу років розкладається і дає зеленаво-чорний тон; соняшники вже мають дивний колір, і досі нема нікого, хто придумав би, як зупинити цей процес.

— Але ж молодик не малював для майбутності,— роздратувалась Руті.— А що він не Ван Гог, то це все не має особливого значення.

Я вирішив не казати їм, що Джік сподівався на визнання у двадцять третьому сторіччі. Він був завжди одержимий ідеєю стабільності тону й колись таки затягнув мене на спецкурс із хімії фарб.

Американці підвелися, лаштуючись рушати.

— Все напрочуд цікаво,— сказав Уайт і всміхнувся на закінчення розмови.— Краще я вкладатиму свої гроші в оборотний капітал.

Розділ сьомий

Джіка не було ні в туалеті, ні в Художньому центрі. Я знайшов їх із Серою в номері готелю: біля нього клопоталася зваблива медсестра з персоналу «Гілтона». Двері до коридора стояли відчинені — вона вже мала йти.

— Спробуйте їх не терти, пане Касаветз,— радила вона.— Якщо погіршає, подзвоніть до реєстратури, і я прийду.

Вона з порога подарувала мені професійну напівусмішку і швидко пішла по коридору, даючи мені змогу ввійти.

— Як очі? — спитав я по паузі.

— Щось страшне.— Очі були ясно-червоні, але сухі. Отже, потроху кращає.

Сера процідила, ледве розтуляючи губи:

— Це все зайшло дуже далеко. Я розумію: цього разу Джік за день-два одужає, але більше ми ризикувати не будемо.

Джік промовчав і не подивився на мене.

Можна було на це сподіватись. Я сказав:

— Гарзд... Ну що ж, щасливого вам уїкенду і за все спасибі.

— Тодде...— почав Джік.

— Ні, Джіку,— негайно втрутилася Сера.— Це не наше діло. Тодд може думати що хоч, але ми не маємо нічого спільного з клопатами його кузена. Далі ми цим займатись не будемо. Я весь час була проти цього дурного нишпорення, а тепер саме час поставити крапку.

— Тодд не облишить цього,— сказав Джік.

— Тоді він дурбас.— Вона була лиха, в'їдлива, сповнена зневаги.

— Звичайно,— сказав я.— Сьогодні кожний, хто намагається направити кривду,— дурбас. Набагато краще не втручатись, не перейматись, не думати, що ти за це відповідальний. Мені справді треба було любісінько малювати собі у мезоніні в Хітроу, пильнувати своєї справи, а Дональд хай гине. Звичайно, це далеко розважливіше. Але все лихо в тому, що я не можу так вчинити, і край. Я бачу пекло, в якому він опинився. Як же мені повернутися до нього спиною? Тим більше, що є шанс витягти його. Ваша правда: я можу не впоратися з цим завданням, але не можу хоча б не спробувати.

Я зупинився.

Нічим не заповнена пауза.

— Ну,— сказав я, силкуючись усміхнутися.— На цьому завершується казання найбільшого в світі нікчеми. Розважайтеся на верхогонах. Хтосьна, може, і я туди потраплю.

Я помахав на прощання рукою і вийшов. Ні одне, ні друге не зронило ні слова. Я тихо причинив двері й піднявся ліфтом у свій номер.

Шкода Сери, подумав я. Якщо він не буде матися на острозі, то перетвориться на тютю в м'яких пантофлях і ніколи більше не малюватиме своїх величних, виплеканих у душі картин, бо джерело їхне мука, якої він більше не зазнаватиме. Безпека для нього — це буде щось на зразок зречення, щось на зразок смерті.

Я поглянув на годинник і вирішив, що змовники, які працюють під вивіскою «Ярра Рівер Файн Артс», ще не позачиняли дверей. Варто спробувати.

Коли я йшов по Веллінгтон-плац і далі вулицею Свонстон, мене діймала цікавість, чи є в галереї отой юний «скипидарометальник», а як є, то чи він мене пізнає. Його обличчя я бачив тільки мигцем, бо стояв більше у нього за спиною. Напевно можна було тільки сказати, що він шатен, що в нього прищ на підборідді, заокруглена щелепа і пишний рот. Двадцяти йому ще нема. Мабуть, років сімнадцять. Він одягнений у блакитні джинси, білий гольф і тенісні капці. На зріст близько п'ятьох футів вісьмох дюймів, вага десь фунтів сто тридцять. Прудкий, панікер. І не художник.

Галерея стояла відчинена, яскраво освітлена, а посеред вітрини, на золоченому виставковому мольберті — картина з конем. Не Маннінгз. Портрет якогось австралійського коня й жокея: кожна деталь вималювана, підкреслена,

і, як на мій смак, забагато фарби. А поруч оголошення — золотом на чорному тлі, де йшлося про спеціальний показ відомих творів анімалістів, що малюють коней; поруч з оголошенням — гірше виконаний, хоч і більшими літерами — рекламний щиток: «Ласкаво просимо на Мельбурнський Кубок».

Це була типова галерея — таких сотні у всьому світі: вузький фасад, саме приміщення — якнайдалі від дороги, за палісадом. Усередині блукало двоє-трое відвідувачів, що роздивлялись крам на добре освітлених нейтрально сірих стінках.

Я йшов сюди, щоб відвідати галерею. Не змінив я свого наміру і тепер, але ще на вулиці раптом завагався, відчуваючи, ніби стою на самому вершечку лижного трампліна. Дурне, — подумав я. — Піймав не піймав, а погнатись можна. Не подивисься, не побачиш.

Я глибоко зітхнув і ступив через гостинний поріг.

Усередині — зеленаво-сірий килим, старовинний стіл, розташований стратегічно біля дверей; тут молодняк жінка видавала маленькі каталоги й щедрі усмішки.

— Дивіться, будь ласка, що захочете, — сказала вона. — Внизу продовження експозиції.

Жінка вручила мені каталог: складений глазуrowаний цупкий білий папір з прикріпленими всередині кількома аркушиками тексту. Я перегорнув їх. Сто шістдесят три позиції, послідовно пронумеровані, проставлені назви, прізвища художників і орієнтовна ціна. У каталогу значилося, що на рамах проданих картин буде червона наліпка.

Я подякував жінці.

— Проходив і вирішив зазирнути, — сказав я.

Вона кивнула головою і професійно всміхнулась: її допитливі очі швидко ковзнули по моему одягу з бавовняної тканини, — жінка зрозуміла, що я не належу до заможних відвідувачів. Свій пошитий за останньою модою трендовий костюм вона носила невимушено і випромінювала разючу щирість. Австралійка, самовпевнена, надто поважна особа, щоб просто собі стояти біля дверей.

— Що ж, ласкаво просимо, — сказала вона.

Я неквапно пішов по довгій залі, звіряючи картини з каталогом. Більшість картин були пензля австралійських художників, і я зрозумів, що Джік мав на увазі, коли говорив про відчайдушну конкуренцію. Знавців своєї справи було так само багато, як і у нас, в Англії, а то й більше, а рівень де в чому вищий. Як це буває, коли дивишся на процвітанню чужих талантів, я почав сумніватися у власному хисті.

Наприкінці експозиції першого поверху були східці, що вели вниз: біля них висіла велика стрілка й табличка: «Продовження експозиції вниз».

Я спустився вниз. Такий самий килим, таке саме освітлення, але не видно відвідувачів, які переводять очі з картин до каталогів і навпаки.

Внизу вже була не єдина зала, а анфілада невеличких кімнат, куди треба було заходити довгим коридором. Кімната позаду східців — контора, де також стояв вишуканий стіл, два-три зручних стільці для можливих клієнтів і рівенький рядок оздоблених тиком каталожних шаф. Картини у масивних рамах прикрашали стіни, а не менш солідний чоловік писав щось у гробуху на письмовому столі.

Він підвів голову, відчувши мою присутність біля дверей.

— Чим можу прислужитися? — запитав він.

— Дякую, я просто роздивляюся.

Він байдуже кивнув головою і повернувся до роботи. Чоловік, як і все це місце, мав вигляд незмінності й респектабельності — зовсім інша атмосфера, ніж у приміській крамничці в Сіднеї. Я подумав, що цей шановний заклад — зовсім не те, що я шукаю. Щось мені переплуталося. Доведеться почекати, доки Гадсон Тейлор не подивиться на чек Дональда і не скерує мене у новому напрямку.

Зітхаючи, я переходив з кімнати до кімнати і думав, що сміливо міг би вже закінчити огляд арсеналу своїх супротивників. Кілька рам були оздоблені червоними наліпками, але ціни на всіх гарних творах були далекі від того, чого вони насправді варті, й купити їх могли тільки люди заможні.

В останній кімнаті, більшій за інші, я наткнувся на Маннінґза. На три картини одразу. Усі з кіньми: одна — верхогони, одна — полювання і одна — з циганами.

У каталозі їх не було.

Вони тихо-мирно висіли рядком, усі з подібними сюжетами, і впали мені в око як чистокровні серед напівкровок.

Мені по спині поповзли мурашки. Не стільки через майстерність, скільки через сам зміст однієї з картин. Коні виходять на старт. Довгий ряд жокеїв яскраво вирізняється на тлі темного неба. Вбрання найближчого жокея пурпурове, а жокейка зелена.

Десь у голові мені зазвучав балакучий голос Мейзі, який описував те, що я бачив: «...Може, ви подумаєте, що я дурна, але це одна з причин, чому я її купила... бо ми з Арчі вирішили, що барвами наших жокеїв будуть пурпу-

ровий і зелена жокейка, якби такого сполучення ще ні в кого не було...»

Маннінгз полюбляв використовувати пурпуровий і зелений кольори для тіней і перспективи. Сходиться... Ця картина, розміри, сюжет, колорит — точнісінько, як у Мейзі, на картині, схованій за радіатором і, напевно, згорілій.

Картина, на яку я дивився, була схожа на оригінал. Помітна вже й дія часу, відколи Маннінгз помер, достатня фахова вивершеність твору, щось у ньому таке, що відрізняє велике від гарного. Я спробував пальцем — ледь-ледь — фактуру полотна і мазка. Все як мусить бути.

За спиною хтось сказав по-англійському:

— Чим можу прислужитися?

— Це Маннінгз? — запитав я між іншим і обернувся.

Він з порога зазірав до кімнати; у його виразі — стримана запобігливість, як у людини, що її річ оцінює хтось, хто не має коштів цю річ придбати.

Я відразу його впізнав. Чорнявець, рідке волосся зачесане назад, сірі очі, вислі вуса, засмагла шкіра: усе як і тринадцять днів тому в Англії, на сассекському узбережжі, коли він нишпорив по згарищу.

Містер Грін. Через «і» довге.

А за мить і він мене пізнав. Він уражено переводив погляд з мене на картину й назад, а тоді згадав, де мене бачив, і це його приголомшило. Він різко ступнув назад і приклав руку до стінки позад себе.

Я вже рушив до дверей, але не встиг. У дверну проїму вмить опустилися сталеві ґратки й, клацнувши, замкнулись на підлозі. Містер Грін залишився по той бік, у кожній рисі закарбувалась неймовіра, рот і досі роззявлений. Я переглянув усі свої простодушні теорії про те, що небезпека корисна для душі, й відчув такий страх, якого ще зроду не зазнавав.

— У чім річ? — запитав глибокий голос з коридора.

Містер Грін не міг ворухнути язиком. Поруч з ним опинився чоловік з контори і втупився в мене крізь загратований прохід.

— Злодій? — запитав він досадливо.

Містер Грін похитав головою. Прийшов третій чоловік, його молоде лице світилося цікавістю, а прищ у нього був схожий на кір.

— Агов, — сказав він із широким австралійським подивом. — Це той — з Художнього центру. Що мене переслідував. Присягаюсь, він мене не вистежив. Присягаюсь.

— Заткни пельку, — коротко сказав чоловік з контори. Він пильно дивився на мене. Я дивився на нього.

Я стояв посеред яскраво освітленої кімнати приблизно п'ятнадцять на п'ятнадцять футів. Вікон нема. Вихід — лише через заграбовані двері. Сховатись — ніде, зброї — жодної. Я давно вже мчу по трампліну — і ніякої гарантії м'якого приземлення.

— Послухайте,— сказав я печально.— Що тут робиться? — Я підійшов до сталевих ґратин і постукав по них.— Відчиніть, я хочу вийти.

— Що ви тут робите? — запитав чоловік з контори. Він був більший за Гріна і явно старший за посадою в галереї. Ворожі очі за окулярами в масивній темній оправі та блакитна зозуляста краватка-метелик під подвійним підборіддям. Маленький рот і товста нижня губа. Поріділе волосся.

— Дивлюся.— Я намагався надати своєму голосові розгубленості.— Дивлюся собі на картини.

Цілком безневинно, подумав я, і досить незрозуміло.

— Це він гнався за мною в Художньому центрі,— повторив хлопець.

— Ви щось плюснули в очі тому чоловікові,— сказав я обурено.— Ви могли його осліпити.

— То був ваш друг? — запитав чоловік з контори.

— Ні,— відповів я.— Просто нагодився туди, та й квит. Так само, як і сюди. Дивлюся собі на картини. А що ж тут такого? Я дуже часто відвідую галереї.

Містер Грін нарешті здобувся на слово.

— Я бачив його в Англії,— сказав він чоловікові з контори.

Грін знову перевів очі на Маннінгза, а тоді взяв чоловіка з контори за руку і відвів його далі в коридор, щоб я не бачив.

— Відчини двері,— звернувся я до хлопця, що витріщився на мене.

— Не знаю як,— відповів той.— Та й гадаю, мене не зрозуміють.

Обидва чоловіки повернулись. Тепер усі троє торопіли на мене. Я почав співчувати тим, кого садовлять у клітку.

— І що ж ви за один? — запитав чоловік з контори.

— Тобто як? Я приїхав на верхогони і на матч крикетистів.

— Як звуть?

— Чарлз Ніл. Чарлз Ніл Тодд.

— А в Англії ви що робили?

— Я там живу! — сказав я.— Послухайте,— я вдавав, ніби намагаюсь бути розважливим попри роздратування.— Ось цього чоловіка,— я кивнув на Гріна,— я бачив у Сас-

сексі біля дому жінки, з якою ми трохи знайомі. Вона підвозила мене з верхогонів, бо я, розумієте, не попав на свій поїзд до Вортінга і голосував на дорозі зі стоянки членів клубу. Ну, вона зупинилась і підбрала мене, а потім їй заманулося дати гаку, щоб подивитись на власний будинок, що нещодавно згорів, і коли ми туди приїхали, цей чоловік був там. Він сказав, що його прізвище Грін і що він страхагент,— і це все, що я про нього знаю. Отже, що тут діється?

— Це просто збіг, що ви тут зустрілися знову, так швидко?

— Звичайно,— ревно погодився я.— Але ж це зовсім не причина, щоб мене тут замикати.

В їхніх обличчях я прочитав вагання. Я сподівався, що вони не помітять, як піт тече мені по обличчю.

Я роздратовано стенув плечима.

— Ну, приведіть тоді хоч поліцію,— сказав я.— Коли вважаєте, що тут щось не так.

Чоловік з контори поклав руку на вимикач з того боку стіни, обережно покрутив його, і сталеві ґратки піднялись угору й зникли, набагато повільніше, ніж спускались.

— Вибачайте,— сказав він недбало.— Але ж нам треба бути обережними, коли в приміщенні стільки цінних картин.

— Авжеж, я розумію,— відповів я, ступаючи вперед і гамуючи в собі палке бажання рвонути щодуху.— І все-таки...— спромігся я сказати ображено.— Ну, та, гадаю, нічого страшного не сталося.— Трохи великодушності на додачу.

Вони усі втрьох ішли за мною коридором, угору по сходах, верхньою залогою, що нітрохи не поліпшувало мого нервового стану. Решта відвідувачів, здається, вже пішли. Жінка-контролер зачиняла парадні двері.

У горлі мені так пересохло, аж я не міг ковтнути.

— А мені здавалося, що всі вже вийшли,— здивувалась вона.

— Трошки затримався,— сказав я і спробував засміятися.

Вона подарувала мені професійну усмішку і відімкнула двері. Відчинила. Притримувала двері, чекаючи на мене.

Шість кроків.

Нарешті на свіжому повітрі.

Боже милий, як пахне свіже повітря. Я оглянувся через плече. Усі четверо стояли в галереї і стежили, як я піду. Я стенув плечима, хитнув головою і поплентався в мжичку, почувуючи себе, як полівка, яку впустив шуліка.

Я на ходу вскочив у трамвай і проїхав таки чимало незнайомими районами величезного міста, знаючи тільки, що мені конче потрібно від'їхати якнайдалі від підвальної в'язниці.

Вони могли передумати. Уже йшлося до цього. Їм треба було б довідатись більше, перш ніж випустити мене. Вони не були переконані, чи така вже випадкова моя поява саме в їхній галереї, хоча, з другого боку, трапляються далеко разючіші збіги,—наприклад, у Лінкольна під час замаху на нього був секретар на ім'я Кеннеді, а у Кеннеді був секретар на ім'я Лінкольн; проте чим більше вони розмірковуюватимуть, тим менше віритимуть у випадковість.

Де ж вони мене шукатимуть, якщо захочуть знайти? Не в «Гілтоні»,—подумав я з задоволенням. На іподромі: я сказав їм, що буду там. Звичайно, краще було б не казати.

На кінцевій зупинці трамвая я вийшов і опинився проти цікавого на вигляд ресторанчика, де на дверях видніли три великі літери: ПЗС. На той час у мені вже прокинувся здоровий голод, тому я увійшов, замовив біфштекс і попросив принести список вин.

Офіціантка була здивована.

— Це ПЗС,—відповіла вона.

— А що таке ПЗС?

Вона ще більше здивувалася.

— Ви чужоземець? ПРИНОСЬТЕ З СОБОЮ. Ми напоїв не продаємо, тільки їжу.

— О-о.

— Якщо ви хочете випити, то за сотню ярдів по дорозі ще відчинена крамниця, що продає на винос. А біфштекс я можу притримати до вашого повернення.

Я похитав головою і взявся за свій обід непитушого. Смакуючи кавою, я читав на стіні оголошення і всміхався: «У нас із банком домовленість. Вони не смажать біфштексів, а ми не отоварюємо чеків».

Повертаючись трамваем до середмістя, я проїхав повз крамницю, що продає на винос: на перший погляд вона була схожа на гараж, і якби я не знав, то подумав би, що машини стоять у черзі по бензин. Я зрозумів, чому Джікові подобалась австралійська уява: і розумно, і смішно.

Дощ ущух. Я вийшов з трамвая і решту кілька миль пройшов пішки по яскраво освітлених вулицях і темних парках, напитуючи собі дорогу. Розмірковуючи тим часом про Дональда, Мейзі, Гріна через «і» довге, картини, пограбування і запальну вдачу.

Загальний план здавався надзвичайно простим: кар-

тини продаються в Австралії і викрадаються в Англії разом з усім, що лежить наповхаті. А що протягом трьох тижнів я зіткнувся з двома такими випадками, то напевно їх мусило бути більше, бо неможливо, щоб мені трапились два виняткових випадки з урахуванням подвійного збігу: перегони й картини. Після зустрічі з родинами Петровичів та Мінчлесів мої колишні уявлення, ніби пограбування трапляються лише в Англії, слід вважати хибними. А чому не в Америці? Чому не деінде, якщо ради цього варто ризикувати?

Чому не може існувати якась пересувна банда злодіїв, які перевозять з континенту на континент цілі контейнери зі старожитностями, швидко все розпродуючи на ненажерливому ринку? Інспектор Фрост сам казав, ніби мало що з антикваріату будь-коли знаходилось. Попит був невсентимий, і, отже, постачання обмежене.

Скажімо, я зловмисник, думав я, і не хочу витратити цілі тижні в чужих країнах, щоб вивідувати, які саме будинки варто пограбувати. Можна тихесенько сидіти вдома у Мельбурні й продавати картини заможним відвідувачам, які можуть собі дозволити коли заманеться купити щось тисяч за десять фунтів. Я міг би заговорити з ними про їхні колекції картин удома і легко перевести розмову на срібло, порцеляну та інші твори мистецтва.

Звичайно, мені не потрібні такі покупці, у яких є Рембрандт, Фаберже або ще щось загальновідоме і що неможливо так просто продати. Краще щось із менш помітних скарбів: срібло епохи короля Георга, менш відомі картини Гогена або чипендейлівські стільці.

Купуючи мої картини, вони дадуть мені свою адресу. Гарно й просто. Отак.

Я був би злодієм, який діє за принципом великого магазину самообслуговування, що має більший оборот дрібних товарів. Я міркував би так: якщо жертви досить розпорошені по світі, то той факт, що вони протягом десь останнього року відвідали Австралію, нічого не скаже місцевій поліції. І далі: серед тисяч заяв про пограбування випадки з відвідувачами Австралії нічим особливим не вирізнятимуться в очах страх агентств.

Зрозуміло, з таким битим жаком, як Чарлз Ніл Тодд, я б не зв'язувався.

Бувши злодієм, думав я, з добре поставленою справою і надійною репутацією, я не ризикував би через продаж підробок. Підроблені олійні картини можна завжди розпізнати під мікроскопом, не кажучи вже про те, що більшість досвідчених посередників розрізняє їх на око. Худож-

ник залишає свої підписи по всій картині, а не лише на ріжку, бо те, як він тримає свій пензель, має такі ж відмітні риси, як і письмо. Можна так само робити висновки, зіставляючи мазки на картинах, як при порівнянні нарізів і куль, вистрелених з даної зброї.

Якби я вже був злочинцем, то чекав би у своїй павутині зі справжнім Маннінгзом, достеменним малюнком Пікассо або непідробною роботою щойно померлого гарного художника, у якого був дуже великий доробок, доки не прилетять багаті мушки, обережно направлені до мене балакучими змовниками, що саме з цією метою тинялись по художніх галереях різних столиць. Таким чином потрапили на гачок і Дональд, і Мейзі.

Скажімо, я продаю картину людині з Англії і грабую її, моя картина повертається назад, і я знов продаю її комусь з Америки. Потім грабую американця, картина повертається,— і так воно все крутиться.

Скажімо, я продаю картину Мейзі в Сіднеї, картина повертається, і я знову виставляю її на продаж у Мельбурні... На цьому мої припущення урвались, бо щось тут не клеїлось.

Якби Мейзі залишила картину на видноті, її б украли разом з іншими речами. Може, саме так і сталось, і картина зараз прикрашає «Ярра Рівер Файн Артс», але якщо так, то навіщо спалили будинок і чому містер Грін приїхав нишпорити у руїнах?

Це пояснюється тільки в тому разі, якщо картина Мейзі — копія і якщо злодії не змогли її відшукати. Не бажаючи залишати копію, вони спалили будинок. Але ж я щойно вирішив, що не ризикуватиму через підробки. Хіба що... а чи розпізнає Мейзі майстерно зроблену копію? Ні, не розпізнає.

Я зітхнув. Навіть щоб обдурити Мейзі, потрібен гарний художник, який захоче займатись копіюванням, а не створенням власних картин, а таких художників не рясно. Крім того, вона придбала свою картину в тимчасовій галереї у Сіднеї, а не в Мельбурні, отже, мабуть, в інших місцях поза Мельбурном ризикують і на підробках.

Наприкінці парку переді мною виросла масивна споруда готелю. Вечірнє повітря остуджувало голову. У мене з'явилося живе відчуття відрубності, чужинець на величезному континенті, порошинка під зорями. Шум і тепло «Гілтона» звузили широчезний всесвіт до цілком відчутних розмірів.

Зі свого номера я подзвонив Гадсонові Тейлору за тим телефоном, який дала мені його секретарка. Рівно дев'ята

година. Голос у нього солодкий, як після гарного обіду, сильний, чемний і з явними австралійськими інтонаціями.

— Кузен Дональда Стюарта? Це правда, що Регіночку вбили?

— Прикро, але правда.

— Це справді трагедія. Вона справді гарна дівчина, ця Регіна.

— Так.

— Послухайте, чим же я можу вам прислужитися? Може, квитки на перегони?

— Е-е, ні,— відповів я.— Оскільки квитанція і паспорт на Маннінгза викрадені разом з картиною, Дональд хотів би сконтактуватися з тими людьми, які продали йому картину, щоб дістати страховку, але він забув їхні прізвища. А що я їхав до Мельбурна на Кубок...

— Це досить просто,— приємним голосом відповів Гадсон Тейлор.— Я дуже добре пригадую це місце. Ми разом з Дональдом ходили туди дивитися картину, а потім, коли ми владнали справи з оплатою, завідувач галереї потурбувався про доставку Маннінгза до готелю. Стривайте, стривайте...— Він якусь хвилику думав.— Ні, зараз я не пригадаю назви галереї. І прізвища власника. Розумієте, це ж було кілька місяців тому. Але він у мене тут, у мельбурнській конторі записаний; я дзвонитиму вранці в контору і попрошу розшукати. Ви завтра будете на верхогонах?

— Так,— відповів я.

— Може, тоді зустрінемося і вип'ємо? Ви мені розкажете про бідолошного Дональда і Регіну, а я перекажу для нього потрібну інформацію.

Я сказав, що це було б добре, і він докладно пояснив, де й коли його можна знайти.

— Там буде страшенна тіснява,— пояснював він.— Але якщо ви стоятимете там, де я вам сказав, ми обов'язково зустрінемося.

Місце, яке він описав, було на людях і відкрите. Сподіваюся, що тільки він мене там побачить.

— Я буду там,— відповів я.

Розділ восьмий

Наступного ранку о восьмій подзвонив Джік.

— Заходь у кав'ярню на сніданок.

— Гарзд.

Я спустився ліфтом і через фойє пройшов до невелич-

кого ресторану для мешканців готелю. Джік у темних окулярах сидів за столом одинцем і саме краєв яечню.

— Зараз тобі принесуть каву,— сказав він.— А решту принеси собі з того буфету.— Він показав головою на широкий заставлений стіл, оздоблений свіжоблакитним і прикрозеленим орнаментом.— Як справи?

— Несподівані повороти.

Він скривився.

-- Недолюдок.

— Як очі?

Він з удаваною театральністю протер скельця і подався вперед, щоб я міг краще роздивитись. Вони були ще червоні й запалені, але вже явно пішло на одужання.

— Сера заспокоїлась? — запитав я.

— Вона кепсько себе почуває.

— О?

— Хтозна,— сказав він.— Сподіваюсь, що ні. Я ще не хочу дитини. Та й вона завжди вчасно похоплюється.

— Вона гарна дівчина,— сказав я.

Він крадькома зиркнув на мене.

— Вона каже, що особисто проти тебе нічого не має.

— Але...— продовжив я.

Він похитав головою.

— Синдром курки.

— Ти ж, здається, на курча не схожий.

Він поклав ніж і виделку.

— Я теж так думаю. Я сказав їй, щоб не журилася, швидше кінчала з цими вибриками і змирилася з тим, що вийшла вона не за тюхтія.

— А що вона на те?

Він криво всміхнувся.

— Я її спробував переконати уночі в ліжку.

Чомусь я раптом подумав про те, наскільки щасливе їхнє статеве життя. Колись кілька дівчат, які прихилились до мене, годинами чекаючи у помешканні, прийде чи не прийде Джік, казали, що його любов залежала від настрою — він швидко збуджується і швидко вистигає. «Тільки десь собака загавкає, і вже край». Дозволю собі зауважити, що з того часу мало що перемінилося.

— У кожному разі,— сказав він,— у нас же є машина. Було б дуже нерозумно, якби ти не поїхав з нами на перегони.

— А Сера...— обережно поцікавився я,— не буде сердитися?

— Вона каже, що ні.

Я прийняв цю пропозицію й зітхнув про себе. Схоже,

що відтепер він і найменшого кроку не ступить без Серинової згоди. Невже завжди буває так, коли одружуються чоловіки з найнестримнішим темпераментом? Шлюбне шастя ловило в свої тенета орлів.

— Куди тебе понесло учора ввечері? — запитав він.

— До печери Алладіна,— відповів я.— Скарбів донеохочу, але мені пощастило уникнути киплячої олії.

Я переповів йому про галерею, Маннінгза і моє короткочасне ув'язнення. При цьому висловив свою думку про пограбування. Це йому сподобалося. Очі його весело спалахнули, і в ньому прокинулося знайоме збудження.

— Як ми це збираємося довести? — запитав він.

Він похопився з цим «ми», тільки-но воно злетіло з язика. Джік жалісно розсміявся, і пожвавлення потроху розвіялось.

— Ну то як?

— Ще не знаю.

— Я хотів би тобі допомогти,— сказав він винувато.

Мені на думку спало з десяток уїдливих відповідей, проте я втримався. Це я йду не в ногу, а не вони. Голоси минулого не мають права ламати майбутнє.

— Ти робитимеш те, що сподобається Сері,— промовив я категорично: як наказ, а не приховану сатиру.

— Розкомандувався тут, сто чортів.

Ми закінчили снідати, по-дружньому намагаючися збудувати прийнятні нові стосунки на руїнах старих, обоє розуміючи, що ми робимо.

Коли ми згодом зустрілись у холі в умовлений для від'їзду час, було видно, що Сера теж дещо переглянула і вирішила контролювати власні емоції. Вона привітала мене, силувано всміхнувшись і простягнувши руку. Я легко потис їй руку і значуще поцілував у щічку. Вона це правильно зрозуміла.

Перемир'я досягнуто, умови погоджено, договір підписано. Посередник Джік стояв неподалік із самовдоволеним виглядом.

— Ви тільки погляньте на нього.— Він зробив жест у моему напрямку.— Справжній біржовий маклер. Костюм, краватка, шкіряні туфлі. Якщо він не побережеться, то опиниться в Королівській академії.

Сера дивувалась:

— Я гадала, що це почесно.

— Це ще невгадно,— сказав Джік, радісно чмихаючи.— Сяких-таких художників з відшліфованими манерами обирають після тридцяти. Майстрів з посередніми манерами — після сорока, майстрів без манер — після п'ятдесяти.

Геніїв, які ламаного шеляга не дадуть за ці вибори, ігнорують доти, доки це можливо.

— При цьому Тодда ти зараховуєш до першої категорії, а себе — до останньої? — запитала Сера.

— Звичайно.

— Це можна зрозуміти, — сказав я. — Молодих майстрів не буває. Майстри завжди старі.

— Ради бога, — сказала Сера, — їдьмо на перегони.

Ми рушили, але їхали повільно, бо рух у цьому напрямку був величезний. Стоянка біля Флемінгтонського іподрому, куди ми приїхали, скидалась на місце масових пікніків, де між машинами юрмилися численні групи відпочивальників. Столи, стільці, скатертини, порцеляна, срібло, скло. Оптимістично порозставлявані парасолі від сонця, незважаючи на загрозливі дощові хмари. Багато веселощів, випивки і загального переконання — «Оце і є життя».

Я не дуже здивувався, що Джік і Сера приїхали підготованими. З багажника найнятої машини вони дістали стіл, стільці, напої та харчі й пояснили, що все це не так складно — просто треба знати, що замовляти.

— У мене є дядько, — сказала Сера, — котрий у нас на заході дістав прізвисько Бару-блискавки. Від часу гальмування до наливання першої чарки у нього минає десять секунд.

Вона справді старається, подумав я. Не просто пристосується до нашої угоди задля Джіка, а справді хоче все поправити. Може, це й коштувало їй якихось зусиль, але я цього не помітив. На ній було оливково-зелене ляне пальто і такого ж кольору брилик, який вона від часу до часу притримувала, щоб його не знесло поривами вітру. Загалом беручи — нова Сера, вродливіша й не така боязка.

— Шампанського? — запитав Джік, відкорковуючи пляшку. — Біфштекс і устричні пироги?

— І як тільки я зможу потім повертатись до какао й чипсів?

— Принаймні матимеш тіло, щоб з нього спадати.

Ми знищили наїдки, запакували всю решту в багажник і з почуттям, ніби ми берем участь у якомусь масовому напіврелігійному обряді, прослизнули разом з натовпом через браму до свята святих.

— У вівторок буде далеко гірше, — сказала Сера, що давніше вже кілька разів відвідала подібні святкування. — День Мельбурнського Кубка — це загальнонародне свято. У місті три мільйони мешканців, і половина з них забажає

потрапити сюди.— Вона перекрикувала галасливий на-товп, похмуро притримуючи в цій загальній товкотнечі бри-лик.

— Якщо вони не з'їхали з глузду, то залишаться вдома й подивляться змагання по телеку,— сказав я, ледь ди-хаючи після того, як чоловік поруч, відкриваючи мимохідь банку з пивом, стусонув мене по нирці.

— У Мельбурні по телебаченню не буде, тільки по радіо.

— Отакої! А чом би й ні?

Бо хочуть, щоб прийшло якнайбільше глядачів. Теле-трансляція йде на решту Австралії, обминаючи отчі по-роги.

— З гольфом і крикетом те саме,— сумно сказав Джік.— Не можна й закластися по-людському.

Ми пробились крізь тісняву, а далі — завдяки член-ським значкам — крізь другу браму і — в спокійніші води зеленого прямокутного майданчика для членів. Це як у нас День Дербі, подумав я. Такий самий тріумф волі над погодою. Розпромінені обличчя попід сірим небом. Теплі пальта на гарних сукнях, парасольки, наготовані над ци-ліндрами, які було видно де-не-де. Коли я малював уболі-вальників на перегонах у дощ — а мені й таке трапля-лось,— то більшість реготала. А мені байдуже. Вони, ма-буть, розуміли, що внутрішнє тепло насолоди нездатне зникнути під впливом зовнішньої сирості, що вони також могли б заграти на сурмі у бурю.

Оце теж цікаво,— подумав я,— чому я ніколи не на-малював уболівальника на перегонах, який грає на сурмі у бурю? Це було б досить символічно, навіть для Джіка.

Мої друзі тим часом поринули в суперечку щодо оцін-ки форми першого заїзду. Як виявилось, у Сери в цій га-лузі стаж не менший, ніж у чоловіка, і вона з ним не по-годжувалась.

— Я знаю, що на тому тижні в Рендвіку трек був роз-гаслий. Але й тут після дощу не твердо, а він любить вести перед.

— Та його ж Бойблу перевершив у Рендвіку і той-таки Бойблу ішов з величезним відривом у Колфілдському Кубку.

— Хай буде по-твоєму,— зверхньо сказала Сера.— Але для Виноградної Лози однаково тут м'яко.

— Будеш заставлятись? — спитав Джік мене.

— Я не знаю коней.

— Ніби це має якесь значення.

— Гаразд.— Я проглянув графік заїздів.— Два долари на Генератора.

Вони обоє підвели голови і обоє запитали:

— Чому?

— Якщо ви сумніваєтесь, то ставте на номер одинадцятий. Одного разу я майже по всіх заїздах виграв на одинадцятому номері.

Вони мене взяли на глузи й сказали, що я можу подарувати свої два долари букмекеру або ФУТ.

— Що-що?

— Філія управління тоталізаторами.

Здавалось, тутешні букмекери займалися єдино поточними ставками, вони не мали таких великих фірм, як в Англії. Всі позаіподромні заклади, де приймаються застави, підлягали ФУТ, яка знову вклала значну частку барішу в перегони. Перегони були багаті, солідні й процвітали. Це грабіжник Австралії, як висловився Джік.

Ми зробили ставки, сплатили гроші, і Генератор переміг один проти двадцяти п'яти.

— Початківцям завжди щастить,— пояснила Сера.

Джік засміявся.

— Він не початківець. Його зі спортшколи вигнали за букмекерство.

Вони порвали свої квитки, поміркували над другим заїздом і пішли владнати оплату ставок. Я поставив чотири долари на номер перший.

— Чому?

— Цим разом подвоєна ставка на половину цифри 11.

— О боже,— сказала Сера.— Ох і розумаха.

Почав сіяти дощ, і менш витривалі вболівальники взяли шукати прихистку.

— Ходімо,— сказав я.— Сядемо там, де сухо.

— Ви йдіть,— сказала Сера.— А я не можу.

— Чому?

— Бо ті місця тільки для чоловіків.

Я засміявся. Я думав, вона жартує, але виявилось, це не жарти. Атож, нічого смішного. Близько двох третин найкращих місць на трибунах для членів призначались для чоловіків, і тільки.

— А як же бути з дружинами й подругами? — запитав я, не вірячи.

— Вони можуть піти на дах.

Сера, австралійка, нічого дивного у цьому не вбачала. Для мене і, безперечно, для Джіка, це було дивовижно.

Він промовив, анітрохи не змінюючи виразу обличчя:

— На багатьох великих іподромах чоловіки, які рядять

перегонами в Австралії, розставляють для себе шкіряні фотелі на застлених трибунах, влаштовують ресторани й бари з глибокими килимами, де вони можуть їсти й пити, як королі, а їхні дружини тим часом їдять у кафетеріях і сидять на твердих пластикових стільцях на відкритих трибунах разом з рештою натовпу. Вони вважають таке поводження цілком нормальним. Усі антропологічні групи вважають власні найдивовижніші племінні звичаї цілком нормальними.

— Мені здавалося, що ти любиш усе австралійське. Джік важко зітхнув.

— Ідеально ніде не буває.

— Я вже промочка,— сказала Сера.

Ми піднялись на дах, де на одного чоловіка припадало дві жінки; тут було вітряно, волого, а замість стільців — лавки.

— Не турбуйся.— Серу тішило, що я настільки вражений таким ставленням до жінок.— Я вже звикла до цього.

— Мені здавалося, Австралія дуже пишається, що забезпечила всім однакові права.

— Всім, крім половини населення,— сказав Джік.

З нашої неприступної фортеці ми чудово бачили весь іподром. Сера й Джік криками підбадьорювали своїх обранців, але номер перший фінішував з відривом на два крупни при вісьмох проти одного.

— Це обурливо,— сказала Сера, рвучи нову серію квитків.— Який номер ти обираєш на третій заїзд?

— Мене під час третього заїзду не буде. Я маю зустрітись й випити з одним чоловіком, який знає Дональда.

Вона прийняла удар, і рухи її стали не такі невимушені.

— Знову... розслідування?

— Мушу.

— Авжеж.— Вона проковтнула слину й через силу промовила:

— Ну... Щасливо.

— Ти чудова дівчина.

Вона не сподівалася, що я так подумаю, і підозрювала кпини, але якоюсь мірою це було їй приємно. Я спустився додолу, тішачись подумки розгубленим виразом її обличчя.

З одного боку майданчик для членів обмежувався трибунами, а з другого — проходом для коней від загорожі, де їх сідлають, до оглядового кільця. Один короткий бік майданчика прилягав до цього оглядового кільця: отже, з Гадсоном Тейлором я мав зустрітись у тому кутку майданчика, де прохід для коней переходив у оглядове кільце.

Дош майже вшух, що благодатно вплинуло на мій костюм. Я дійшов до умовленого місця й чекав там, милуючись яскраво-шарлатовим квітником-газоном, що оздоблював огорожу поміж проходом для коней та майданчиком. Червоний кадмій у суміші з яскравим оранжевим і білим, і ще може трішечки насиченого багрецю...

— Чарлз Тодд?

— Так... Містер Тейлор?

— Гадсон. Приємно познайомитись.— Ми поручкалися, потиск у нього сухий і міцний. Років під п'ятдесят, середнього зросту, нормальна статура, привітні, трохи сумні й розкосі очі. На ньому — і, може, ще на кількох чоловіках на іподромі — була візитка, і він носив її з такою ж невимушеністю, як і светр.

— Ходімо знайдемо сухіше місце,— сказав він.— Сюди, будь ласка.

Він повів мене вгору на один прогін східців, через вхідні двері, по широкому внутрішньому коридору, розташованому попід трибунами, повз швейцара в уніформі та табличку з написом «Тільки для членів комітету» — до просторої прямокутної вигідної кімнати, що правила за невеличкий бар. Ідучи сюди, нам весь час доводилось перепрошувати, прослизавши поміж групами пишно вбраних людей, але в самому барі було порівняно тихо й малолюдно. Групка з чотирьох осіб — двоє чоловіків і дві жінки — теревенили навстоячки, тримаючи біля грудей напівпорожні склянки, а дві жінки в хутрі уголос нарікали на холоднечу.

— Їм подобається повеличатись у соболиному манто,— захихикав Гадсон Тейлор, беручи дві склянки шотландського віскі й запрошуючи мене до маленького столика.— У роки, коли тепло, їм перемішуються всі карти.

— А що, в цю пору звичайно тепло?

— Температура в Мельбурні за годину може підніматись або падати на двадцять градусів.— Здавалося, він цим пишається.— Так, тепер щодо вашої справи.— Він поліз до внутрішньої нагрудної кишені й дістав згорнутий папірець.— Ось, прошу, тут усе для Дональда надруковано. Галерея називалась «Ярра Рівер Файн Артс».

Я був би щиро вражений, якби було інакше.

— А чоловік, з яким ми мали справу, був такий собі Айвор Уексфорд.

— Який він з себе? — запитав я.

— Достеменно не пригадую. Адже це було ще десь у квітні.

Я хвильку подумав і витяг з кишені маленький нотатник для шкіців.

— Ви впізнаєте його, якщо я його намалюю?

Він розвеселився на цю пропозицію:

— Хтозна.

Я швидко накреслив м'яким олівцем пристойну подобу Гріна, але без вусів.

Гадсон Тейлор вагався. Я домалював вуса. Він рішуче похитав головою.

— Ні, це не він.

— А оцей?

Я перегорнув аркуш і взявся до нового портрета. Гадсон Тейлор замислено мовчав, доки я старанно малював чоловіка з підвальної контори.

— Можливо,— сказав він.

Я зробив нижню губу трохи повнішою, додав окуляри в масивній оправі та зозулясту краватку-метелик.

— Це він,— здивовано промовив Гадсон.— У кожному разі я пригадую краватку-метелик. Вони сьогодні не часто трапляються. Звідки ви знаєте? Ви, либонь, зустрічалися з ним.

— Учора по обіді я обійшов кілька галерей.

— У вас справжній талант,— сказав він з цікавістю, дивлячись, як я ховаю нотатник.

— Практика, і нічого більше.

Роки бачення людських облич у вигляді різних форм, пропорцій і площин та запам'ятовування, в який бік усі ці лінії хиляться. Я вже міг би по пам'яті намалювати очі Гадсона. У мене ця схильність змалечку.

— Малювання — ваше хобі? — запитав Гадсон.

— І моя робота. Я здебільшого малюю коней.

— Справді? — Він подивився на портретні зображення коней, що прикрашали стінку.— На зразок оцих?

Я кивнув, і ми поговорили про малювання як засіб заробляти на життя.

— Може, я замовлю вам картину, якщо мій кінь добре пробіжить на Кубку.— Він усміхнувся, зовнішні куточки його очей гарно зморщилися.— Якщо він пастиме задніх, то краще я його пристрелю.

Він підвівся й запросив мене жестом іти за ним.

— Час наступного заїзду. Може, подивимося разом?

Ми вийшли на денне світло посередині трибун,— під нами було велике квадратове обгороджене місце, куди виводилися на огляд учасники заїзду, там-таки розсідлувалися потім переможці. Мене розважало, що передні лави призначались тільки для чоловіків: дві пари, що йшли по-

перед нас, розділились, як амеби, і чоловіки пішли вниз ліворуч, а жінки — вгору праворуч.

— Підемо вниз,— показав Гадсон рукою.

— А вгору ми можемо піти лише у супроводі дами? — запитав я.

Він скоса подивився на мене й усміхнувся.

— Вас дивують наші звичаї? Ми й так можемо піти нагору.

Він пішов уперед і зручно вмовстився серед переважно жіночого оточення, вітаючись з кількома людьми і по-приятельському відрекомендовуючи мене як свого друга Чарлза з Англії. Відразу по імені, відразу приймають між себе, австралійський стиль.

— Бідна дівчина Регіна, вона теж не любила цього поділу за статтю,— сказав він.— Але це має цікаве історичне коріння.— Він захихотів.— Протягом майже всього минулого сторіччя управління в Австралії здійснювалося за допомогою британської армії. Офіцери й джентльмени залишали своїх дружин в Англії, але — така вже природа — всі вони нав'язували тут знайомства з жінками кепської репутації. Вони не хотіли, щоб їхні колеги офіцери бачили, наскільки вульгарний у них смак, і тому вигадали правило, за яким місця для офіцерів призначались лише для чоловіків, внаслідок чого їхні пупсики не могли претендувати на місця поруч з ними.

Я засміявся.

— Гарно придумано.

— Завжди простіше заснувати традицію,— сказав Гадсон,— ніж потім скасувати її.

— Дональд каже, що ви засновуєте чудову традицію на гарні вина.

Сумні очі блимнули від приємності, яку справив мій комплімент.

— Йому надзвичайно сподобалось. Він об'їхав усі великі виноградники, насамперед, звичайно, відвідавши наші.

Коні, що брали участь у третьому заїзді, рушили кентером на старт на чолі з дражливим гнідим жеребцем, у якого на голові було забагато білої барви.

— Потворна тварюка,— сказав Гадсон.— Але він виграє.

— Ви поставили на нього?

Він усміхнувся:

— Зовсім небагато.

Заїзд розпочався, коні рвонули, і кісточки на пальцях у Гадсона аж побіліли з напруги, поки він уважно стежив у бінокль; мені стало цікаво, скільки це «зовсім небагато».

Гнідний жеребець опинився на четвертому місці. Гадсон поволі відклав бінокль для перегонів і вже без жодного виразу спостерігав кепський фініш.

— Ну що ж,— сказав він, і сумні його очі посумнішали ще дужче.— Як то кажуть, іншим разом.— Він покірно стенив плечима, підбадьорився, потис мені руку, попросив переказати вітання Дональдові й спитав, чи я знайду сам вихід.

— Спасибі за допомогу,— подякував я.

Він усміхнувся:

— Завжди до ваших послуг.

Тільки двічі повернувши у неправильному керунку, я зійшов нарешті вниз, прислухаючись дорогою до цікавих уривків австралійського різновиду мови.

— ...Кажуть, він зовсім не відповідає своїй посаді у комітеті. Він розтуляє рота лише тоді, коли хоче поміняти закладену на коліно ногу...

— ...паскудник, хай йому грець, він так і не зміг прийти...

— ...я йому кажу: «Ти чого кричиш, як на пуп? Облиш, треба змиритись...»

— ...виграла двадцять доларів? Тобі справді пощастило, Джоан...

І скрізь дифтонгізовані голосні, завдяки чому у слові «ні» з'являлось до п'яти різних звуків,— я б так і не вимовив. Ще в літаку один австралієць сказав мені, що у всіх австралійців одна вимова. З таким самим успіхом можна було сказати, що всі американці розмовляють однаково або британці. Англійська мова нескінченно гнучка,— і тут, у Мельбурні, вона жива й при чудовому здоров'ї.

Джик і Сера, коли я нарешті приєднався до них, сперечалися щодо свого обранця на Вікторія дербі, наступний заїзд за розкладом.

— Куля з білокості виступає не в своєму класі й має стільки ж шансів, як сліпий у заметіль.

Сера зігнувала це зауваження.

— На тому тижні вона виграла у Муні Уеллі, ще й два жучки вказали на неї.

— Ці жучки були, мабуть, п'яні.

— Привіт, Тодде,— сказала Сера.— Ради бога, вибери номер.

— Десять.

— Чому десять?

— Одинадцять мінус один.

— Боже мій,— сказав Джик.— Колись у тебе було більше глуду.

Сера порівняла:

— Королівський Шлях. Проти Королівського Шляху Куля з білокості — певняк.

Ми купили квитки й пішли на дах, але жоден з наших обранців не виграв. Сера обурено шпетила Кулю, яка на-решті прийшла п'ятою, а Королівський Шлях зовсім зі-йшов з дистанції. Переміг дванадцятий номер.

— Тобі треба було додати одинадцять і один,— ска-зала Сера.— Ти припускаєшся таких нерозумних помилок.

— На що ти задивився? — запитав Джік.

Я уважно роздивлявся натовп, який спостерігав за пе-регонами знизу, на майданчику для членів.

— Дай-но мені свій бінокль...

Джік дав бінокль. Я підніс його до очей, довгий час роздивлявся й опустив його.

— Що там? — нетерпляче запитала Сера.— Що ста-лося?

— Це,— сказав я,— не просто дещо міняє, а все ставить з ніг на голову.

— Що?

— Бачиш отих двох чоловіків... ярдів за двадцять від огорожі оглядового кільця... один з них у сірій візитці?

— Ну то й що? — запитав Джік.

— Чоловік у візитці — це Гадсон Тейлор, той самий, з яким я щойно випивав. Він — управитель виноробної фір-ми і часто зустрічався з кузеном Дональдом, коли той був тут. А другого чоловіка звать Айвор Уексфорд, він — ди-ректор галереї «Ярра Рівер Файн Артс».

— Ну то й що? — запитала Сера.

— Отже, я майже можу уявити собі, про що вони там зараз розмовляють,— відповів я.— Щось на зразок: «Ви-бачте, сер, чи я не продав вам нещодавно картину?» — «Не мені, містере Уексфорд, а моєму другові Дональдові Стюарту». — «А хто був той молодий чоловік, з яким ви щойно розмовляли?» — «Це був кузен Дональда Стюарта, містере Уексфорд». — «А що ви знаєте про нього?» — «Що він за фахом художник і намалював вас, містере Уексфорд, і спитав мене, як вас звать».

Я замовк.

— Далі,— сказав Джік.

Я бачив, як Уексфорд і Гадсон Тейлор закінчили роз-мову, невимушено кивнули одне одному і розійшлися вріз-нобіч.

— Тепер Айвор Уексфорд розуміє, що припустився жахливої помилки, випустивши мене учора ввечері зі своєї галереї.

Сера занепокоєно зазірала мені в обличчя.

— Ти справді думаєш, що це небезпечно?

— Так, думаю.— Я трохи відпружив напнуті м'язи і спробував усміхнутись.— Принаймні він буде тепер насто-
рожі.

— А в гіршому разі він почне тебе шукати,— сказав Джік.

— Е-е...— протяг я замислено.— Чи могли б ви обое зараз, негайно рушити в подорож?

— Куди?

— До Аліс Спрінгз,— відповів я.

Розділ дев'ятий

Дорогою до аеропорту Джік весь час на щось нарікав. По-перше, він не зможе піти на крикет. По-друге, я не дав йому повернутися до готелю «Гілтон» по картини. По-тре-
те, в Аліс йому буде надто жарко у спортивному костюмі для дербі. По-четверте, він не збирається пропускати Мельбурнський Кубок через першого-ліпшого жевжика з краваткою-метеликом.

Але в усіх цих колоритних бідканнях і натяку не було на те, що йому доводилось оплачувати наш проїзд власни-
ми акредитивами, бо свої туристські чеки я залишив у готелі.

Це Сера подала думку не повертатися.

— Якщо ми збираємося шезнути, то — вперед,— сказа-
ла вона.— Люди гинуть через те, що намагаються вирятую-
вати з вогню свій гаманець.

— Вам не обов'язково їхати,— мовив я про всяк ви-
падок.

— Але ми вже через стільки всього пройшли. Як же я житиму далі, якщо не дозволю зараз Джікові допомогти тобі? А раптом з тобою щось скоїться...

— Ти б ніколи мені цього не подарувала...

Вона усміхнулася з жалем:

— Ти маєш рацію.

Мені здавалось, що ніхто не помітив, як ми пішли з іподрому, і жодна машина не переслідувала нас до аеро-
порту. Ні Грін, що пишеться через «і» довге, ні отой хло-
пець («не художник») не плуталися під ногами, намагаю-
чись нам перешкодити; отже, ми без будь-яких пригод по-
летіли першим рейсом напівпорожнього літака до Аделаї-
ди, а звідти — ще порожнішим літаком — до Аліс Спрінгз.

Від Аделаїди на північ земля попід нами поступово

міняла колір від зеленого до сіро-зеленого, і нарешті — до барви ясно-червоної цегли.

— ВАН,— озвався Джік, показуючи вниз.

— Що?

— В-А-Н,— повторив Джік.— ВАН. Це скорочене від «Велике Австралійське Ніщо».

Я розсміявся. Земля справді виглядала спеченою, пустельною і диною, але де-не-де видніли колії путівців і неймовірно, ізольовані від світу гомстеди. Я милувався цим краєвидом, доки не стемніло і пурпурові тіні не заповнили все довкола. А літак тим часом летів на північ, у напрямку центральної пуші.

Вечірне повітря в Аліс пашіло, ніби хтось забув вимкнути грубу. Нам увесь час щастило: спочатку ми, щойно прибувши до Мельбурнського аеропорту, потрапили на літак, а тепер, коли неговіркий таксист підвіз нас до нового на вигляд мотелю, ми змогли дістати вільні номери.

— Сезон закінчився,— пробурмотів він, коли ми висловили наше задоволення і подякували йому.— Невдовзі тут буде надто спекотно для туристів.

Щоправда, у наших номерах працювали кондиціонери. Джік і Сера спинились на першому поверсі; двері номера вели просто до затіненої критої алейки, за якою відразу починався садок з басейном. Мій номер у сусідньому крилі — відразу ж за автостоянкою, — був на третьому високому поверсі: до нього вели східці, сховані у затінку дерева, і довга відкрита галерея. Уся місцина мирно зеленіла у світлі поодиноких прожекторів, що ненастирливо світили від пальм і евкаліптів.

Ресторан у мотелі зачинявся вже о восьмій вечора, — отже, ми подались до іншого головною вулицею. Проїзна її частина — на відміну від бічних вуличок — була гудронована, тротуари здебільшого чисто символічні. Частенько нам доводилося йти просто по дрібній жорстві; крізь марево куряви у світлі фар проїжджих автомашин ми бачили, що жорства ясно-червоного кольору.

— Пекельна курява, — сказала Сера. — Вперше бачу її на власні очі. Моя тітка присягалась, що ця курява набилася в закритий чемодан, коли вони з дядьком їздили до Еерз Рок.

— А що таке Еерз Рок? — поцікавився я.

— Одразу знати нетямущого англійця, — відказала Сера. — Це скелястий уламок з піщаника на дві милі завдовжки і на третину милі заввишки, недбало залишений якимось глетчером у льодовикову добу.

— Це забагато миль звідси, у пустелі, — додав Джік. —

Місце стародавніх чаклувань, яке поганяють представники суспільства пластика.

— Ти був там? — запитав я сухо.

Він усміхнувся:

— Ні.

— А хіба не однаково? — запитала Сера.

— Він має на увазі,— пояснив Джік,— наш зарозумілий друг мають на увазі, що не слід висловлювати судження, не пересвідчившись на власні очі.

— Але ж не обов'язково, щоб тебе проковтнула акула, перш ніж ти повіриш, що у неї гострі зуби,— сказала Сера.— Можна вірити й у те, що бачили інші.

— Усе залежить від того, звідки вони дивилися.

— Факти — це не судження, а судження — це не факти,— сказав Джік.— Так багато років тому говорилося в Законі Тодда.

Сера зиркнула на мене.

— Це що: відтає замерзла пам'ять?

— Емоції — кепська основа для політики. Це теж його слова,— сказав Джік.— Заздрість — корінь усього зла. Я щось забув?

— Найбільшого лиха завдає брехня тих, хто вірить у свою правдомовність.

— Ти весь у цьому,— сказав Джік.— Шкода, що ти не вмієш малювати.

— Дякую красно.

Ми нарешті дійшли до ресторану і з'їли таку розкішну вечерю, що лишалося тільки дивуватись, яких організаційних зусиль треба було докласти, щоб завести всі ці продукти, одяг та різні товари, необхідні на щодень, до цього містечка на тринадцять з половиною тисяч мешканців, оточеного зусібіч сотнями миль пустелі.

— Містечко засновано тут сто років тому як станцію трансавстралійського зв'язку,— пояснила Сера.— А сьогодні передають інформацію, відбиваючи сигнали від небесних тіл.

Джік зауважив:

— Закладаюся, що зміст цих послань не вартий такої технології. Подумати тільки, як у небесних сферах виступають: «Зустрінемося у п'ятницю. Етель».

У ресторані нам пояснили, як пройти до галереї «Ярра Рівер Файн Артс», тобто до її філії в Аліс Спрінгз, іншою дорогою.

Вона містилася у брукованому торговельному насажі, закритому для проїзду машин, в одній з кількох маленьких, але на вигляд багатих крамничок «Одяг». Ні в гале-

реї, ні в інших крамничках світла не було. Наскільки видно було у тьмяному світлі єдиного вуличного ліхтаря, весь виставлений у вітрині товар складався з двох жовтогарячих пустельних краєвидів.

— Грубо,— сказав Джік, чия палітра теж не відзначалася пастельністю тонів.

— Уся галерея,— вів він далі,— мабуть, заповнена копіями Альберта Намахіри місцевого виробу. Туристи купують їх тоннами, на вагу.

Ми пішли пішки назад до мотелю, настроєні одне до одного більш по-товариському, ніж за весь час нашого перебування тут. Можливо, через те, що цей безмір пустелі довкола навівав на нас почуття миру. У кожному разі, коли я на прощання цілував Серу в щоку, то поцілунок уже символізував не просто мирний пакт, як уранці, а й якісь почуття на додачу.

За сніданком вона сказала:

— Ти не повіриш. Головна вулиця тут називається Тодд Стріт. І річка теж. Річка Тодд.

— Нічого не вдієш — слава,— зауважив я скромно.

— Крім того, тут одинадцять художніх галерей.

— Вона познайомилася з буклетом місцевої Асоціації розвитку туризму,— пояснив Джік.

— А ще тут є китайська кухня, яка продає страви на винос.

Джік скривився:

— Уявіть собі лишень, що всього цього понакидувано в Самісінькому центрі місцевої Сахари.

Удень і справді палило нестерпно. Диктор по радіо бадьорим голосом читав прогноз, де значилося, що опівдні температура сягне тридцяти дев'ятох градусів, а це означало сто два градуси за старим напівзабутим Фаренгейтом. Ступити з прохолодного номера на розпечений сонцем балкон було ще приємно, але чимчикувати до галереї «Ярра Рівер» — менше навіть, ніж півмилі,— виявилось напрочуд виснажливим.

— Якби жити тут, то можна було б при звичаїтись,— сказав Джік.— Дяка богу, Сера захопила свій капелюшок.

Ми раз у раз пірнали в затінок крислатих дерев, а городяни навколо ходили собі простоволосими, ніби розжарений меч у небі був зведений не над ними. У галереї «Ярра Рівер» було затишно, працювали кондиціонери, а біля входу стояли стільці для випадкових відвідувачів.

Джік як наврочив: скільки сягало око, понаставлявано було добротних чистих акварелей, типових для школи Намахіри. Вони по-своєму гарні, але мені така манера не

до вподоби. Я люблю непромальований контур, розмиті краї, активне притінювання, сугестивність, використання фактури і багатозначність. Треба віддати належне Намахірі як першому й найбільшому художникові-аборигену: зір у нього був гострий, як алмаз. Десь я ніби читав, що він намалював понад дві тисячі картин, і зрозуміло, Намахіра користувався безмежним авторитетом у своєму рідному місті. Тут одинадцять художніх галерей. Мекка для художників. Туристи купують картини тоннами. Як повідомляла меморіальна дошка на стіні, він помер у шпиталі в Аліс Спрінгз 8 серпня 1959 року.

Ми хвилини із п'ять блукали в галереї, перш ніж хто з'явився. Тоді раптом розсунулася завіса з довгих смужок пластика на дверях, що вели кудись униз, і нечутно з'явився доглядач галереї.

— Вам щось сподобалося? — поцікавився він.

У голосі чути було, наскільки збудили його туристи і сподівання, що ми швиденько заплатимо і заберемося геть. Доглядач був маленький, апатичний і блідий, він мав довге волосся і великі темні очі з важкими стомленими повіками. Він був десь нашого з Джіком віку, але не такий статурний.

— У вас є ще якісь картини? — запитав я.

Він зиркнув на наше вбрання. На нас із Джіком були штани й сорочки, в яких ми ходили на перегони: ні краватки, ні піджака; проте продавцеві картин це здалося все-таки надійнішим, ніж просто джинсовий костюм. Без видимого ентузіазму він відхилив завісу із смужок, заплісуючи нас увійти.

— Ходімте зі мною, — сказав він.

Внутрішнє приміщення було яскраво освітлене завдяки прозорому дахові, а стіни поспіль позавішувані десятками картин. Очі в нас розбіглися. На перший погляд нас оточувала неймовірна різнобарвність творів датського інтер'єрного малярства, французьких імпресіоністів і портретів Гейнсборо. Але за другим разом впадало в око, що хоча це й оригінальні олійні полотна, — всі вони не налсжали до першорозрядних творів. Такі картини звичайно продають з позначкою «зі школи...», бо самі художники й не підписували їх.

— У цій кімнаті — всі європейці, — пояснив доглядач галереї. У голосі все ще відчувалася нудьга. Подумки я зауважив, що він не австралієць. І не англієць. Може, американець. Важко вгадати.

— Чи є у вас картини з кіньми? — запитав я.

Він зміряв мене довгим і спокійним приязним поглядом.

— Так, є. Але протягом цього місяця ми виставляємо роботи австралійців і другорядних художників з Європи.— В його вимові було чутно ледь помітне пошелескування.— Але якщо ви хочете побачити картини з кіньми, то вони у нас поскладувані отам на полицях.— Він показав на ще одну завісу з пластикових смужок, що висіла навпроти першої.— Ви шукаєте щось конкретне?

Я промимрив прізвиська кількох австралійців, чиї праці оглядав у Мельбурні. Його позбавлені блиску очі, здавалося, проясніли.

— Авжеж, у нас дещо є з цих художників.

Він провів нас крізь наступну завісу до третьої і — як на наш погляд — найцікавішої кімнати. Як доглядач і обіцяв, півкімнати займали щільно позаставлювані два ряди полиць. У другій половині розташувалась контора, а також пакувальна й окантовувальна служби. Просто перед нами засклені двері вели до закуреного й ніби висушеного садка, але й тут світло падало тільки з прозорого даху.

Біля засклених дверей стояв мольберт, а на ньому — повернуте до нас тильним боком невеличке полотно. Різні прикмети непомільно свідчили, що над полотном недавно працювали і щойно перервали роботу.

— Пробуєте свої сили? — поцікавився Джік і підійшов, щоб поглянути.

Блідий доглядач галереї аж скинув рукою, ніби хотів зупинити Джіка, і тут раптом щось у виразі Джіка потягло мене до нього, наче магнітом.

Чіткий кінь (поворот у три чверті), його елегантна голова ледь піднята — неначе прислухається. На задньому плані — шляхетні обриси садиби. Решта картини — гармонійно закомпоновані дерева й лука. Робота, на мою думку, була вже більш-менш завершена.

— Це чудово, — сказав я у захваті. — Вона продається? Я хотів би її купити.

Завагавшись на якусь мить, доглядач відповів:

— Вибачте, але це малювалось на замовлення.

— Шкода! А ви не могли б мені продати цю й намалювати іншу?

Доглядач усміхнувся з жалем:

→ Боюся, що ні.

— Дуже прошу, скажіть мені ваше прізвиське, — мовив я щиро.

Тому це мимохідь припало до душі.

— Гарлі Ренбо.

— А тут є ще ваші роботи?

Він показав рукою на полиці.

— Одна-дві. Картини з кіньми всі в нижньому ряду, проти стінки.

Ми всі троє заходилися витягати по одній картині, роблячи при цьому аматорські коментарі.

— Оця гарна,— сказала Сера, тримаючи маленьку картину, що зображувала тлустого сірого поні й двох старосвітських хлопців-селюків.— Вам подобається? — Вона показала її Джікові й мені.

Ми подивились.

— Дуже гарна,— сказав я прихильно.

Джик відвернувся, ніби вона його не зацікавила. Гарлі Ренбо стояв без руху.

— Ну, гаразд,— сказала Сера, стенивши плечима.— Я просто думала, що вона гарна.— Вона поставила її назад на полицю й витягла іншу.— А як вам ця лошиця з жеребцем? Мені здається — мила.

Джик ледве стримувався.

— Сентиментальна бридня,— сказав він.

У Сери був уражений вигляд.

— Може, це й не мистецтво, але мені подобається.

Ми знайшли одну роботу з химерним підписом: Гарлі Ренбо. Велике полотно, вкрите лаком, без рами.

— О,— сказав я, як цінувач.— Ваша.

Гарлі Ренбо похилив голову. Ми з Джіком і Серою дивились на роботу, яку доглядач визнав своєю.

Виразне наслідування Стаббза. Видовжені коні, вписані в загадково-похмурій краєвид. Пристойна композиція, кепська анатомія, гарне виконання, оригінальності — нуль.

— Чудово,— сказав я.— Де ви це малювали?

— О... тут.

— З пам'яті? — запитала Сера з замилюванням.— Скільки вміння!

Гарлі Ренбо, заохочений нами, приніс ще два зразки своєї роботи. Жодна з них не була краща за першу, проте одна з них була набагато менша.

— Скільки ця коштує? — запитав я.

Джик гостро подивився на мене, але промовчав.

Гарлі Ренбо назвав таку ціну, що я відразу затріпав гсловою.

— Шкода,— сказав я.— Мені дуже подобається ваша робота, але..

Ввічлива торгівля тривала довго, проте, як і ведеться, ми зійшлися на ціні вищій, ніж хотів покупець, але нижчій, ніж сподівався художник. Джик покірливо подав свою кредитну книжку, і ми забрали трофей.

— Боже милосердний,— вибухнув Джік, коли ми відійшли вже на таку відстань, що доглядач не міг нас почувти.— Ти ще в колисці краще малював. Нащо тобі це паскудство?

— Бо,— промовив я вдоволено,— Гарлі Ренбо — копіїст.

— Але ж це,— Джік показав на пакунок у мене під рукою,— його власна жахлива оригінальна робота.

— Замість відбитків пальців? — запитала Сера.— Щоб звіряти за цим інші його твори?

— Варить голова у моєї жони,— сказав Джік.— Але ж ця картина,— він ще комизився і не хотів її продавати,— анітрохи не схожа на жодного відомого мені Маннінґза.

— Бо ти уникаєш дивитися взагалі на зображення коней.

— Я тої нікчемної мазанини набачився по саму зав'язку.

— А як щодо Рауля Мілле? — запитав я.

— О боже.

Ми йшли розжареною вулицею, майже не відчуваючи спеки.

— Не знаю, як ви,— сказала Сера,— а я купую собі бікіні й решту дня проводжу в басейні.

Ми всі купили собі купальники, перебралися, похлюпалися донесхочу, а потім полягали на рушники висихати. У тінявому садку було мирно й тихо. Крім нас, більш не було нікого.

— Щодо тієї картини з поні й двома хлопцями, яка тобі впала в око...— звернувся я до Сери.

— Вона справді гарна,— повторила Сера захищаючись.— Мені вона сподобалася.

— Це був Маннінґз.

Вона раптом схопилась і сіла на рушнику.

— Чому ж ти не сказав ні слова?

— Я чекав, доки наш друг Ренбо скаже про це сам, але він промовчав.

— Справжній? — запитала Сера.— Чи копія?

— Справжній,— сказав Джік, заплющуючи очі проти сонця, що пробивалося крізь пальмове листя.

Я ліниво похитав головою.

— У мене теж була така думка,— сказав я.— Зі старих робіт. Цей сірий поні дуже довго жив у молодого Маннінґза; художник десятки разів малював його. Це той самий поні, що ти бачила у Сідней на полотні «Перед бурею».

— А ви обидва так багато знаєте,— проказала Сера, позіхаючи та знову вкладаючись на рушник.

— А інженери знають все про гайки та шворні,— сказав Джік.— Тут взагалі ленч дають?

Я подивився на годинник. Майже друга.

— Піду запитаю,— сказав я.

Я одягнув сорочку, натягнув штани на висохлі плавки й легкою ходою подався з вуличної спеки у прохолодне повітря вестибюля. Портъє відказав, що ленчу нема. Ми можемо купити його неподалік на винос і з'їсти в садку. Випити? Те саме. Купіть пляшку на винос. Автомат «морозиво» і пластикові склянки — відразу за дверима до басейну.

— Дякую,— сказав я.

— Прошу.

Виходячи, я подивився на автомат «морозиво». Поруч висіла акуратна табличка: «Ми не купаємось у вашому туалеті. Будь ласка, не сюсяйте у наш басейн». Я засміявся до Джіка й Сери, а потім пояснив їм, як справи з харчуванням.

— Піду щось куплю,— запропонував я.— Що ви хочете?

Вони сказали, що їм байдуже що.

— А пити?

— Чінзано,— замовила Сера, і Джік кивнув головою.— Біле сухе.

— Гарзд.

Я підняв з трави ключ від номера й пішов по гроші.— до надвірних східців у затінку дерев, потім два прогони вгору й повернув на розпечений балкон.

Балконом назустріч мені йшов чоловік мого зросту, статури й віку; і ще я почув, як за спиною хтось піднімається сходами.

У мене з цього приводу не виникло ніяких думок. Такі ж самі пожилці мотелю, як і я. А хто ж би ще?

Я був зовсім не готовий ні до самого нападу, ні до тої жорстокості, з якою його здійснено.

Розділ десятий

Вони просто наблизилися до мене: один спереду, другий ззаду.

Опинилися біля мене водночас. Стрибнули на мене, як коти. Вихопили ключа від номера.

Боротьба,— якщо це можна так назвати,— тривала менше, як п'ять секунд. Обидва такі дужі, як Джік, вони просто вхопили мене за ноги й попід пахви і пожбурили з балкона.

Мабуть, з третього поверху летіти зовсім недовго. Але мені вистачило цього, аби подумати, що моє тіло, яке ще було ціле, зараз розіб'ється впень. Це небезпека була неминуча. Дуже дивно і дуже зле.

Я спершу вдарився об молоде деревце, що росло біля сходів. Гілки зігнулись і тріснули, а я пролетів крізь них додола на під'їзну дорогу.

Жахливий удар ніби викреслив мене з життя. Як електрозамикання. Ніби я пірнув у хаос. Я лежав у напівсвідомій маячні, не знаючи — живий я ще чи мертвий.

Мені було тепло. Просто відчуття — жодної думки.

Де вже тут було щось усвідомлювати! Жодним м'язом не міг поворухнутися. Не міг пригадати, що в мене є м'язи, якими можна рухати. Усе тіло — суцільна м'яка маса.

Минуло десять хвилин, як оповідав мені згодом Джік, перш ніж він пішов мене шукати, — та й те пішов тільки, щоб попросити купити цитрину до чінзано.

— Боже милостивий, — голос Джіка, низький і переляканий, біля мого вуха.

Я його добре чув. Слова мали якийсь зміст.

Я подумав про те, що я живий. Я мислю — отже, я існую.

Аж ось я розплющив очі. Надзвичайно яскраве світло. Сліпуче. Там, де лунав голос Джіка, не було нікого. Може, мені причулося. Анітрохи. Все почало швидко ставати на свої місця, дуже різко і ясно.

Я також розумів, що падіння мені не примарилось. Дедалі чіткіше усвідомлював, що в'язи цілі й спина ціла. Відчуття, які полишили тіло, бурхливо заповнювали мене, напливаючи з кожної ушкодженої тканинки. І простіше було усвідомити, що болить, ніж, що не болить. Пригадав, як вдарився об дерево. Пригадав, як ламалося гілля. Таке відчуття, ніби з мене висотали жили й обернули тіло на порошок. Краще не придумаєш!

За якийсь час я знову почув голос Джіка.

— Він живий, — сказав Джік. — І це головне.

— З нашого балкона неможливо впасти. Поруччя майже по груди.

Голос портє, різкий від гніву і збудження. Це дуже кепсько для мотелів, коли люди випадають з їхніх балконів.

— Без паніки... — сказав чи скоріше прокректав я.

— Тодде! — з'явилася зблідла Сера і вклякла біля мене.

— Ще пождіть трохи...— проказав я,— зараз принесу... чінзано.

А скільки б треба ждати? Мабуть, мільйон років вистачило б.

— От лиха година,— сказав Джік, що стояв біля моїх ніг і дивився на мене.— Завдав ти нам страху.— Він тримав у руках відламану гілку.

— Перепрошую.

— Тоді вставай.

— Зараз... хвилинку.

— Може, скасувати виклик «швидкої»? — з надією запитав портє.

— Ні,— заперечив я.— Здається, у мене кровотеча.

Спеціалісти шпиталю в Аліс Спрінгз навіть у неділю діяли з такою ж швидкістю і компетентністю, як і служба авіамедичної допомоги. Вони обстежили, зробили рентген, позашивали й подали перелік ушкоджень.

Одна зламана лопатка. (Ліва).

Двоє переламаних ребер. (Лівий бік, без проколу легенів).

Широка контузія, лівий бік голови. (Череп цілий).

Чотири рвані неглибокі рани на тулубі, стегні й лівій нозі. (Зашито).

Кілька дрібних порізів.

Садна й забиті місця практично по всьому лівому боці тулуба.

— Дякую,— сказав я зітхаючи.

— Дякуйте дереву. Якби впали не на нього, то був би гаплик.

Вони запропонували мені залишитися до ранку. І трохи з надмірним притиском сказали, що так краще.

— Гарзд,— сказав я у відчаї.— Мої друзі ще не пішли?

Ні. Вони були у передпокої. Мене на превелику силу повертали до життя, а вони тим часом сперечалися про фаворита на Мельбурнському Кубкові.

— Репортер прийде...

— Прийде на те саме місце...

— Боже,— сказав Джік, побачивши, як я ледве суну їм назустріч.— Він уже на ногах.

— Атож.

Я обачно зіперся на поруччя крісла, трохи почувуючи себе мумією, сповитою бандажами від шиї до пояса, а ліву руку ще й зафіксували і прикріпили пов'язкою до тулуба.

— Можете собі реготів не справляти,— сказав я.

— Тільки очманілий сновида може випасти з того балкона,— сказав Джік.

— М-м,— погодився я.— Мене підштовхнули.

У них аж щелепи повідвалювалися. Я їм докладно пояснив, що сталося.

— А хто ж то такі були? — запитав Джік.

— Не знаю. Уперше їх бачив. Вони не відрекомендувалися.

Сера твердо сказала:

— Ти мусиш заявити до поліції.

— Так,— погодився я.— Але... я не знаю ваших порядків і що тут за поліція. Може б... ви все якось витлумачили представникам шпиталю і почали б далі робити що треба, по порядку й без галасу.

— Звичайно,— сказала вона,— коли те, що тебе викинуто з балкона, можна витлумачити якось по порядку й без галасу.

— Насамперед вони одібрали в мене ключ від номера,— сказав я.— Треба було б подивитися, чи вони не поцупили гаманця.

Вони дивилися на мене, усвідомлюючи нарешті, що насправді відбувається.

Я похитав головою і додав:

— Або оту картину.

Прийшло двоє поліцейських: послухали, позаписували й пішли. Не даючи ніякісіньких обіцянок. У їхньому місті ніколи нічого подібного не траплялося. Місцеві цього не зробили б. До міста постійно прибував потік відвідувачів, отже, за законом великих чисел, серед них могли бути й лиходії. З цього я зрозумів, що, якби мене вбили, то вони тоді заворушилися б по-справжньому. Однак мене влаштувало те, що поліція прагне спустити все на гальмах.

Ще до повернення Джіка й Сери мені відвели койку, я заліз у неї й лежав, почувуючи себе препогано. Лихоманило. Десь глибоко всередині морозило. Мене скувала гостра реакція організму на поранення, інакше мовлячи — шок.

— Вони й справді забрали картину,— повідомив Джік.— І гаманець теж.

— А галерея зачинена,— додала Сера.— Крамарка, що працює навпроти, сказала, що бачила, як Гарлі зачиняв сьогодні раніше, але не помітила, аби він кудись пішов. Він виходить чорним ходом, бо паркує з того боку машину.

— У мотелі побувала поліція,— сказав Джік.— Ми розповіли їм про викрадення картини, але я гадаю, що вони

не займуться цією справою впритул, доки ти їм усього не викладеш.

— Я поміркую над цим,— відповів я.

— Отже, що ми тепер робитимем? — запитала Сера.

— Ну... тут більш нема рації залишатися. Завтра повертаємось до Мельбурна.

— Слава богу,— сказала вона, широко всміхаючись,— я вже думала, що ти змусиш нас пропустити Кубок.

Незважаючи на батареї пігулок і на різних янголів-охоронців, що доглядали мене, ніч була безсонна, і все здавалось підступно незручним. Через шок я від часу до часу впадав у температурну лихоманку. В п'ятнадцяти місцях болюча пульсація. Щонайменший рух дере, як по живому,— не тіло, а незмащений двигун. Не дивно, що у шпиталі мені порадили залишитись.

До самого світанку мені лишалося втішатись, що не все ще втрачено. Могло бути набагато гірше.

Найбільше непокоїла не брутальність бандитів, а та швидкість, з якою вони нас розшукали. Я розумів, відколи побачив голову Регіни: керівний мозок банди не зупиниться ні перед чим. Дії підлеглих завжди відбивають ество зверхника. Якби не ця жорстокість, то Регіну не мордували б, а просто засунули б у рота затичку і зв'язали.

Я дійшов висновку, що саме через це безжальне живоїдство і мене викинули з балкона. Прийом цей як метод убивства дуже ненадійний. Можна вижити, впавши з такої височини, навіть без пружистого дерева. Ті двоє, наскільки я пригадую, не обтяжили себе і не подивилися, живий я чи мертвий, і, доки я лежав непритомний, не прийшли, щоб добити.

Отже, або це просто бузувірський спосіб позбутися мене, поки вони грабували номер, або навмисне хотіли так мене покалічити, щоб я більше не втручався у їхні справи.

Або і перше, і друге.

Як же вони нас відшукали?

Якийсь час я сушив собі над цим голову, проте не зміг дійти певного висновку. Найімовірніше Уексфорд або Грін зателефонували з Мельбурна й попередили Гарлі Ренбо, щоб чекав на мою появу. Якби вони навіть почали панікувати після того, як зрозуміли, що я побачив Маннінгза й свіжу копію Мілле і до того ж узяв зразок роботи Ренбо,— обоє злочинців з Мельбурна не встигли б протягом цього часу дістатися до Аліс Спрінгз.

Між купівлею та нападом минуло ледве чотири години, а ще ж треба було з'ясувати, у якому ми motelі, у яких номерах, та зачекати, доки я піду від басейну нагору.

Очевидно, за нами все-таки стежили весь час, ще від Флемінгтонського іподрому або вичитали нас у списку авіапасажирів. Але в цьому разі, звичайно, вони встигли б попередити Ренбо про наше прибуття, і нам ні за що не вдалося б побачити те, що ми побачили.

Я облишив думки про це. Я не знав навіть, чи впізнав би бандитів, якби знову їх побачив. Звичайно, не того, що був позаду, бо я жодного разу і оком не кинув на нього.

Вони могли дійти цілком логічного висновку, що зробили все можливе, аби вивести мене з гри: і, зрозуміло, якби в мене був лій у голові, так і мало б бути.

Якщо їм був потрібен час, то, власне, навіщо?

Щоб посилити застережні заходи і замести сліди, щоб будь-яке розслідування — якби мені вдалося переконати поліцію зацікавитися зв'язком між картинами і пограбуваннями — зайшло в глухий кут.

Навіть якби вони знали, що я вижив, то все одно не сподіватимуться, що у найближчому майбутньому я братимусь до чогось: отже, діяти треба тільки у найближчому майбутньому.

Правильно.

Переконати власний мозок нескладно. Зовсім інша річ — від шиї й нижче.

До одинадцятої Джік і Сера не з'явились, а я ще був у ліжку. Вже сидів, але не дуже певно.

— Боже,— сказала Сера,— ти виглядаєш іще гірше, ніж учора.

— Так мило з твого боку.

— Ти не доїдеш до Мельбурна,— пригнічено сказала вона.— Отже, прощай Кубок.

— Ви можете самі рушати,— сказав я.

Вона стояла біля ліжка.

— Невже ти думаєш, що ми тебе тут покинемо... у такому стані... й поїдемо розважатись?

— А чом би й ні?

— І чого ти тільки такий дурний?

Джік розіклався на стільці для відвідувачів.

Сера накинулася на нього.

— Це його власний клопіт, якщо він дозволяє викидати себе з такої височини,— сказав він.

Сера накинулася на нього.

— Як ти можеш казати такі речі?

— Нам не треба у це втручатися,— сказав Джік.

Я усміхнувся. Сера почула сардонічне відлуння власних слів, які вона пристрасно виголосила лише три дні тому. Збагнувши це, вона тільки дратливо розвела руками.

— Ти абсолютно паскудна тварюка,— сказала вона.

Джик засміявся, наче кіт, що наївся сметанки.

— Ми ходили до галереї,— сказав він.— Вона досі зачинена. Ми також обійшли будинок і забралися до садка з того боку, зазирали у засклені двері, й знаєш, що ми побачили?

— Нічого.

— Достеменно так. Зник мольберт з імітацією Мілле. Усе підозріле сховане від стороннього ока. А решта — все респектабельно і нормально.

Я трохи змінив позу, зменшуючи біль у одному місці й збільшуючи в другому.

— Якби ви й потрапили всередину, то навряд чи знайшли б щось підозріле. Закладаю, учора опівдні переховано щонайменші докази.

Джик похитав головою:

— Звичайно.

Сера сказала:

— Ми поцікавились у motel в дівчини-портъе, чи про нас хтось не запитував.

— Ну й що? Певна річ, запитували?

Сера похитала головою:

— Телефонував якийсь чоловік. Йй здається — десь відразу по десятій. Він запитав, чи містер Чарлз Тодд зупинився в motel з двома друзями, і коли вона підтвердила, запитав номер кімнати. Пояснив, ніби щось має тобі передати.

— Боже.

Оце так передача. Термінова. Сторчголов.

— Вона сказала йому номер, але додала, що він може залишити пакунок у неї і вона вручить.

— Він, мабуть, посміявся у відповідь.

— У нього не могло бути такого почуття гумору,— сказав Джик.

— Відразу по десятій? — перепитав я, розмірковуючи.

— Доки нас не було,— похитала головою Сера.— Мабуть, невдовзі після того, як ми пішли з галереї... коли ми купували купальники.

— Чому ж дівчина не переказала, що хтось про нас запитував?

— Вона пішла на каву у перерву й не бачила, як ми повернулися. А потім — забула. Та, зрештою, вона й не думала, що це важливо.

— В Аліс не так багато мотелів,— сказав Джік.— Знаючи, що ми в місті, небагато треба було часу, аби знайти нас. Я гадаю, що з Мельбурна подзвонили Ренбо, і це урухомило механізм годинникової бомби.

— Вони, либонь, ошаліли, почувши, що ти придбав ту картину.

— Шкода, що я не сховав її,— мовив я.

Ці слова відразу нагадали мені про Мейзі, яка переховувала картину, і її будинок спалили.

Сера зітхнула:

— Ну... що ми тепер будемо робити?

— Останній шанс потрапити додому,— сказав я.

— Ти збираєшся їхати? — перепитала вона.

На якусь мить я прислухався до жагучого благання побитої шкаралупи мого тіла, а потім відразу подумав про Дональда у його холодному домі. І не відповів їй.

Вона слухала, чекаючи на відповідь.

— Мовчиш,— сказала.— Отже, що ми робимо далі?

— Ну...— сказав я. Насамперед скажіть дівчині-порт'є у мотелі, що я в жалюгідному стані і, мабуть, пробуду в шпиталі ще принаймні з тиждень.

— І ніякого перебільшення в цьому не буде,— пробурмотів Джік.

— Скажіть їй, що цю новину можна переказувати всім, хто поцікавиться. Скажіть їй, що повертаєтесь у Мельбурн, сплатіть усі наші рахунки, зареєструйте свої квитки на полуденний рейс, а мою броню скасуйте, а потім — як усі — йдіть на автобус до аеропорту.

— А ти ж як? — запитала Сера.— Коли ти зможеш пересуватись?

— Я з вами,— сказав я.— Спробуйте придумати якийсь нескладний спосіб транспортувати сповиту мумію до літака, щоб це нікому не впадало в око.

— Боже,— сказав Джік. Він явно зрадив.— Я подбаю про це.

— Подзвоніть до аеропорту й замовте мені квиток під іншим прізвищем.

— Гаразд.

— Купіть мені якусь сорочку й штани. Мої — на смітнику.

— Буде зроблено.

— І весь час зважайте на те, що за вами можуть стежити.

— Ти хочеш сказати: вдавати на обличчі смуток? — запитала Сера.

Я усміхнувся:

— Коли ваша ласка.

— А як прилетимо до Мельбурна — що тоді? — запитав Джік.

Я пожував губу.

— Гадаю, доведеться повернутися в «Гілтон». Там усі наші речі, не кажучи вже про мій паспорт і гроші. Невідомо, чи знали Уексфорд і Грін, що ми там спинились, отже, це може бути безпечно на сто відсотків. Та й де ми напередодні Кубка зможемо переночувати у Мельбурні?

— Якщо тебе викинуть з вікна у «Гілтоні», то ти нікому вже цієї історії не переповіси,— пожартував він.

— Вікна широко не розчиняються,— відповів я.— Це неможливо.

— Оце вже легше.

— А завтра,— спитала Сера,— що завтра?

Непевно, раз чи двічі зупинившись, я змалював у загальних рисах свої плани на кубковий день. Коли я закінчив, вони обоє мовчали.

— Отже, так,— сказав я.— Ви хочете додому?

Сера підвелась.

— Ми це обговоримо,— сказала вона тверезо.— Відповімо, коли повернемося.

Джік також підвівся, але по тому, як стирчала його борода, було вже відомо, яка його думка. Це ж бо він вибирав курс з небезпечними метеоумовами, коли ми ходили в Атлантиці й Північному морі. У душі він був ще відчайдушніший за мене.

Вони повернулись о другій, прителюючись з собою величезний кошик з фруктової крамниці з пляшкою шотландського віскі та ананасом згори.

— Харчі для госпіталізованого друга,— оголосив Джік, виймаючи все й виставляючи на самісінький край ліжка.— Як ти себе почуваш?

— Кожним кінчиком нерва.

— Краще помовч. Ну, Сера дає «добро».

Я спробував зазирнути їй у вічі. Вона відповіла мені твердим поглядом, погоджуючись без особливого захвату. Не було протидії, але не було й бажання. Вона погоджувалася з необхідності, а не з переконання.

— Гаразд,— сказав я.

— Далі в нашому списку,— сказав Джік, пораючись з кошиком,— одна пара сірих штанів середнього розміру. Одна світло-блакитна бавовняна сорочка.

— Чудово.

— Але до Мельбурна ти цього одягати не будеш. Для виїзду з Аліс Спрінгз ми дістали щось інше.

Я помітив у них на обличчі веселий вираз і запитав з поганим передчуттям:

— Що там іще?

Дедалі більше звеселяючись, вони повикладали те, що принесли для мого непомітного виїзду з Аліс Спрінгз.

І в ньому довелось мені тинятися по маленькому аеропорту в проміжку між реєстрацією та посадкою, повертаючи до себе загальну увагу. На мені були вицвілі, пошарпані джинси, підрізані до половини литки. Сандали на босу ногу, на пенькових підборах без задників. Ясно-оранжеве, червоне й фуксинове пончоподібне вбрання вільно, як накидка, закривало руки, звисаючи від плечей до ніг. Мішкувата теніска під сподом. Великі сонячні окуляри. Штучна засмага на всьому неприкритому тілі. На довершення всього — величезний бриль з плетеною на два дюйми оздобою на крисах, — такі капелюхи любляють у бушах, щоб відганяти мух. Мухи — це суцільна кара для Австралії. Рух правої руки, якою нібито відганяєш мух, відомий як щиро австралійське привітання.

На цьому капелюсі була розрахована на туристів стрічка з яскравим і помітним написом: «Я підіймався на Еерз Рок».

На додачу до цієї мішанини я ніс сумку трансавстралійської авіалінії, яку Сера купила дорогою. В середині — предмети особистого туалету.

— Ніхто, — сказав Джік задоволено, розкладаючи моє вбрання, — побачивши це все, не здогадається, що ти щойно підвівся з нош.

— Справді, більше схоже на божевільного.

— І справді дуже схоже, — сухо мовила Сера.

Коли я приїхав, вони обоє з сумним виразом сиділи в аеропорту. Тільки кинули на мене оком і втупилися обоє у підлогу, ледве втримуючись як вони мені потім пояснили, від реготу при погляді на це опудало.

Зібравшись із силами, я підійшов до стенда з поштівками й чекав навстоячки, бо, сказати по правді, так усе-таки було зручніше, ніж сидячи. Всі поштівки на стенді були нескінченною низкою зображень масивного приземкуваного оранжевого моноліту з пустелі: Еерз Рок на світанку, на заході й щоп'ять хвилин у проміжку між сходом і заходом сонця.

Я роздивлявся по черзі стенд і виставлений крам, а тим часом оглянув присутніх у кімнаті. Близько п'ятдесятьох специфічно дібраних потенційних пасажирів. Кілька служ-

бовців аеропорту, спокійних і неквапливих. Пара аборигенів із запаленими очима і терплячими зчорнілими лицами, що чекала, доки автобус відвезе їх з аеропорту назад до їхніх сновидінь. Кондиціонери давали приемну прохолоду, але рухам усіх присутніх був притаманний ще лінивий ритм, принесений з осоння.

Ні в кого не було загрозливого вигляду.

Оголосили рейс. Зареєстровані пасажери, Джік та Сера, теж підвелися, взяли свій ручний багаж і побрели на передангарний бетонований майданчик.

І тільки тоді я його побачив.

Того чоловіка, що підійшов до мене на балконі, щоб скинути на землю.

Я був спочатку майже переконаний, а потім цілком певний у цім. Він увесь час сидів серед пасажирів, читаючи газету, яку оце тепер згортав. Він стояв не рухаючись і дивився, як Джік і Сера показують біля дверей посадкові талони, а потім проходять до бетонованого майданчика. Його очі простежили за ними до самісінького літака. Коли вони одне за одним піднялись по східцях і зникли з поля зору, чоловік нарешті зрушив з місця і попрямував до мене.

Серце мені стислося до болю. Адже я зовсім не міг бігти.

У нього був той самий вигляд. Точнісінько той самий. Молодий, дужий, рішучий, з координацією рухів, як у kota. І йде до мене.

Джік сказав би: «Боже!»

Він і не позирнув на мене. За три ярди від мене підійшов до настінного телефону й почав шукати в кишені монети.

Мої ноги ніби приросли до підлоги. Я був ще переконаний, що він помітить мене, роздивиться уважно, пізнає... і зробить щось таке, про що мені доведеться пошкодувати. Я відчув, як піт тече під пов'язками.

— Завершується посадка на Аделаїду й Мельбурн.

Мені доведеться піти, — подумав я. — Доведеться пройти повз нього, щоб дійти до дверей.

Я насилу зрушив з місця. Пішов. Чекаючи з кожним нестерпним кроком, що він покличе мене. Чи ще гірше — нападе зараз.

Нарешті я підійшов до дверей, показав посадковий талон і вийшов на бетонований майданчик.

Не міг не озирнутися. Я бачив його крізь засклені двері: чоловіча все ще був поглинений розмовою по телефону, а в мій бік і не глянув.

А до літака однаково були неблизько. Помагайбі,— подумав я,— якщо вже найменший переляк здатний настільки мене знесилити.

Розділ одинадцятий

Я сидів біля ілюмінатора у хвостовій частині літака; всю першу половину польоту я так само милувався, як і під час рейсу до Аліс: дивився, як пролітали вниз червоні милі безлюддя цієї древньої землі. Пустеля, а попід нею майже скрізь — вода: багаті на воду озера й численні скелясті басейни. Ця пустеля могла тримати у своїй палючій куряві приспане зерно протягом багатьох років, а тоді раптом, після дощу, розквітати, як садок. Над усім краєм розпросторювалася спека, жорстока й немилосердна, але окремі місцини були просто чудові.

ВАН,— подумав я. Я насолоджувався цим видовищем, але як художника воно мене не зворушило.

За якийсь час я зняв екстравагантного капелюха, поклав його на вільне місце поряд і спробув вмотитися зручніше; при цьому найбільше непокоїло те, що я зовсім не відчував поламаної лопатки, коли відкинувся на спинку сидіння. Неймовірно, подумав я, хіба можна взагалі поламати лопатку? А моя, виявляється, прийняла на себе увесь тягар мого тіла (п'ять футів одинадцять дюймів), яке гепнулося з усієї сили на персть земну.

Ет, добре... Я на хвилюку заплющив очі, намагаючись позбутися млості, що переслідувала мене.

Мій вихід зі шпиталю — то був подарунок одного з лікарів, який сказав, що не може втримувати мене, якщо я вирішив піти, але краще б ще день відпочити.

— Щоб пропустити Кубок? — запротестував я.

— Ви збожеволіли.

— Авжеж.. Чи не могли б ви вмовитись таким чином, що коли хтось питатиме про мене по телефону, у шпиталі відповідатимуть «стан задовільний» і «одужує», але ні в якому разі не будуть згадувати, що я пішов?

— Навіщо?

— Я хочу, щоб ті лайдаки, через яких я сюди потрапив, думали, ніби я ще відлежуюсь. Якщо можна, кілька днів. Дски я не від'їду якнайдалі.

— Але вони більше не наважаться.

— Хтозна.

Він стенив плечима.

— Ви хочете сказати, що вас це нервує?

— Нехай буде так.

— Гаразд. У кожному разі, днів зо два. Я нічого такого в цьому не вбачаю, якщо це вас заспокоїть.

— Безперечно,— сказав я вдячно.

— А це що таке? — запитав він, показуючи на розкладені на постелі закупки Джіка.

— Вигадка друга на тему мого вбрання для подорожі.

— Ви жартуєте?

— Він художник,— відказав я, ніби це пояснювало будь-які витівки.

Лікар повернувся за годину з документом для підпису; тут знов з'явилася рятівна кредитна книжка Джіка, що ледве витримала тягар поданого рахунку. Я тим часом повільно, через силу поодягав усе на себе й оце саме почав примірювати капелюха.

— Ви в усьому цьому збираєтесь їхати до аеропорту? — запитав він, не ймучи віри.

— Безперечно.

— А як?

— Думаю, на таксі.

— Дозвольте, краще я вас підвезу,— сказав він, зітхнувши.— Якщо вам стане дуже зле, ми зможемо повернутися.

Він їхав обережно, а губи тремтіли в усмішці.

— Той, хто має мужність з'являтися на людях у такому вигляді, не повинен думати про двох якихось душогубів.

Лікар турботливо висадив мене біля дверей до аеропорту й від'їхав сміючись.

Голос Сери перебив мені спогади.

— Тодде?

Я розплющив очі. Вона пройшла в кінець літака й стояла біля мого сидіння.

— Тобі не погано?

— М-м.

Вона занепокоєно поглянула на мене й пройшла до туалетного відділу літака. Доки вона повернулась, я встиг ще дещо придумати й зупинив її по дорозі назад, плеснувши в долоні.

— Сера... Вас вистежили до аеропорту. З Мельбурнського аеропорту за вами теж дивитимуться. Скажи Джікові... скажи Джікові взяти таксі, викрити хвіст, позбутися його й повернутися іншим таксі до аеропорту, щоб сісти за кермо найнятої машини. Згода?

— А цей... цей хвіст... на літаку? — На саму цю думку вона занепокоїлася.

— Ні. Він телефонував... з Аліс.

— Гаразд.

Вона пішла наперед до свого місця. Літак приземлився в Аделаїді, люди вийшли, люди сіли, і ми знову знялись у повітря, щоб ще годину летіти до Мельбурна. На півдорозі Джік і собі прийшов у хвіст літака, щоб скористатися туалетом.

Ідучи назад, він теж на хвильку затримався біля мене.

— Ось ключі від машини,— сказав він.— Сідай і чекай на нас. У такому вигляді тобі не можна з'являтися у «Гілтоні», а сам ти ще не зможеш перебратися.

— Зможу.

— Не сперечайся. Я позбудуся будь-якого хвоста і повернусь. Чекай.

Він пішов не озираючись. Я взяв ключі й поклав їх у кишеню джинсів, а тоді почав думати про все приємне, щоб згаяти час.

Під час висадки я плентався далеко позаду Джіка й Сери. У цьому поважному місті фінансистів мої шати привертали набагато більше вражених поглядів, але мені було байдужки. Зніяковіття найкраще гамується втомою і тривоною.

Джік і Сера, несучи тільки ручний багаж, пройшли без зайвого галасу повз видачу багажу і попрямували до черги на таксі. Увесь аеропорт був заклопотаний, зустрічаючи пасажирів, які прибували напередодні Кубка, і — наскільки я бачив — лише одна особа була заклопотана тільки моїми друзями.

Я всміхнувся. Молодий і в'юнкий, як вугор, він прошигнув крізь натовп і відштовхнув з дороги жінку з немовлям, щоб спіймати таксі. Я так і сподівався, що доручать цю роботу саме йому, бо він знав Джіка в обличчя. Це він линув йому в очі скипидаром у Художньому центрі.

Непогано,— подумав я.— Цей хлопець не дуже кмітливий, і Джікові неважко буде позбутися його.

Я трохи поблукав з безневинним виглядом і, не помітивши ніде ніякісінької небезпеки, помалу пішов на автостоянку.

Після Аліс Спрінгз вечір здавався прохолодним. Я відімкнув дверцята машини, заліз на задне сидіння, зняв капелюха, з яким мені так поталанило, уместився й почав чекати на повернення Джіка.

Іх не було години зо дві,— я вже заляк, усе здавалось незручним, і я почав лаятись.

— Даруй,— засапано сказала Сера, відчиняючи дверцята і падаючи на передне сидіння.

— Довелось добряче попрацювати, щоб спекатись цієї

нишпорки,— сказав Джік, сідаючи до мене на заднє сидіння.— Як ти тут?

— Холодний, голодний і злий.

— Тоді все гаразд,— бадьоро сказав Джік.— Він причепився, як п'явка. Це той хлопець з Художнього центру.

— Так, я бачив його.

— Ми вскочили до «Вікторія Роял», наміряючись одразу вийти бічними дверима й піймати таксі, аж тут він увиходить за нами крізь парадні двері. Отже, ми подалися до бару випити, а він тинявся у холі, розглядаючи книжковий кіоск.

— Ми думали — краще по змозі не давати йому знаки, що ми його помітили,— сказала Сера.— Тому ми змінили наші наміри, вийшли на вулицю, піймали інше таксі й поїхали до «Ноті Найнті» — це єдиний у Мельбурні комплекс, де можна поїсти, потанцювати й подивитися виставу кабаре.

— Місце не було,— сказав Джік.— Щоб зайняти столик, мені довелось приплатити десять доларів. Звичайно, ми ліпшого й не бажали. Темні закутки та психоделічне різнобарвне освітлення. Ми замовили й відразу заплатили за кілька напоїв, перечитали меню, а тоді підвелись і пішли танцювати.

— Востаннє ми його бачили, коли він ще стояв у черзі біля вхідних дверей. Ми пробралися через пожежний вихід повз якісь гардеробні. Забрали дорогою наші сумки, які покинули там, коли прийшли до ресторану.

— Думаю, він не здогадається, що ми навмисне втекли від нього,— сказав Джік.— Там сьогодні казна-що коїться.

— Чудово.

З ефективною допомогою Джіка я переодягнувся з туриста у стилі Аліс — на завсідника тоталізатора на перегонах у стилі Мельбурнського Кубка. Він відвіз нас до «Гілтона», запаркував машину на австоянці, і ми ввійшли до вестибюля так, ніби ніколи й не виїздили.

На нас ніхто не звертав уваги. Тут напередодні перегонів панувало збудження. Люди у вечірньому одязі припливали сюди з танцзали і зупинялися невеличкими групами, щоб погомоніти, перш ніж розійтися по домівках. Люди, що поверталися з інших ресторанів, заходили сюди випити по останній. Всі вони обговорювали шанси заважних заїздів.

Джік узяв наші ключі біля столу видачі.

— Ніяких вістей,— сказав він.— Вони про нас тут, здається, не згадували.

— Слушно.

— Тодде,— звернулась Сера.— Ми з Джіком замовимо їжу в номер; ти приєднаєшся до нас?

Я кивнув головою. Ми піднялися ліфтом і пішли до їхнього номера; всі натомилися і тому повечеряли мовчки.

— На добраніч,— нарешті сказав я, підводячись, щоб іти.— Дякую за все.

— Подякуеш нам завтра,— сказала Сера.

Ніч проминула. Дяка богів, проминула.

Уранці мені вдалося однією рукою поголитися і де-не-де помитися; Джік, не зважаючи на мої відмовки, піднявся в номер і допоміг мені зав'язати краватку. Я відчинив йому двері в самих трусах та халаті і вислухав усі його коментарі, коли роздягнувся.

— Боже милостивий, чи на тобі є хоч одне живе місце — без синців і незалатане?

— Було б мені приземлитися для цього на обличчя. Він аж вирячився на цю думку:

— Боже.

— Допоможи мені поправити пов'язки,— попрохав я.

— Я не можу до цього доторкнутися.

— Облиш, Джіку. Розкрути фіксувальні бандажі. У мене попід ними все свербить, і я вже забув, яка на вигляд моя ліва рука.

Лаючись, він розбинтував досконалий витвір аліського шпиталю. Зовнішня пов'язка, як виявилось, складалася з великих міцних шматків полотна, скріплених затискачами,— вони підтримували мій лівий лікоть і фіксували руку, прикріплюючи її до грудей. Під цим верхнім шаром була ціла система крепових бинтів, котрими рука була прив'язана у цій поставі. Ще якийсь пояс з лейкопластиру,— очевидно, у зв'язку з поламаними ребрами. А попід лопаткою — широка горбкувата пов'язка, котра,— сказав Джік,— прикривала якесь гидотне церування.

— Ти ледь не відірвав цілий шмат шкіри. Там шви у чотирьох місцях.

— Зав'яжи знову.

— Вже, не турбуйся, друже.

На мені було ще три подібні пов'язки: дві — на лівому стегні, а одна — трохи нижче коліна; всі вони фіксувалися лейкопластиром або смужками полотна з затискачами. Ми їх не чіпали.

— Те, чого не бачить око, не лякає пацієнта,— сказав Джік.— Що ще зробити?

- Відв'яжи руку.
- Ти не витримаєш.
- Спробуй.

Він засміявся, розв'язав ще кілька вузликів і зняв затискачі. Я помалу розпростав руку. Нічого особливого не сталося: спочатку біль зметнувся кудись високо, а потім хворобливе відчуття припинилося і біль спустився на землю.

— Не дуже добре,— висловив своє спостереження Джік.

— Це все-таки мої м'язи. Вони протестують проти перебування весь час в одній поставі.

— Ну, тепер що?

З різних шматин і клаптів ми сконструювали нову й простішу пращеподібну пов'язку, яка добре підтримувала лікоть, але вже не була така схожа на гамівну сорочку. При потребі я міг користуватися долонею і навіть цілою рукою. Після нашої роботи залишилась купка бинтів та затискачів.

— Добра робота,— сказав я.

Ми всі зустрілися внизу в холі о пів на одинадцятю.

Довкола гомінка атмосфера очікування переймала го-вірку юрбу потенційних переможців, котрі проводили ранок за віншувальними тостами. Я побачив, що адміністрація готелю влаштувала справжній водограй з шампанського біля входу до коктейль-бару в кінці коридора.

— Дармова випивка,— сказав Джік з пошаною, взявши склянку й підставивши її під щедру піняву рідину, що лилася згори золотавими цівками.— І непогана до того ж,— додав він, куштуючи. Він підніс склянку:— За мистецтво. Упокой, боже, душу його.

— Життя коротке. Мистецтво вічне,— сказав я.

— Мені це не подобається,— сказала Сера, занепокоєно дивлячись на мене.

— Це був улюблений вислів Альфреда Маннінґза. І не турбуйся, люба, він прожив вісімдесят з гаком.

— Сподіваймося, що й ти проживеш стільки.

Я випив за це. На ній була кремова сукня з золотими гудзиками; зграбна, зроблена на замовлення, строгий крій. Вигляд військового, який збирається на передову.

— Не забудьте,— попередив я.— Якщо вам здасться, що ви побачили Уексфорда або Гріна, то зробіть так, щоб і вони вас побачили.

— Дай-но я ще раз погляну на їхні обличчя,— сказала вона.

Я вийняв з кишені нотатник для замальовок і знов передав їй, хоча вона вивчала його уздовж і впоперек протягом усієї вчорашньої вечері.

— Якщо вони й справді мають такий вигляд, то, може, я їх впізнаю,— сказала Сера, зітхаючи.— Можна, я захоплю це з собою? — Вона поклала нотатник у торбинку.

Джик засміявся.

— Треба віддати Тоддові належне, він уміє схоплювати схожість. Звичайно, ніякої уяви. Він здатний малювати тільки те, що бачить.

Як і завжди, його глос був сповнений зневаги.

Сера запитала:

— Тодде, а ти не ображаєшся за всі ті страшні речі, що Джик каже про твою роботу?

Я всміхнувся.

— Я знаю достеменно, що він про це думає.

— Якщо це поліпшить твоє самопочуття,— звернувся Джик до дружини,— то він був найпершим студентом на нашому курсі. Звичайно, вони там у художньому коледжі нічогосінько на цьому не розуміються.

— Ви обидва малахольні.

Я зиркнув на годинник. Ми допили шампанське й поставили склянки.

— Постав за мене на переможця,— сказав я Сері, цілючи її в щоку.

— Твоє щастя може скоро скінчитись.

Я всміхнувся:

— Постав на одинадцятий номер.

Її очі потемніли від недоброго передчуття. Джик тримав бороду проти вітру, протиставляючись майбутнім бурям.

— Ходить уже,— сказав я бадьоро.— Побачимося пізніше.

Я подивився, як вони пішли, й дуже пошкодував, що ми всі втрюх не можемо отак просто піти на цілий день на Мсльбурнзький Кубок. Я залюбки уникнув би того, що чекало на мене попереду. Цікаво, чи інші теж вагаються, готуючись виконати якесь завдання,— хотілося б, щоб молодята і не думали про це. Гадаю, найгірше — це початок. А вже як візьмешся до чогось, то ніде дітися. Але коли є ще час передумати, скасувати — спокуса відступу деморалізує.

Нащо лізти на Еврест, якщо можна полежати біля підніжжя на осонні?

Зітхнувши, я попрямував до касира в реєстратурі й поміняв якнайбільше туристичних чеків на готівку. Щед-

рість Мейзі була завбачлива. На той час, як я повернуся додому, з цього мало що залишиться.

Чотири години чекати. Я перебув їх нагорі в номері, заспокоюючи нерви тим, що малював краєвид з вікна. Чорні хмари ще висіли над обрієм, наче облутуючи небо павутинням. Особливо у напрямку Флемінгтонського іподрому. Я сподівався, що на час Кубка збережеться суха погода.

За півгодини до першого заїзду я вийшов з «Гілтона» і неквапом подався до Свонстонської вулиці та головного торговельного району. Всі крамниці, звичайно, були позачинювані. День Мельбурнзького Кубка — національне свято. Задля Кубка — все зупинялося.

Я вийняв ліву руку з черезплічника й обережно просунув її у рукави сорочки та піджака. Надто вже запам'ятовувався чоловік у піджаці, накинutoму на одне плече. Виявилось, що коли загачити великим пальцем пояс штанів, то це забезпечувало достатню підтримку для руки.

Завжди метушлива, Свонстонська вулиця була на себе не схожа. Люди й зараз стрімголов бігли по ній, що, здавалося, взагалі властиве мельбурнзьким пішоходам, але було їх нині не тисячі, а десятки. У трамваях, що сновигали туди й сюди по центральних магістралях, було тепер більше вільних місць, ніж пасажирів. У машинах, що мчали, водії сиділи, поопускавши очі й займаючись небезпечним на такій швидкості ділом: крутили ручки приймачів. П'ятнадцять хвилин до перегонів, через які щороку вся Австралія зупиняється.

Джик прибув вчасно, — їдучи прокатною сірою легковичкою, він гладенько завернув зі Свонстонської за ріг, де я чекав на нього. Він зупинився біля галереї «Ярра Рівер Файн Артс», вийшов, відкрив багажник, одяг коричневий спецхалат, який звичайно носять комірники.

Я поволі рушив до нього. Джик вийняв маленький приймач, увімкнув його і поставив на дах машини. Почувся металевий голос коментатора, який оповідав про те, що їздки вийшли на парад на іподромі Флемінгтон.

— Здоров, — сказав він, коли я наблизився до нього. — Все готово? — Я похитав головою і пішов до дверей галереї. Пхнув їх. Вони були надійно зачинені. Джик знову почав порпатись у багажнику, в якому ще було дещо, як наслідок його другої виправи до крамниць у Аліс Спрінгз.

— Рукавиці, — сказав він, подаючи їх мені й одягаючи сам. Вони були з білої бавовняної тканини зі збірчастими зап'ястками; вигляд у них був надто новий і надто чистий.

Я витер тильною частиною своїх рукавиць крила Джікової машини, він подивився на мене і зробив те саме.

— Ручки й протиударний пластир.

Він дав мені потримати обидві ручки. Це були звичайні хромовані ручки з плескатими краями й отворами, просвердленими для прикручування. Міцні ручки, й досить великі, щоб за них вільно ухопитись рукою. Я тримав одну ручку нижнім краєм догори, тимчасом як Джік прикріплював протиударний пластир до обох плескатих країв. Нам не пощастило б прикрутити ручки там, де нам треба. Отже, їх треба було приклеїти.

— А тепер давай другу. Ти можеш потримати її лівою рукою?

Я кивнув. Джік і з другою зробив так само. Пройшло кілька перехожих, не звертаючи на нас ніякої уваги. Тут не можна було ставити машину, але ніхто не казав нам від'їхати.

Ми пішли по тротуару до галереї. Її фасад не був збудований увесь на одній лінії: з правого краю у заглибині містилися двері. Між чільною вітриною і цими заскленими заглибленими дверима під прямим кутом до вулиці були вставлені засклені рами.

До скла цих рам ми приліпили ручки, власне, це зробив Джік. За хвилину він посмикав за них, але вже не зміг їх відірвати. Ми повернулися до машини.

Ще кілька перехожих пройшло повз нас, повертаючи голови, щоб послухати радіо на даху машини; вони побратньому усміхались, поділяючи це загальнонаціональне захоплення. З наближенням вирішального часу вулиця дедалі порожнішала.

«...Виноградник виступає за містера Гадсона Тейлора з Аделаїди, він має шанс фінішувати першим, обходячи по зовнішній доріжці. У Колфілдському Кубкові він прийшов четвертим, а перед тим — другим у Рендвіку, змагаючись з Головолоомкою, що своєю чергою мала перемогу над Полудником...»

— Перестань слухати ці клятві перегони! — гостро сказав Джік.

— Даруй.

— Готовий?

— Так.

Ми знов пішли до входу в галерею; Джік ніс склоріз, яким між іншим користуються також обконтурвальники. І оком не кинувши, чи є свідки, він вставив алмазний різець до держака в руці і, натискаючи щосили, спрямував

інструмент по краю рамного скла. Я стояв і затуляв його від цікавих поглядів перехожих.

— Тримай праву ручку,— сказав він, перейшовши вже до четвертого боку — лівої вертикалі.

Я обігнув його й узявся за ручку. Коли вулицею хтось і проходив, то не звертав на нас жодної уваги.

— Коли скло подасться,— остеріг Джік,— ради бога, не впусти його.

— Гаразд.

— Підпри скло коліном. Ніжніше, бога ради.

Я зробив, як сказав Джік. Він завершив четвертий довгий надріз.

— Натисни легенько.

Я натис. Джікове коліно теж було щільно притиснуте до скла. Лівою рукою він ухопився за хромовану ручку, а правою почав постукувати важке скло по верхньому периметру.

Джік свого часу багато займався різанням скла, хоча, можливо, й не за таких саме обставин. Великий прямокутник рівномірно подався під нашим тиском і відділився без найменшої скалки. Уся вага припала раптом на ручку, яку я тримав правою рукою, і Джік узявся підтримувати вивільнений прямокутник скла руками, коліньми і прокльонами.

— Боже ж мій, та не впусти.

— Гаразд.

Сильна вібрація, що почалася, коли ми виймали скло, припинилася, і Джік перебрав у мене праву ручку. Досить вправно він повернув скляний прямокутник так, що той відчинився, наче двері. Джік ступив усередину, підняв за обидві ручки скло, переніс його на кілька футів і поставив проти стінки по праву руку від законного входу.

Він виліз знову, й ми пішли до машини. Звідти, за якихось десять футів, годі було помітити, що галерея зачннена тепер не так надійно. Та й не було кому особливого придивлятися.

«...Більшість жокеїв уже в сідлах, і невдовзі коні займатимуть свої стартові місця...»

Я взяв приймач. Джік поклав склоріз, узяв ножівку, молоток та зубило, закрив багажник, і ми увійшли до приміщення через наш імпровізований вхід, ніби так і треба. Дуже часто злодія видно по тому, як він ховається. Якщо поводитись так, ніби те, що ти робиш, найзвичайнісінька річ, для виникнення підозри треба набагато більше часу.

Авжеж, найкраще було б, якби ми після всього змогли

відчинити справжні двері, але обстеження довело, що це неможливо. Двері були замкнені на два надійні замки, а ключів у нас не було.

— Східці з того боку,— сказав я.

— Веди.

Ми пройшли по плюшевому зеленому килиму і далі — східцями, що цікавили нас. Аж ось і щит з електровимикачами: ми увімкнули тільки освітлення підвалу, а горішнього освітлення не чіпали.

Тепер доведеться потремтїти,— подумав я. Досить якось поліцейському пройти вулицею і поцікавитися, чому машина стоїть у недозволеному місці,— і шлях Касаветзові й Тоддові за ґрати відкритий.

«...коні виходять на старт. Квадрат попереду, він нервує й не слухається Теда Нестера...»

Ми зійшли східцями донизу. Я завернув до контори, а Джік поспішив коридором.

— Мерщій назад,— занепокоївся я.— Якщо сталава брамка закриться...

— Заспокойся,— сказав Джік.— Ти вже попереджав.— Він зупинився неподалік від порога найдальшої кімнати. Стояв мовчки й дивився. А тоді швидко повернувся до мене.

— Все гаразд. Усі Маннінгзи там. Три штуки. І ще одна річ, вона вразить тебе. Ходи-но подивись, доки я відчиню ці двері.

«...іде кентером на старт, напруження на трибунах зростає...»

Розуміючи необхідність цього, я бігцем проскочив по проході, не досягаючи того місця, де могли вже бути електронні сенсори, покликані зачинити брамку і ввімкнути сигналізацію, і зазирнув у кімнату з Маннінгзами. Як і раніше, там висіли вже три його картини. Але далі в їхньому ряду висіло те, що, як сказав Джік, вразить мене. Гнідко з піднесеною головою, дослухається. На тлі розкішної садиби. Картина Раула Мілле, що ми бачили в Аліс.

Я повернувся до Джіка, який встиг молотком і зубилом вибити замок у дверях конторки.

— Що це? — запитав він.— Оригінал чи копія?

— Важко сказати з такої відстані. Схоже на першотвір.

Він похитав головою. Ми увійшли до конторки й взялися до роботи.

«...Дербі та Певняк у цю мить виходять на старт, учасники проходять по колу, перевіряючи попури...»

Я поставив приймач на стіл Уексфорда, де він стояв, як пісковий годинник, відлічуючи хвилини за кількістю піску, що висипався.

Практичний Джік звернув увагу на шухляди письмового столу, але вони стояли непозамікувані. А от один ряд картотечної шафки не відчинявся. Цьому вдалося зарадити завдяки Джіковій силі та знанню технології.

Ідучи за Джіком, я переглянув уміст шухляд. Нічого, крім каталогів і канцприладдя.

У зломаній картотечній шафці — золота копальня.

Ні, спочатку я цього не збагнув. Начебто звичайні течки з пересіченими заголовками, та й годі.

«...невимушеною ходою виходить на старт і є першим фаворитом на здобуття призу в сто десять тисяч доларів...»

У конторі було таки чимало картин у рамах: деякі — на стінах, але більшість стояли рядком на підлозі. Джік став квапливо їх переглядати, як переглядають на полиці альбом з платівками.

«...помічники починають розводити учасників по місцях, я бачу, як басує Виноградник...»

Половина течок у горішній з двох шухлядок, здавалося, мала різний стосунок до страхування. Листи, страхові поліси й цінні папери. Я навіть не знав, на що сподіваюсь, і це ускладнювало справу.

— Боже всемогутній,— вигукнув Джік.

— Що там таке?

— Поглянь на це.

«...понад сто тисяч глядачів зібралося сьогодні, аби стати свідками, як двадцять три спортсмени вестимуть боротьбу на дистанції в три тисячі двісті метрів...»

Джік дійшов до кінця ряду і розглядав першу з трьох нещільно скручених дротом картин. Я зазирнув йому через плече. Полотно аж волало, що це Маннінгз. Великими й чіткими літерами у правому нижньому ріжку було виведено «Альфред Маннінгз». Полотно зображувало жокеїв з чотирма кіньми, що йшли кентером по треку: фарба ще не просохла.

— А на інших що? — спитав я.

Джік відірвав дротину. Решта дві — такі самісінькі.

— Боже милостивий,— сказав Джік із трепетом.

«...Виноградник несе лише п'ятдесят один кілограм, у нього зручна передбар'ерна позиція, отже, цілком можливо...»

— Продовжуй огляд,— сказав я і повернувся до картотеки.

Прізвища. Дати. Адреси. Я нетерпляче похитав головою. Нам потрібне щось вагоміше, ніж просто копії Маннінґза, а я нічого не міг відшукати.

— Боже! — вигукнув Джік.

Він зазиравав до великої пласкої папки два на три, в яких у галереях зберігаються гравюри.

«...усі чекають тепер тільки на Дербі...»

Ця папка стояла між столом і стіною. Джік був як громом уражений.

Чужоземні покупці. Мої очі ковзнули по заголовку й зупинились на ньому знов. Чужоземні покупці. Відкрив течку. Списки людей, упорядковані за країнами. Цілі сторінки. Прізвища та адреси.

Великобританія.

Довгий список. Не за абеткою. Обмаль часу, щоб прочитати все докладно.

Чимало прізвищ викреслено.

«...Рушили! Це той момент, на який ви всі чекали, а попереду — Спеціальний Приз...»

— Поглянь на це,— сказав Джік.

Дональд Стюарт. «Дональд Стюарт» — викреслено. Шропшір, Великобританія. Викреслено.

Мені аж дух перехопило.

«...уперше вони проходять трибуни в такому порядку: Спеціальний Приз, Квадрат, Новинар, Дербі, Диво-жучок, Виноградник...»

— Поглянь на це,— не вгавав Джік.

— Бери його,— сказав я.— У нас менше, як три хвилини до кінця перегонів, і тоді Мельбурн повернеться до життя.

— Але...

— Бери,— сказав я.— І оті три копії.

«...Перед веде Спеціальний Приз, другим — відразу за ним Новинар, потім Диво-жучок...»

Я засунув картотечну шухляду на місце.

— Цю картотеку теж поклади у папку для гравюр, і ходім.

Я взяв приймач та інструмент Джіка, а йому вистачило мороки з трьома розв'язаними картинами та великою папкою для гравюр.

«...по найдальшому від нас колу біля річки Марібірнонг досі попереду Спеціальний Приз, а на друге місце виходить Виноградник...»

Ми піднялися східцями. Вимкнули світло. Вийшли на гору де вже видно було машинну.

Вона стояла собі тихенько там, де ми її залишили,

ніхто її не чіпав. Поліцейського нема. Скрізь усі слухають репортаж.

Джік стиха сипав чортами.

«...на останньому повороті Спеціальний Приз відстає, і тепер Дербі та Новинар...»

Ми прямували залом галереї.

Збуджений голос коментатора перекрикував репетування юрби.

«...Виноградник виходить на пряму третім з Диво-жучком, по ближньому до трибун колу дуже швидко виходить Хомут...»

На вулиці — ніде ані лялечки. Я перший проліз у дірку в склі і з великою полегкістю опинився із зовнішнього боку вулика. Джік виніс награвований мед і поклав його до багажника. Туди ж він сховав інструмент, який я йому передав.

— Все?

Я похитав головою, відчуваючи, що у роті мені пересохло. Ми спокійно сіли в машину. Коментаторові доводилось кричати, щоб його було чути.

«...перший фінішує Хомут, на корпус від нього відстав Диво-жучок, Новинар третій, потім Дербі, потім Виноградник...»

Під радісні вигуки глядачів Джік завів машину і рушив з місця.

«...Здається, це рекордний час. Прислухайтесь до цих радісних вигуків. Ще раз повторюю результат. Результат Мельбурнського Кубка. За порядком призерів... перший — Хомут, що належить містерові Роберту Хамі... другий — Диво-жучок...»

— Ху-у-х,— сказав Джік: борода самовдоволено стирчить, а він широко усміхається, оголюючи ясна.— Непогано попрацювали. Ми могли б найнятися, якщо комусь треба викрасти документи у якихось політиків.— Він голосно розреготався.

— На цьому полі велика конкуренція,— сказав я, і собі широко всміхаючись.

У нас обох був ейфоричний настрій, як у тих, кому пощастило уникнути небезпеки.

— Не хвилюйся,— сказав я.— У нас іще все попереду.

Він під'їхав до «Гілтона», поставив машину на стоянку й заніс теку та картини до мого номера. Він рухався хутко, зграбно й ощадливо, витрачаючи мінімум часу, щоб швидше повернутися до Сері на іподром і вдавати, ніби він весь час там був.

— Ми повернемося якнайшвидше,— пообіцяв він, помахавши рукою.

За дві секунди після того, як зачинилися двері мого номера, пролунав стукіт.

Я відчинив двері. На порозі стояв Джік.

— Не завадило б мені знати,— сказав він,— хто виграв Кубок?

Розділ дванадцятий

Коли Джік пішов, я ретельніше розглянув нашу здобич.

Чим більше я бачив, тим ставав певніший, що ми з ним загорнули увесь банк. Я дедалі більше шкодував, що ми згаяли силу часу на підготовку позірною перебування Джіка й Сери на перегонах. Не вистачало нервів чекати на них у «Гілтоні», тримаючи стільки динаміту в руках. Інстинкт підказував, що треба негайно їхати звідси.

Для стороннього ока список чужоземних покупців — найбезневинніший документ. Найбезпечніше Уексфордіві тримати його саме в замкненій картотечній шафці, бо в звичайних умовах тільки в одному випадку на мільйон хтось зрозумів би значення документа.

Дональд Стюарт, Ренстоун Гауз, Шропшір.

Викреслено.

На кожній сторінці по три колонки: широка — посередині й дві вузькі — обабіч. У лівій вузькій колонці стояли дати, у центрі — прізвища та адреси. У вузькій правій колонці проти кожного прізвища — коротенький набір явно випадкових літер і цифр. Наприклад, проти запису про Дональда стояла ММЗІ09Т: позначок цих, на відміну від його прізвища, не викреслено. Можливо, — подумав я, — це своєрідний реєстр куплених картин.

Я швиденько проглянув решту викреслених прізвищ в англійському секторі. Прізвища Мейзі Метьюз там не було.

Хай йому всячина, — подумав я. — Чому?

Я квапливо перегорнув усі папери. Наскільки було видно, всі чужоземні покупці походили здебільшого з англійських країн, а пропорція викреслених прізвищ становила близько одного до трьох. Якщо кожне викреслення означало пограбування, то їх від початку змови відбулося сотні.

Наприкінці течки я побачив ще один, окремий розділ; де знов застосовувався посторінковий поділ на країни. Списки у цьому розділі були набагато коротші.

Великобританія.

Посеред сторінки. Я пожирав цей запис очима.

Micis M. Метьюз, Трежер, Голм, Вортінг, Сассекс.

Викреслено.

Я ледь не затремтів. Дата у лівій колонці була схожа на дату придбання нею картини. Невикреслений шифр у правій колонці — СМК29

Я поклав течку й хвилин п'ять сидів і думав, сліпо втупившись у стіну.

Чим почав, тим і скінчив: мені ще багато треба зробити до повернення Джіка й Сери з перегонів, а інстинкти не завжди підказують правильно.

На ліжку лежала велика тека для графіки, що так схвилювала Джіка. Я розгорнув її й заходився переглядати вміст.

Далєбі, я був схожий на причинкуватого, з відваленою щелепою. У теці була низка спрощених контурних малюнків на зразок тих, які хлопець-художник розфарбовував у Художньому центрі. Контурні малюнки в натуру, на нефактурному білому полотні, ретельні й точні, ніби кальковані.

Іх було сім штук, в основі своїй — коні. Оскільки то все були тільки чорно-білі контурні малюнки, я не міг мати остаточної певності, але здогадувався, що три — це Маннінгз, два — Раул Мілле, а решта два... Я роздивлявся старомодні обриси коней. Не може бути, щоб Стаббз — надто добре він документований... Може, Херрінг? Авжеж — Херрінг, — похитав я головою. Останні два були схожі на Херрінга.

До одного з двох полотен звичайним скріплювачем був пришпилений клаптик паперу з рукописною нотаткою:

«Не забудь переслати оригінал. Довідайся, яка саме була в нього палітра, якщо вона чимось відрізнялася від звичайної».

Я знову поглянув на три ідентичні завершені картини, які ми забрали з собою. Полотна на дерев'яних підрамниках — з усього видно, одне породжувало інше. Використане полотно мало однаковий візерунок і апретуру.

В жодному разі не можна порушувати технічних стандартів твору. Картини й справді були схожі на Маннінгзові, надто це впадатиме у вічі, коли вони підсохнуть і будуть покриті лаком. Різні суміші фарб сохли та швидше, та повільніше, час висихання фарб залежав також від кількості вжитих оливи й скипидару, але, грубо кажучи, всі три картини були завершені три — шість днів тому. Фарба на них була на одній стадії висихання. Напевно, подумав

я, їх малювали разом, підряд, конвейерним методом. Червоний капелюх, червоний капелюх, червоний капелюх... Це мало заощаджувати і час, і фарби.

Мазки скрізь були ретельні й стримані. Нічого не робилося нашвидку. Неохайно. Все робилося так само старанно, як копія Мілле в Аліс.

Я розумів: переді мною справжній Гарлі Ренбо.

Всі три картини були цілком легальні. Закон ніколи не забороняв копіювати; він тільки не дозволяв продавати копію як оригінал.

Я ще трохи поміркував над цим, а тоді швидко взявся до роботи.

Коли я за годину спустився вниз, обслуга «Гілтона» поставилася до мене дуже приязно й послужливо.

Звичайно, вони могли зробити те, про що я просив. Звичайно, я міг скористатися фотокопіювальною машиною, просимо, будь ласка. Звичайно, я міг сплатити рахунок зараз, а виїхати згодом.

Я подякував їм за їхні послуги.

— Ласкаво просимо,— відповів мені порт'є, і схоже, що їм справді було приємно виконувати мої побажання.

Опинившись знов у номері й чекаючи на Джіка й Серу, я спакував свої речі. Упоравшись із цим, я зняв піджак та сорочку і, використовуючи запасні бинти й затискачі, знов зробив щось схоже на шпитальну пов'язку, приклавши руку назад до грудей. Звичайно, так було набагато зручніше, ніж коли рука теліпалася і мене проймав тупий біль. Згори я застебнув сорочку й прикинув, що при напруженому вуличному русі Джік міг ще тільки їхати з іподрому.

Почуваючи себе ослабленим, я наготувався чекати.

Чекав я точнісінько п'ять хвилин. Тоді раптом озвався телефон біля ліжка, і я взяв трубку.

Тон голосу в Джіка був важкий, диктаторський.

— Чарлзе, негайно зійди до нашого номера.

— Ну...— почав я вагаючись.— Це дуже важливо?

— Проклятий окис хрому! — вибухнув він.— Ти здатний робити щось, не сперечаючись?

Б о ж е,— подумав я.

Я зітхнув.

— Дай мені десять хвилин,— відповів я.— Мені треба десять хвилин. Я... е-е... щойно з-під дощу. Я в трусах.

— Дякую, Чарлзе,— сказав він. У мембрані клацнуло, коли він поклав трубку.

У голові пронеслася відразу ціла купа славнозвісних Джікових лайок, відбираючи дорогоцінний час. Як ніколи, нам потрібна була зараз божа допомога.

Тамуючи напад відвертого страху, який усе поперевертав мені всередині, я зняв трубку і подзвонив у кілька місць по внутрішньому.

— Будь ласка, пришліть негайно носильника до номера тисяча сімсот вісімнадцять, щоб забрати речі містера Касаветза.

— Це господарська служба?.. Будь ласка, пришліть когось негайно до номера тисяча сімсот вісімнадцять: треба прибрати, бо містерові Касаветзу було погано...

— Будь ласка, пришліть сестру до тисяча сімсот вісімнадцятого, бо у містера Касаветза страшенні болі...

— Будь ласка, пришліть чотири пляшки найкращого шампанського й десять склянок до тисяча сімсот вісімнадцятого, негайно...

— Будь ласка, принесіть якнайшвидше до тисяча сімсот вісімнадцятого кави на три особи...

— Електрик? У тисяча сімсот вісімнадцятому коротке замикання.— ...вода переливається через вінця у ванні, будь ласка, пришліть негайно слюсаря.

Кого б ще викликати? Я перебіг очима список послуг. Видима річ, педикюрш, масажистів, секретарок, перукарів або прасувальників на гвалт не викличеш... але чому б не викликати телевізійного майстра?

— ...Будь ласка, подивіться телевізор у тисяча сімсот вісімнадцятому номері. Ззаду йде дим і смердить так, наче щось горить...

Вистачить, подумав я. Останнє замовлення я зробив для себе, попросивши носія забрати речі. Зараз,— відповіли мені. Я пообіцяв десять доларів чайових, якщо речі будуть у холі за п'ять хвилин. Не турбуйтеся,— радо запевнив мене голос з австралійським акцентом.— Іду цієї ж миті.

Я залишив двері навстіж для носія, спустився на два поверхи ліфтом, де нумерація починалася з тисяча сімсот. У широкому коридорі біля номера Джіка й Сери було ще пусто й нічого не відбувалося.

Десять хвилин минуло.

Я хвилювався.

Перший приїхав офіціант з шампанським; він з'явився не з тачкою, а з візком: на ньому кошики з кригою і бездганні білі серветки. Краще не могло б і бути.

Тільки-но він під'їхав і спинився біля Джікових дверей, як у коридорі з'явилося, поспішаючи, ще дві особи,

а за ними, віддалік, поволі посувався прибиральник з візком, де лежала білизна, щітки й стояли відерця.

Я сказав офіціантові:

— Красно дякую за оперативність.— І дав йому десять доларів, що його дуже здивувало.— Будь ласка, йдіть відразу і подайте шампанське.

Він усміхнувся й постукав до Джікових дверей.

По паузі Джік відкрив двері. У нього був напружений і стриманий вираз.

— Ваше шампанське, сер,— сказав офіціант.

— Але я...— почав Джік. Тоді раптом трохи неподалік від дверей помітив мене. Я дав йому знак рукою іти в номер, і він ледь усміхнувся, трохи відпружуючись.

Джік у супроводі візка та офіціанта повернувся у номер.

Після того притьма прибігли електрик, слюсар і телевізійний майстер. Я кожному дав по десять доларів і подякував за оперативність. «Виграш на перегонах»,— пояснив я їм. Вони взяли гроші, радо всміхаючись, і Джік відчинив двері на їхній стук.

— Електрик... слюсар... телемайстер...

Брови йому полізли на лоба. Він дивився на мене з дедалі більшим розумінням. Джік розчахнув двері й запросив їх усіх від щирого серця.

— Почастуй їх шампанським,— сказав я.

— Боже милостивий.

Трохи перегодом один за одним прийшли носій, офіціант з кавою і сестра. Я дав усім по десять доларів з мого міфічного виграшу і запросив приєднатися до гурту. Нарешті прийшла прибиральниця, штовхаючи поперед себе свій важезний на вигляд візок. Вона взяла десять доларів, привітала мене з таким щастям і ввійшла до залюдненого номера, де зібралась галаслива компанія.

Тепер усе залежить від Джіка,— подумав я.— Все можливе зроблено.

Несподівано він та Сера вилетіли, як корки з пляшок із золотою фольгою: вони нерішуче зупинилися посеред коридора. Я вхопив Серу за зап'ясток і потяг до себе.

— Штовхни візок прибиральниці у двері й переверни його,— наказав я Джікові.

Він не гаяв часу на роздуми. Щітки полетіли на килим у кімнаті, й Джік прибив за собою двері.

Ми з Серою вже бігли до ліфтів. Вона була надзвичайно бліда, з диким виразом очей, і я зрозумів, що б там не скоїлось у номері, для неї це було занадто.

Джік понісся за нами. На сімнадцятому поверсі було

шість ліфтів, і чекати на них треба було не більше як п'ять секунд. Цього разу секунди здавались годинами, але насправді ми чекали скільки належало, не більш. Двері гостинно розсунулись, ми вскочили у кабінку і з маніакальною швидкістю натиснули на кнопку «закриття дверей».

Двері зачинилися.

Ліфт опустився, справно і швидко.

— Де машина? — запитав я.

— На автостоянці.

— Бери і під'їзди до бічних дверей.

— Гаразд.

— Сера...

Вона дивилась на мене з переляком.

— Візьмеш мою сумку. Вона стоятиме у холі.

Сера повільно перевела погляд на мою єдину вільну руку, на порожній лівий рукав піджака.

— Сера!

— Авжеж... гаразд.

Ми вискочили у хол, де було повно людей, що поверталися з Кубка. Гомінливі групи перебували у постійному русі, перемішувалися, і охопити зором усіх від стіни до стіни було неможливо. Це на краще,— подумав я.

Валізку й сумку чекали біля парадного виходу, їх сте-ріг юнак у формі носія.

Я підійшов до нього з десятима доларами.

— Красно дякую,— сказав я.

— Не турбуйтеся,— відповів він радо.— Може, піймати вам таксі?

Я заперечливо похитав головою. Узняв валізку, а Сера сумку, і ми вийшли на вулицю.

Завернули праворуч. Поспіхом. Знову праворуч, за ріг — туди, де ми мали зустрітися з Джіком.

— Його нема,— сказала Сера, панікуючи.

— Приїде,— сказав я підбадьорливо.— Ми рушимо йому назустріч.

Ми пішли. Я нервово озирався, чекаючи погоні, але її не було. Джік завернув за ріг на двох колесах і загальмував біля нас, іздерши з шин кілька міліметрів покриття. Сера забралася на передне сидіння, а я з валізкою — на задне. Джік зробив карколомний розворот на сто вісімдесят градусів і помчав чимдалі від «Гілтона», перевищуючи дозволена швидкість.

— Овва,— промовив він і розсміявся, відпружуючись.— Як ти до цього всього додумався?

— Брати Маркс.

Він похитав головою:

- Дурна до безтями комедія.
— Куди ми їдемо? — спитала Сера.
— Чи помітив ти, — пожартував Джік, — як моя дружина завжди повертає нас до дійсності?

Мельбурн займав дуже велику територію.

Ми їхали навмання на північ, на схід по, здавалось, нескінченних приміських районах, де йшло будівництво: будинки, крамниці, гаражі, споруди легкої промисловості, — усе мало безладний і, як на мою думку, американський вигляд.

— Де ми? — запитав Джік.

— Якийсь Бокс Гілл, — відповів я, прочитавши назву на вивісках магазинів.

— Що тут, що десь-інде — один біс.

Ми проїхали ще кілька миль і зупинились біля сучасного мотелю середнього класу, де на фасаді маяли строкаті трикутні прапорці. Далеко цьому мотелю до «Гілтона», хоча наші нові номери були чистіші, ніж можна було б собі уявити.

Прості дивани, прямокутник потертого килимка, прибитого по різках, і настільна лампа, пригвинчена до нерухомого столу. Люстерко, примощоване просто до стінки, обертове крісло, прикріплене шворнями до підлоги. А ще — строкаті завіси, гарячий душ.

— Власники подбали, щоб ми багато не поцупили, — сказав Джік. — Давай намалюємо їм мюраль.

— Ні! — вигукнула до краю перелякана Сера.

— Є чудове австралійське прислів'я, — сказав Джік. — Якщо воно рухається — стріляй, росте — зрубай.

— А до чого це? — спитала Сера.

— Ні до чого. Мені здалося, що Тоддові приємно буде це почути.

— Дайте прийти до тями.

Ми й намагались це робити — нашим, нетрадиційним способом.

Джік крутився у кріслі в моєму номері. Сера сиділа на одному дивані, а я на другому. Моя валізка й сумка стояли біч-о-біч на підлозі.

— Ви розумієте, що ми чкурнули з «Гілтона», не заплативши? — спитала Сера.

— Аж ніяк, — відказав Джік. — Судячи з нашого вбрання, ми ще там живемо. Я їм згодом потелефоную.

— Але Тодд...

— Я заплатив, — сказав я. — До вашого повернення.

Їй ніби трохи відлягло.

— Як вас Грін знайшов? — запитав я.

— Бозна,— відповів Джік похмуро.

Сера була вражена.

— Як ти довідався про Гріна? Як ти довідався, що в нашому номері є хтось, крім нас із Джіком? Як ти довідався, що ми потрапили в такі тарапати?

— Джік мені сказав.

— Він не міг! Він не міг ризикувати, попереджаючи тебе. Він просто мусив запросити тебе. І він це зробив...— Її голос тремтів. Сльози вже набігали їй на очі.— Вони примусили його...

— Джік сказав мені,— відповів я, пояснюючи.— По-перше, він назвав мене Чарлз, чого ніколи не робить, і, отже, я зрозумів: щось не так. По-друге, він був грубий зі мною — я знаю, ти вважаєш, що він завжди так зі мною поводить, але це не так, принаймні не настільки. А потретє, він назвав мені прізвище чоловіка, і я мав здогадатися, що він у вашому номері й примушує вас запросити мене, аби я вскочив у паскудну халепу. Він сказав мені «окис хрому», а це пігмент у зеленій фарбі — «грін».

— Зелена фарба, «грін»! — Сльози в очах висохли.— Ви справді обоє — виняткові люди,— сказала вона.

— Тривала практика,— бадьоро сказав Джік.

— Розкажи мені, що сталося,— попросив я.

— Ми пішли перед останнім заїздом, щоб уникнути шарварку на дорозі й нормально доїхали до «Гілтона». Я поставив машину, й ми піднялись у номер. Вже за якусь хвилину почувся стук у двері, а коли я відчинив, вони вдерлися...

— Вони?

— Втрюх. Один з них — Грін. Ми його відразу впізнали завдяки твоєму малюнку. Другий — хлопець із Художнього центру. Третій складався з біцепсів і кошлатих брів, мозок у нього містився в кулаках.

Він мимоволі потер місце попід серцем.

— Він ударив тебе? — запитав я.

— Все сталося так швидко...— вибачився Джік.— Вони вдерлися і... бац-бац... Перше, що потім дійшло до мене, це те, що вони накинулися на Серу й викручують їй руку, пояснюючи, що не заллють їй очей скипидаром, коли я негайно запрошу тебе.

— Пістолет у них був? — запитав я.

— Ні... запальничка. Слухай, даруй мені, друже. Я розумію, що все це звучить непереконливо, але Кошлобривий таки не жартом скрутив її, а хлопець оту клятву гі-

гантську запальничку, в якої полум'я, як у паяльної лампи, тримав за кілька дюймів од її шоки... і я був трохи очманілий... а тут ще Грін каже, що палитимуть її, коли я тебе не покличу... та й не міг я побороти відразу всіх трьох.

— Облиш ці вибачення,— сказав я.

— Авжеж... ну, я й подзвонив тобі. Сказав Грінові, що прийдеш за десять хвилин, бо ти у трусах, але гадаю, він і сам чув, бо стояв упритул до мене — втілення підозрливості й жорстокості. Я не знав, чи ти зрозумієш мої натяки, але вповав на бога. І бачив би ти їхні обличчя, коли офіціант припхав свій візок. Кошлобровий відпустив Серу, хлопець стояв, роззявивши рота, а запальничка палахкотіла, як нафтоочисний завод...

— Грін сказав, що ми не хочемо шампанського, нехай його заберуть,— промовила Сера.— Але ми з Джіком заявили, що хочемо, і Джік попросив офіціанта відразу відкоркувати пляшки.

— Перш ніж він відкоркував першу, почали надходити всі інші... і всі почали наливати шампанське... кімната залюднювалась... а Грін, хлопець і Кошлобровий збилися біля вікна, ніби спаралізовані, так їх ошелешив цей візок і ці люди... я просто згріб Серу, й ми чкурнули повз них. На виході я ще побачив, як Грін з помічниками намагається пробитися крізь щільненький уже гурт гостей, охоплених жадобою напитися шампанського... і мені здається, перевернутий візок теж неабияк сприяв тому, що ми встигли добігти до ліфта.

— Цікаво, скільки вони ще веселилися? — поцікавився я.

— Доки вигравало шампанське.

— Вони, мабуть, усі подумали, що ти божевільний,— зауважила Сера.

— У день Кубка все може бути,— сказав я,— та й персонал «Гілтона» призвичаєний до ексцентричних гостей.

— А якби у Гріна був пістолет? — запитала Сера.

Я криво посміхнувся.

— Йому довелося б вимахувати ним при достатньому числі свідків.

— І все-таки він міг би ним скористатися.

— Міг би... але він був далеченько від парадного виходу.— Я куснув ніготь на великому пальці.— Е-е... Як він довідався, що я у «Гілтоні»?

Запала напружена тиша.

— Я сказала йому,— нарешті визнала Сера, паленіючи від сорому й водночас не без виклику.— Джік тобі оце

зараз не все переповів. Спершу вони сказали... Грін сказав... що вони сплять мені лице, якщо Джік не відкриє, де ти. Він не хотів... але мусив... тож я їм і сказала, щоб не він... Здається, це звучить по-дурному.

На мою думку, це звучало надзвичайно зворушливо. Виняткове кохання і глибина розуміння.

Я усміхнувся до неї:

— Отже, з самого початку вони не знали, що я тут? Джік похитав головою.

— Не думаю, аби вони здогадувалися навіть, що ти в Мельбурні.

Їх просто заскочило, коли Сера сказала, що ти на горі. Гадаю, вони довідались тільки про те, що у шпиталі в Аліс Спрінгз тебе вже нема.

— Вони довідались про наше пограбування?

— Я переконаний, що ні.

Я усміхнувся.

— Як тільки відкриють, то скажуться з шалу.

Ми з Джіком сором'язливо уникли здогадів про те, що було б, якби я відразу спустився до їхнього номера, хоч по його очах було знати, що він розуміє. Серу взяли б заручницею, а мені довелося б піти з «Гілтона» і здатися на ласку Гріна. І дуже мало ймовірно, щоб за цим разом мене відпустили живим.

— Хочеться їсти,— сказав я.

Сера усміхнулася:

— А коли тобі не хочеться?

Ми поїли неподалік, у ресторанчику «Приносьте з собою», де люди довкола нас за столами гомоніли про те, на кого вони ставили на перегонах.

— Лишенько,— вигукнула Сера.— А я зовсім і забула.

— Про що?

— Про твій виграш,— сказала вона.— Ти ж ставив на Хомута.

— Але...— почав я.

— Він мав одинадцятий номер!

— Неймовірно.

Вона розщібнула торбинку й дістала чималу пачку купюр. Попри всю метушню в «Гілтоні», їй вдалося вийти з лютої небезпеки з кремовою шкіряною сумочкою, що теліпалася на руці. Мене завжди вражала сила інстинкту, з якою жінки трималися своїх торбин, але такого, як сьогодні, я ще не бачив.

— Ставка була сорок проти одного,— сказала вона.—

Я поставила за тебе двадцять доларів, отже, ти виграв вісімсот доларів, і я вважаю, що це жахливо.

— Давайте поділимо,— сказав я, сміючись.

Вона похитала головою.

— Ні centa... Щиро кажучи, я думала, що Хомут взагалі не має ніяких шансів, і хотіла провчити тебе: програвеш двадцять доларів і більше так не закладатимешся — інакше я поставила б тільки десять.

— Однаково я більшу частину цих грошей винен Джікові,— сказав я.

— Залиш їх собі,— сказав він.— Ми потім порахуємося. Покраяти тобі біфштекс?

— Будь ласка.

Він акуратно покрав біфштекс, підсунув мені тарілку й поклав виделку.

— Що ще було на перегонах? — запитав я, настрикнувши перший сочистий шматок.— Кого ви бачили? — Біфштекс був такий самий смачний, як і гарний на вигляд, і я збагнув, що попри всі болючі латки, у мене пройшло відчуття хворобливої кволості. Здається, я оклигаю.

— Гріна ми не бачили,— сказав Джік.— Хлопця й Кошлобрового теж.

— Гадаю, вони вас бачили.

— Ти так вважаєш? — стурбовано запитала Сера.

— Припускаю,— сказав я,— що вони побачили вас на перегонах і просто вистежили, коли ви їхали назад до «Гілтона».

— Боже,— простогнав Джік.— Ми їх не помітили. На дорозі був страшенний рух.

Я похитав головою.

— І всі рухались ледь-ледь. Якщо Грін був позаду, скажімо, машини за три, ти б його й не побачив, а він просто тримав би тебе у полі зору.

— Я дуже перепрошую, Тодде.

— Не мели дурниць. Усе минулось.

— За винятком того,— зауважила Сера,— що в мене досі нема ніякого одягу.

— В тебе гарний вигляд,— сказав я ухильно.

— Ми бачили мою сіднейську знайому,— сказала Сера.— Дивилися разом перші два заїзди й розмовляли з її тіткою. Ми з Джіком відразу після його повернення розмовляли зі знайомим фотографом... отже, як ти й хотів, неважко буде довести, що Джік увесь час був на верхогонях.

— А Уексфорда — ні сліду?

— Ні, якщо він схожий на такого, як ти намалював,—

сказала Сера.— Хоча, звичайно, і він міг там бути. Дуже важко розпізнати незнайомця за малюнком, та ще й у такому натовпі.

— Ми з багатьма людьми розмовляли,— сказав Джік.— З усіма, кого Сера хоч трохи знала. Вона відрекомендувала мене як свого чоловіка.

— Ми навіть розмовляли з тим чоловіком, що ти зустрів у суботу,— докинула Сера, похитуючи головою на знак згоди.— Власне, це він підійшов і заговорив до нас.

— Гадсон Тейлор?— запитав я.

— Той самий, що ти бачив, як він розмовляє з Уексфордом,— відповів Джік.

— Він поцікавився, чи тебе нема на перегонах,— сказала Сера.— Пояснив, що збирався запросити тебе на чарку. Ми обіцяли переказати.

— Його кінь добре пройшов дистанцію?— запитав я.

— Ми зустріли його ще до початку. Побажали йому удачі, а він відповів, що вона йому дуже потрібна.

— Він трохи грає на тоталізаторі,— сказав я, пригадуючи.

— А хто не грає?

— Ще одне замовлення пішло прахом,— зітхнув я.— Якби Виноградник виграв, він замовив би картину з нього.

— Ти продаєшся, як повія,— сказав Джік.— Це непристойно.

— У кожному разі,— бадьоро докинула Сера,— ти більше виграв на Хомуті, ніж дістав би за картину.

У мене був сумний вигляд, і Джік засміявся.

Ми випили каву, повернулися до мотелю й розійшлися по номерах. За п'ять хвилин Джік постукав у двері.

— Заходь,— сказав я, відчиняючи.

Він усміхнувся.

— Ти чекав на мене?

— Сподівався, що ти можеш прийти.

Він сів у фотель і став покручуватись у ньому. Його погляд упав на валізку, що лежала на дивані.

— Що ти зробив з усім тим, що ми забрали з галереї?

Я розповів йому.

Він перестав крутитись і сидів спокійно.

— Збираєшся вживати якихось заходів?— запитав він нарешті.

— Через кілька днів,— сказав я,— повертаюсь додому.

— А перед тим?

— Гм... перед тим я збираюсь і далі випереджати на крок Уексфорда, Гріна, Кошлобрового, хлопця з Худож-

нього центру і того силача, що зустрів мене на балконі в Аліс.

— Не кажучи вже про нашого копійста Гарлі Ренбо. Я замислився.

— І його теж,— кивнув я.

— Думаєш, нам це вдасться?

— Не «нам». Відтепер — не «нам». Зараз ти відвезеш Серу додому.

Він заперечливо похитав головою.

— Тепер це буде не менш небезпечно, ніж залишатися тут з тобою. Нас дуже просто знайти. По-перше, ми є у сіднейській телефонній книжці. Що зупинить Уексфорда від приходу на кеч з чимось грізнішим, ніж запальничка?

— Ти зможеш переповісти йому про все, про що зараз довідався.

— І звести нанівець усю твою роботу.

— Без відступу теж інколи не обійтися.

Він тріпнув головою.

— Якщо ми залишимося з тобою, може бути так, що відступати не доведеться. Це найменший ризик. І в кожному разі...— в очах йому спалахнув колишній вогонь,— це буде велика гра. В ката-мишки. Причому коти не знають, що вони — миші, й переслідують мишу, яка знає, що вона — кіт.

Більше схоже на бій биків, подумалось мені, коли я розмахую накидкою, щоб спровокувати напад. Або на штукаря, котрий привертає увагу до однієї руки, роблячи фокус другою. Порівняння зі штукарем було мені більше до вподоби. Менше шансів, що мене заколють рогами.

Розділ тринадцятий

Цілий вечір я вивчав список чужоземних покупців: найперше тому, що мені ще важко було вмотитися до сну, а почасти й тому, що більше не було чого читати.

Ставало дедалі очевиднішим, що призбираних фактів не досить. Сам собою список — це добре, але ще краще було б допасувати до нього реєстровий опис і узгодити його з літерами та цифрами у правій колонці.

З другого боку, числові реєстрові позначки були схожі на код; може, якщо докладніше його розглянути, то виявиться у ньому хоч якась система. У меншому розділі, який я знайшов наприкінці течки, М зустрічалося рідко, зате набагато частіше — С, А, У та Б.

Перед Дональдовими цифрами стояло М. А у Мейзі — С.

Припустімо, міркував я, М означає просто Мельбурн, а С — Сідней, міста, де вони купували свої картини.

Що означали тоді А, У та Б? Аделаїда, Уагга Уагга та Брисбейн?

Аліс!

У першому розділі цифри й літери, що йшли після початкового М, здавалось, не мали чіткої системи. Але в другому третьою літерою завжди була К, а останньою — Р, хоча й розподілені між кількома країнами, вони мали більш-менш чітку послідовність. Найбільшим числом було 54 — проти картини, проданої містеру Норману Апдайку — мешканцеві новозеландського міста Окленд. Його реєстровий номер був УГК 54Р. Дата у лівій колонці означала лише минулий тиждень, а сам містер Апдаjk ще не був викреслений.

Усі картини у коротшому розділі були продані за останні три роки. Перші дати у довшому розділі відносились до періоду п'ять з половиною років тому.

Цікаво мені було, що з'явилося перше п'ять з половиною років тому: галерея чи ідея. Чи Уексфорд з самого початку був викінченим злодіякою, котрий навмисне вибудував імпозантний фасад, чи колись чесний торговець творами мистецтва відкрив для себе нові, кримінальні можливості? Судячи з респектабельної атмосфери в галереї та власних вражень від Уексфорда — хоч бачив його я мало — друга альтернатива здавалась імовірнішою. Але жорстокість, що лежала під самісінькою поверхнею, ніяк до цього не пасувала.

Я зітхнув, поклав списки й вимкнув світло. Лежав потемки, думаючи про телефонну розмову, що відбулась у мене після повернення Джіка до Сери.

З мотелю таку розмову важче замовити, ніж з «Гілтона», але голос звучить гучно й чітко.

— Мою телеграму одержали? — спитав я.

— Я вже півгодини чекаю на дзвінок.

— Перепрошую.

— Що ви хочете?

— Я надіслав вам листа,— сказав я.— І хочу сказати, що в ньому.

— Але...

— Спочатку послухайте,— перебив я.— А потім скажете.

Я говорив довго, чуючи у відповідь тільки віддалене буркотіння.

— Ви цього певні?

— У більшості моментів — так, — сказав я. — А решта просто припущення.

— Повторіть усе спочатку.

— Гарзд.

Я повторив, затративши приблизно стільки ж часу.

— Усе записано на магнітофон.

— Добре.

— Гм... Які у вас наміри?

— Невдовзі я повертаюсь в Англію. А поки що вивчатиму справи, які мене не стосуються.

— Я цього не схвалюю.

Я усміхнувся до телефону.

— Я й не сподівався на це, але, залишаючись у Англії, ми так далеко не посунулися б. Є ще одне... Чи можу я зв'язатися з вами по телексу, якщо треба буде переказати пильне повідомлення?

— Телекс? Постривайте хвилинку.

Я чекав.

— Так, слухайте.

Далі йшли цифри. Я записав їх.

— Кожне повідомлення адресуйте до мене особисто з грифом «терміново».

— Гарзд, — сказав я. — І ще одне: чи не могли б ви знайти відповідь на три запитання?

Він вислухав і сказав, що зміг би.

— Дякую, — сказав я. — На добраніч.

І в Сери, і в Джіка зранку злипалися повіки й відчувалася втома. Вдала ніч, зробив я висновок.

Ми виписалися з мотелю, поклали валізу в багажник і вмостились у машині, щоб обговорити плани на цілий день.

— Ми ніяк не можемо забрати одягу з «Гілтона»? — пригнічено запитала Сера.

— Ні, — відповіли ми з Джіком.

— Зараз я їм потелефоную, — сказав Джік. — Попрошу спакувати речі й покласти на збереження, — а для виплати рахунку надішлю чек. — Він вийшов з машини й пішов лагодити справу.

— Купи, що тобі треба, за гроші з виграшу, — сказав я Сери.

Вона похитала головою.

— У мене ще є трохи грошей. Не в тім річ. Просто... Я хочу, щоб усе це вже скінчилося.

— Вже скоро, — сказав я безбарвно. Вона важко зітхнула. — Як ти собі уявляєш досконале життя? — запитав я.

— О...— запитання захопило її зненацька.— Думаю, що зараз я хотіла б повернутися з Джіком на кеч і тішитись так, як до твого приїзду.

— І так завжди?

Сера замислено подивилася на мене.

— Може, тобі здається, Тодде: я не розумію, що Джік — складна особистість, але ж досить тільки поглянути на його картини... Мене від них у дрож кидає. Вони виражають того Джіка, про якого я нічого не знаю, бо від часу нашої зустрічі він нічого не малював. Ти можеш вважати, що світ збідніє, коли Джік хрч трохи почуватиме себе щасливим, але ж я не дурна і розумію: те, що примушує його отак малювати, повернеться знову... Я гадаю, що треба безмежно цінувати кілька цих перших місяців, прожитих спільно... і мене лякають не фізичні небезпеки, в які ти нас втягнув, а відчуття того, що я вже втратила решту золотого часу... що ти нагадуєш йому про його маллярство і що він повернеться до малювання, тільки-но ти поїдеш... і станеться це на багато тижнів раніше, ніж він зробив би це сам.

— Присилуй його вирушити у плавання,— сказав я.— Він завжди почувається щасливим у морі.

— А як ти до цього поставишся?

Я поглянув у її затьмарені карі очі.

— Добре поставлюся, бо ви мені обоє дорогі.

— Тоді помагай, боже, людям, до яких ти ставишся погано.

І допоможи, боже, мені, подумав я, бо мені все милишою стає дружина мого найдавнішого друга. Я відвернувся від неї і поглянув у вікно. Почуття приязні не завадить. А щось інше здатне все зруйнувати.

Джік повернувся із задоволеним виглядом.

— Усе влаштовано. Вони сказали, що для тебе є лист, Тодде, приставлений кілька хвилин тому через посланця. Запитали, куди його переслати.

— Що ти сказав?

— Сказав, що ти сам передзвониш.

— Гаразд... Давайте будемо рушати.

— Куди?

— До Нової Зеландії, а ви куди думали?

— Це неблизький світ,— сказав Джік сухо.

Він відвіз нас до аеропорту, виповненого людьми, що поверталися після Кубка додому.

— Якщо Уексфорд і Грін шукають нас,— сказала Сера,— то вони напевно стежитимуть за аеропортом.

Якби вони цього не зробили, подумав я, нам довелося

б залишити якийсь слід, але Джік, що теж про це знав, не сказав їй нічого.

— На людях вони багато не зроблять,— сказав я за-спокійливо.

Ми купили квитки й довідалися, що можемо летіти опівдні прямим на Окленд або за півгодини через Сідней.

— Сідней,— сказала рішуче Сера, відверто черпаючи сили в тому, що в неї буде шанс ступити на власний безпечний поріг.

Я заперечливо похитав головою.

— Прямий на Окленд. Ходімо подивимося, чи в ресто-ранах ще подають сніданок.

Ми прослизнули всередину, доки офіціантка підкресле-но звіряла свій годинник з настінним, і замовили бекон з досить щедрою кількістю яєць.

— Чому ми ідемо до Нової Зеландії? — запитала Сера.

— Щоб зустрітися з одним чоловіком, поговорити з ним про картину й порадити йому додатково її застраху-вати.

— Це ти серйозно?

— Між іншим,— відповів я,— так.

— Не розумію, нащо їхати так далеко, якщо Джік ка-же, що знайденого в галереї вистачить, аби вивернути все навиворіт?

— Гм...— відповів я.— Бо ми не хочемо самі вивертати все навиворіт, а хочемо передоручити справу поліції, тіль-ки щоб усе було в робочому стані.

Вона вивчала моє обличчя.

— Ти дуже нещирий.

— Полотен це не стосується,— докинув Джік.— Там ти весь як на долоні.

Поївши, ми пішли в аеропорту по крамницях і купили зубні щітки для Джіка й Сери та сумку авіаюриста. Не було й сліду ні Уексфорда, ні Гріна, ні хлопця, ні Кошло-брового, ні Ренбо, ні злодіяки, що стояв на варті в Аліс Спрінгз. Може, вони нас бачили, а ми їх — ні,— важко ска-зати.

— Думаю, варто подзвонити в «Гілтон»,— сказав я.

Джік похитав головою. Я набрав номер, а вони з Се-рою сиділи поруч, маючи змогу все чути й бачити.

— Я дзвоню з приводу адреси, щоб переслати листа...— звернувся я до портъе.— На жаль, нічого конкретного за-раз сказати не можу. Я буду в Новій Зеландії. За годину-дві вилітаю до Окленда.

Вони запитали, що далі робити з дорученим листом.

— Е-е... Вам не важко було б відкрити й прочитати мені його?

Звичайно, відповіли вони, з великою приємністю. Лист був від Гадсона Тейлора: він шкодував, що не зустрівся зі мною на перегонах, а якби під час перебування в Австралії у мене з'явилось бажання оглянути виноградник, то він з радістю покаже мені свій.

Дякую, сказав я. Ласкаво просимо, сер, відповіли вони. Якщо мене хтось питатиме, попросив я, то скажіть, будь ласка, куди я поїхав. Вони перекажуть. Звичайно. З великою приємністю.

Цілу наступну годину Джік додзвонювався до фірми прокату машин, умовився про оплату й залишив автомобіль на автостоянці аеропорту, а я тим часом здав свою валізу представникам авіакомпанії «Ейр Нью Зеланд». З паспортами проблем не було: мій завжди був зі мною, а Джікові й Сері вони були не потрібні, бо між Новою Зеландією та Австралією можна так само вільно пересуватись, як між Англією та Ірландією.

Усе ще не видно ні Уексфорда, ні Гріна. Ми сиділи у залі очікування для зареєстрованих пасажирів, думаючи кожен про своє.

І знову, лише коли оголосили рейс, я помітив спостерігача. У мене аж сироти повиступали. Я сліпий,— пронеслось у голові.— Дурний сліпець.

Не Уексфорд, не Грін, не хлопець, не Ренбо, не якийсь жорстокий набір м'язів. Акуратна денна сукня, акуратна зачіска, непримітна сумочка й туфлі. Спокійне зосереджене обличчя. Я помітив її, бо вона уп'ялася очима в Серу. Вона стояла за межами нашої зали очікування й тільки зазірала до неї. Це та сама жінка, що запросила мене до галереї «Ярра Рівер Файн Артс», дала каталог, а потім провела.

Ніби відчувши на собі мої очі, вона несподівано перевела погляд на мене. Я миттю відвернувся, дивлячись кудись безвиразним поглядом, сподіваючись, що вона не помітила, як я розглядав її чи принаймні не здогадалась, що я її впізнав.

Ми з Джіком та Сeroю підвелись і попрямували разом з усіма до виходу на посадку. У склі дверей я бачив відбиття жінки: незворушна, стежить, як ми йдемо. Я пішов до літака й більше не озирався.

Дружина Нормана Апдайка з'явилася на порозі, похитала головою і сказала, що чоловік повернеться додому після шостої.

Вона була худорлява, з різкими рисами обличчя, а у вимові чулися редуковані новозеландські голосні. Якщо нам потрібен її чоловік, то нам доведеться повернутися ще раз.

Жінка зміряла нас поглядом: Джік із своєю зухвалою русавою борідкою, Сера у трохи пом'ятій, але тій самій кремевій сукні військового крою, я з прив'язаною під сорочкою рукою й порожнім рукавом піджака. Таке тріо не відразу забудеш. Вона дивилася, як ми віддаляємось по доріжці від парадних дверей, різко опустивши кутики рота.

— Мила, добра душа,— пробурмотів Джік.

Ми рушили машиною, яку взяли напрокат в аеропорту.

— Тепер куди? — запитав Джік.

— По крамницях.— Сера була рішуча.— Мені потрібен одяг.

Крамниці, як виявилось, розташовувалися на вулиці Квін, і ще було півгодини до закриття. Ми з Джіком залишились у машині, чекаючи й спостерігаючи життя на вулиці.

— Зараз із контор-кліток випурхнуть пташки-красуньки,— піднесено мовив Джік.

— Ну то й що?

— А я сидітиму й рахуватиму тих, хто без бюстгальтера.

— І це кажеш ти, сімейний чоловік.

— Давні звички важко вмирають.

Ми нарахували вісім «певняків» і один сумнівний варіант до того часу, як повернулась Сера. На ній була легка оливкового кольору спідниця й жовтогаряча блузка, що нагадало мені фісташкове морозиво.

— Так ліпше,— сказала вона, кидаючи два щільно натоптані кошики на задне сидіння.— А тепер — уперед.

Лікувальні властивості нового вбрання давалися знаки протягом усього нашого побуту в Новій Зеландії, що дуже вразило мене. Вона, здавалося, почувала себе безпечніше, якщо виглядала свіжою й чистою,— відповідно поліпшувався її настрій. Броньований бавовник, подумав я. Непромокальний і куленепробивний. Безпека — новий пунктик.

Ми знов поплентались на пагорб понад бухтою, де на тісній приміській вуличці розташувався будинок Норма на Апдайка. Садиба Апдайка була велика, але затиснута сусідами, проте лише всередині дому ми зрозуміли, що таке враження залежить від того, звідки на нього дивитись. На землю, відведену до забудови, напакували стільки

будинків, скільки змогли вмістити. Саме місто, здавалося, звивалось нескінченно на багато миль уздовж берегової лінії, але самі ділянки забудови виглядали крихітними.

Норман Апдайк виявився людиною настільки ж широкої вдачі, наскільки замкнена була його дружина. Його кругла лисуча лиса голова мостилася на круглому приземкуватому тілі, а свою половину він називав Сміхотинкою, не маючи, звичайно, наміру вдаватись до будь-якої сатири.

Ми з Джіком відрекомендувалися художниками-професіоналами і сказали, що були б дуже зацікавлені та вдячні, якби могли хоч трохи помилуватися славетною картиною, котру він щойно купив.

— Вас надіслали з галереї? — запитав він, розпрямлюючись на компліменти його смакові й заможності, вкладені у наші слова.

— В певному розумінні, — сказали ми, а Джік додав:

— Мій шановний друг дуже добре відомий в Англії своїми картинами з кіньми, він репрезентований у низці реномованих галерей і навіть виставлявся у Королівській Академії...

Я подумав, що Джік передає куті меду, проте на Нормана Апдайка це справило враження, й він навстіж розчинив двері свого дому.

— У такому разі заходьте. Заходьте. Картина в опочивальні. Сюди, місіс, сюди.

Він провів нас до великої заставленої меблями кімнати з темним килимом, ворс якого сягав до кісточок, великими темними буфетами і величним краєвидом на затоку, що виблискувала проти сонця.

Сміхотинка отаборилася біля телевізора й заглибилась у дебільну британську комедійну виставу; вона кисло поглянула на нас і не привіталася.

— Сюди, — промінився Норман Апдайк, ледве обходячи цілу шереду масивних фотелів. — Ну, якої ви про це думки? З гордістю власника він показав рукою на полотно, що висіло на стінці.

Невеличка картина, чотирнадцять на вісімнадцять дюймів. Чорний кінь з видовженою шиєю, вирізьбленою на тлі блакитного й білого неба; підстрижений хвіст; на передньому плані — пожовкла трава; усе полотно вкрите давнім лаком.

— Херрінг, — побожно пробелькотів я.

Норман Апдайк ще більше розпрямився.

— Бачу, ви своє ремесло знаєте. Варта дечого, га?

— Чимало,— погодився я.

— Гадаю, що я вигідно купив. У галереї мені сказали, що я завжди матиму зиск, коли захочу її продати.

— Можна, я роздивлюсь техніку мазка? — чемно запитав я.

— Прошу.

Я роздивився впритул. Гарна робота. Вона справді схожа була на Херрінга, який помер 1865 року. А ще чимось невловним нагадувала педантичного Ренбо. Щоб мати остаточну певність, треба б удатися до мікроскопа й хімічного аналізу.

Відійшовши назад, я озирнувся по кімнаті. Особливо цінних речей не було, кілька інших картин — репродукції.

— Чудово,— сказав я із замилюванням, повертаючись знову до Херрінга.— Непомильний стиль. Справжній майстер.

Апдайк сявав.

— Вам треба стерегтися грабіжників,— порадив я.

Він засміявся:

— Сміхотинко, люба, чуеш, що каже цей молодий чоловік? Він каже, нам треба стерегтися грабіжників!

Сміхотинка на дві секунди приділила мені кислу увагу своїх очей і повернулась до екрана.

Апдайк поплескав Серу по плечі:

— Перекажіть вашому другові, щоб він не турбувався про грабіжників.

— Чому — ні? — запитав я.

— У нас в усьому домі сигналізація,— сявав він.— Не турбуйтеся, грабіжник далеко не зайде.

Джик і Сера, достоту, як раніше я, роззирнулись по кімнаті й не побачили нічого, що можна було б украсти. Апдайк стежив за їхнім поглядом і дедалі розпроміювався.

— Показати цим молодим людям наші маленькі скарби, Сміхотинко? — запитав він.

Сміхотинка і бровою не повела. Телевізор заквоктав металевим сміхом.

— Надзвичайно цікаво,— сказав я.

Він широко й хитрувато всміхнувся, як ті, хто хоче показати справді гідну уваги річ. Два-три кроки — і він біля одного з великих темних буфетів, ніби вмурованого в стіну. Широким жестом відчинив двостулкові дверцята.

Усередині було із шість глибоких полицок, на кожній з них — по кілька майстерних виробів з жадеїту. Ясно-червоний, кремово-білий та блідо-зелені, гладенькі, полі-

ровані, химерні, дорогі; кожен витвір на масивній підставці. З наших із Джіком та Серою вуст зірвалися вигуки захоплення, а Норман Апдайк заусміхався.

— Гонконг, звичайно,— пояснив він.— Розумієте, я багато працював там. Дуже мила маленька колекція, га? — Він перейшов до темного буфета і зачинив подвійні двостулкові дверцята. Усередині — ще полички, нове карбування,— як і в попередньому випадку.

— Шкода, що я не дуже знаюсь на жадеїті,— сказав я вибачливо,— не можу як слід оцінити вашої колекції.

Він розповів нам іще багато дечого про ці оздобні вироби, може, навіть більше, ніж ми насправді хотіли б знати. У них було чотири повнісіньких буфети у спочивальні, ще й рясно того всього у спальні й холі.

— У Гонконзі їх можна було купити за безцінь,— сказав він.— Розумієте, я працював там понад двадцять років.

Ми з Джіком перезирнулись. Я злегка хитнув головою.

Джик відразу став тиснути Норманові Апдайку руку, обійняв Серу й сказав, що нам час рушати. Апдайк запитливо поглянув на Сміхотинку, яка й досі сиділа приклеєна до телевізора, цураючись ролі господині. Коли вона не схотіла навіть повернутися до нас, він доброзичливо стелнув плечима й провів нас до виходу. Тільки-но він прочинив двері, Джик із Серою вийшли, залишивши мене сам на сам з господарем у холі.

— Містер Апдайк,— звернувся я до нього.— У галереї... хто саме продав вам Херрінга?

— Містер Грей,— сказав він одразу.

— Містер Грей... Містер Грей...

Я спохмурнів.

— Такий приємний чоловік,— похитав головою Апдайк, широко усміхаючись.— Я сказав йому, що дуже мало розуміюся на картинах, але він мене запевнив, що я матиму таку ж насолоду від свого невеличкого Херрінга, як і від усього цього жадеїту.

— Отже, ви розповіли йому про свій жадеїт?

— Звичайно. Тобто... Якщо ви не знаєтесь на чомусь, ну... ви пробуєте показати, що знаєтесь на чомусь іншому. Хіба не так? Адже це властиво всім людям...

— Всім людям,— погодився я, всміхаючись.— Як називалась галерея містера Грея?

— Га? — Він, здавалося, був уражений.— Ви ж нібито сказали, що це він послав вас подивитися на мою картину?

— Я ходжу по стількох галереях, що через своє безгелів'я забув, котра саме це була.

— Галерея красних мистецтв «Руапегу»,— сказав він.— Я туди їздив на тому тижні.

— Куди туди?..

— У Веллінгтон.— Усмішка зникла з його обличчя.— Послухайте, що це все означає? — Підозра майнула на його обличчі.— Чого ви сюди приїхали? Думаю, що вас містер Грей сюди не посилав.

— Ні,— визнав я.— Але, містере Апдайк, ми не бажемо вам зла. Ми справді художники: мій друг і я. Але... після того, як побачили жадеїтову колекцію... ми справді думаємо, що треба вас попередити. Нам доводилося чути про людей, які купували картини, а невдовзі їхні будинки грабували. Ви кажете, що у вас встановлена сигналізація,— я на вашому місці перевірів би, чи вона справно працює.

— Але... боже ж ти мій...

— Існує зграя злочинців,— сказав я.— Вони стежать за продажем картин і грабують потім будинки покупців. Думаю, вони міркують так: якщо хтось може дозволити собі придбати, скажімо, Херрінга, то в нього є що вкрати.

Він дивився на мене з дедалі більшим розумінням.

— Ви хочете сказати, молодий чоловіче, що я розповів містерові Грею про жадеїт...

— Скажімо, так,— мовив я,— є рація вжити більших, ніж звичайно, запобіжних заходів.

— Але ж... на який термін?

Я похитав головою:

— Не знаю, містере Апдайк. Може, треба стеретися постійно.

Його кругле веселе обличчя мало стурбований вигляд.

— От ви приїхали сюди й розповіли мені все це — нащо вам цей клопіт? — запитав він.

— Я завдав би собі ще більшого клопоту, якби міг знищити цю зграю.

Він знову запитав «чому?», і я розповів йому:

— Мій кузен придбав картину. Будинок мого кузена пограбовано. Дружина мого кузена потурбувала грабіжників, і вони її вбили.

Норман Апдайк повільно перевів погляд на моє обличчя і довго дивився на мене. Я не міг приховати від нього гніву, що кипів у мені, навіть якби й намагався це зробити. Він аж стенувся увесь.

— Це просто щастя, що ви не проти мене,— сказав він.

Я насилу всміхнувся:

— Містере Апдайк... будь ласка, будьте обережні. Ко-

лись, може, й поліція прийде подивитися на вашу картину й запитати, де ви її придбали... у кожному разі, якщо вже я за це взявся, то так воно і буде.

Він знову почав широко всміхатися, сповнившись розуміння й переконаності.

— Я зустріну їх,— сказав він.

Розділ чотирнадцятий

Джик повіз нас з Окленда до Веллінгтона; вісім годин у машині.

Ми зупинилися на ніч у motelі в місті Гамільтоні, на південь від Окленда, а вранці рушили далі. Ніхто за нами не їхав, ніхто нам не набридав і не стежив за нами. Я був цілком певний, що ніхто не сів нам на хвіст у північному місті й ніхто не знав, що ми відвідували Апдайків.

У кожному разі, Уексфорд повинен знати, що в мене є список чужоземних покупців, як і те, що в цьому списку є кілька новозеландських адрес. Він не міг здогадатися, яку саме адресу я оберу, але міг і повинен був здогадатися, що, обравши першу літеру в правій колонці В, я прибуду просто до Веллінгтонської галереї...

Отже, у Веллінгтонській галереї він буде наготові...

— Щось ти дуже засмутився, Тодде,— сказала Сера.

— Даруй.

— Про що ти думав?

— Коли ми вже зупинимося на ленч.

Вона розсміялася.

— Адже ми щойно поснідали.

Ми проминули поворот на Роторуа і країну гейзерів.

— Може, хтось хоче гарячих грязей? — запитав Джик.

— Неподалік геотермальна електростанція,— сказала Сера,— яка працює на викидах пари з-під землі; там жакливі чорні кратери смердять сіркою, а земна кора подекуди така тонка, що аж вібує, і здається, що поза нею— порожнява. Ще в дитинстві її возили до місця, що називалося Вайотапу,— сказала Сера,— а потім у неї були нічні кошмари; і вона не хотіла повертатися.

— Авжеж,— підсумував Джик,— тільки землетруси у них через п'ятницю.

— Я десь чула: у Веллінгтоні стільки землетрусів, що нові ділові квартали будують на спеціальних платформах, на зразок колісок,— пояснила Сера.

— Спи, хмарочосику, засни...— заспівав Джик приємним голосом.

Мужньо сяяло сонце, а довкола зеленіло листя незна-них мені рослин. Видніли пронизливо яскраві латки й гли-бокі таємничі тіні; ущелини, скелі та піднебесні стовбури дерев; хвилювалося пірчасте різнотрав'я, сягаючи плечей. Чужа земля, дика й прекрасна.

— Поглянь на ч'яроскуро,— сказав Джік, коли ми вле-тіли у видолинок з особливо мальовничими звивинами.

— Що таке ч'яроскуро? — запитала Сера.

— Світлотінь,— пояснив Джік.— Протиставлення і рів-новага. Фаховий термін. Увесь світ — ч'яроскуро, а всі чо-ловіки й жінки — це просто плямки світла й тіні.

— І кожне життя — ч'яроскуро,— сказав я.

— І кожна душа.

— Ворожа душа,— сказав я,— сіра.

— Ти теж стаєш сірим,— похитав головою Джік,— змі-шуючи червоне, блакитне й біле.

— Сірі життя, сірі смерті — усе вирівнюється на одна-кове сіре ніщо.

— Ніхто,— сказала Сера,— ніколи не назве обох вас сірими.

— Сіримі! — згукнув я.— Сірий — Грей, авжеж!

— Це ти про що? — запитав Джік.

— Грей — це прізвище чоловіка, який винайняв при-міську мистецьку галерею в Сіднеї, і Грей — прізвище чо-ловіка, який продав Апдайкові його (відкриваю лапки) Херрінга (закриваю лапки).

— О любий.— Зітхання Сери порушило настрої і ча-ри дня.

— Даруй,— сказав я.

Їх так багато, подумав я. Уексфорд і Грін. Хлопець. Жінка. Гарлі Ренбо. Двоє злодіяк в Аліс Спрінгз, один знаний мені у вічі, а другий (що був ззаду) — незнаний. Той, кого я не знав, міг бути (а міг і не бути) Кошлобровим. Якщо ні, то Кошлобровий — ще один з них.

А тепер Грей. І ще хтось десь.

Щонайменше дев'ятеро. Може, десятеро. І як їх усія упорати так, щоб мене при цьому не розчавили? Чи — що ще гірше — не розчавили Серу або Джіка. За кожним моїм порухом у змія відростала нова голова.

— Цікаво, хто ж насправді грабував. Або вони підси-ляли власних двох-трьох злодіяк за море або наймали мі-сцеву, сказати б, робочу силу.

Якщо злодіяки їхні, то чи не один з них убив Регіну?

Чи я вже стрічався з убивцею Регіни? Чи то він вики-нув мене з балкона в Аліс?

Даремно я сушив собі голову, загнувши в умі ще один палець...

Часом то не він чекає на мене у Веллінгтоні?

До столиці ми приїхали опівдні й зупинились у готелі «На терасах»: звідти відкривався чудовий вид на порт. Маючи такий прекрасний надбережний краєвид, подумав я, просто голови не береться, що новозеландські міста могли б бути потворними. Досі я гадав, що серед великих міст нема чарівніших, ніж старий рівнинний Лондон, який стояв на маршах, але то вже інша річ. Веллінгтон, новий і доглянутий, аж бурхав життям і своєю неповторністю.

Я знайшов галерею красних мистецтв «Руапегу» в телефонному довіднику і спитав у порт'є, як туди проїхати. Про галерею він чув уперше, але адреса була відома: це, здається, десь за старим містом, за Торндоном.

Там-таки у реєстратурі мені продали карту місцевих доріг, яка — сказали вони — знадобиться, і пояснили, що гора Руапегу — це (на щастя) вигаслий вулкан з теплим озером у кратері. Якщо ми їхали з Окленда, то мали проїздити неподалік.

Я подякував і піднявся з картою в номер до Джіка й Сери.

— Галерею ми могли б знайти,— сказав Джік.— А далі що?

— Може, корчитимемо їм гримаси крізь вітрину?

— Ви й на це здатні,— сказала Сера.

— Ідьмо й просто подивимосся,— сказав я.— У машині нас не побачать, якщо ми просто проїдемо мимо.

— Зрештою,— бовкнув Джік,— ми справді хочемо, щоб вони знали про наше перебування тут.

— Чому? — вразилася Сера.

— О боже,— сказав Джік.

— Чому? — наполягала вона з дедалі більшою тривогою.

— Спитай Тодда, це його ідея.

— Ти негідник,— обурився я.

— Чому, Тодде?

— Бо я хочу, щоб вони всю свою енергію спрямували на пошуки нас тут, а не на усунення всіх слідів злочину в Мельбурні. Адже ми зрештою хочемо, щоб їх таки схопила поліція, бо ми самі заарештувати їх не можемо. Ну... тільки-но поліція почне діяти, то конче треба, щоб вона могла когось там знайти.

Вона похитала головою.

— Ось що ти мав на увазі, коли казав, що треба «все залишити у робочому стані». Але... ти нічого не сказав про те, що навмисне наводиш їх на наш слід.

— У Тодда список і картини, які ми забрали,— сказав Джік,— і вони схочуть повернути їх собі. Тодд хоче, щоб вони зосередились єдино на поверненні собі цих речей, бо доки вони сподіватимуться, що їм вдасться це повернути й примусити нас замовкнути...

— Джіку,— перебив я,— Ти далеко зайшов.

Сера переводила погляд з мене на нього й назад. На зміну стурбованості прийшов якийсь безнадійний спокій.

— Коли вони гадають, що можуть усе повернути й примусити нас замовкнути,— сказала вона,— вони активно шукатимуть нас, щоб убити. А ви маєте намір їх ще й захочувати до цього. Правильно?

— Ні,— сказав я.— Тобто так.

— У кожному разі, вони нас шукатимуть,— підкреслив Джік.

— А ми в цей час говоритимем: «Ку-ку! Ми тут»?

— Гм,— сказав я.— Гадаю, це вони вже знають.

— Дай мені, боже, сили,— сказала Сера.— Гаразд. Я розумію, що ви робите, й розумію, чому не сказали про це мені. Але вважаю, що ви мерзотники. Можете тішитись, вам повелося набагато більше, ніж я могла б подумати, у кожному разі, ми ще всі живі, цілі й більш-менш здорові; отже, гаразд — нехай знають, що ми справді тут. Нехай вважають, що ми від них переховуємось, доки ти не нацькуєш на них у Мельбурні поліцію.

Я поцілував її у щоку.

— Годиться,— сказав я.

— Але ж як це все влаштувати?

Я усміхнувся до неї.

— Наведемо їх на нас по телефону.

Сера зрештою подзвонила сама,— мовляв, її австралійський акцент викличе менше підозр, ніж Джіків чи мій британський.

— Це галерея красних мистецтв «Раупегу»? Так? Чи не могли б ви зробити мені ласку...— сказала вона,— я хотіла б поговорити з кимось із адміністрації. Авжеж, розумію, але це дуже важливо. Так, я почекаю.— Вона закотила очі й затулила мікрофон долонею.— Схоже, що це голос секретарки. В усякому разі, вона — новозеландка.

— Ти незрівнянна,— сказав я.

— О-о... Алло? Так. Перепрошую, як вас звуть? — Її очі раптом розширилися.— У е к с ф о р д... Розумієте... містер Уексфорд, у мене щойно були три предивних відві-

дувачі; хотіли поглянути на картину, яку я нещодавно у вас придбала. Надзвичайно дивні люди. Вони пояснили, що це ви їх послали. Я їм не повірила. Я б їх не пустила. Мені здалося, що краще перепитати у вас. Ви їх справді посилали подивитися на мою картину?

У трубці пролунав збуджений голос.

— Описати їх? Молодий чоловік з руським волоссям і бородою, ще один молодий чоловік з пораненою рукою і якась розхристана дівчина. Я їх спровадила. Вони мені не сподобалися.

Вона скорчила гримасу по телефону й далі слухала збуджений голос.

— Ні, звичайно, я їм нічого не казала. Кажу ж, вони мені не сподобалися. Де я мешкаю? Ну, звичайно, тут, у Веллінгтоні. Авжеж, красно вам дякую, містере Уексфорд, приємно було з вами поговорити.

Вона поклатла трубку, де ще лунав збуджений голос.

— Він питав моє прізвище,— сказала Сера.

— Оце дівчина,— сказав Джік.— А яка акторка з моєї дружини!

Уексфорд. Сам Уексфорд.

С п р а ц ю в а л о .

Я аж зрадів.

— Отже, тепер, коли вони знають про наше перебування тут,— сказав я,— може, поїдемо куди-небудь?

— О ні,— інстинктивно запротестувала Сера. Вона визирнула у вікно на порт, де вирувала робота.— Тут гарно, а ми й так цілий день на колесах.

Я не сперечався. Мені здавалось, що одного телефонного дзвінка може бути замало, щоб ворог зацікавився Веллінгтоном, і я готовий був їхати далі тільки для добра Сери.

— Обдзвонюючи готелі, вони нас не знайдуть,— зауважив Джік.— Навіть якщо вони натраплять на готель «На терасах», то однаково питатимуть Касаветза і Тодда, а не Ендрюза і Піла.

— Ми тепер — Ендрюз і Піл? — запитала Сера.

— Ми — подружжя Ендрюз. Тодд — Піл.

— Приємно про це дізнатися,— сказала Сера.

Містер і міс Ендрюз і містер Піл пообідали в ресторані готелю без пригод; містер Піл зняв на вечір пов'язку, вмотивовуючи це тим, що її легко помітити. З тих самих міркувань містер Ендрюз відмовився поголити бороду.

Ми вчасно розійшлись по номерах і повкладалися. Я провів ще приємну годину, знімаючи з ноги аліські пов'язки й милуючись швами на стегні. Дерево поробило роз-

риви, які анітрохи не були схожі на правильні операційні розтини, тож я розглядав довгі покручені й схожі на залізничні рейки шви на тлі малинової, чорної та жовтої шкіри і пересвідчився, що лікарі чудово впоралися зі своїм завданням. Після падіння минуло чотири дні; протягом цього часу я надто не вилежувався, але їхнє шитво ніде не розійшлося. До мене дійшло, що я майже не помітив, як мій стан постійної жахливої недуги змінився відчуттям, що тепер уже можна якось жити. Дивовижно, подумав я, як швидко саморемонтується людський організм, якщо в нього є така нагода.

Я вкрив ці пам'ятні знаки свіжим лейкопластирем, купленим для цього вранці у Гамілтоні, і навіть вмонтував у ліжку так, що мої кістки, які гоїлись, більше не протестували. Все, самовдоволено думав я, засинаючи, повертає тепер на краще.

Можна з певністю сказати, що я багато де в чому прорахувався. Я і гадки не мав, що Уексфорд стрімголов прибуде до Нової Зеландії. Недооцінив люті й ретельності, з якими він нас розшукував.

Недооцінив впливу нашого аматорського пограбування на професійних злодіїв. Недооцінив нашого успіху. Недооцінив страху й шалу, що їм ми дали вихід.

Хибним виявилось моє уявлення про те, що Уексфорд майже з комічним розпачем вириватиме рештки волосся на облісілій голові. Він вистежував нас із рішучістю, яка межувала з одержимістю,— похмуро, безоглядно й швидко.

Наступного ранку — день видався теплий, вітряний, сонячний, справжній весняний день — я прокинувся пізно й приготував каву в кавнику, що був у кожному номері; трохи перегодя зателефонував Джік.

— Сера каже, що їй конче потрібно сьогодні помити голову. Волосся вже злипається.

— Як на мене, то нехай.

Я відчув у трубці його усмішку.

— Шлюб відкриває нові широчезні обрії жіночності. У кожному разі, вона чекає унизу в холі, щоб я відвіз її до крамниці, де продають шампунь, але я подумав, що краще б тебе про це попередити.

— Будьте ж обережні...— В моєму голосі бриніла тривога.

— О, звичайно,— відповів він.— Ми й близько не під'їдемо до галереї. Ми поїдемо недалеко. До найближчої крамниці, де продають шампунь. Як тільки повернемось, я тобі телефоную.

Він бадьоро поклав трубку, а за п'ять хвилин дзвінок озвався знову. Я підійшов до телефону.

Дзвонила дівчина з порт'єрні.

— Ваші друзі запрошують вас поїхати разом з ними.

— Гарзд,— відповів я.

Я без піджака спустився ліфтом, здав ключа від номера й рушив крізь чільні двері до розпеченої сонцем автостоянки, де відчувався повів вітру. Розглянувся навкруги, шукаючи Джіка й Серу, але, як виявилось, не ці друзі чекали на мене.

Може, було б трохи краще, якби моя ліва рука не була прив'язана під сорочкою. А так вони просто вхопили мене за одяг, підняли в повітря (аж я втратив рівновагу) і найганебнішим чином запхали в машину на заднє сидіння.

Всередині сидів сам Уексфорд. Очі за масивними окулярами були затяті й ворожі, а рухи цього разу вже не виказували нерішучості. Тепер я у нього знов наче за гратчастими дверима, і цього разу він уже не збирався помилятися.

Він і досі носив метелик. Веселий горошок ніяк не пасував до невеселої справи.

М'язи, що заштовхнули мене до нього, як виявилось, належали Грінові через «і» довге та ще одному лобуряці, котрого я не знав, але за описом він скидався на Кошлобрового.

Мій настрій гіршав швидше, ніж опускаються ліфти в «Гілтоні». Я опинився міш Кошлобровим і Уексфордом, а Грін сів на місце водія.

— Як ви мене знайшли? — запитав я.

Грін зі звірячою посмішкою дістав з кишені полароїдну фотографію й дав мені. На ній ми всі троє — Джік, Сера і я — стояли біля крамниць у Мельбурнзькому аеропорту. Жінка з галереї, як я здогадався, не гаяла часу, стежачи за нашим відбуттям.

— Пройшли по готелях і запитали,— сказав Грін.— Це просто.

Здається, більш нічого не можна було сказати, і я сидів мовчки. Може, ще й тому, що мені трохи бракувало повітря.

Та й ніхто більше не хапався розмовляти. Грін завів машину й поїхав до міста. Уексфорд дивився на мене зі змішаним почуттям гніву та вдовolenня: Кошлобровий так заламав мені вільну праву руку, що не лишалося сили для дебатів. Він не давав мені розпростатися. Голова похилилася до колін. Все це було надзвичайно принизливо й болісно.

Нарешті Уексфорд сказав:

— Нам потрібен наш список.

В його голосі не було і відтінку шляхетності. Це важка розмова. Мстива лють аж перла з нього, і не було потреби ще й виражати її словами.

О боже, з жалем подумав я. Який же я телепень, що отак попався.

— Ти чуєш? Нам потрібен список і все інше, що ви забрали.

Я не відповів. Мене всього поглинув біль.

За звуками ззовні я здогадався, що ми проїздили вулицями міста, які у п'ятницю вранці жили буденними клопотами, та оскільки голова моя була опущена нижче вікон, бачити я не міг.

Незабаром машина різко повернула ліворуч й стала натужно п'ястися вгору,— і цей шлях, здавалося, розтягнувся на довгі милі. Двигун полегшено зітхнуз на вершині, й дорога побігла вниз.

За весь час ніхто не зронив ні слова. Думки про те, що чекало на мене в кінці подорожі, були такі прикрі, що я гнав їх від себе. Я міг повернути Уексфордві список, а тоді що? І справді — що тоді?

Після тривалого спуску машина на мить загальмувала, а тоді звернула праворуч. На зміну міському гомону прийшов шум моря. Не чулося більше ефекту Доплера від машин, що мчали нам назустріч. Я дійшов сумного висновку, що ми звернули з шосе і їхали зараз відлюдним путівцем.

Нарешті машина шарпнулася і зупинилась.

Кошлобривий прибрав руки. Я насилу випростався, зболений і пригнічений.

Навряд чи могли вони знайти глухіше місце. Дорога пролягала так близько від моря, що була, власне, частиною берега, а берег цей являв собою непрохідні джунглі шпичастого чорного каміння, об яке розбивались спінені білі хвилі,— нічого схожого на ніжні пляжі Англії.

По праву руку громадилися урвисті кліфи. Попереду дорога впиралась у якісь розробки, схожі нібито на каменярню. Від кліфів відрубували брили; прямо перед нами була розчищена закурена ділянка землі, великі купи гостроверхої породи, відсортоване каміння й відсіяні скалки. Усе це каміння вулканічної породи було нетесане, грубе й чорне.

Ні людей. Ні машин. Ні сліду роботи.

— Де список? — запитав Уексфорд.

Грін повернувся на сидінні водія й поважно подивився мені в обличчя.

— Ти однаково скажеш нам,— звернувся він до мене.— Хоч би й довелося тебе бити. Тільки битимемо не кулаками, а камінням.

Кошлобровий сказав ображено:

— А чому не кулаками?

Але у нас із Гріном, певно, була та сама притуга з кулаками: я не зміг би зацідити комусь із належним ефектом. Інша річ — місцеве каміння, досить тільки на нього поглянути.

— А якщо скажу? — запитав я.

Вони не сподівалися, що це буде так просто. На їхніх обличчях застиг подив, але він, либонь, здавався оманливим. Було ще щось приховане у їхньому виразі,— воно не вщувало нічого доброго. Регіна, подумав я. Регіна з розчерепленою головою.

Я подивився на кліфи, на каменярню, на море. Простого виходу нема. А позад нас — дорога. Коли б я побіг туди, вони поїхали б за мною і розчавили. Звісно. Якби я здатен був бігти. Але й це проблематично.

Я проковтнув слину і зробив жалісне обличчя, що, врештою, було не дуже важко.

— Я скажу...— почав я.— Але не в машині.

Запанувала коротка тиша, поки вони це обмірковували; втім, машина все одно була затісна, щоб мене каменувати, і вони не дуже опирались.

Грін потягся до скриньки, припасованої біля водія, відкрив її і вийняв пістолет. Я досить розумівся на вогнепальній зброї, щоб відрізнити револьвер від самозарядки; тож не мав сумнівів, що це саме револьвер, а його найперша перевага, як я читав, у тому, що він ніколи не заклинював.

У руках Грінових відчувалося більше поваги до зброї, ніж знайомства з нею. Він мовчки показав мені револьвер, поклав його назад до скриньки, залишивши її відчиненою,— нехай буде видно, що на мене чекає у гіршому разі.

— Ну, то виходь,— наказав Уексфорд.

Ми всі вийшли, і я постарався опинитися між ними та морем. На відкритому морському узбережжі вітер був дужчий і прохолодніший незважаючи на палюче сонце. Він здував ріденьке, ретельно начесане волосся з маківки Уексфорда, роблячи його геть лисим, і підкреслював тупий вигляд Кошлобрового. Очі Грінові залишались такі ж сторожкі й гострі, як земля круг нас.

— Ну, то що? — сказав Уексфорд грубо, мало не кричачи, щоб пересилити шум моря.— Де список?

Я рвучко крутнувся й щодуху кинувся до моря.

На бігу засунув праву руку за пазуху й смикнув за пов'язки.

Уексфорд, Грін і Кошлобровий люто закричали і ледве мене не догнали.

Витягши списки чужоземних покупців, я покрутив ними в повітрі, а тоді, наче граючи в кеглі, жбурнув їх чимдалі в море.

Сторінки порозлітались у повітрі, але вітер з берега красиво підхопив їх і поніс, як велике листя, до моря.

Я не зупинився край води: пішов далі, прямо на холодне, негостинне «бойовище» з камінням, як акулі зуби, зеленою водою та білими спіненими хвилями. Ковзаючись, падаючи, підводячись, спотикаючись, відчуваючи, що прибережна течія багато сильніша, ніж я сподівався, кміття шорсткіше, а дно під ногами зрадливіше. Відчуваючи, що, уникнувши однієї смертельної небезпеки, я наражаюсь на іншу.

На секунду я озирнувся.

Уексфорд, переслідуючи мене, зайшов на крок-два у море, але, здавалось, тільки для того, щоб дотягтись до сторінки, що впала ближче за інші. Він так і зупинився там: вода кипіла довкола його голови, а сам Уексфорд прикипів очима до промоклого аркуша.

Грін опинився біля машини — він нагнувся всередину з боку переднього сидіння для пасажирів.

Кошлобровий застиг із роззявленим ротом.

Я знову почав боротися за виживання.

Цей берег — як і більшість берегів — був уступчастий. Щокроку течія дужчала; вона засмоктувала, тягла й кидала мною ніби цуркою. Вода сягала пояса, я через хвили ледве тримався на ногах, і щоразу, втрачаючи рівновагу, важив своїм життям, бо шпичасте чорне каміння, що стирчало цілими пасмами над і під водою, ось-ось могло мене зсаднити й проткнути.

Це було не те каміння, до якого я звик: не тверде знайоме каменюччя британського узбережжя, відшліфоване морем, а грубі уламки вулканічної породи, шкарубкі, як пемза. Їх не можна було обійняти рукою: шкіра прилипла до них і відривалася. Те ж саме робилося й з одягом. Я ще й тридцяти ярдів не пройшов, а вже по мені струменила кров з десятка неглибоких подряпин: а ніякі ж судини не кривавлять більше за поверхневі капіляри.

Моя ліва рука була й досі прив'язана бинтами, де був

схований від дня Кубка список чужоземних покупців — на випадок пограбування номера, як це сталося в Аліс. Промоклі наскрізь бинти липли тепер, як п'явки, сорочка — теж. М'язи, послаблені поломом і нерухомістю, не могли дати їм ради. Руки в мене були зайняті, і я не раз мусив крутитися на місці.

Нога невдало наступила на підводний камінь, і я відчув, як він зсаднює шкіру, відтак утратив рівновагу й упав долілиць. Спробував зарадити собі однією рукою — марна річ. Я розбив собі груди об невеликий гостряк попереду і не розквасив носа тільки тому, що різко відвів голову вбік.

Камінь біля щоки розлетівся раптом на друзки, ніби вибухнув. Уламки порснули в обличчя. Якусь мить я нічого не розумів: потім через силу повернувся й озирнувся на берег, холонучи від лихого передчуття.

На березі стояв Грін і цілювся з пістолета, наміряючись мене вбити.

Розділ п'ятнадцятий

Тридцять — тридцять п'ять ярдів для пістолета — це багатенько, але ж Грін, здавалося, стояв так близько.

Я бачив вислі вуса і розчухране волосся, яке ворухив вітер. Бачив його очі і напружене тіло. Він розставив ноги, руки витягнув поперед себе і так обіруч мірив з пістолета.

Пострілів я не чув через гуркіт хвиль, що розбивалися на камінні. Не міг бачити, як він натискає на курок. Але я бачив, як шарпались руки од відбою, і вирішив, що це глупство — дати йому змогу стріляти по непорушній цілі.

Сказати по правді, я не на жарт перелякався. Певно, йому, як і мені, теж ввижалося, ніби я поруч. Грін був цілком певний, що поцілить у мене, хоча його ніжне поведення з пістолетом у машині наводило на думку, що він — не мастак у цій справі.

Я повернувся й прошкандибав ще ярд чи два, хоча посуватися вперед ставало дедалі важче, а відчайдушна боротьба з течією, хвилями та камінням знесилювали мене до решти.

Десь має бути цьому край.

Має бути.

Я спіткнувся, впав на гостре каміння, зранив руку, і з мене витекла ще одна порція здорового червоного життя.

Боже, подумав я, мабуть, скрізь усе забарвлене шарлатом, який точиться з сотень дрібних подряпин.

А втім, це наштовхнуло мене на одну думку.

Я був занурений по пояс у небезпечній зеленій воді, а прибережне каміння здебільшого сховалося під хвилями. Неподалік з одного боку пасмо великих скельних ікол бігло від берега, наче страхітний хвилеріз, і я позадкував од нього, бо об цю перепону розбивались дедалі лютіші хвилі. Але ж у полі зору це був єдиний прихисток. Три недолугих кроки наблизили мене до хвилеріза, ще й течія підмогла.

Я озирнувся на Гріна. Він перезаряджав пістолет. Уексфорд, пританцьовуючи круг нього, увесь час підганяв, а Кошлобровий, певно, великої охоти переслідувати мене не мав: не вмів, мабуть, плавати.

Грін клацнув затвором і знову наставив пістолет на мене.

І тут я став діяти на одчай.

Я притис закривавлену руку до грудей і звівся, похитуючись проти течії, відкритий Грінові до пояса.

Дивився, як він цілиться, витягнувши обидві руки. Я вважав, що поцілив би в мене з цього пістолета на такій відстані й при такому вітрі лише влучний стрілець. Стрілець, чії руки не смикаються вгору після пострілу.

Дуло дивилося прямо на мене.

Я побачив посмик, коли він натиснув на спусковий гачок.

Якусь неймовірно жахливу секунду я був переконаний, що він влучив, проте ні оком, ні слухом, ні душею летючої смерті я не відзначив.

Я високо підкинув праву руку і так на мить завмер перед ним, даючи йому роздивитись, що увесь перед сорочки зчервонів од крові.

Тоді я артистично скоцюрбився і впав ницьма у воду, благаючи бога, аби Грін подумав, що вбив мене.

Море було не набагато краще за кулі. І тільки найлютіший страх перед можливою альтернативою тримав мене у воді: я спотикався й падав на гострі, як лезо, підводні сторчакі.

Самі хвилі зносили мене до зубів вищого хвилеріза, і я розпачливо силкувався зачепитися за них, аби мене не відтягло назад і не брязнуло з силою об це каміння, ще дужче зсаднюючи шкіру.

А ще я потерпав, щоб мої зусилля не надто впадали в

вічі. Якби Уексфорд або Грін помітили мое борсання, вся театральна вистава була б на вітер.

Завдяки щастю і моему завзяттю море почало штовхати мене в зашкалубину між камінням, звідки мені не видно було берега. Я знайшов, за що зачепитися рукою, потім зіперся на щось зігнутими коліньми і якимось уже там переховувався, тимчасом як море намагалося відтягти мене назад. Кожна нова хвиля, набігаючи, прагнула виштовхнути мою ногу з рятівного жолобка, а зринаючи — засмоктати мене, втягуючи, як у сифон. Вчеплюсь — і хитаюсь туди-сюди у воді, що сягала по груди, вчеплюсь і хитаюсь, дедалі більше виснажуючись.

Не чув нічого, крім ударів хвиль об каміння. Я думав у відчаї, скільки ще там стрілятимуть Уексфорд і Грін, видивляючись у морі ознак життя. Я не важився поглянути, щоб вони не постерегли руху голови.

Вода була холодна, і рани поволі перестали кривавити, оте корисне садно на руці — також. Нема нічого кращого, думав я, ніж молоде, дуже й здорове тіло. А ще коли це молоде, дуже й здорове тіло — на суходолі й тримає в одній руці пензель, а в другій — пиво, а вгорі тим часом гуркочуть гарні мирні авіалайнери, й ніхто нікуди тебе не підганяє.

Утома, зрештою, примусила мене поглянути. Лишалось або це, або присмоктатися, як молюск, доки нарешті оніміло відпаду, заслабкий для того, щоб боротися за життя.

Щоб подивитися, треба було відпустити камінь. Я спробував зачепитися за якийсь інший, але такого зручного місця вже не знайшов. Перша ж відпливна хвиля нецеремонно потягла мене за собою, а її припливна колега жбурнула мене назад.

У цьому тривожному проміжку я встиг зиркнути на берег.

Дорога, кліфи, каменяря — як і раніше. І машина. І люди.

А бий його нечиста сила, — подумав я.

Рука пнулася зачепитись за попереднє місце. Пальці були зранені й кривавили. О боже, подумав я. Скільки ще?

Лише зовсім охлявши, я збагнув, що це не Уексфордова машина і на дорозі стоїть не Уексфорд.

Якщо не Уексфорд, то байдуже хто.

Я знову відпустив руку і спробував якнайдалі відпливти на новій хвилі від шкалубини, щоб сила припливної хвилі не встигла кинути мене назад. Ісі інші каменюки були ще під водою. Кілька ярдів — це чималий збіса шлях.

Обережно став, обачніше, ніж перед тим, шукаючи опертя для ніг, і пильніше подивився на дорогу.

Сіро-біла машина. Поруч пара, стоять близько, чоловік обійняв дівчину.

Гарна й затишна для цього місцина, подумав я сардонічно. Може, вони відвезуть мене туди, де сухіше.

Вони відійшли одне від одного і вдивлялися в море.

А я дивився на них.

Якусь мить я не вірив своїм очам. Спершу вони стояли нерухомо. Потім стали шалено вимахувати руками й кинулись до води; то були Сера й Джік.

Скидаючи піджак, Джік рішуче зайшов у хвилі, але вчасно зупинився, відчувши, як реальність ударила його по ногах. Та через мить він усе ж рушив до мене.

Я поволі посувався назустріч. Кожен рух між камінням, об яке билися хвилі, завдавав страшної шкоди епідермі. Доки ми зустрілись, обидва були заляпані червоним.

Подивились, наскільки ми обидва закривавлені. Джік сказав «господи», а я сказав «мій боже», і тут я подумав, як би всевишньому не здалося, що ми надто часто звертаємось до нього по допомогу.

Джік обійняв мене за поперек, я зіперся йому на плечі, й ми поволі побрели до берега. Раз у раз ми падали. Важко дихаючи, підводилися. Знову чіплялися один за одного і йшли далі.

Він відпустив мене, коли ми дісталися до шляху. Я сів на узбіччя, простяг ноги до моря і остаточно знесилів.

— Тодде,— заклопотано мовила Сера. Вона підійшла ближче.— Тодде.— Вона не йняла віри власним очам.— Ти смієшся?

— Звичайно.— Я з усміхом підвів погляд на неї.— А чом би й ні?

Сорочка на Джікові була розідрана, а з моєї залишилося саме ганчір'я. Ми стягли їх і вимочували ними рани, які не переставали кривавити. Судячи з виразу Сери, у нас був несвітський вигляд.

— Ідіотське місце для купелі,— сказав Джік.

— Зате тут безкоштовно пошкребуть по спині,— відповів я.

Він поглянув на мою спину. Пов'язок з Аліс Спрінгз як не було.

— Як шви?

— Нівроку.

— Ну то й дідько з ними, з пов'язками.

— Ви ще посидите тут і обидва схопите запалення легенів,— остерегла Сера.

Я зняв рештки бинтів. Кінець кінцем, подумав я, вони мені добре послужили. Липкий пояс, що фіксував ребра, залишився на місці, але він надто зволожнів і ледь тримався. Тому я і його віддер. Лишався ще лейкопластир на носі, але я побачив, що й вің відмок у цій солоній крутнечі. А холоші світили скрізь величезними дірками.

— Ускочили в халепу,— зауважив Джік, виливаючи воду з черевиків і пошулюючись.

— Нам потрібен телефон,— сказав я, роблячи те саме.

— Ой, тримайте мене,— сказала Сера.— Таж вам потрібна гаряча купіль, теплий одяг і півдесятка психіатрів.

— Як ви потрапили сюди? — запитав я.

— Яким побитом ти лишився живий? — запитав Джік.

— Спочатку ви.

— Коли я купила шампунь і вийшла з крамниці,— сказала Сера,— то помітила, як повз мене їде Грін. Я ледь не вмерла на місці. Так і залишилася стояти, сподіваючись, що він не погляне у мій бік; він і не поглянув... Машина просто біля мене повернула ліворуч... тоді я помітила, що позаду сидять ще двоє... я повернулася до машини й переповіла Джікові.

— Ми ще подумали, яке щастя, що він її не помітив,— підхопив Джік, вимочуючи червоні струмочки, які ніяк не висихали.— Повернулись до готелю, а тебе там нема; ми вдалися до дівчини в реєстратурі, може, ти щось переказав нам, а вона відповіла, що ти поїхав у машині з друзями... З чоловіком з вислими вусами.

— Друзі! — вигукнула Сера.

— У кожному разі,— вів далі Джік,— задихаючись від люті, жалю, обурення і таке інше, ми подумали, що треба пошукати твоє тіло...

— Джіку! — запротестувала Сера.

Він усміхнувся:

— А хто плакав?

— Замовкни.

— Сера не помітила тебе у машині Гріна, але ми подумали, що ти можеш виступати в ролі лантуха з картоплею у багажнику або ще в якійсь, отже, ми вийняли карту доріг, натиснули ногою на акселератор і кинулися в погоню. Повернули ліворуч там, де це зробив Грін, і почали спинатися на червонясту гору.

Я ретельно оглянув численні наші рани й подряпани.

— Нам би не завадила якась рідина для дезинфекції,— сказав я.

— Найкраще б викупатись у ній.

— Чудова ідея.

Я чув, як у нього цокотіли зуби, ще дужче, ніж мої власні.

— Ходімо сховаємося од вітру,— запропонував я.— Можна кривавити і в машині.

Ми ледве заповзли на сидіння. Сера зауважила, що чохла, на щастя, зроблені з пластика. Джік автоматично сів за кермо.

— Ми проїхали багато миль,— сказав він.— І потроху вже починали божеволіти. Перевалили через гору й почали спуск сюди. Біля підніжжя дорога круто завертає ліворуч, і по карті ми побачили, що вона йде далі вздовж берега, огинаючи низку заток, і виходить назад до Веллінгтона.

Джік завів машину, розвернув її і поволі рушив уперед. Він сидів голий до пояса — мокрий-мокрісінський, крапельки крові набухали і скочувались униз,— не водій, а якась мара. Борода вгорі відважно стирчала.

— Ми їхали цією самою дорогою,— говорила Сера.— А довкруг на цілі милі — тільки скелясте каміння і море.

— Я намалюю це каміння,— сказав Джік.

Сера подивилася йому в обличчя, а тоді перевела погляд на мене. У цій рішучій заяві вона відчула нездоланну пристрась. Золота доба майже минула.

— Невдовзі ми завернули,— сказав Джік.— Лишався ще відтинок дороги з позначкою «проїзду нема» — і ми поїхали по ньому. Звичайно, тебе — ні сліду. Тоді ми зупинилися тут, Сера вийшла з машини і мало не вигляділа своїх очей.

— Ти теж не розважався тим часом,— сказала вона.

— Гм,— усміхнувся він.— У кожному разі, я копнув кілька камінців, думаючи, що робити далі, і раптом — ці патрони.

— Ці — що?

— На узбіччі дороги. Один коло одного. Схоже, наче вони повипадали з револьвера зі спайдерним викидачем.

— Коли ми їх побачили,— сказала Сера,— то подумали...

— То, напевно, хтось по чайках стріляв,— сказав я.— Думаю, не завадило б повернутись і позбирати їх.

— Ти серйозно? — запитав Джік.

— Авжеж.

Ми загальмували, розвернулись і поїхали назад по нашому сліду.

— По чайках з револьвера ніхто не стріляє,— сказав

він.— Зовсім інша річ — по мазюкалах, які малюють ко-
ней.

Знову з'явилася каменяря. Джік під'їхав і зупинився,
а Сера, швидко вискочивши, сказала, щоб ми залишалися
у машині, а вона принесе гільзи.

— Вони справді стріляли в тебе? — запитав Джік.

— Грін. Він не поцілів.

— Нездара.— Він засовався на сидінні і скривився.—
Вони, либонь, повернули назад через гору, доки ми шу-
кали тебе біля заток.— Він поглянув, як Сера шукає на
узбіччі дороги.— Вони одібрали список?

— Я викинув його в море,— криво всміхнувся я.— Ме-
ні здалося надто банальним вручати його просто так... та
й це дуже до речі відвернуло увагу. Вони повиловлюва-
ли цілком досить, аби побачити, що мають, з того що хо-
тіли.

— Цікава знялася метушня.

— Ще й яка весела.

Сера знайшла гільзи, позбирала їх і прибігла назад.

— Ось вони... Я покладу їх у сумочку.— Вона сіла по-
руч із Джіком.— А тепер що?

— Телефон,— відповів я.

— Отак? — Вона зміряла мене поглядом.— Чи ти ро-
зумієш...— Вона зупинилася.— Гаразд,— сказала вона.—
Я куплю вам по сорочці у першій-ліпшій крамниці.— Вона
проковтнула слину.— І не питайте, що ще, коли це буде
бакалія.

— А що ще, коли буде бакалія? — спитав Джік.

Ми рушили знову, а на перехресті повернули ліворуч
нагору, бо так було разів у чотири коротше.

Майже на самій горі лежало велике селище з чимось
на зразок крамниці, де продавалося все — від молотків до
шпильок. А також бакалія. І сорочки, якщо добре попита-
ти. Сера скривила Джікові гримасу і зникла за дверима
крамниці.

І ось я натягнув на себе блакитну безрукавку й подибав
до телефону, стискаючи в руці гаманець Сери.

— Станція?.. У якому готелі є телекс?

Телефоністка назвала мені три готелі. Один з них був
готель «На терасах». Я подякував і поклав трубку.

Потім подзвонив у готель «На терасах». Насилу прига-
дав, що моє прізвище Піл.

— Але ж, містере Піл...— відповіла дівчина переляка-
ним голосом.— Ваш друг... отой, з вислими вусами, не той,
що з бородою... І півгодини ще не минуло, як він оплатив
рахунок і забрав усі ваші речі.. Так, це неподобство, але

він показав записку від вас і попросив дати ключ від номера... Даруйте, але я не знала, що це не ви написали записку... Так, він забрав усі речі й зараз у номері прибирають...

— Послухайте,— сказав я.— Ви можете від мого імені надати телекс? Запишете це на рахунок мого друга містера... е-е... Ендруза.

Вона сказала, що надасть. Я продиктував текст. Вона повторила і пообіцяла негайно передати.

— Я незабаром подзвоню, щоб почути відповідь,— сказав я.

Сера принесла нам джинси й сухі шкарпетки. Джік виїхав з селища до відлюднішого місця, й ми переодяглись: це не найкраще у світі вбрання, але воно приховувало наші рани.

— А тепер куди? — запитав він.— У пункт «невідкладної допомоги»?

— Назад до телефону.

— Господи мій боже.

Він поїхав назад, і я подзвонив у готель «На терасах». Дівчина сказала, що вже є відповідь, і прочитала її. «Телефонуйте негайно, оплата з абонента, що викликається,— читала вона.— І далі номер...» Вона прочитала двічі. І я повторив.— Гарзд.

Я подякував їй.

— Нема за що,— сказала вона.— Мені дуже прикро за речі.

Я подзвонив на міжнародний переговорний пункт і подав номер. На переговорному пункті сказали, що цей номер має право першочерговості. Розмова відбудеться за десять хвилин. Вони передзвонять.

Телефон висів на стінці kabіни в місцевому універмазі. Не було на що сісти. Я щиро пошкодував про це.

Десять хвилин поволі минули. Точніше — дев'ять з половиною.

Телефон задзвонив, і я взяв трубку.

— Ви замовляли Англію...

Сучасне диво. З другого боку земної кулі я розмовляв з інспектором Фростом, ніби він перебував у суміжній кімнаті. Одинадцять тридцять у Веллінгтоні, двадцять три тридцять у Шропшірі.

— Сьогодні прийшов ваш лист, сер,— сказав він.— І ми почали вже діяти.

— Припиніть називати мене «сер». Мені звичніше просто «Тодд».

— Гарзд. Отже, ми дали телекс у Мельбурн, щоб по-

ставити їх на ноги, і почали перевіряти людей за списком в Англії. Наслідки вже неймовірні. Усі викреслені люди, яких ми перевірили, стали жертвою пограбування. Ми ставимо на ноги поліцію в усіх інших країнах, яких це стосується. Єдине ось що: ви надіслали нам фотокопію списку. Оригінал у вас?

— Ні... Більшість його знищена. Це має велике значення?

— Не дуже. Ви можете сказати, як він до вас потрапив?

— Е-е... Скажімо краще, просто потрапив.

Сухий сміх пролунав за дванадцять тисяч миль.

— Гарзд. А що зараз таке скоїлося, що ви мене майже витягли з ліжка?

— А хіба ви вдома? — поспівчував я йому.

— Між іншим, на службі. Кажіть-но.

— Дві речі... По-перше, я можу допомогти вам з розшифруванням реєстру. Але спочатку...

Я розповів йому про перебування Уексфорда й Гріна у Веллінгтоні і про те, як вони вкрали мої речі. У них мій паспорт, туристські чеки, а також валізка з малярським спорядженням.

— Це те, що я бачив тоді у кузена? — запитав він.

— Так. І в них ще може бути сторінка-дві списку...

— Повторіть це.

Я повторив.

— Більшість викинута в море, але я знаю, що принаймні одну сторінку Уексфорд виловив. Тож... я думав... вони повертатимуться до Мельбурна, можливо, сьогодні, це може статися першої-ліпшої миті, й коли вони приземляться, то є гарний шанс, що в них щось із того всього буде...

— Я можу влаштувати обшук на митниці,— сказав він.— Але нащо їм було ризикувати й красти?..

— Вони не знають, що я знаю,— відповів я.— Напевно, думають, що я мертвий.

— Боже милостивий. Чому?

— Я дав їм нагоду трошки повправлятися у стендовій стрільбі. Гільзи знадобляться? На щастя, на кулю не розжився, але шість гільз є.

— Вони можуть...— Його було ледве чути.— Що з реєстром?

— У меншому списку... Взяли?

— Так, переді мною.

— Гарзд. Перша літера означає місто, в якому продано картину: М — Мельбурн, С — Сідней, В — Веллінгтон. Друга літера позначає художника: М — Маннінгз, Х —

Херрінг, а Р, як мені здається,— Раула Мілле. Літера С означає «копія». Всі картини в цьому списку — копії. А ті, що в довшому списку,— оригінали. Зрозуміло?

— Так. Далі.

— Числа — це просто числа. Вони встигли продати 54 копії, коли я... е-е... коли список потрапив до мене. Остання літера означає Ренбо. Це той самий Гарлі Ренбо, що працював у Аліс Спрінгз. Якщо пригадуєте, я вам казав той раз про нього.

— Пригадую,— сказав він.

— Уексфорд і Грін останні кілька днів були поглинені переслідуванням у Новій Зеландії і, дуже можливо, не замели слідів у Мельбурнській галереї. Якщо мельбурнська поліція зробить трус, то може зібрати непоганий врожай.

— Вони тієї думки, що саме зникнення списку з галереї могло вже спонукати до негайного знищення всіх свідчень, що збільшують провину.

— Вони можуть помиляться. Уексфорд і Грін не знають, що я зробив фотокопію списку й надіслав її вам. Вони вважають, що список любісінько пливе у море, а я — разом з тим списком.

— Я перекажу ваше повідомлення до Мельбурна.

— Тут у Веллінгтоні є ще одна галерея й імітація Херрінга, яку вони продали одному чоловікові з Окленда...

— Бога ради...

Я дав йому адресу «Руапегу» й назвав Нормана Апдайка.

— У довшому списку зустрічається також Б, отже, можливо, існує ще одна галерея. Імовірно — в Брісбені. І в Сідней може бути ще одна. Гадаю, ота приміська точка, яку вони закрили, просто через її місцезнаходження не мала достатнього числа відвідувачів.

— Стоп,— сказав він.

— Перепрошую,— сказав я.— Але організація як грибниця... вона розростається під землею, і гриби можуть вигулькнути де завгодно.

— Я сказав «стоп» тільки для того, щоб поміняти плівку на магніфоні. Тепер можете продовжувати.

— О,— я ледь не розсміявся.— Ну... Дональд щось відповів на мої запитання?

— Так.

— Ви обережно розпитували?

— Заспокойтесь,— сказав він сухо.— Ми до п'ятої виконали всі ваші побажання. Містер Стюарт відповів «Так, звичайно» — на перше питання, «Ні, нащо це мені?» — на друге і «Так» — на третє.

- Він цілком певний цього?
- Цілком.— Він прокашлявся.— Він якийсь очужилий, Незацікавлений. Але відповів докладно.
- Що він робить?— запитав я.
- Все дивиться на портрет дружини. Коли не прийдемо — бачимо його крізь вікно: сидить біля портрета.
- Він ще... при здоровому глузді?
- Тут я не суддя.
- Ви ж можете принаймні сказати йому, що його вже не підозрюють в організації пограбування та вбивстві Регіни.
- Це має вирішити мое начальство.
- Ну так підштовхніть їх,— сказав я.— Невже поліція навмисно псує громадську думку про себе?
- Чому ж, от ви, наприклад, досить швидко звернулись до нас по допомогу,— сказав він уїдливо.
- Щоб робити за вас вашу роботу,— подумав я. Але вголос не сказав. Тиша промовляла сама за себе.
- Ну...— у його голосі звучало щось наче вибачення.— Ну, для співпраці.— Він помовчав.— Де ви зараз? Може, після телексу до Мельбурна мені знову треба буде з вами поговорити.
- Я у телефонній кабіні, в крамниці містечка у горах біля Веллінгтона.
- Куди ви далі поїдете?
- Я зупинюсь тут. Уексфорд і Грін усе ще в місті, і я не хочу ризикувати, щоб вони ненароком мене побачили.
- Назвіть тоді номер.
- Я зчитав номер з телефонного апарата.
- Я хочу якомога швидше повернутись додому,— сказав я.— Ви можете вжити якихось заходів щодо мого папарта?
- Вам доведеться звернутися до консула.
- Авжеж, авжеж,— утомлено подумав я. Повісив трубку і пішов назад до машини.
- Маю вам повідомити,— сказав я, залазячи на задне сидіння,— що я цілком би вдовольнився подвійним гамбургером і пляшкою бренді.

Ми просиділи у машині дві години.

Крамниця не продавала ні спиртного, ні гарячої їжі. Сера купила пакунок тістечок. Ми їх з'їли.

— Але ж не можемо ми просидіти тут увесь день,— вибухнула вона по тривалій похмурій мовчанці.

Я не був певний, що Уексфорд не розшукує її та Джіка,

аби вбити їх, і не сподівався також, що зможу ошчасливити її своїми словами.

— Нам тут набагато безпечніше,— сказав я.

— Ми просто поволі помремо тут від зараження крові,— погодився Джік.

— Свої пігулки я залишила в «Гілтоні»,— сказала Сера.

Джік вирячився на неї:

— А до чого це?

— Ні до чого. Думала, може, тобі цікаво про це довідатись.

— Протизаплідні? — запитав я.

— Атож.

— О боже,— сказав Джік.

Фургон з продуктами ледве виїхав нагору й зупинився проти крамниці. Чоловік у спецодягу відчинив затильні дверцята, висунув великий контейнер з усяким печивом і заніс його до крамниці.

— Іжа,— промовив я з надією.

Сера пішла на розвідку. Джік при цій нагоді спробував одліпити безрукавку від ран, що вже гоїлися, а мені було байдуже.

— Ті приклеїшся до свого одягу, якщо ти цього не зробиш,— сказав Джік.

— Я відмочу його.

— У морі ці порізи так не боліли.

— Атож.

— Трохи дошкуляє?

— Угу.

Він поглянув на мене.:

— Чому б тобі хоч трохи не покричати?

— Ліньки. А тобі?

Він усміхнувся:

— Я викричусь у картинах.

Сера повернулася зі свіжими пончиками і банками кока-коли. Ми перекусили, і мені принаймні відлягло.

Ще за півгодини на порозі з'явився власник крамниці. Побачивши нас, він почав кричати й жестикулювати.

— Я вас кличу...

Я побрів до телефону. Це був Фрост, голос чистий, як дзвіночок.

Уексфорд, Грін і Снел купили квитки на рейс до Мельбурна. У Мельбурнському аеропорту їх зустрінуть...

— А хто такий Снел? — запитав я.

— Звідки я знаю? Він їздив з тими двома.

Қошлобровий,— подумав я.

— Тепер слухайте,— сказав Фрост.— Ми провели перемови по телексу з Мельбурном, і тамтешня поліція хоче, щоб ви скооперувалися і звели все докупити...— Він довго ще говорив. А в кінці запитав: — Ви це зробите?

Я подумав про втому. І про рани, і про біль. Я зробив більше ніж досить.

— Гаразд.

Міг би взяти участь і в завершальній операції,— подумав я.

— Мельбурнська поліція хоче знати напевно, що три копії Маннінгза, котрі ви... е-е.. дістали в галереї, і досі там, де ви мені сказали.

— Так, вони там.

— Гаразд. Ну... щастя вам.

Розділ шістнадцятий

До Мельбурна ми поверталися на літаках компанії «Ейр Нью Зеланд», де нам прислужували янголи у вбранні барви морської хвилі. Сера мала свіжий вигляд, Джік одягнений з голочки, а я був ззовні сумішшю (Джік так сказав) жовтої вохри та пейнівського сірого й білого, що, власне, на мою думку, було неможливо.

Наш переїзд минув гладенько завдяки телексам згори. Коли ми приїхали в аеропорт, забравши речі Сери, що лежали в сумках у готелі «На терасах», нас завели до приватної кімнати, почастували міцним напоєм, а потім відвезли на машині по бетонованому майданчику прямо до літака.

Тисяча миль над Тасманським морем, обід у літаку,— і знову нас прямо з літака везуть до іншої маленької кімнати в аеропорту, де не було міцних напоїв, а був здоровенний бувалий австралійський поліцейський у цивільному.

— Портер,— сказав він, відрекомендовуючись і зчавлюючи наші кістки у потиску коваля.— Хто з вас Чарлз Тодд?

— Я.

— Добре, містере Тодд.— Він подивився на мене без прихильності.— Ви часом не хворі? — У нього був сильний грубий голос і сильні грубі руки, а це вже само собою допомагає посіяти трепет у прибульців і викликати розлад нервової системи у нервових. А мені, як я поступово збагнув, він неохоче пропонував статус тимчасового нижчого за званням колеги.

— Ні,— сказав я, ледь зітхаючи. Час і розклад руху

літаків ні на кого не чекали. Якби я витратив час на «швидку допомогу», ми пропустили б єдиний можливий рейс.

— До нього одяг прилипає,— сказав Джік, як звичайно говорять про одяг, коли надворі страшенна спека. У Мельбурні було прохолодно. Портер розгублено подивився на нього.

Я всміхнувся.

— Вам вдалося здійснити заплановане? — поцікавився я у нього.

Він дійшов висновку, що Джік несповна розуму, й перевів погляд знову на мене.

— Ми вирішили нічого не робити до вашого приїзду,— сказав він, стенаючи плечима.— Надворі чекає машина.

Він повернувся й рвучко рушив надвір, не притримавши навіть дверей для Сери.

У машині був водій. Портер сидів спереду й розмовляв по радіо: шаблонними обережними фразами він повідомив, що група прибула і пропозиції мають бути реалізовані.

— Куди ми ідемо? — запитала Сера.

— На возз'єднання з твоїми речами,— відповів я.

Її обличчя розпромінилося:

— Справді?

— А нащо? — запитав Джік.

— Щоб мишку знайти до сиру.

«А бика до меча,— подумав я,— і момент прозріння до чаклуна».

— Ваші речі у нас, Тодде,— сказав Портер із задоволенням.— Уексфорда, Гріна й Снела затримали після прибуття й взяли з речовими доказами. Замки на валізці були подряпані й побиті, але вони не відкрилися. Всередині все має бути на місці. Можете забрати все вранці.

— Блискуче,— сказав я.— У них ще були якісь списки покупців?

— Авжеж. Розмоклі, але читабельні. Прізвища канадської клієнтури.

— Добре.

— Цієї миті ми робимо трус у галереї «Ярра», і Уексфорд там, допомагає. Ми натякнули йому, що хочемо від нього, і тільки-но я дам сигнал починати — ми дамо йому змогу діяти.

— Гадаєте, він справді це зробить? — запитав я.

— А ви не зробили б?

Думаю, я остерігався б данайців, що приносять дари; проте, зрештою, я не Уексфорд і наді мною не висить загроза тюремного ув'язнення.

Ми під'їхали до бічних дверей «Гілтона». Портер умить опинився на тротуарі й стояв, як масивна колона, спостерігаючи з погано прихованим нетерпінням, як Джік, Сера та я поволі вибиралися з машини. Ми знову гуртом пройшли через знайому червоно-блакитну розкіш великого вхідного холу, звідти — через дверцята порт'єрні й до контори менеджера готелю, що містилась позаду.

Високий чоловік у темному костюмі обслуги готелю запросив нас сісти і запропонував каву й сандвічі. Портер поглянув на свій годинник і запропонував нам трохи почекати.

Була шоста. За десять хвилин чоловік у сорочці й краватці приніс Портерові персональний радіотелефон. Портер вклав портативний навушник у вухо і почав слухати різні голоси.

Контора була, власне, робочою кімнатою, освітленою неоновими панелями й функціонально умебльованою. Стіни її були пообклеювані графіками й розкладами чергувань. Вікон не було, і ніщо не вказувало, що день хилився до вечора.

Ми сиділи, пили каву й чекали. Портер їв водночас три сандвічі. Час минав.

Сьома година.

При штучному освітленні Сера виглядала блідою і втомленою. І Джік теж: борода його лежала на грудях. Я сидів і думав про життя, про смерть і про горошок на краватці.

О сьомій одинадцять Портер щільніше притулив навушник і зосередив свою увагу на стелі. Відпружившись, він переповів нам новини, що враз гальванізували нас.

— Уексфорд зробив усе, як ми й сподівались, і машина закрутилася.

— Яка машина? — запитала Сера.

Портер безвиразно подивився на неї.

— Відбувається те, — старанно пояснював він, — що ми запланували.

— О.

Портер знову прислухався до свого навушника й звернувся безпосередньо до мене.

— Він клюнув.

— Бо дурень, — сказав я.

Портер майже був усміхнувся — справжній подвиг для нього.

— Всі злочинці дурні, кожен по-своєму.

Минуло пів на восьму. Я запитально подивився на Портера. Він похитав головою.

— По радіотелефону багато говорити не можна,— сказав він.— Мало хто може слухати.

Як і в Англії,— подумав я,— журналісти прибувають на місце злочину раніше, ніж поліція; і мишка може почути про пастку.

Ми чекали. Стрілка годинника, здавалось, не рухалась. Джик позіхав, а очі Сери потемніли від втоми. За дверима, у передпокої, далі точилося нічим не потьмарене ділове життя дорогого готелю, мешканці збуджено готувалися до завтрашніх заїздів, що будуть вже останніми на цих змаганнях.

Дербі в суботу, Кубок у вівторок, епсомські перегони (що ми пропустили) у четвер і міжнародні заїзди в суботу. По змозі жоден щирий аматор верхогонів не їхав додому до кінця всіх змагань.

Портер знову притулив навушник і завмер.

— Він тут,— сказав Портер.

Не знати чому серце у мене забилося частіше. Видимої небезпеки вже не було, але ж ось її акорди — як у древнього органа.

Портер вийняв навушник, поклав радіотелефон на письмовий стіл менеджера і вийшов у фойє.

— А нам що робити? — запитала Сера.

— Нічого — слухати.

Ми всі троє підійшли до дверей і прочинили їх на шість дюймів. Чули, як люди питають свої ключі від номера, цікавляться листами й повідомленнями, запитують про когось або цікавляться, як проїхати до Тоорака чи потрапити до «Фенні».

І раптом знайомий голос, від якого пучки як електрикою вдарило. Впевнений: не чекає на небезпеку.

— Я прийшов по пакунок, який минулого вівторка залишив тут містер Чарлз Тодд. Він каже, що здав його до камери схову. Ось у мене лист від нього, що уповноважує мене взяти цей пакунок.

Захрускотів папір, у той час як передавався лист. У Сери очі стали кожне завбільшки з яблуко.

— Ти справді писав його? — прошепотіла вона.

Я похитав головою.

— Ні.

Службовець готелю відповів:

— Дякую, сер. Зачекайте хвилинку, я принесу пакунок.

Запанувала тривала пауза. Серце у мене стугоніло в грудях.

Службовець повернувся.

— Прошу, сер. Картини, сер.

— Правильно.

Долинули невиразні звуки, коли за дверима несли згорток з картинами і теку для гравюр.

— Зараз я подам вам, сер,— раптом пролунав голос службовця зовсім поруч.— Ось, будь ласка, сер.— Він проминув контору, пішов крізь дверцята порт'єрні на вихід.— Ви самі донесете, сер?

— Так. Так. Дякую.— Тепер, коли він тримав уже все в руках, у голосі його вчувався поспіх.— Дякую. До побачення.

Сера почала була:

— І оце все? — з відтінком розчарування, коли гучний голос Портера розрубав, наче сокирою, вельветовий спокій «Гілтона».

— Якщо ви не заперечуєте, ми потурбуємося про ці картини,— сказав він.— Я Портер, мельбурнзька міська поліція.

Я ще трохи прочинив двері й визирнув. Портер твердо стояв серед передпокою, великий і грубий, вимогливо простягаючи руку.

Обабіч нього — двоє поліцейських у цивільному. Біля чільних дверей ще двоє, у формі. Гадаю, біля інших виходів теж стояли поліцейські. Поліція зайве не ризикувала.

— Що таке... е-е.. інспекторе... Я тільки виконую доручення... е-е... мого молодого друга Чарлза Тодда.

— А що це за картини?

— Уявлення не маю. Він попросив принести, та й годі.

Я нишком вийшов з контори, пройшов через дверцята на вихід. І трохи втомлено зіперся на письмовий стіл порт'єрні. Він стояв за якихось шість футів попереду, трохи праворуч. Я міг дотягтись і торкнутись його. Гадаю, Портер вважатиме, що це досить близько,— як ми й умовлялись.

Мешканці «Гілтона» почували себе ні в сих ні в тих. Вони згромадилися неправильним півколом і придивлялись до того, що діється.

— Містер Чарлз Тодд попросив принести їх? — голосно запитав Портер.

— Авжеж, він.

Погляд Портера метнувся до мене.

— Ви просили його?

— Ні,— відповів я.

Мельбурнзька поліція, певна річ, домагалась вибухового ефекту, але це набагато перевершило мої сподівання.

Я опинився віч-на-віч з биком. Він збагнув, що його обдурено. Він сам себе звинуватив власними словами й

фактом виконання такого доручення. Лють здіймалась у ньому, як гейзер, а руки потяглись до моєї шиї.

— Ти мертвий, — загорлав він. — А дже ти мертвий, бий тебе болото!

Він збив мене з ніг своєю вагою, і мені довелось вклянути на одне коліно; я душився під його мертвою хваткою і двомастами фунтів; даремні були всі спроби відбитися від нього кулаками. Його гнів виливався на мене, як лава. Бозна-які були в нього наміри, але люди Портера встигли відтягти його, перш ніж він замордував би мене на м'якому килимі. Підводячись зі скрипом, я чув, як клацнули на ручники.

Він усе ще стояв поруч зі мною, скуті руки тремтять, дихання важке, сам увесь скуйовджений, злостиві очі набігли кров'ю. Якась мить непогамованої люті — і всю його цивілізовану зовнішність наче вітром здуло. Його жорстоке нуто — все назовні.

— Привіт, Гадсоне, — сказав я.

— Перепрошую, — неуважно сказав Портер. — Я не думав, що він сказиться.

— Атавізм, — сказав я.

— Що?

— Він завжди був дикуном, — пояснив я. — Під спудом.

— Вам видніше, — сказав він. — Я його бачу вперше.

Він кивнув головою Джікові, Сері й, нарешті, мені й поспішив за своїм в'язнем, що віддалявся.

Ми кліпали одне на одного очима. Мешканці готелю торопіли на нас хвилину-другу, потім почали розходитись. Виснажені, ми сіли на найближчу блакитну вельветову лавку, посадивши Серу посередині.

Джік узяв її руку і стис. Вона накрила своєю долонею мою.

На все це пішло дев'ять днів.

На все це затрачено чимало зусиль.

— Не знаю, як ви, — сказав Джік, — але я не від того, щоб напитися пива.

— Тодде, — сказала Сера, — ну починай же.

Ми були всі у спальні (в моїй): Джік і Сера розслаблені, я у Джіковому халаті, й ми обоє з ним трохи пахнемо ліками.

Я позіхнув.

— Про Гадсона?

— А про кого ж іще? Я не засну, доки ти нам не розповіси.

— Ну... Я шукав його або іншого подібного типа, перш ніж навіть зустрівся з ним.

— Але чому?

— У зв'язку з вином,— пояснив я.— У зв'язку з вином, викраденим з Дональдowego льоху. Той, хто вкрав його, не тільки знав про те, що воно там, як спуститися сходами, за непомітними дверима, зробленими у вигляді шафи... я сам кілька разів зупинявся у тому домі й ніколи не здогадувався про існування льоху... а згідно з Дональдом виходило так, що злодії мусили приїхати, наготувавши ще й відповідні ящики, щоб спакувати вино. Вино звичайно пакується по дванадцять пляшок у ящик.. а в Дональда вкрали біля двох тисяч пляшок. З такою кількістю треба було добряче помарудитись. І часу це відбрало багато, а для зломщиків гаяти час — це ризик. А ще — це було особливе вино. Невеличкий маєток, як сказав Дональд. Це те вино, яке продають і купують як нерухомість, а коли його взагалі хтось і п'є, то коштує воно тижневу зарплатню за пляшку. І на додачу до всього це був такий гатунок вина, що, перш ніж взагалі братися до крадіжки, треба мати професіонала, аби знати, як його зберігати і як продавати... а що Дональд займався саме вином і метою поїздки до Австралії було вино, то я відразу взявся шукати когось, хто знав Дональда, знав, що він купив Маннінгза, розумівся на доброму вині та на торгівлі ним. І тут — прошу, маєте — Гадсон Тейлор, достеменно така людина. Проте мені здалося, що це все надто просто... бо на вигляд він був не такий, як треба. '

— М'який та приязний,— похитала головою Сера.

— І заможний,— додав Джік.

— Либонь — грошеголік,— сказав я, відгортаючи ковдру і з тугою позираючи на прохолодну білу постіль.

— Хто-хто?

— Грошеголік. Я сам придумав це слово на означення того, хто любить гроші так, як алкоголік спиртне.

— Таких у світі донесхочу,— сказав Джік сміючись.

Я заперечливо похитав головою:

— У світі донесхочу пияків, а алкоголіки — це одержимі. І грошеголіки — одержимі. Їм ніколи не досить. Вони не можуть вдовольнитись. Скільки б вони не мали, вони однаково хочуть іще. Я маю на увазі не тих пересічних заробітчан, котрі збивають собі маєток, а справжніх шаленців. Гроші, гроші, гроші. Як наркотик. Грошеголіки підуть на все, щоб дістати гроші... Викрадення людини, вбивство, крадіж файлів ЕОМ, пограбування банків,— та вони власних бабусь продадуть... Усе що завгодно.

Я сидів на ліжку з піднятими ногами, бо почував себе кепсько. Боліли численні садна, горіли численні порізи. Гадаю, в Джіка теж. То були підступні каменюки.

— Грошеголізм,— сказав Джік, промовляючи, ніби лектор до ледь видних у тьмяному світлі студентів,— це поширена інфекційна хвороба, котру розпізнає кожний, хто відчував колись ненасить до грошей, тобто всі.

— Продовжуй про Гадсона,— сказала Сера.

— Гадсон мав організаторські здібності... Коли я прибув сюди, я не припускав, що організація така розгалужена, але достеменно знав, що за всім цим стоїть о г а н і з а т о р,— розумієте, що я маю на увазі? Це було задумано, як міжконтинентальну операцію. Треба було знати, як і що робити. Технологія.

Джік зірвав накривку на банці з пивом і скривився від болю, простягаючи мені напій.

— Але він переконав мене, що я помилився щодо нього,— сказав я, п'ючи пиво з трикутного отвору.— Бо він був надто обережний. Він удавав, ніби йому треба пошукати в записах назву галереї, де Дональд придбав картину. Звичайно, він ставився до мене не як до потенційно небезпечної людини, а як до Дональдового кузена. Доки не перемовився тоді з Уексфордом біля газону.

— Пригадую,— сказала Сера.— Ти ще сказав тоді, що це все міняє.

— Угу... Я сподівався, що він лише повідомив Уексфордові, що я кузен Дональда, але ж, зрозуміло, Уексфорд своєю чергою сказав йому, що я спіткав Гріна у руїнах садиби Мейзі в Сассексі, а тоді раптом опинився у галереї і роздивлявся оригінал спаленої картини Мейзі.

— Боже всемогутній,— сказав Джік.— Не диво, що нам довелось їхати аж до Аліс Спрінгз.

— Авжеж, тільки до того часу я не думав, що шукаю саме Гадсона. Я виглядав людину брутальної вдачі, яка через підвладних передавала свою жорстокість. Гадсон на такого не виглядав і не робив ніяких брутальних вчинків,— я помовчав.— Єдина дрібна тріщина виявилася тоді, коли він ущент програв ставку на скачках. Він з такою силою захопив бінокль, що аж кісточки побіліли. Але ж не можна вважати людину зятим зловмисником лише на тій підставі, що їй програв завдає прикрощів.

Джік усміхнувся.

— Я згоден з таким визначенням.

— І тим більше, чим складніші обставини,— докинула Сера.

— Я думав про це у госпіталі в Аліс Спрінгз... Оті здо-

ровані не мали досить часу на дорогу з Мельбурна до Аліс у проміжку між тим, як ми придбали картину Ренбо, та моїм падінням з балкона; проте вони мали час, аби прибути з Аделаїди: база Гадсона ташувалась в Аделаїді... але й це все надто хисткі докази.

— Почнімо з того, що вони вже могли перебувати в Аліс,— логічно зауважив Джік.

— Могли, але навіщо? — позіхнув я.— Потім увечері, коли розігрувався Кубок, ти сказав, що Гадсон розпитував тебе про мене... а я подумав: звідки він тебе знає?

— Слухай,— сказала Сера,— я тоді теж подумала, тільки мені здалось, що це не так важливо. Адже ми бачили його з вершини трибуни, то цілком імовірно, що й він десь бачив тебе з нами.

— Вас знав хлопець,— сказав я.— А він був на перегонах, бо разом з Гріном вистежив вас до «Гілтона». Оце ж хлопець і показав вас Грінові.

— А Грін — Уексфордіві, Уексфорд — Гадсонові? — запитав Джік.

— Дуже можливо.

— А на той час,— провадив Джік,— вони вже всі усвідомили, що їм конче треба тебе вгамувати і що був у них такий шанс, але вони схибили... Хотів би я послухати, що сталося, коли вони довідалися про пограбування галереї.— Він захихотів, перехиляючи банку з пивом, щоб допити останні краплі.

— Наступного ранку,— сказав я,— до «Гілтона» посланець приніс листа від Гадсона. Яким побитом він дізнався, що ми там?

Вони обоє дивилися на мене.

— Мабуть, Грін сказав їм,— припустив Джік.— У кожному разі — не ми. Ми нікому про це не казали. Ми стежили за цим з особливою увагою.

— Від мене теж ніхто не довідався,— сказав я.— У листі пропонувалося відвідати винарню. Ну... якби не мої сумніви, то я поїхав би. Він був другом Дональда... а винарня — це цікаво. З його погляду, в кожному разі, варто було спробувати.

— Боже!

— Увечері після Кубка ми зупинились у motel біля Бокс Гіл, я зателефонував до британської поліції і переговорив з чоловіком, який веде справу Дональда, з інспектором Фростом. Я попросив його поставити Дональдові кілька запитань... а цього ранку під Веллінгтоном я одержав відповіді.

— Здається, ніби сьогоднішній ранок був кілька світлових років тому.

— Угу...

— Які ж то запитання та які відповіді? — поцікавився Джік.

— Питання були такі: чи Дональд розповів усе Гадсону про вино у льосі, чи Дональд сказав Уексфордові про вино у льосі, чи це Гадсон запропонував Дональдові піти разом з Регіною поглянути на Маннінгза у Художньому центрі. Відповіді: «Авжеж, звичайно», «Ні, де ж пак?» і «Так».

Вони мовчки обміркували почуте. Джік укинув монету до роздавача у кімнатному рефрижераторі й дістав ще одну банку фостерського.

— І що далі? — запитала Сера.

— Ну, мельбурнська поліція сказала, що це все надто бездоказово, але якби вдалося напевно пов'язати Гадсона з галереєю, то вони повірили б у це. Отже, вони принадили Гадсона до картин і всього того, що ми вкрали у галереї, і він справді явився по ці речі.

— Як? Як вони принадили?

— Вони дали змогу Уексфордові випадково підслухати уривки підробної інформації з кількох готелів про дивні речі, які зберігаються у їхніх камерах схову, аж до картин у «Гілтоні». Потім, уже після нашого прибуття, дали йому змогу скористатися телефоном, коли, на його думку, ніхто не підслуховував, і він подзвонив до Гадсона, в будинок, де той зупинявся під час перегонів, і переповів йому. Тоді Гадсон сам склав від мого імені листа до «Гілтона» і гайнув по ці звинувальні докази.

— Він, мабуть, збожеволів.

— Просто дурний. Щоправда, він вважав, що я мертвий... і не припускав, що хтось його підозрює. Він мусив би розуміти, звичайно, що поліція може підслухати дзвінок Уексфорда... але Фрост сказав, що Уексфорд гадатиме, ніби користується апаратом зі звичайної телефонної будки.

— Але ж це підло, — сказала Сера.

Я позіхнув.

— Щоб піймати підлоту, доводиться вдаватись до підлості.

— Хто б міг подумати, що Гадсон отак згорить, — сказала вона. — Він мав такий... такий небезпечний вигляд. — Вона стенулася. — Хто б міг подумати, що під приязною, щирою личиною люди здатні приховувати таку справді жахливу жорстокість!

Він підхопив Серу.

— А що, на твою думку, я малюю? — запитав Джік. — Вазочки з квітами? — Він перевів погляд на мене. — Коней?

Ми попрощалися наступного ранку в Мельбурнському аеропорту, в якому, здавалося, провели чималу частку нашого життя.

— Якось нам дивно прощатися, — сказала Сера.

— Ще колись приїду, — пообіцяв я.

Вони кивнули головами.

— Ну... — Ми поглянули на наші годинники.

Це було схоже на всі розставання. Багато не скажеш. Я бачив по їхніх очах, як і вони по моїх, що останні десять днів перетворюються невдовзі на ностальгічний спогад. Як щось, що ми робили за нашої шаленої юності. Далекої.

— Ти взявся б за це знову від самого початку? — запитав Джік.

Без усякого зв'язку я подумав про військових льотчиків, яким пощастило вижити і які згадують події сорокарічної давності. Чи варте було те, чого вони досягли, проливної крові, праці та ризику накласти головою? Чи шкодують вони?

Я усміхнувся. Для мене не мало значення, що буде за сорок років. Те, що майбутнє зробить з минулим, — це його власна трагедія. Важить інше: що ми робимо сьогодні.

— Мабуть, так.

Я нахилився і поцілував Серу, дружину мого найдавнішого друга.

— Гей, — сказав він. — Знайди собі свою власну.

Розділ сімнадцятий

Мейзі побачила мене, перш ніж я помітив її, і полинула до мене, як велика шарлатова птаха з розпростертими крильми.

Понеділок. Час ленчу. Вулвергемптонські перегони. Мрячно й холодно.

— Привіт, любий, я така рада, що ви повернулися. Як летілось, — це ж і світ не близький, га? Та ще й на такому реактивному возі! — Вона поплескала мене по руці й гостро подивилась мені в обличчя. — Вам, здається, неперелив-

ки, любий,— ви не ображаєтеся на мене за ці слова? — І засмагнуті ви ніби не встигли, щоправда, за два тижні — це й не дивно, а ці жахливі рани на руці, мабуть, дуже дошкуляють, і ходите ви якось надто обережно.

Вона замовкла, щоб поглянути, як повз нас іде на старт заїзд жокеїв. Яскраві сорочки на тлі прозорої сірої мряки. Тема для Маннінгза.

— Ви поставили на когось, любий? Вам не зимно у цьому анораку? Я вважаю, що джинси не годяться для зими, бо це всього лиш бавовна, любий, не забувайте, а як вам повелося в Австралії? Тобто, любий, вдалося знайти щось корисне?

— О, це дуже довго розповідати...

— Тоді краще ходімо до бару. Ви не проти, любий?

Вона замовила величезні порції брендів з імбирним елем, умостилася за маленьким столиком: її добрі очі тривожні й очікувальні.

Я переповів їй про організацію Гадсона, про Мельбурнську галерею та про список придатних для пограбування покупців.

— І я була у цьому списку?

Я кивнув.

— Авжеж, були.

— І ви передали його до поліції? — запитала вона стурбовано.

Я усміхнувся.

— Заспокойтесь, Мейзі. Ваше прізвище було вже викреслене. Я перекреслив його ще раз. Після того ніхто вже не прочитав би його, особливо на фотокопії.

Вона широко усміхнулась:

— А вас не назвеш дурнем, любий.

У цьому я був не дуже переконаний.

— Але боюсь,— сказав я,— що ви втратили дев'ять тисяч фунтів стерлінгів.

— О так, любий,— сказала вона бадьоро.— Так мені й треба, за спробу обдурити митницю, хоч, щиро кажучи, любий, за подібних обставин я, мабуть, зробила б знов те саме, бо мене ці податки, любий, доводять до сказу. Але я так тішусь, любий, що хоч цього разу вони не постукають до мене в двері чи, власне, до моєї сестри Бетті, бо я, звичайно, зупинилася в неї, як вам, мабуть, повідомили в Біч-готелі, доки мій будинок не буде готовий.

Я кліпнув очима.

— Який будинок?

— Я, любий, вирішила не відбудовувати маєтку у Вер-

тінгу, бо без тих речей, що ми купували разом з Арчі, він уже ніколи не буде таким, як раніше, отже, я продаю ділянку на морському узбережжі за чималі гроші, любий, а тим часом вибрала собі гарну місцинку по дорозі з іподрому в Сендаунському заповіднику.

— Ви не збираєтесь жити в Австралії?

— Ні, любий, це було б задалеко. Розумієте, любий, тут у мене Арчі...

Я розумів. Мені дуже подобалась Мейзі.

— Боюсь, що я витратив усі ваші гроші,— сказав я.

Вона всміхнулась до мене, похиливши свою доглянуту голівку й неуважно погладжуючи торбинку з крокодилячої шкіри.

— Пусте, любий. Ви можете намалювати мені дві картини. На одній мене, а на другій — мій новий будинок.

Я пішов після третього заїзду, сів на прямий поїзд до Шрусбері, а звідти автобусом — до офіційного порога інспектора Фроста.

Він сидів у кабінеті, з головою поринувши в папери. Був також присутній недремний начальник відділу старший інспектор Уолл, який так пошарпав нерви Дональдові,— його я бачив уперше. Ми досить холодно й офіційно потиснули один одному руки, очі Уолла зміряли мій анорак, джинси і бутси, не змінивши свого виразу. Мені запропонували стілець з пресованого пластика без поруччя.

Фрост промовив, ледь усміхаючись:

— Ви розворушили цілий мурашник.

Уолл спохмурнів, не схвалюючи такої фривольності.

— Виявляється, ви натрапили на досить розгалужену організацію.

Вони охопили зором гору паперів.

— Як з Дональдом? — запитав я.

Фрост не підводив очей. Рот його смикнувся.

Уолл сказав:

— Ми поінформували містера Стюарта, що пограбування його дому і смерть місіс Стюарт спричинені діями сторонніх організацій, про які він не міг знати і які не міг контролювати.

Холодні, зручні слова.

— До нього дійшло те, що ви йому казали?

Брови Уолла здивовано вигнулися.

— Я особисто відвідав його цього ранку. Він, здавалося, все чудово зрозумів.

— А як з Регіною?

— З тілом місіс Стюарт,— поправив мене Уолл.

— Дональд хоче її поховати,— сказав я.

Фрост подивився на мене з майже людським співчуттям.

— Вся складність у тому,— сказав він,— що у разі вбивства тіло потерпілого має зберігатися у нас, бо адвокат може зажадати власної експертизи. У даному разі ми нікого не змогли звинуватити у вбивстві, не кажучи вже про організацію якогось захисту.— Він прокашлявся.— Ми видамо тіло місіс Стюарт для виховання, як тільки будуть залагоджені всі формальності.

Я подивився на свої пальці, переплітаючи їх.

Фрост сказав:

— Ваш кузен і так багато що вам завдячує. На більше від нас годі й сподіватись.

Я криво посміхнувся й підвівся.

— Піду провідаю його,— сказав я.

Уолл знову потис мені руку, а Фрост провів мене через хол на вулицю. У ранніх зимових сутінках яскраво світилися вогні.

— Неофіційно,— сказав він, повільно йдучи зі мною,— можу розповісти, що мельбурнзька поліція знайшла в галереї список прізвищ людей, які виявилися відомими зломщиками. Вони розподілені за країнами, як і чужоземні покупці. Чотири прізвища припало на Англію. Мені за службовим становищем не випадає здогадуватися і тим більше ділитися з вами своїми здогадами, але є всі шанси припустити, що вбивця місіс Стюарт серед них.

— Справді?

— Так. Але прошу на мене не посылатися.

У нього був стурбований вигляд.

— Не буду,— пообіцяв я.— Отже, пограбування — місцева робота?

— Схоже, що це був їхній усталений метод.

Грін,— подумав я.— Через «і» довге. Грін міг їх найняти. А потім на паленищі перевіряв якість роботи.

Я зупинився. Ми стояли перед квітничарнею, де працювала Регіна. Фрост подивився на великі бронзові хризантеми у яскраво освітленій вітрині, а тоді перевів запитливий погляд на мене.

Я поліз у кишеню й дістав шість револьверних гільз. Віддав їх Фростові.

— Це від того пістолета, з якого чоловік на прізвище Грін стріляв у мене,— сказав я.— Він впустив їх

під час перезаряджання. Я вам говорив про них по телефону.

Він похитав головою.

— Навряд чи на щось вони придадуться,— сказав я.— Але вони могли б переконати вас у тому, що Грін здатний на вбивство.

— Ну... то й що?

— Це тільки припущення...

— Далі.

— Грін,— сказав я,— перебував в Англії приблизно в той час, коли було вбито Регіну.

Він вирячився на мене.

— Може, Регіна знала його,— сказав я.— Вона була в галереї в Австралії. Може, вона бачила, як він допомагав грабувати її будинок... можливо, наглядав... і мабуть, тому її вбито, бо не вистачило б просто зв'язати її й заткати рота... якби вона залишилась жити, то могла б безперечно ідентифікувати його.

Він виглядав так, ніби йому забракло повітря.

— Але це все... припущення,— сказав він.

— Я знаю напевно, що Грін був в Англії через два тижні після смерті Регіни. Я знаю, що він по зав'язку загруз у продажі картин і викраденні їх назад. Я знаю напевно, що він убив би кожного, хто міг би його звинуватити. А решта... ну... це вже ваш клопіт.

— Боже мій,— сказав Фрост.— Боже мій.

Я знову рушив до зупинки автобуса. Він пішов зі мною з розгубленим виразом.

— Усі хотіли б знати,— сказав він,— як ви натрапили на слід організації.

Я усміхнувся.

— Підказка одного інформатора.

— Якого інформатора?

Контрабандиста в шарлатовому пальто, з блискучою зачіскою і крокодилячою торбинкою.

— Інформаторів не виказують,— мовив я.

Він зітхнув, похитав головою, зупинився, витяг з піджака клаптик відірваного телексу.

— Ви знайомі з австралійським поліцейським на прізвище Портер?

— Звичайно.

— Він переслав вам повідомлення.

Фрост дав мені телекс. Я прочитав акуратно надруковані слова.

«Перекажіть тому художнику-бриташці Спасибі».

— Ви можете йому щось передати?

Він ствердно хитнув головою:

— Що?

— Не турбуйся,— сказав я.

Я стояв у темряві біля будинку свого кузена й зазиравав досередини.

Він сидів в освітленій вітальні, дивився на Регіну, без рами, на каміні. Я зітхнув і подзвонив у двері.

Дональд повільно підійшов. Відчинив двері.

— Чарлз! — Він був трохи здивований. — Я гадав, що ти в Австралії.

— Учора прилетів.

— Заходь.

Ми пішли на кухню, де було принаймні тепло, і сіли по різні боки столу. Він виглядав виснаженим і п'ятдесятирічним, тінь людини, яка відходить з життя.

— Як тобі ведеться? — запитав я.

— Ведеться?

— В торгівлі вином.

— Я не був у конторі.

— Якщо тобі досі не бракувало свіжих грошей,— сказав я,— то може невдовзі забракнути.

— Мені байдуже.

— Ти застряг,— сказав я.— Як голка на платівці. Програєш все той самий уривок.

Він безвиразно дивився на мене.

— Поліція знає, що це не ти влаштував пограбування,— сказав я.

Він спроквола кивнув головою.

— Цей чоловік, Уолл... прийшов і сказав мені це. Сьогодні вранці.

— Ну, а далі?

— Це вже не має великого значення.

— Через Регіну?

Він не відповів.

— Тобі треба облишити це, Дональде,— сказав я.— Вона мертва. Вже п'ять тижнів і три дні, як вона померла. Ти хочеш її побачити?

Він страшенно перелякався.

— Ні! Звичайно ні.

— Тоді облиш думати про небіжчицю.

— Чарлзе! — Дональд у люті схопився на ноги, перекидаючи стілець. Він був майже в нестямі і явно ще в шоці.

— Вона у ящику в холодильнику,— сказав я.— А тобі треба поховати її в холодну землю. Хіба не однаково?

— Забирайся.— Він підніс голос.— Я не хочу тебе слухати.

— Те, за чим ти побиваєшся,— сказав я, не ворухнувшись,— то вже не Регіна, а сукупність мінералів. Та... та форма, що лежить у холодильнику,— не Регіна. Справжня Регіна — у твоїй голові. У твоїй пам'яті. Єдине життя, яке ти їй можеш тепер дати,— це пам'ятати про неї. Її безсмертя — у твоїй голові. І своєю відмовою від життя ти вбиваєш її вдруге.

Він різко повернувся і вийшов. Я чув, як він перейшов хол, і здогадався, що Дональд прямує до вітальні.

За хвилину я пішов за ним. Білі стулки дверей були зачинені.

Я відчинив двері. Увійшов.

Він сидів на стільці, на звичному місці.

— Забирайся,— сказав він.

Чи ж не безглуздя,— подумав я,— людину викидають з балкона, стріляють у неї, її шматує каміння,— а душу власного кузена вона нездатна врятувати.

— Я забираю картину з собою в Лондон,— сказав я.

Він занепокоївся. Звівся на ноги.

— Ні.

— Так.

— Ти цього не зробиш. Ти віддав її мені.

— Її треба вставити в раму,— сказав я.— Інакше її покрутить.

— Ти не забереш її.

— Ти можеш теж поїхати.

— Я не можу поїхати звідси,— сказав він.

— Чому?

— Не будь йолопом,— вибухнув він.— Ти знаєш чому. Бо...— Голос його поволі завмер.

Я сказав:

— Регіна буде там, де будеш ти. Варто тобі подумати про неї, як вона буде з тобою.

Ніякої реакції.

— Її нема у цій кімнаті. Вона у твоїй голові. Ти можеш вийти звідси і забрати її з собою.

Ніякої реакції.

Я підійшов до каміна й зняв картину. Обличчя Регіни всміхалось, сповнене життя. Ліву ніздрю слід було вималювати краще,— подумав я.

Дональд і не пробував мене зупиняти.

Я доторкнувся його руки.

— Давай виведемо твою машину,— сказав я.— І поїдемо до мого помешкання. Негайно.

Коротка пауза.

— Вставай,— сказав я.

Він почав надсадно плакати.

Я глибоко зітхнув.— Годі,— сказав я трохи перегадом.— Бензин у тебе є?

— Ми зможемо заправитись... на шосе...— відповів він, шморгаючи носом.

**МАЙ ШЕВАЛЬ
ПЕР ВАЛЕ**

**ЗАМКНЕНА
КІМНАТА**

РОМАН

З шведської переклала ОЛЬГА СЕНЮК

I

На вежі Маріїнської церкви вибило другу годину, коли вона вийшла з метро на станції Вольмар-Ікскульсгатан. Зупинившись, вона закурила, тоді швидко рушила в бік Маріїнської площі.

Відгомін дзвону, що тремтів у повітрі, нагадав їй безрадісні неділі дитинства. Вона народилась і виросла всього за кілька кварталів від Маріїнської церкви, там її хрестили, і там вона майже дванадцять років тому відбула конфірмацію. Із тієї події їй запам'яталось тільки одне — як вона спитала пастора, що мав на думці Стріндберг, пишучи про «меланхолійний дискант» дзвонів Маріїнської церкви, але вже не могла пригадати його відповіді.

Сонце пекло їй у спину, і, перетнувши Санкт-Паульгата, вона пішла повільніше, щоб не спітніти. Враз вона відчула, які напружені в неї нерви, й пошкодувала, що, виходячи з дому, не випила заспокійливих ліків.

Досягнувши фонтана посеред площі, вона намочила хусточку в холодній воді й сіла на лавку в затінку дерев. Потім зняла окуляри, швидко витерла мокрою хусточкою лице, тоді протерла окуляри полою блакитної сорочки і знов надягла їх. Великі дзеркальні скельця окулярів затуляли верхню частину її обличчя. Далі вона скинула крислового капелюха із джинсової матерії, підняла довгі, рівні, русяві коси, що розсипались по плечах, і витерла шию. Після цього знов надягла капелюха, насунувши його на чоло, і якусь хвилину просиділа нерухомо із зіжмаканою хусточкою в руках.

Потім розстелила хусточку на лавці біля себе й витерла об джинси мокрі руки. Вона глянула на свого годинника — дванадцять хвилин на третю — й дала собі ще три хвилини, щоб заспокоїтись.

Коли на вежі вибило чверть, вона розкрила темно-зелену брезентову сумку, яка лежала в неї на колінах, взяла хусточку, що встигла зовсім висохнути, і недбало запхнула її туди. Тоді підвелася, закинула шкіряний ремінець сумки на праве плече й пішла далі в бік Горнсгатан. Нерви її заспокоювались, і вона почала вмовляти себе, що все має скінчитися добре.

Була п'ятниця, кінець червня, для багатьох уже поча-

лася літня відпустка. На Горнsgатан було людно, раз по раз проїздили машини. З площі вона звернула ліворуч і пішла в затінку будинків.

Вона сподівалась, що не помилилася, вибравши саме цей день. Вона зважила всі «за» і «проти», в крайньому разі доведеться відкласти задумане на тиждень. Звичайно, немає нічого страшного, та все ж не хотілося б ще цілий тиждень нервуватись.

Вона прийшла швидше, ніж розраховувала, тому зупинилася із затіненого боку вулиці й глянула на велике вікно навпроти. На блискучій шибі віддзеркалювалось сонце, машини також трохи заважали, а проте вона помітила, що завіси спущені.

Вона пішла поволі, вдаючи, що придивляється до вітрин. Хоч перед крамницею годинникаря віддалік виднів великий циферблат, вона раз у раз поглядала на свій годинник і не спускала з ока дверей по той бік вулиці.

Коли стрілки показали за п'ять третю, вона рушила до переходу на розі вулиці й за чотири хвилини досягла дверей.

Перед дверима вона відімкнула замок брезентової сумки, тоді зайшла досередини.

Вона провела очима по приміщенню. То була філія одного з великих банків. У продовгуватій залі, двері і єдине вікно якої утворювали один коротший бік, праворуч від вікна до протилежної стіни тяглася стойка, ліворуч були прикріплені до стіни чотири пульти, а за ними стояли низький круглий стіл і два стільчики, оббиті червоною картатою матерією. В кутку збігали вниз стрімкі кручені сходи, що, мабуть, вели до банківських сейфів і абонементних ящиків.

У залі був тільки один клієнт — він біля стойки ховав у портфель гроші й папери.

За стойкою сиділи дві жінки, а віддалік стояв третій службовець і переглядав картотеку.

Вона підійшла до пульта й дістала із зовнішньої кишені сумки ручку, стежачи краєчком ока за клієнтом із портфелем, що йшов уже до дверей. Потім узяла бланк і почала виводити на ньому кривулі. Скоро службовець, що стояв біля картотеки, підійшов до порога, повернув ключ у замку зовнішніх дверей, тоді нахилився й відчепив гак, який притримував відкритими внутрішні двері, і, поки службовець повертався на своє місце за стойкою, ті двері зі стогоном зачинилися.

Вона витягла лівою рукою з сумки хусточку і, вдаючи, що сякається, рушила до стойки з бланком у правій руці.

Дійшовши до каси, вона запхнула бланк у сумку, витягла з неї нейлонову торбину, поклала її на стойку, вихопила пістолет і, цілячись у касирку, сказала крізь хусточку, якою затулила рот:

— Пограбування. Пістолет заряджений, я стрілятиму, якщо ви зчините гвалт. Покладіть усі гроші в торбину.

Жінка за стойкою витріщила на неї очі, поволі взяла торбину й поклала її перед собою. Друга жінка, що тим часом причісувалась, на мить завмерла, тоді боязко опустила руки. Вона розтулила рота, ніби хотіла щось сказати, але так і не здобулась на голод. Службовець, що й досі стояв біля свого столика, рвучко шарпнувся. Вона відразу спрямувала на нього револьвер і крикнула:

— Ані руш! І тримайте руки так, щоб я їх бачила!

Потім знов нетерпляче пригрозила пістолетом приголомшеній касирці:

— Швидше давайте гроші. Всі!

Касирка збрала пачки грошей у торбину й поклала її на стойку. Службовець біля свого столика раптом сказав:

— Нічого у вас не вийде. Поліція...

— Мовчіть! — крикнула вона.

Тоді вкинула хусточку у розщібнуту сумку, схопила нейлонову торбину, що виявилась приємно важкою, і, цілячись пістолетом по черзі в кожного з трьох службовців за стойкою, почала поволі задкувати до дверей.

Раптом від сходів у кутку хтось кинувся їй назустріч. Якийсь довготелесий русявий чоловік у випрасуваних білих штанах і блакитній спортивній куртці з блискучими гудзиками та вишитою золотом емблемою на нагрудній кишені.

Залу наповнив глухий гуркіт, її руку шарпнуло вгору, довготелесий чоловік у спортивній куртці поточився назад, і вона помітила, що в нього нові білі черевики на грубій червоній підошві з гофрованої гуми. І аж тоді, коли його голова неприємно, глухо стукнувши, вдарилась об кам'яну долівку, вона збагнула, що застрілила його.

Вона всунула пістолет у сумку, нажахано глянула на трьох службовців за стойкою і кинулась до дверей. Вовтузячись із замком, вона, проте, подумала: «Тепер спокійно, я мушу йти зовсім спокійно», — та коли опинилась на тротуарі, то майже підбігом кинулась до перехрестя.

Вона не бачила перехожих навколо себе, тільки відчувала, що когось штовхає, у вухах у неї й досі гримів постріл.

Повернувши за риг, вона побігла, міцно стискаючи в руці торбину. Важка сумка була її по стегні. А ось і бу-

динок, де вона мешкала ще дитиною. Вона шарпнула двері й перебігла знайомим під'їздом на подвір'я. Там вона присилувала себе уповільнити крок. Здолала під'їзд будинку, що стояв ззаду, вийшла на друге подвір'я, стрімкими сходами спустилася в підвал і сіла на нижній східць.

Найперше вона спробувала сховати нейлонову торбину в сумку, але торбина не влазила. Тоді вона скинула капелюх, окуляри та русяву перуку й запхнула їх у сумку. Її власне волосся було темне й коротко підстрижене. Потім вона підвелася, розстібнула сорочку, скинула її і також запхнула в сумку. Під сорочкою в неї була чорна футболка з короткими рукавами. Повісивши сумку на ліве плече, вона взяла в руку торбину й піднялася сходами нагору. Вона перейшла ще кілька під'їздів і подвір'їв, перелізла через два мури, поки нарешті опинилася на вулиці в другому кінці кварталу.

Там вона зайшла до продуктової крамниці, купила два літри молока в пакетах і велику пластикову торбу, поклала туди молоко, а зверху на нього примостила свою чорну нейлонову торбину.

Після цього вона попростувала до станції метро «Слюсен» і поїхала додому.

II

Гунвальд Ларсон приїхав на місце злочину у своїй суто приватній машині. Вона була червоного кольору і рідкісної для Швеції марки «ЕМВ» — багато хто вважав її надто розкішною для звичайного старшого слідчого, а особливо, як він користувався нею в службових справах.

Того ясного сонячного дня він уже сів за кермо, щоб їхати додому, коли Ейнар Ренн вибіг на подвір'я поліційної управи й розвіяв його плани провести тихий вечір у своїй квартирі в Больмурі. Ейнар Ренн був також старшим слідчим і, мабуть, чи не єдиним приятелем Гунвальда Ларсона, тож коли він поспівчував, що Гунвальдові доведеться пожертвувати вільним вечором, слова його були цілком щирі.

Ренн поїхав на Горнsgатан службовою машиною. Коли він добрався до банку, там уже стояли машини його співробітників з найближчої поліційної дільниці, а Гунвальд Ларсон устиг зайти досередини.

Біля дверей зібрався гурт цікавих. Коли Ренн ступив на тротуар, один із поліцаїв, що стояв там і знічев'я дивився на людей, підійшов до нього й сказав:

— Тут є кілька свідків, вони кажуть, ніби чули постріл. Що мені з ними робити?

— Попросіть їх затриматись на кілька хвилин,— відповів Ренн.— А решта нехай би краще розійшлися.

Поліцей кивнув головою, і Ренн зайшов до банку.

На мармуровій підлозі між стойкою і прибитими до стіни пультами лежав горілиць убитий, розкинувши руки й зігнувши коліно. Одна холоша задерлася, з-під неї виглядала біла орлонова шкарпетка з синім якорем і поблискували світлі волосинки на засмаглій нозі. Куля влучила йому в обличчя, і з потилиці текла густа кров.

Службовці банку зібралися в найдальшому кутку зали. Гунвальд Ларсон примостився біля них на краю столу й записував у блокнот те, що одна з жінок розповідала йому верескливим із переляку голосом.

Помітивши Ренна, Гюнвальд Ларсон звів свою широку долоню в напрямку жінки, і та замовкла на середині речення. Він устав, відкинув дошку стойки, підійшов з блокнотом до Ренна й показав головою на вбитого:

— Не вельми приємне видовище. Якщо ти залишишся тут, то я візьму своїх свідків і влаштуюсь десь-інде, наприклад, у колишній нашій дільниці на Русенлюндгатан. Щоб ніхто тобі не заважав.

Ренн кивнув.

— Я чув, що тут якась дівка поорудувала,— мовив він.— І забрала гроші. Ніхто не бачив, куди вона дремувала?

— Принаймні ніхто з службовців банку,— відповів Гюнвальд Ларсон.— Надворі стоїть якийсь хлопець, що наче помітив машину, яка різко рушила з місця, але не звернув уваги на номер і не певен, якої та машина марки, отже, він мало чим допоможе нам. Я потім з ним трохи побалакаю.

— А цей хто такий? — запитав Ренн, показавши головою на вбитого.

— Якийсь йолоп, що уявив себе героєм. Хотів затримати грабіжницю, і вона вистрілила в нього просто з переляку. Службовці банку знають його, він їхній клієнт. Він був у підвалі, переглядав папери в своєму ящику. І надала йому нечиста сила вийти саме під час цього шарварку.— Гюнвальд Ларсон зазирнув у свій блокнот.— Він учитель фізкультури, прізвище його Гордон.

— Мабуть, уявив себе Блискавичним Гордоном,— мовив Ренн.

Гюнвальд Ларсон пильно глянув на нього.

Ренн почервонів і заговорив про інше.

— Ну, та ми знайдемо зображення грабіжника в цій штуці.

Він показав на вмонтовану під стелею кінокамеру.

— Якщо не забули її настановити і якщо взагалі в ній є плівка,— скептично сказав Гюнвальд Ларсон.— І якщо касирка встигла натиснути на кнопку.

Банкові приміщення здебільшого були обладнані кінокамерами, що починали знімати, коли касир натискав ногою на кнопку в підлозі. Це був єдиний захід, до якого належало вдаватися службовцям на випадок пограбування. Оскільки нападів на банки останнім часом побільшало, керівництво дало вказівку своїм службовцям не наражатись на небезпеку, не пробувати затримати грабіжників чи створювати їм якісь перешкоди, а відразу віддавати гроші. Та хибно було б гадати, що ця вказівка впливала з гуманних міркувань чи з незвичайної турботи про своїх службовців — просто досвід підказував, що для банків і для страхових компаній вигідніше було відпускати грабіжника з грошима, ніж виплачувати відшкодування самим потерпілим або пенсію їхнім родинам. А під час таких пограбувань завжди могли когось поранити чи вбити.

Приїхав судовий лікар, і Ренн пішов до своєї машини по оперативну сумку. Він дотримувався давніх методів, і часто з успіхом. Гюнвальд Ларсон подався до дільниці на Русенлюндгатан, узявши з собою всіх трьох банківських службовців і ще чотирьох людей з вулиці, які зголосилися свідчити.

Йому дали кімнату, він зняв свою замшеву куртку, повісив на спинку стільця й почав попередній опит.

Свідчення всіх трьох банкових службовців збігалися, зате чотири свідки з вулиці казали кожен інше.

Перший із них, сорокадвохрічний чоловік, був у під'їзді за п'ять метрів від банку, коли пролунав постріл. Він бачив, як вулицею швидко пройшла дівчина в чорному капелюсі й темних окулярах, а коли десь через півхвилини визирнув на вулицю, від краю тротуару метрів за п'ятнадцять від нього раптом від'їхала зелена машина, певне, «опель». Машина швидко помчала в бік площі Горна, і йому здалося, наче ззаду в ній сиділа дівчина в чорному капелюсі. Він не зміг прочитати номера машини, а літери, здається, були «АБ».

Другий свідок, власниця невеличкої крамнички поряд з банком, стояла у відчинених дверях, коли зненацька почула гуркіт. Спершу їй здалося, що гримнуло у неї в кімнатці за крамничкою, і вона побігла туди, подумала, що то вибухнув газ. Переконавшись, що там усе на місці, вона

повернулась до дверей і, коли визирнула на вулицю, побачила, як там розвернулась велика синя машина, аж шини під нею завищали. Тієї миті з банку вийшла жінка і крикнула, що когось застрілили. Свідок не бачила, хто сидів у машині, не помітила номера, на марках машин не зналася, але їй здалося, наче то було таксі.

Третій очевидець, тридцятидвохрічний робітник-металіст, дав трохи докладніші свідчення. Він не чув пострілу, принаймні не звернув на нього уваги. Він ішов тротуаром, коли з банку вискочила дівчина. Вона дуже поспішала й навіть штовхнула його. Обличчя її він не розгледів, але вважав, що їй десь під тридцять. Вона була в синіх штанях і блакитній сорочці, на голові мала капелюха, а в руці — темну сумку. Він бачив, як вона підійшла до машини, світло-бежевого «рено-16» з літерою «А» і двома трійками в номері. За кермом сидів худий чоловік років двадцяти — двадцяти п'яти з довгим розпатланим волоссям і в білій футболці. У вічі впадало його дуже бліде обличчя. Другий чоловік, багато старший, стояв на тротуарі й відчинив дівчині задні дверці. Зачинивши за нею дверці, він сів спереду біля водія. Цей чоловік був кремезний, близько ста вісімдесяти сантиметрів на зріст, з попелястим, кучерявим, дуже густим волоссям і рум'яним обличчям. Одягнений він був у чорні, розширені донизу штани і в чорну сорочку з якоюсь блискучою матерії. Машина рвучко рушила з місця й помчала в бік Слюссена.

Це свідчення спантеличило Гюнвальда Ларсона, і він ще раз перечитав його, записане у своєму блокноті, перше ніж покликати останнього свідка.

Ним виявився п'ятдесятирічний годинниковий майстер. Він сидів у своїй машині біля самого банку й чекав на дружину, яка зайшла до взуттєвої крамниці по другий бік вулиці. Віконце було спущене, і він почув постріл, але не надав йому значення, адже на такій людній вулиці, як Горнгатан, вистачає всякого гуркоту. Годинник показував п'ять хвилин на четверту, коли він побачив жінку, що вискочила з банку. Він звернув на неї увагу, бо вона так поспішала, що навіть не вибачилась перед старою дамою, яку штовхнула на ходу, й подумав, що для стокгольмців це звичайна річ, вони завжди кудись мчать і всі неввічливі. Сам він із Седертельє. Та жінка була вдягнена в довгі штани, на голові мала щось схоже на ковбойського капелюха, а в руках несла чорну торбину. Вона кинулась до найближчого перехрестя і зникла за рогом. Ні, вона ні в яку машину не сідала й не зупинялась, а подалася просто до перехрестя й зникла за рогом.

Гюнвальд Ларсон передав по телефону в управління прикмети обох пасажирів «рено-16», підвівся, зібрав свої папери й глянув на годинника. Була вже шоста.

Мабуть, усе те, що він робив, було непотрібне. Відомості про машину давно вже передали ті поліцаї, що прибули сюди першими.

До того ж у свідченнях людей, яких він опитував, дуже багато розбіжностей. Ні, все це ні до чого, так воно завжди виходить.

Він хвилину повагався, чи не поговорити ще трохи з найрозважнішим свідком, але відкинув цю думку. Всі вони хочуть якнайшвидше повернутись додому.

Як щиро казати, то найдужче хотів поїхати додому він сам.

Але тепер про це нічого було й мріяти. Він відпустив своїх свідків.

Потім надяг куртку й пішов назад до банку.

Тіло відважного вчителя гімнастики вже забрали, а з патрульної машини вийшов молодий хлопець і доповів, що старший слідчий Ренн чекає на старшого слідчого Ларсона у себе в кабінеті.

Гюнвальд Ларсон зітхнув і подався до своєї машини.

III

Прокинувшись, він здивувався, що живий.

Так було з ним не вперше. Ось уже п'ятнадцять місяців він щоранку розплющує очі і вражено питає сам себе:

«Як сталося, що я лишився живий?»

А тоді:

«Навіщо?»

Він прокинувся від кошмарного сну. Цьому снові також уже п'ятнадцять місяців. Подобиці весь час міняються, але зміст лишається той самий.

Він їде на коні, мчить, пригнувшись до гриви, і холодний вітер розвіває йому чуба.

Потім він біжить пероном. Перед собою він бачить чоловіка, який саме зводить пістолет. Він знає його і знає, що зараз станеться. Це Чарлз Гіто, в нього спортивний пістолет марки «гаммерлі інтернейшнл».

Коли той чоловік стріляє, він кидається вперед і бере кулю на себе. Куля влучає йому в груди, мов удар молота. Він жертвує собою, але водночас розуміє, що ця жертва даремна. Президент лежить долілиць на землі, бли-

скучий циліндр злітає в нього з голови й котиться, описуючи півколо.

Він завжди прокидається зі сну в тому місці, коли в нього влучає куля. Спершу все чорне, мозок обпікає гаряча хвиля, потім він розплющує очі.

Мартін Бек тихо лежав удома на ліжку й дивився в стелю. В кімнаті було ясно.

Він думав про свій сон. У ньому було мало глузду, принаймні в такій версії. І надто багато нісенітниць. Наприклад, зброя: мав же бути револьвер або хоча б «дерінгер». І чому Гарфілд виявився смертельно пораненим, коли куля влучила в груди Мартінові Беку?

Він не знав, яким убивця був насправді. Може, й бачив колись його знімок, але риси не збереглися в пам'яті. А в снах Гіто часто мав блакитні очі, русяві вуса й зачесаний угору рівний чуб, проте сьогодні він більше скидався на актора в якійсь добре відомій ролі.

Ну звичайно, згадав: на Джона Карадіна в ролі гравця з «Диліжанса».

А втім, куля в грудях — далеко не романтика. Йому відомо про це з власного досвіду. Коли вона проб'є праву легеню й застрягне біля хребта, то часом викликає гострий біль і взагалі неабияк дошкуляє.

Але в сні було багато такого, що збігалось з дійсністю. Наприклад, спортивний пістолет. Його тримав у руках колишній поліцай, блакитноокий блондин з білявими вусами й зачесаним назад чубом. Вони зустрілися на даху будинку під холодним весняним небом. До якихось інших аргументів, крім пострілу, між ними не дійшло.

Того самого вечора він опинився на ліжку в кімнаті з білими стінами, докладніше: в клініці грудної хірургії Каролінської лікарні. Йому сказали, що рана не смертельна, та однаково він вражено питав себе, як так вийшло, що він лишився живий.

Потім йому сказали, що рана *вже* не смертельна, тільки куля застрягла в трохи незручному місці. Він зрозумів тонкий натяк у тому маленькому слові «вже», але недооцінив його. Хірурги ще довгі тижні вивчали рентгенівські знімки, поки зважилися вийняти з його грудей чуже тіло. Після цього вони сказали, що більше немає підстав боятися за його життя. Він зовсім одужає, якщо житиме спокійним життям. Та на той час він уже перестав їм вірити.

А проте він і жив спокійним життям. Бо в нього не було вибору.

Тепер йому кажуть, що він цілком одужав, але й тут додають: одужав фізично.

Крім того, він не повинен курити. Мовляв, бронхи в нього й так були не дуже здорові, а прострілена легеня не додала їм гарту. Після того, як рана й розтин зарубцювались, навколо лишилися якісь нез'ясовані тіні, їх видно на знімках.

Мартін Бек підвівся.

Він пішов через вітальню в коридор і забрав газети з килимка перед дверима. Ідучи з ними до кухні, він перебіг очима першу сторінку. Погода гарна, і, на думку метеорологів, вона ще протримається. Більше нічого втішного, як звичайно.

Він поклав газети на стіл, дістав з холодильника пакет йогурту й почав пити. Гидота. Несмачний, несвіжий, як завжди, та ще й з якимось присмаком. Мабуть, він купив його вже несвіжим. Давно минула та пора, коли в Стокгольмі без особливих зусиль або не переплативши можна було купити щось свіже.

А тепер до ванної. Він умився, почистив зуби, тоді повернувся до спальні, прибрав ліжку, скинув піжамні штани й почав одягатись.

Він байдуже водив очима по квартирі. Багато стокгольмців назвали б її вершиною мрій. Верхній поверх будинку на Чепмангатан у Старому місті. Він мешкав тут уже понад три роки й добре пам'ятав, як йому було добре й затишно до того дня на даху.

Тепер він переважно почував себе немов ув'язненим і самітнім, навіть якщо до нього хтось навідувався. Може, це й не залежало від квартири, останнім часом навіть на вулиці йому здавалося, що він ув'язнений.

Йому наче хотілося чогось — може, закурити сигарету? Лікарі, звичайно, сказали, що йому треба кинути курити, та він їх не послухався б. Більше заважило те, що тютюнова фірма перестала випускати марку, до якої він звик. Тепер узагалі нема в продажу сигарет із картонними мундштуками. Він кілька разів пробував курити інші, і все не те.

Сьогодні він одягався надзвичайно старанно. Зав'язуючи краватку, ковзнув очима по своїх моделях кораблів, що стояли на полиці коло ліжка. Три готіві й одна наполовину закінчена. Першу модель він почав будувати вісім років тому, але з квітня минулого року ще не торкався до них. Відтоді вони добре припали пилкою. Дочка кілька разів хотіла витерти пил, але він просив її не чіпати моделей.

Восьма година ранку, третє липня тисяча дев'ятсот сімдесят другого року, понеділок.

Це особлива дата.

Сьогодні він знов починає працювати.

Адже він і досі в поліції, точніше — комісар кримінальної поліції, керівник групи, яка розслідує вбивства.

Мартін Бек надів піджак і засунув газету в кишеню. Хотів прочитати її в метро. Це ще одна частка узвичаєного розпорядку, до якого йому треба було повернутися.

Ідучи залитою сонцем набережною Шепсбрун, він вдихав отруєне повітря. І почував себе зламаним старим дідом.

Але цього не видно було зовні. Навпаки — він здавався бадьорим, пружним, ішов швидко й легко. Високий засмаглий чоловік з енергійним підборіддям, спокійні сірі очі, широкий лоб.

Мартінові Беку було сорок дев'ять років. Недалеко вже й до п'ятдесяти, але багато хто вважав, що на вигляд він молодший.

IV

Кабінет у будинку поліції на алеї Вестберга свідчив про те, що хтось інший виконував обов'язки керівника групи, яка розслідує вбивства.

Певна річ, він був чисто прибраний, хтось навіть не забув поставити на письмовий стіл вазу з волошками й рум'янком, а однаково відчувалися брак педантизму і схильність до зворушливого неладу.

— Особливо в шухлядах письмового столу.

Не було сумніву, що хтось зовсім недавно повикидав з них силу-силенну всіляких речей, але дещо й лишилося. Наприклад, давні квитанції за таксі, старі квитки в кіно, списані кулькові ручки, коробочки з-під таблеток. Кілька підставок під чорнильниці з ланцюжками, зробленими зі скріплювачів, постирані гумки, грудки цукру й пакетики з чаєм. Дві косметичні серветки, пачка паперових носовичків, три порожні гільзи й поламаний годинник марки «Екзакта». А крім того, безліч клаптиків паперу з різними нотатками, зробленими чітким письмом.

Мартін Бек уже обійшов усі приміщення й привітався з колегами. Більшість із них були його давні знайомі, але він побачив і чимало нових облич.

Тепер він сидів за столом і роздивлявся на годинник, уже ні на що не придатний. Скло запітніло зсередини, а коли він труснув годинником, у корпусі щось заторохтіло, наче весь механізм розсипався.

Постукавши в двері, зайшов Ленарт Кольберг.

— Вітаю,— сказав він.— Радий тебе бачити.

— Дякую. Це твій годинник?

— Так,— похмуро відповів Кольберг.— Скупався в пральній машині. Я забув спорожнити кишені.

Він озирнувся по кабінеті й винувато додав:

— Я почав був тут прибирати в п'ятницю, але мені перебили. Сам знаєш, як то буває...

Мартін Бек кивнув головою. З Кольбергом він найчастіше зустрічався під час своєї тривалої хвороби, і тепер їм не було чого багато розповідати один одному.

— Як там із твоїм худінням?

— Чудово,— відповів Кольберг.— Уранці важився, півкілограма скинув. Було сто чотири, а тепер сто три з половиною.

— Отже, ти набрав десять кілограмів, відколи сів на діету?

— Вісім з половиною,— поправив його Кольберг з міною ображеної гідності. Потім здвигнув плечима й додав: — Чортзна-що. Безглузда спроба. Гюн тільки сміється з мене. І Боділь також. А ти як себе почуваш?

— Добре.

Кольберг насупив брови, але нічого не сказав. Натомість він відкрив портфель і витяг із нього папку з рожевої пластмаси. В тій папці лежав чи не рапорт. Не товстий, десь сторінок на тридцять.

— Це що таке?

— Вважай, що подарунок.

— Від кого?

— Даймо, що від мене. А як точніше, то від Гюнвальда Ларсона й Ренна. Такі дотепні хлопці, що далі вже годі.

Кольберг поклав папку на стіл і сказав:

— На жаль, мені треба йти.

— Куди?

— В ЦПУ.

Це означало: в Центральне поліцейне управління.

— Чого?

— Та все ті прокляті пограбування в банках.

— Для цього є спеціальна група.

— Спеціальній групі потрібне підсилення. В п'ятницю знов якийсь йолоп напросився на кулю.

— Так, я читав про це.

— І керівник групи відразу надумав підсилити групу.

— Тобою?

— Ні,— мовив Кольберг.— Власне, тобою, наскільки

мені відомо. Але наказ прийшов у п'ятницю, я ще тоді порядкував тут і самостійно вирішив, що робити далі.

— Що?

— Пожаліти тебе й самому податися в ту божевільню.

— Дякую.

Вдячність його була щира. Працювати в спеціальній групі означало щодня стикатися з її керівником, щонайменше з двома його заступниками, різними завідувачами відділів та іншими чваньками на високому становищі, які нічого не розуміють у роботі. Кольберг узяв на себе це тяжке ярмо.

— Нема за що,— відповів Кольберг.— А натомість я даю тобі оце.

Він показав своїм товстим пальцем на рожеву папку.

— Що це таке?

— Справа. Дійсно цікава справа, не те, що пограбування банку та інші дурниці. Шкода тільки...

— Що шкода?

— Що ти не читаєш детективів.

— Чому?

— Може, ти б тоді краще оцінив її. Ренн і Ларсен гадають, що всі люди читають детективні романи. Власне, ця справа мала б потрапити до їхнього відділу, але вони такі перевантажені, що тільки раді, коли їхню роботу бере хтось інший. Тут треба помізкувати. Просто сидіти на місці й думати.

— Гаразд, я перегляну її,— байдужим голосом мовив Мартін Бек.

— У газетах не було про це жодного слова. Ну що, накрутив я тебе?

— Накрутив. Бувай.

— Бувай,— сказав Кольберг.

За дверима кабінету Кольберг спинився, кілька секунд постояв, насупивши брови, зажурено похитав головою і пішов до ліфта.

V

Мартін Бек був не зовсім щирий, коли сказав, що його зацікавила справа в рожевій папці. Насправді йому було до неї зовсім байдуже.

Чого ж тоді він злукавив?

Щоб справити Кольбергові приємність? Навряд. Щоб приспати його настороженість? Дурниці. По-перше, немає потреби, а по-друге, неможливо. Вони надто добре й надто

давно знали один одного, а крім того, вже кого-кого, а Кольберга нелегко обдурити.

Може, щоб обдурити себе? Теж дурниці.

Мартін Бек усе вертався до цього питання, поки методично обстежував свій кабінет.

Скінчивши з шухлядами, він узявся до меблів, попере-ставляв стільці, поставив стіл під іншим кутом до стіни, присунув ближче до дверей шафу з документами, відкру-тив канцелярську лампу і прикрутив її з правого боку. Його заступник волів тримати її з лівого боку, чи, може, це вийшло чисто випадково. У дрібницях Кольберг часто був недбайлий. Зате у важливих справах дуже ґрунтовний. Наприклад, зволікав з одруженням до сорока двох років, бо йому, мовляв, потрібна ідеальна дружина. Чекав на ту, суджену.

Сам Мартін Бек мав за плечима майже двадцять років невдалого подружнього життя з особою, яка напевне не була судженою.

Щоправда, тепер він вільний, але, мабуть, надто ба-рився з розлученням, аж поки стало запізно. За останні півроку він не раз здивовано ловив себе на думці, що, пев-не, дарма розлучився. Що, може, сварлива й нудна дружи-на все-таки краща за ніяку.

Ну, та тепер це не найважливіша його проблема.

Він узяв вазу з квітками й відніс однієї із друкарок. Та начебто зраділа.

Мартін Бек вернувся в кабінет, сів у крісло й оглянув-ся навколо. Все на місці, так, як було.

Чи, бува, не вмовляє він сам собі, що нічого не зміни-лося?

Безглузде запитання, і, щоб якнайшвидше викинути його з думки, він узявся до рожевої папки.

Пластмаса була прозора, і він крізь неї прочитав, що йшлося про смертельний випадок. Що ж, гаразд. Смер-тельні випадки — його фах.

А де ж стався цей випадок?

Бергсгатан, п'ятдесят сім. Можна сказати, під носом в управління поліції.

Взагалі-то він міг би заявити, що ні він особисто, ні його відділ не повинні розслідувати цю справу, це обов'язок стокгольмської кримінальної поліції. Його так і тягло подзвонити на Кунгсгольмен і спитати, про що там вони думають. Або просто скласти все в конверт і відіслати назад адресатові.

Йому так хотілося поставитись до цієї справи формаль-

но, що довелося зробити над собою зусилля, щоб таки не відіслати папери.

Він глянув на годинник. Пора другого сніданку. А їсти не хотілось.

Він підвівся, пішов у туалет і випив чашку теплуватої води.

Коли він повернувся, то помітив, що повітря в кабінеті парке й затхле. А проте він не скинув піджака, навіть не розстебнув комірця.

Він сів за стіл, витяг з папки папери й почав читати їх.

За двадцять вісім років служби в поліції Мартін Бек багато чого навчився, зокрема читати рапорти, швидко відкидати зайве й другорядне і схоплювати суть, якщо вона була.

Щоб докладно все прочитати, він згаїв менше як годину. Написаний рапорт був погано, місцями просто незрозуміло, деякі формулювання нікуди не годилися. Він зразу здогадався, хто цей стиліст. Це Ейнар Ренн, він напевне вдався в того службовця, який у своїх правилах вуличного руху казав, що темрява настає тоді, коли на вулицях засвічуються ліхтарі.

Мартін Бек ще раз погортав папери, то тут, то там зупиняючись на деяких подробицях.

Потім відклав рапорт, сперся ліктями на стіл і задумався. Насупивши брови, він намагався збагнути, як усе те могло статись.

Рапорт розпадався на дві частини. Перша з них була буденна й гидка.

Два тижні тому, тобто в неділю вісімнадцятого червня, один із мешканців будинку п'ятдесят сім по Бергсгатан на Кунгсгольмені викликав поліцію. Виклик був прийнятий о чотирнадцятій годині дев'ятнадцять хвилин, але патрульна машина з двома поліцаями прибула на місце аж за дві години. Щоправда, з управління поліції до будинку на Бергсгатан п'ять хвилин ходи, але затримку легко було пояснити. Брак людей у поліції був кричущий, а тут ще й пора відпусток, до того ж неділя. І, нарешті, нікому ця справа не здалася терміною.

Поліцаї Карл Крістіансон і Кеннет Квастму зайшли до будинку, піднялись на другий поверх і звернулись до жінки, що викликала поліцію. Вона пояснила, що вже кілька днів на сходах неприємно тхне, от у неї і виникла підозра, чи не сталося якоїсь біди.

Обидва поліцаї також відразу звернули увагу на неприємний дух. Квастму визначив, що це дух гнилизни, «дуже схожий на сморід гнилого м'яса». Докладніше ви-

значення джерела того смороду (знову ж таки зі слів Квастму) привело їх до дверей квартири на поверх вище. З наявних відомостей, за дверима містилася однокімнатна квартира, в якій від певного часу мешкав чоловік близько шістдесяти років на прізвище Карл Едвін Свєрд. Прізвище це визначене, бо воно було написане на клаптику картону, прищипленому під електричним дзвоником. Оскільки були підстави гадати, що в квартирі може лежати тіло самогубця, або людини, яка вмерла природною смертю, або собаки — знову ж таки за словами Квастму, — або хворої безпорадної людини, поліцаї вирішили зайти до квартири. Дзвінок не працював, а на стук у двері ніхто не відповідав.

Спроба знайти управителя будинку, двірника чи когось іншого, хто мав другого ключа, не дала успіху. Тоді поліцаї звернулися по інструкції в управління й отримали наказ зламати двері.

Покликано слюсаря, і, поки він прийшов, минуло ще півгодини. Слюсар дійшов висновку, що двері замкнені на замок, який не можна відчинити ніякою відмикачкою, і щілини для пошти в дверях також не було. Спеціальним інструментом йому пощастило випилити замок, проте двері не відчинялися.

Крістіансон і Квастму, чергування яких уже давно скінчилося, знов звернулись по інструкції і дістали дозвіл вивалити двері. На їхнє запитання, чи не буде при цьому присутній хтось із кримінальної поліції, їм коротко відповіли, що нема кого послати.

Слюсар пішов, вважаючи, що зробив своє діло.

Близько сьомої години Квастму й Крістіансонові пощастило зняти двері із завісів, зламавши шплінти. Але далі виявилися нові труднощі. Двері були ще замкнені на два міцні металеві засуви й на штабу, що заганялася в одвірки. Помучившись ще з годину, поліцаї нарешті опинились у квартирі, де стояла страхітлива задуха і трупний сморід.

У кімнаті, що виходила вікном на вулицю, вони знайшли мертвого чоловіка. Він лежав на спині приблизно за три метри від вікна поряд із ввімкненим електричним камином. Від каміна й тепла знадвору тіло розпухло, стало «майже вдвічі більше від своєї нормальної величини». Тіло геть розклаталося, в ньому кишіли черви.

Вікно на вулицю було замкнене за защіпку зсередини, завіса спущена.

Друге вікно, в кухні, виходило на подвір'я. Рама була обклеєна паперовими стяжками, видно, його давно вже ніхто не відчиняв.

Меблів у квартирі було мало, і всі убогі. Квартира, «з погляду стелі, підлоги, стін, шпалер і пофарбування», була дуже занедбана.

Речей хатнього вжитку в кухні та в кімнаті також було небагато.

Знайдені пенсійні документи свідчили, що небіжчик — Карл Едвін Сверд, шістдесятидвохрічний пенсіонер, колишній робітник складу. Пенсія призначена шість років тому через інвалідність.

Після того, як слідчий Густавсон оглянув кімнату, тіло послано на судово-медичну експертизу.

Попередній висновок: самогубство або смерть з голоду, від хвороби чи з інших природних причин.

Мартін Бек пошукав у кишнях сигарети марки «Флоріда», які вже перестали випускати.

Про Сверда газети не писали нічого. Надто звичайний випадок. Стокгольм посідає одне з перших місць у світі по самогубствах, але цього воліють не розголошувати або, якщо нема ради, підтасовують чи й перебріхують статистику. Найпростіше і найпоширеніше пояснення: в інших країнах із статистикою поводяться ще гірше. Правда, останніми роками члени уряду не зважуються заявляти про це вголос, мабуть, відчули, що люди все-таки більше покладаються на власні очі, ніж на заяви політиків.

А коли це не самогубство, то тим паче не треба про нього писати. Річ у тому, що в так званому суспільстві високого добробуту повно хворих, убогих і самотніх людей, які в кращому разі живляться м'ясом, призначеним для собак, і, залишені без догляду, помирають у щурячих норах, гучно званих житлом.

Ні, цей випадок не для публіки. Та й поліції тут нема чого робити.

Якби на цьому все скінчилося. Але повість про пенсіонера Карла Едвіна Сверда мала своє продовження.

VI

Мартін Бек надто довго працював у поліції, щоб знати: коли в рапорті не сходяться кінці з кінцями або в ньому щось незрозуміле, то в дев'яноста дев'яти випадках зі ста причина полягає в тому, що хтось поставився до своєї праці недбало, допустився помилки, погано оформив рапорт, не вловив головного або просто не вміє зрозуміло викласти свої думки.

Друга частина повісті про покійника в будинку на Бергсгатам виявилась темною.

Спершу все йшло так, як і належало. В неділю ввечері тіло повезли в морг. В понеділок у квартирі зроблено необхідну в таких випадках дезинфекцію, і відповідальні за це співробітники поліції склали протокол.

Розтин тіла зроблено у вівторок, і висновок надійшов до поліції другого дня.

Досліджувати розкладений труп не вельми приємно, а надто коли наперед знаєш, що йдеться про самогубство або про смерть з якихось природних причин. А коли до того ж небіжчик не посідав високого становища в суспільстві, а був, наприклад, скромним пенсіонером, колишнім робітником на складі, то досліджувати його тим більше нецікаво.

Протокол розтину підписала особа, що її Мартін Бек не знав, певне, якийсь тимчасовий працівник. Текст був пересипаний вченими словами й не дуже зрозумілий.

Мабуть, саме тому ця справа й посувалася так повільно. Бо з усього виходить, що ці папери потрапили у відділ насильницьких злочинів, до Ейнара Ренна, аж через тиждень. І, видно, аж там вони справили належне враження.

Мартін Бек присунув до себе телефон, щоб уперше після довгої перерви подзвонити у службовій справі. Він зняв трубку, торкнувся правою рукою диска з цифрами й спинився.

Він забув номер телефону морга. Довелося заглянути в довідник.

Експерт — це була жінка — начебто здивувалась.

— Звичайно, пам'ятаю, — сказала вона. — Висновок послано два тижні тому.

— Я знаю.

— Там є щось неясне?

— Просто я дещо не зовсім розумію.

— Не розумієте? Як це?

Чи в її голосі не забриніла образа?

— З вашого висновку виходить, що досліджуваний наклав на себе руки.

— Так.

— А в який спосіб?

— Хіба з висновку не видно? Чи я написала так незрозуміло?

— Ні, чому ж.

— То що ж вам неясно?

— Як щиро казати, то багато що. Але винна, звичайно, моя необізнаність.

— Ви маєте на думці термінологію?

— І її також.

— Завжди бувають такі труднощі, коли хтось не має медичної освіти,— втішила вона його.

Голос дзвінкий, чистий — мабуть, вона ще зовсім молода.

Мартін Бек промовчав. А варто було б сказати: «Слухайте, дівчино, цей висновок призначений не для патологоанатомів. Він потрібен був поліції, і його належало так написати, щоб кожен слідчий міг усе зрозуміти».

Але він цього не сказав. Чому?

Лікарка урвала його роздуми:

— Алло, ви слухаєте?

— Так, слухаю.

— У вас є якісь конкретні запитання?

— Так. Найперше я хотів би знати, чим ви обгрунтуєте своє припущення, що це самогубство.

— Шановний комісар,— здивовано відповіла вона,— адже тіло привезла нам поліція. Перше ніж зробити розтин, я сама зв'язалася по телефону зі службовцем, який, по-моєму, відповідав за слідство. Він сказав, що це звичайний випадок і його цікавить тільки одне питання.

— Яке?

— Чи досліджуваний наклад на себе руки.

Мартін Бек роздратовано потер груди кісточками пальців. Інколи в нього боліло те місце, де влучила куля. Йому пояснили, що це психосоматичне явище і що воно зникне, коли підсвідомість звільниться від тягара минулого. Але цього разу було навпаки — його дратувало найсправжнісіньке теперішнє. І підсвідомість була тут ні до чого.

Адже допущено елементарну помилку. Розтин треба робити об'єктивно. Наштовхувати судового лікаря на якусь версію — просто службовий злочин, а надто, коли експерт такий молодий і недосвідчений, як ця дівчина.

— Ви не знаєте прізвища того службовця?

— Слідчий Альдор Густавсон. Я зрозуміла, що він веде цю справу. Він справляв враження досвідченого і тямущого фахівця.

Мартін Бек нічого не знав про слідчого Альдора Густавсона і про його фахову кваліфікацію.

— Отже, поліція дала вам певну настанову? — спитав він.

— Можна сказати й так. У кожному разі, мені ясно натякнули — є підозра, що це суїцид.

— Он що.

— Суїцид, як ви, мабуть, знаєте, означає самогубство.

Мартін Бек нічого на це не відповів. Натомість спитав:

— Розтин важко було робити?

— Властиво, ні. Якщо не брати до уваги великих органічних змін. Адже вони завжди вимагають іншого підходу.

Цікаво, чи багато самостійних розтинів на її рахунок?

— А робота забрала багато часу?

— Зовсім ні. Оскільки йшлося про суїцид або про гостре захворювання, я почала розтин з торокса.

— Чому?

— Бачите, покійник був людина літня. І оскільки він помер нагло, відразу спадає на думку, що причиною була серцева недостатність або інфаркт.

— А чого ви припускаєте, що він помер нагло?

— Ваш службовець натякнув мені на це.

— Як саме?

— Дуже ясно, наскільки я пам'ятаю.

— Що він сказав?

— Що сказав? Мовляв, той старий або наклав на себе руки, або помер від паралічу серця. Десь так.

Знов кричуща помилка. В паперах немає жодних даних, які б свідчили проти того, що Сверд, поки помер, довго пролежав паралізований чи непритомний.

— Ну гаразд, ви зробили розтин грудної клітки.

— Так. І майже відразу знайшла відповідь на запитання. Не залишалось ніякого сумніву, яка причина смерті.

— Самогубство?

— Звичайно.

— Як воно сталося?

— Той старий стріляв собі в серце. Куля застрягла в грудях.

— Він улучив у саме серце?

— Майже влучив. Найбільше пошкоджено аорту.

Дівчина замовкла, тоді спитала, явно бажаючи його вколоти:

— Чи я висловлююсь досить ясно?

— Так.

Наступне питання Мартін Бек сформулював точніше:

— У вас великий досвід з вогнепальними ранами?

— Гадаю, що достатній. А крім того, цей випадок виявився не таким уже й складним.

Скільки за своє життя їй довелося розтинати вбитих вогнепальною зброєю? Трьох чи двох? А може, тільки одного?

Лікарка, мабуть, відчула його мовчазний сумнів, тому пояснила:

— Я працювала в Йорданії під час громадянської війни два роки тому. Там вистачало вогнепальних ран.

— Але самогубств, напевне, було мало?

— Так, справді.

— То знайте ж: рідко котрий самогубець цілиться в серце,— пояснив Мартін Бек.— Вони більше стріляють собі в рот, а декотрі в скроню.

— Так, це правда. Але він далеко не перший. У курсі психології я вчила, що самогубцям властивий інстинкт цілитись у серце, а особливо тим, які романтизують самогубство. А таких чимало.

— Як ви гадаєте, скільки Сверд міг прожити з такою раною?

— Недовго. Хвилину, може, дві або три. Внутрішній крововилив був дуже широкий. Я б сказала — хвилину, і якщо й помиляюся, то не набагато. Це має якесь значення?

— Може, й не має. Але мене цікавить ще одне. Ви робили розтин двадцятого червня.

— Так, двадцятого.

— Скільки, на вашу думку, часу він уже лежав убитий?

— Гм...

— У протоколі цей пункт висвітлений нечітко.

— Не так легко відповісти на ваше питання. Може, якийсь досвідченіший патологоанатом відповів би точніше.

— А все-таки, як вам здається?

— Щонайменше два місяці, але...

— Що але?

— Все залежить від приміщення. Тепло й волога мають велике значення. Наприклад, могло бути й менше, як два місяці, коли тіло лежало в теплі. З другого боку, як я вже сказала, процес розкладу зайшов так далеко...

— А що ви скажете про вхідний канал?

— З тієї самої причини на це запитання також важко відповісти.

— Постріл зроблено впритул?

— На мій погляд, ні. Але врахуйте, що я можу помилитися.

— А який ваш погляд?

— На мій погляд, він застрілювався другим способом. Адже є два найвідоміші способи стрілятися, правда ж?

— Так, два,— відповів Мартін Бек.

— Або дуло приставляють до тіла й натискають на курок, або тримають руку з пістолетом чи якоюсь іншою зброєю на відстані, спрямовуючи її на себе. Тоді, здається, натискають на курок великим пальцем?

— Авжеж. Ви вважаєте, що це був другий спосіб?

— Так. Але з усіма можливими застереженнями. Коли тіло так розклалось, важко сказати, чи постріл було зроблено впритул.

— Розумію.

— Виходить, це тільки я нічого не розумію,— сказала дівчина легковажним тоном.— Чого ви без кінця питаєте? Хіба так страшенно важливо, як він застрілювався?

— Схоже, що важливо. Сверда знайшли у квартирі, вікна й двері були замкнені зсередини. Він лежав поряд із ввімкненим електричним камином.

— Через це тіло його так і розклалося,— пожвавішала вона.— В такому разі досить було й одного місяця.

— Справді?

— Так. І через це також важко було визначити, чи він стріляв упритул.

— Розумію,— мовив Мартін Бек.— Дякую за допомогу.

— Нема за що. Дзвоніть, коли вам буде ще щось незрозуміле.

— До побачення.

Він поклав трубку.

Хвацько вона все пояснює. Скоро залишиться нез'ясованим тільки одне.

Але тим важче його з'ясувати.

Сверд не міг накласти на себе руки.

Адже застрілитись без зброї не так легко.

А в квартирі на Бергсгатан не знайдено ніякої зброї.

VII

Мартін Бек знову удався до телефону.

Він хотів розшукати поліцаїв з патрульної машини, яка приїздила на Бергсгатан, але жоден із них тепер не чергував. Йому довелось дзвонити в кілька місць, поки він з'ясував, що один із них пішов у відпустку, а другого викликали до суду свідком у якійсь справі.

Гунвальд Ларсон десь засідав, а Ейнар Ренн пішов кудись у службових справах.

Нарешті йому пощастило зв'язатись із службовцем, що переслав папери з дільниці до міської кримінальної поліції. Переслав він їх аж у понеділок, двадцять сьомого, тож Мартінові Беку здалось не зайвим запитати:

— Це правда, що висновок медичної експертизи прийшов до вас ще в середу?

У голосі службовця почулася непевність.

— Широ казати, я добре не знаю. В кожному разі, я прочитав його аж у п'ятницю.

Мартін Бек помовчав. Він чекав якогось пояснення.

— У нашій дільниці тепер тільки половина людей,— повів той далі.— Ми насилу встигаємо зробити найневідкладніше. А папери накопичуються. З кожним днем їх стає все більше й більше.

— Отже, до п'ятниці ніхто не читав висновку?

— Чому ж, читав начальник оперативного відділу. І в п'ятницю вранці спитав мене, в кого пістолет.

— Який пістолет?

— Той, що ним Сверд застрілився. Я не бачив ніякого пістолета, але гадаю, що його знайшов котрийсь із поліцаїв, які приїхали на виклик.

— Переді мною лежить їхній рапорт,— сказав Мартін Бек.— Якби вони знайшли зброю, то повинні були б написати про це в рапорті.

— Я не бачу ніяких помилок у діях нашого патруля,— почав захищатися службовець.

Боронить своїх людей, і не важко зрозуміти чому. Останнім часом поліцію критикують дедалі гостріше, стосунки з населенням погіршилися, а навантаження майже подвоїлось. Через це люди масово звільняються з поліції, і, на жаль, кидають роботу, як правило, найкращі. Хоч у країні зростає безробіття, добру заміну знайти важко. А тим, що залишилися, треба триматися разом і боронити один одного.

— Може, й так,— погодився Мартін Бек.

— Хлопці зробили все, що належало. Зламавши двері і знайшовши в квартирі труп, вони викликали слідчого.

— Того Густавсона?

— Так. Він з кримінальної поліції. Це його справа робити висновки й називати в рапорті все, що, крім трупа, було помічене. Я вирішив, що вони звернули його увагу на пістолет і він забрав його.

— А потім не згадав про нього в рапорті?

— Таке часом буває,— сухо відповів службовець.

— Ось що, схоже, що в кімнаті зовсім не було зброї.

— Так, схоже, але я довідався про це аж у понеділок, коли розмовляв з Крістіансоном і Квастму. І відразу переслав усі папери на Кунгсгольмсгатан.

Та поліційна дільниця і будинок кримінальної поліції містилися в одному кварталі, і Мартін Бек дозволив собі зауважити:

— Це не так уже й далеко.

— Ми тут не допустилися ніякої помилки,— заперечив службовець.

— Мене, власне, більше цікавить, що сталося з Свердом, аніж те, хто зробив яку помилку.

— Навіть якщо хтось і допустився помилок, то принаймні не служба охорони громадського порядку.

М'яко кажучи, натяк був прозорий, і Мартін Бек вирішив за краще скінчити розмову.

— Дякую за допомогу,— сказав він.— До побачення. Наступним на проводі в нього опинився слідчий Густавсон, який справляв враження страшенно замороженого.

— Ага, та справа,— згадав він.— Так, незрозуміла історія. Але я вважаю, що таке буває.

— Що саме?

— Незрозумілі історії, загадки, яких просто не можна відгадати. Відразу видно, що дарма братися за них, краще відразу махнути рукою.

— Будьте такі ласкаві й прийдіть сюди,— сказав Мартін Бек.

— Зараз? На Вестбергу?

— Авжеж.

— На жаль, це неможливо.

— Справді? — Мартін Бек глянув на годинник.— Скажімо, о пів на четверту.

— Але я просто не...

— О пів на четверту,— ще раз сказав Мартін Бек і поклав трубку.

Він підвівся й почав ходити по кімнаті, заклавши руки за спину.

Гарний початок, нічого не скажеш. Так воно здебільшого й буває останні п'ять років, усе частіше доводиться найперше з'ясовувати, як діяла поліція. І не раз виходить, що зробити це важче, ніж розслідувати саму справу.

Альдор Густавсон з'явився о п'ятій хвилині на п'яту.

Його прізвище нічого не казало Мартінові Беку, але обличчя було знайоме. Худорлявий брюнет років тридцяти, розхристаний і зухвалий.

Мартін Бек згадав, що інколи бачив його в кімнаті чергових стокгольмської кримінальної поліції та в інших, не таких почесних місцях.

— Сідайте, будь ласка.

Густавсон уместився в найзручніше крісло, закинув ногу на ногу й витяг сигару. Тоді запалив її і сказав:

— Марудна історія, правда? Ну, які будуть запитання?

Мартін Бек хвилину помовчав, крутячи між пальцями кулькову ручку. Тоді спитав:

- Коли ви прибули на Бергсгатан?
- Увечері, десь близько десятої.
- І що ви там побачили?
- Страхіття. Великі білі хробаки. Нестерпний сморід. Один поліцей виблював у передпокої.
- Де були патрульні?
- Один вартував біля дверей, а другий сидів унизу в машині.
- Вони весь час охороняли двері?
- Казали, що весь час.
- А що ви... що ти зробив?
- Ясно що — зайшов і поглянув. Жахлива, скажу вам, картина. Але треба було глянути, ану ж якийсь злочин.
- Але ти зробив інший висновок?
- Авжеж. Усе видно як на долоні. Двері були замкнені зсередини на три чи на чотири різних замки. Хлопці насилу їх зламали. І вікно взяте на защіпку, й завіса спущена.
- Вікно й далі було взяте на защіпку?
- Ні. Вони як зайшли, то відразу його відчинили. А то там не можна було б устояти без протигаза.
- Скільки ти там пробув?
- Недовго. Лише доти, доки переконався, що кримінальній поліції там нема чого робити. Це ж було або самогубство, або природна смерть, то хай собі нею займається відділ громадського порядку.
- Мартін Бек погортав папери.
- Я не бачу опису вилучених речей.
- Справді? Виходить, забули. А з другого боку, що там було вилучати? Самий мотлох. Стіл, стілець, ліжко та ще в кухні різний непотріб.
- Але ти оглянув усе?
- Аякже. Все добре оглянув, перше ніж дав дозвіл.
- На що?
- Як на що? Не розумію.
- На що ти дав дозвіл?
- Забрати тіло, а на що ж. Адже треба було зробити експертизу. Навіть якщо це самогубство, треба зробити розтин, такий порядок.
- Ти можеш підсумувати свої спостереження?
- Аякже. Що тут підсумовувати. Тіло лежало приблизно за три метри від вікна.
- Приблизно?
- Так, я не взяв із собою рулетки. Видно було, що старий пролежав місяців два, одне слово, геть розклався. В кімнаті було два стільці, стіл і ліжко.

- Два стільці?
- Так.
- Ти тільки-но казав, що один.
- Справді? Ні, мабуть, таки два. Ще там була полицка зі старими газетами й книжками. А в кухні дві-три каструлі, кавник і таке інше.
- Що інше?
- Консервний ключ, ножі, виделки, відро на сміття і..
- Так. А на підлозі щось лежало?
- Нічогосінько, крім трупа, звичайно. Я питав патрульних, але й вони сказали, що нічого не знайшли.
- У квартиру ще хтось заходив?
- Ні. Я питав поліцаїв, і вони сказали, що ніхто не заходив. Ніхто, крім мене і їх двох. Потім приїхали хлопці з фургоном і забрали труп у поліетиленовому мішку.
- І вже встановлено, від чого Сверд помер.
- Ну певне. Застрілювся. Диво, та й годі. Куди ж він дів пукавку?
- У тебе є якесь більш-менш переконливе пояснення цьому?
- Ніякісінького. Ідіотський випадок. Загадка, якої не можна відгадати, я вже казав. Рідко, але й таке буває, хіба ні?
- А поліцаї що казали?
- Нічого. Тільки, що знайшли мертвого і що все було замкнене зсередини. Якби там була пукавка, то невже б ми її не знайшли. Та й де їй лежати, як не поряд із мерцем.
- Ти з'ясував, хто був покійний?
- Аякже. Прізвище його Сверд, так було написано на дверях. І зразу видно, що він за один.
- І що ж він за один?
- Покидьок. Мабуть, звичайний алкоголік. Такі саме найчастіше і накладають на себе руки, чи напиваються до смерті, чи вмирають від інфаркту абощо.
- А чогось істотнішого ти не можеш додати?
- Ні. Випадок дивний, я вже казав. Просто загадка. Я певен, що тут і ти не даси собі ради. Та й, зрештою, є справи важливіші.
- Можливо.
- Далекі є. Можна мені вшиватись?
- Постривай,— відповів Мартін Бек.
- Я сказав усе,— мовив Алдор Густавсон і розчавив сигару в попільниці.
- Мартін Бек підвівся й підійшов до вікна.

— Але я не все,— відповів він, стоячи спиною до віддувача.

— А що таке?

— Зараз почувеш. Наприклад, ось що. Минулого тижня на ту квартиру їздив кримінальний експерт. Хоч більшість слідів стерті, проте він зразу помітив на килимку криваві плями, одну велику й дві малі. Ти бачив криваві плями?

— Ні. Та я їх і не шукав.

— Видно, що не шукав. А чого ж ти шукав?

— Нічого особливого. Адже все й так було ясно.

— Коли ти не помітив кривавих плям, то, мабуть, міг проглядіти й інше.

— У кожному разі, зброї там не було.

— Ти роздивився, як був одягнений покійник?

— Не зовсім. Але ж він уже майже зогнив. Певне, в якесь ганчір'я. До того ж я не бачу, щоб це мало якесь значення.

— Але ти зразу визначив, що покійник був убогий і самотній. Не якась важлива особа.

— Авжеж. Коли скільки, як я, надивишся на всіляких алкоголіків та іншу голоту...

— То що?

— А те, що свою публіку я знаю.

Він, певне, навіть не здогадується, звідки походить цей вислів, подумав Мартін Бек. І вголос запитав:

— А коли б покійник посідав якесь вище становище, ти був би уважніший?

— Авжеж, тоді доводиться все враховувати. Адже й нам добре перепадає.

Він оглянувся по кабінеті.

— Ви тут, може, й не знаєте про те, а в нас роботи по самі вуха. Не будеш бавитися в Шерлока Холмса щоразу, коли тобі трапиться мертвий волоцюга. Ти ще щось хочеш сказати?

— Так. Хочу наголосити, що ти вів цю справу вкрай недбало.

— Що?

Густавсон підвівся. Видно, він аж тепер захопився, що Мартін Бек при своєму становищі міг добре зіпсувати йому кар'єру.

— Стривай,— промурмотів він,— це тільки тому, що я не помітив кривавих плям і не знайшов зброї, якої там не було?

— Ці недогляди ще не найгірше,— відповів Мартін Бек,— хоч їх також не можна вибачити. Але ти, наприклад, подзвонив судовому лікареві й дав їй вказівки, які

грунтувались на упереджених і хибних міркуваннях. Крім того, ти нав'язав поліцаям думку, що це справа проста, мовляв, досить тобі ввійти до кімнати, скинути на неї оком, і все стане зрозумілим. Ти сказав їм, що не треба викликати ніяких експертів, і звелів забрати тіло, навіть не подбавши, щоб були зроблені знімки.

— Господи боже,— сказав Густавсон,— таж старий на-
клав на себе руки.

Мартін Бек обернувся і мовчки глянув на нього.

— Ці... ці докори — офіційна догана?

— Так, сувора догана. До побачення.

— Стривай, нащо ж так відразу, я можу все виправити...

Мартін Бек похитав головою. Густавсон рушив до виходу. Він був занепокоєний, та не встигли зачинитись за ним двері, як Мартін Бек почув його слова:

— Старий чорт.

Звичайно, Альдорові Густавсону не місце в кримінальній поліції і взагалі в поліції. Він нездарний, зарозумілий, високої думки про себе, а сам нічого не тямить у своїй роботі.

Раніше в кримінальну поліцію набирали найкращих працівників. Та й тепер, певне, намагаються дотримуватись тієї самої засади. Якщо таку людину порахували за гідну посади криміналіста два роки тому, то що буде далі?

Гаразд, перший робочий день закінчився. Завтра він піде до тієї замкненої квартири і погляне сам на неї.

А що він робитиме ввечері? Щось попоїсть, потім посидить і погортає книжки, які, на його думку, треба прочитати. Потім лежатиме самітний у ліжку й чекатиме, коли до нього прийде сон.

У своїй власній замкненій кімнаті.

VIII

Ейнар Ренн любив свіже повітря, він і в поліцію пішов тому, що там доводиться багато рухатись і бувати надворі. Та роки й дедалі вище службове становище все більше прив'язували його до письмового столу, а на свіжому повітрі, якщо повітря в Стокгольмі можна назвати свіжим, він бував рідше й рідше. Для нього стало життєвою потребою проводити щорічну відпустку у своїх рідних диких горах на півночі. Стокгольма він, властиво, не любив і вже в сорок п'ять років почав мріяти про те, як піде на пенсію і назавжди повернеться в Ар'еплуг.

Наближалася чергова відпустка, і він побоювався, щоб його не попросили відкласти відпочинок, поки не буде розслідувана справа з пограбуванням банку.

І, щоб якось прискорити розслідування, він у понеділок увечері замість їхати додому у Велінгбю, де на нього чекала дружина, надумав податися в Сулентуну й побалачати з одним свідком.

Він не тільки добровільно викликався відвідати свідка, якого за всіма правилами можна було викликати до себе, але й так радо взявся за це, що Гунвальд Ларсон, не здогадуючись про його егоїстичні міркування, спитав, чи, він, бува, не посварився з Ундою.

— Так, не посварився,— відповів Ренн на свій особливий лад.

Ренн мав відвідати того тридцятидвохрічного робітника-металіста, який уже давав свідчення Гунвальдові Ларсону про те, що він бачив біля банку на Горнсгатан.

Звати його було Стен Шегрен, він жив самотою у типовому будиночку на Сонгарвеен. Він саме поливав кущ троянд у квітнику біля будиночка, коли Ренн вийшов з машини. Відставивши лійку, він кинувся до хвіртки, відчинив її, витер руку об штани, перше ніж подати її, тоді рушив попереду на ганок і притримав двері, щоб Ренн зайшов.

Будиночок був маленький, унизу — кухня, передпокій і всього лише одна кімната. Двері до неї були прочинені, і Ренн побачив там самі голі стіни. Господар перехопив його погляд.

— Я недавно розлучився з дружиною,— пояснив він.— Вона забрала частину меблів, тому тут не вельми затишно. Ходімо краще нагору.

Нагорі була досить велика кімната з каміном, перед яким стояв низенький білий столик і кілька різних крісел. Ренн сів, а господар стоячи спитав:

— Щось вип'єте? Я можу заварити кави, а ще в холодильнику, мабуть, є трохи пива.

— Дякую,— відповів Ренн,— я питиму те, що й ви.

— Тоді я принесу пиво,— сказав господар.

Він побіг сходами вниз і задзеленчав посудом у кухні.

Ренн озирнувся по кімнаті. Меблів виявилось небагато, зате була стереофонічна система й чимало книжок. У кошику біля каміна лежало повно газет і журналів: «Дагенс Нюгетер», «Ві», «Ню даг», «Металарбетарен».

Стен Шегрен повернувся зі склянками та двома баночками пива й поставив їх на білий столик. Він був худий жилавий чоловік із світлим, рудавим, густим волоссям, як

відзначив Ренн, нормальної довжини. Обличчя в ластовинні, весела, відверта усмішка. Він відчинив баночки, налив пива в склянки, сів напроти Ренна, підняв свою склянку за його здоров'я й випив. Ренн ковтнув пива і сказав:

— Я хотів би почути, що ви бачили в п'ятницю на Горнсгатан. Найкраще не відкладати, поки згадка про це не надто потьмяніла.

«Здається, вийшло гладенько»,— вдоволено подумав він. Господар кивнув головою і відставив склянку.

— Якби ж я був знав, що це пограбування і вбивство, то я докладніше приглянувся б і до тієї дівчини, й до хлопців у машині.

— У кожному разі, ви поки що наш найкращий свідок,— заохотив його Ренн.— Отже, ви йшли повз банк. А в який бік?

— Я йшов від Слюссена в бік Рінгсвеен. А та дівчина вискочила з-за моєї спини, турнула мене з поспіху й побігла далі.

— Ви могли б її описати?

— Боюся, що не дуже. Я бачив її тільки зі спини й на коротку мить збоку, як вона сідала в машину. Десь сантиметрів на десять нижча за мене. Мій зріст метр сімдесят вісім. Вік її важко визначити точно, але мені здається, що їй не менше як двадцять п'ять і не більше як тридцять п'ять, десь близько тридцяти років. Вбрана вона була в джинси, такі собі звичайні, сині, і в блакитну блузку чи сорочку навипуск. На взуття я не звернув уваги, але на голові в неї був капелюх, також із джинсової матерії, з широкими крисами. Коси в неї були русяві, рівні й до міри довгі, не такі, як тепер носять багато дівчат. Словом, середньої довжини. На плечі висіла сумка, зелена, американського військового фасону.

Господар витяг з нагрудної кишені спортивної сорочки пачку сигарет, простяг її Реннові, але той похитав головою і спитав:

— Ви не помітили, вона щось несла в руках?

Господар підвівся, узяв з каміна сірники й прикурив сигарету.

— Ні, я не певен. Але, може, й несла щось.

— А сама вона яка: худа чи гладка?

— Я сказав би, до міри. В кожному разі, не дуже худа, але й не гладка. Загалом нормальна.

— Отже, обличчя її ви не бачили?

— Бачив тільки на мить, коли вона сідала в машину. Але ж його трохи затуляв капелюх, а трохи великі темні окуляри.

— Ви б її впізнали, якби знов побачили?

— Мабуть, з обличчя ні. І, мабуть, не впізнав би, коли б побачив в іншому одязі, наприклад, у сукні.

Ренн задумливо ковтнув пива, потім спитав:

— Ви цілком певні, що то була жінка?

Господар вражено глянув на нього, насупився й нерішуче сказав:

— Ну, я вважав, що то жінка. Але тепер... тепер уже не певен. Просто з першого погляду я сприйняв її як дівчину, адже, як правило, завжди відчуваєш, чи перед тобою дівчина, чи хлопець, хоч би й на вигляд вони були однакові. Я вже не можу заприсягтися вам, що то дівчина, наприклад, я не помітив, які в неї були груди.

Він замовк, глянув на Ренна крізь тютюновий дим, тоді повів далі, ніби роздумуючи:

— Так, ваша правда. Чому неодмінно дівчина, міг бути й хлопець. Та й легше повірити в таке, я ще ніколи не чув, щоб дівчата грабували банк і вбивали людей.

— Отже, ви вважаєте, що то міг бути й хлопець? — спитав Ренн.

— Так, після того, як ви звернули мою увагу на це. Авжеж, то мав бути хлопець.

— Ну, а решта двоє? Ви можете їх описати? І машину?

Шегрен востаннє затягнувся сигаретою і кинув її в камін, де вже було чимало недокурків і обпалених сірників.

— Машина була «рено-шістнадцять», це я добре роздивився,— сказав він.— Світло-сіра чи бежева, не знаю, як називається колір, одне слово, майже біла. Цілого номера я не запам'ятав, але пригадую літеру «А» й дві трійки. Може, їх було й три, принаймні не менше, як дві, вони стояли поряд, десь посередині.

— Ви певні, що саме «А»? — спитав Ренн.— Може, «АА», або, наприклад, «АБ»?

— Ні, тільки «А», я добре пам'ятаю. В мене чудова зорова пам'ять.

— Це дуже добре,— сказав Ренн.— Якби в нас були всі такі очевидці.

— Атож. I am a samoga. Ви читали? Ішервуда.

— Ні,— відповів Ренн.

Він не сказав, що бачив фільм із такою назвою. Пішов у кіно тільки задля своєї улюбленої акторки Джулії Гарріс, але нічого не знав про Ішервуда й про те, що фільм знятий за романом.

— Але фільм ви, звичайно, бачили? — повів далі господар.— Так завжди буває з добрими книжками, коли їх

екранізують. Люди подивляться фільм і вже не хочуть братися до книжки. Та цей фільм класний, тільки назва безглузда: «Шалені ночі в Берліні». Правда?

— Авжеж.— Ренн був певен, що фільм називався «Я — фотоапарат».— Безглузда назва.

Почало смеркати. Шегрен підвівся і ввімкнув торшер за тим кріслом, де сидів Ренн. Коли він знов сів, Ренн сказав:

— Ну, то підемо далі. Ви мали описати чоловіків у машині.

— Так. А втім, у машині сидів тільки один, коли я їх помітив.

— А другий?

— Другий стояв на тротуарі й тримав наготові прочинені задні дверці. Великий, вищий за мене, й кремезний. Не гладкий, але міцної будови і на вигляд дужий. Десь мого віку, тобто між тридцятьма й тридцятьма п'ятьма роками, кучерявий, як той актор, Гарпо Маркс, тільки темніший, волосся попелясте. Штани чорні, вгорі тісні, а внизу ширші, сорочка з якоїсь темної блискучої матерії, на грудях розстебнута, і на шиї, здається мені, ланцюжок з якоюсь срібною цяцькою. Пика засмагла чи, може, взагалі червона. Коли та дівка, якщо то дівка, надбігла, він розчахнув дверці, щоб вона могла вскочити, тоді захряснув їх, сам сів спереду, і машина швидко рвонула з місця.

— У який бік? — спитав Ренн.

— Вона розвернулася на вулиці й помчала на Маріїнську площу.

— Ага,— сказав Ренн.— А той другий?

— Другий сидів за кермом, тому я його добре не розглядив. Але він був молодший, мав десь років двадцять п'ять, хіба, може, трохи більше. І дуже худий та блідий. Біла теніска, а руки тоненькі, мов сірники. Волосся чорне, досить довге й на вигляд брудне. Якесь масне, злипле. Він також був у темних окулярах, і тепер я згадав, що на лівому зап'ястку в нього виднів широкий чорний ремінець годинника.

Шегрен відкинувся на спинку крісла зі склянкою в руках.

— Оце, здається, й усе, що я пам'ятаю,— сказав він.— А може, щось забув?

— Не знаю,— відповів Ренн.— Коли ще щось згадаєте, то повідомте нас. Ви найближчим часом будете вдома?

— На жаль, так,— сказав Шегрен.— Взагалі-то, в мене тепер відпустка, але нема грошей, щоб кудись поїхати. Буду толопкатися вдома.

Ренн допив своє пиво й підвівся.

— От і добре,— сказав він.— Може, нам ще потрібна буде ваша допомога.

Шегрен також підвівся, і вони спустилися вниз.

— Що, мені знов доведеться розповідати? — спитав він.— Чи не краще було б записати все на магнітофоні?

Він відчинив двері, і Ренн вийшов на ганок.

— Ні, думаю, що ви швидше можете знадобитись нам, щоб упізнати тих типів, коли ми їх спіймаємо. Або ми запросимо вас проглянути деякі фотографії.

Вони потиснули один одному руку, і Ренн додав:

— Одне слово, побачимо. Може, й не доведеться більше турбувати вас. Дякую за пиво.

— Ну що ви. Коли треба, я радо допоможу вам.

Поки Ренн ішов до машини, Стен Шегрен стояв на ганку й привітно махав йому рукою.

ІХ

Коли не рахувати службових собак, то професійні борці зі злочинністю рідко бувають не такі, як усі люди. І навіть під час важливих і відповідальних завдань часто буває, що вони виявляють звичайні людські почуття. Наприклад, хвилюються й переживають, коли збираються переглядати найважливіші матеріали слідства.

Члени спецгрупи для боротьби з банковими грабіжниками не були винятком. І вони, і високі гості, яких ніхто не кликав, сиділи затамувавши подих. Світло в приміщенні було пригашене, і всі дивилися на чотирикутний екран, на якому ось-ось мали з'явитися кадри пограбування банку на Горнсгатан. Зараз вони на власні очі побачать збройний напад на банк, убивство й ту особу, яку невсипуска й вельми винахідлива вечірня преса встигла охрестити «смертельною секс-бомбою» і «русявою красунею в темних окулярах та з пістолетом». Такі епітети свідчили, що репортери, не маючи власної фантазії, черпали натхнення в інших авторів, які, своєю чергою, прикрашують те, про що пишуть, одне слово, бездумно граються словами.

Попередня «секс-бомба», ув'язнена за пограбування банку, була плоскостопа сорокап'ятирічна особа в прищах, яка, за вірогідними даними, мала вісімдесят сім кілограмів ваги і подвійне підборіддя. Але навіть після того, як вона на суді впустила на підлогу свої вставні зуби, преса й далі змальовувала її вигляд у ліричних тонах, і в довірливого читача назавжди склалося враження, що на лаву підсуд-

них сіла красуня з осяйними очима, чи то стюардеса американської компанії, чи претендентка на звання «Міс Універсум».

Так уже повелося, що на сторінках вечірніх газет жінок, причетні до великих злочинів, неодмінно мали вигляд кінозірок.

Кадри з пограбуванням проглянули б уже давно, але, як завжди, заїла касета, і працівникам лабораторії довелося добре поморочитись, щоб не зіпсувати плівки. Кінець кінцем технікам пощастило витягти плівку і проявити її, не подряпавши перфорації.

Колір позитива свідчив, що витримку було взято добру, і взагалі, на думку техніків, плівка вийшла дуже вдала.

— Цікаво, що нам покажуть. Якби щось про Каченятко,— сказав Гунвальд Ларсон.

— Про Рожеву Пантеру цікавіше,— озвався Кольберг.

— Дехто волів би «З'їзд у Нюрнберзі»,— докинув Гунвальд Ларсон.

Вони сиділи спереду й розмовляли голосно, але позад них панувала глибока тиша. Високі особи на чолі з начальником поліцейного управління і членом колегії Мальмом мовчали, і Кольберг намагався уявити собі, про що вони думають.

Певне, зважують, як би прищикнути хвоста надто непокірним підлеглим. А може, вертаються думками до того часу, коли ще скрізь був лад і делегати шведської поліції безстрашно голосували за обрання Гейдріха президентом Інтерполу. Згадують про те, наскільки кращі були справи хоча б рік тому, коли ще ніхто не зважувався сумніватись, що доцільно знов доручити підготовку поліції реакціонерам із збройних сил.

Тільки Бульдозер Ульсон, слухаючи їх, хихотів.

Кольберг і Гунвальд Ларсон раніше не вельми полюблили один одного. Але останніми роками вони багато чого пережили разом, і стосунки їхні змінилися. Не те щоб вони стали друзями чи котромусь із них спадало на думку спілкуватися поза службою, проте все частіше виходило так, що й думки, і настрої у них були однакові. А тут, у спецгрупі, вони тим більше відчували себе спільниками.

Технічні приготування скінчилися.

Зала тремтіла від стримуваного напруження.

— Ну, зараз побачимо,— захоплено мовив Бульдозер Ульсон.— Коли кадри й справді такі вдалі, як нас запевняють, ми сьогодні ж таки ввечері покажемо їх у «Новинах дня» по телебаченню і відразу накриємо всю зграю.

— Побачити стрункі ніжки теж непогано,— взявся до свого Гунвальд Ларсон.

— Або шведський стриптиз,— докинув Кольберг.— Уяви собі, я ще зроду не бачив порнографічного фільму. Дівчина Луїза, сімнадцять років, роздягається абошо.

— Цитьте ви нарешті!— гримнув на них начальник управління.

Пішли кадри. Чіткість чудова, жоден із присутніх ніколи ще не бачив таких. Здебільшого під час переглядів на екрані миготіли якісь невиразні плями— чи то галушки, чи розбиті яйця. Але цього разу зображення були на диво чіткі.

Кінокамера була прилаштована так хитро, що захоплювала касу, і завдяки високочутливій плівці було добре видно особу, яка стояла перед прилавком.

Спершу, звичайно, там ніхто не стояв. Але через півхвилини в кадр увійшов чоловік, зупинився, поглянув праворуч, тоді ліворуч. І нарешті звернувся просто в об'єктив, наче для того, щоб його зняли ще й анфас.

Навіть його одяг було чітко видно: замшева куртка, стильна сорочка з виложистим коміром.

Вольове суворе обличчя, зачесаний назад русявий чуб і невдоволений погляд з-під кушуватих світлих брів. Чоловік звів велику волохату руку, висмикнув з ніздрі волосину й почав її уважно роздивлятися.

Усі відразу впізнали, хто це.

Гунвальд Ларсон.

Спалахнуло світло.

Спецгрупа сиділа мовчки.

Нарешті озвався начальник управління:

— Про це нікому жодного слова.

Звичайно, аякже. Ніхто не повинен проговоритися.

Мальм і собі крикнув пронизливим голосом:

— Нікому жодного слова! Ви відповідаєте за це.

Кольберг зареготав.

— Як так могло вийти? — спитав Бульдозер Ульсон. Видно було, що навіть він трохи спантеличений.

— Та...— затнувся кіномехаїк,— з технічного боку неважко пояснити це. Заїло спуск, і камера почала працювати пізніше, ніж було потрібно. Що вдієш, делікатна штука.

— Якщо бодай слово проникне в пресу,— знов загримів начальник управління,— то...

— ...міністерству доведеться знов замовляти новий шнур до телефону,— докінчив Гунвальд Ларсон.

— Як же ж вона гарно замаскувалася! — захоплено мовив Кольберг.

Начальник управління кинувся до дверей. Мальм подріботів за ним.

Кольберг закашлявся від сміху.

— Ну що ти скажеш,— забідкався Бульдозер Ульсон.

— По-моєму, фільм дуже добрий,— скромно мовив Гунвальд Ларсон.

Х

Кольберг відкашлявся й пильно глянув на того, хто тимчасово став його начальником.

Бульдозер Ульсон був рушійною силою спецгрупи. Він просто любив банкові пограбування і останніми роками, коли ці пограбування почастишали, аж розцвів. Він був генератором ідей і енергії, міг працювати цілими тижнями по вісімнадцять годин, не нарікаючи, не занепадаючи духом і не виявляючи бодай сліду втоми. Іноді його вкрай запрацьовані підлеглі міркували, чи, бува, не сам він директор славетного акціонерного товариства «Шведські злочини».

Бульдозер Ульсон, видно, вважав працю поліції найприємнішою і найцікавішою з усіх.

Напевне, тому, що сам не був поліцаєм.

Бульдозер Ульсон працював у прокуратурі й відповідав за розслідування збройних нападів на банки, яких ставало дедалі більше. Деякі з тих злочинів були викриті, хоч і не до кінця, декого з більш-менш винних ув'язнювали, та напади все частішали, їх ставалося по кілька на тиждень, і всім було ясно, що багато з них якимось пов'язані між собою, хоч ніхто не міг сказати, як саме.

Нападали, звичайно, не тільки на банки. Приватних осіб грабували куди частіше, щогодини хтось ставав жертвою напасників на вулиці, на площі, в крамниці, в метро чи навіть удома на квартирі, де тільки їм щастило, але нападам на банки приділяли найбільше уваги. Важитись на банк було те саме, що підкопуватись під підвалини суспільства.

Система державного управління в кожній царині засвідчувала свою неспроможність, і тільки з великим перебільшенням можна було назвати її здатною на дії. А поліція не отримала б і такої оцінки. За останні два роки в самому Стокгольмі відкладено розгляд двохсот двадцяти тисяч правопорушень через безсилля поліції, а з тяжких злочинів щастило викрити лише десь кожен четвертий — а скільки їх узагалі не дійшло до поліції.

У такому становищі вищі службовці тільки хитали головами і вдавали спантеличених. Віддавна ввійшло в звичку спихати вину один на одного, але тепер уже не було на кого її спихати й не знаходилося жодної путньої позиції. Щоправда, хтось був запропонував заборонити людям пити пиво. Та коли зважили, що шведи в порівнянні з іншими народами п'ють його дуже помірно, то неважко збагнути, якими далекими від дійсності часом бувають міркування вищих службовців, якщо їх взагалі можна назвати міркуваннями.

Та одне не викликало сумніву: поліція великою мірою була винна сама. Після реформи 1965 року, коли всі відділи поліції централізовано й зібрано під одним ковпаком, сразу ж виявилось, що ковпак сидить не на тій голові.

Багатьох дослідників і соціологів давно вже цікавило питання, яких засад дотримується у своїй діяльності центральне поліцейне управління. Звичайно, це питання лишилося без відповіді: керуючись принципом, що ніякі таємниці не повинні виходити за межі установ поліції, її найвищий начальник взагалі не відповідав на жодні питання. Натомість він з великим запалом виголошував промови, які здебільшого були нецікаві навіть з погляду риторики.

Кілька років тому хтось із поліцейних чинів вигадав простий, але не зовсім зрозумілий метод подавати статистику злочинності, так, що, цілком бездоганно формально, вона не віддавала справжнього стану речей. Почалося з того, що у верхах вирішили зробити поліцію монолітнішою і боєдатнішою, краще спорядити її технікою і зокрема зброєю. Щоб отримати на це кошти, довелось перебільшувати небезпеки, на які наражалась поліція. Оскільки ж слова мало кого переконували, лишилась одна рада: підробляти статистику.

Дуже посприяли цьому політичні демонстрації другої половини шістдесятих років. Демонстранти виступали за мир, а їх розганяли силоміць. Вони майже ніколи не мали іншої зброї, крім плакатів і віри в свою слушність, а їх зустрічали сльозоточивим газом, водометами й гумовими кийками. Майже кожна антивоєнна демонстрація закінчувалась заколотом і бійкою. Тих, хто пробував оборонятись, поліція била й ув'язнювала. Потім їх притягали до відповідальності «за напад на представників влади» або «за злісний опір», і незалежно від того, віддавали їх до суду чи ні, всі ці випадки зараховували в статистику. Цей метод діяв бездоганно. Щоразу, коли на демонстрантів нацьковували сотню чи дві поліцаїв, кількість «нападів на охоронців ладу» різко зростала.

Поліцію заохочували тримати всіх у залізному кулаці, і багато службовців за кожної нагоди цим користалися. Адже дуже ймовірно, що коли ти вдариш гумовим кийком п'яницю, він дасть тобі здачі. Проста наука, її кожному легко засвоїти.

Ця тактика дала наслідки. Поліцію озброїли до зубів. На діло, з яким раніше давав собі раду один чоловік, озброєний простим олівцем і дещицею здорового глузду, тепер посилали повний автобус поліцаїв з автоматами і в броньованих жилетах.

Щоправда, кінець кінцем усе обернулось не так, як задумало керівництво. Насильство викликає не тільки неприязнь і ненависть, воно породжує тривогу і страх.

Дійшло до того, що люди справді почали боятися одні одних. Стокгольм став містом з десятками тисяч наляканих мешканців, а налякана людина небезпечна.

З шестисот поліцаїв, що раптом кинули службу, багато, власне, звільнились тому, що їм було страшно. Хоч, як уже мовилося, їх озброїли до зубів, вони не зважувались виходити з патрульних машин.

Звичайно, декотрі з них кинули Стокгольм з іншої причини, наприклад, їм остогидло місто або несила було робити те, що їм наказували.

Одне слово, новий курс зазнав краху. Глибші його причини губилися в темряві. Дехто в тій темряві впізнавав коричневі відтінки.

Можна знайти й інші приклади маніпуляцій зі статистикою, і частина з них свідчить про глибокий цинізм. Рік тому покладено край махінаціям з чеками. Одні виписували чеки, забуваючи, скільки на їхніх рахунках грошей, інші привласнювали чужі бланки, і кількість таких невикритих злочинів кидала тінь на органи влади, спонукаючи їх ужити якихось заходів. Центральне поліцейне управління запропонувало крамницям не брати за товар чеків. Усім було ясно, до чого це призведе: коли людям доведеться носити з собою більші суми грошей, частішають грабунки на вулицях і площах. Так воно й вийшло. Зате махінації з чеками припинились, і поліція змогла похвалитися сумнівним успіхом. А те, що на десятки людей у місті нападали грабіжники, було вже не таким важливим. Навіть краще: з'явився ще один привід вимагати поповнення поліції добре озброєними кадрами.

От тільки питання: звідки взяти ті кадри?

Офіційна статистика за перше півріччя прозвучала, мов тріумфальні фанфари: злочинність спала на два відсотки, хоч усе свідчило про те, що вона зросла, і неабияк. По-

яснення було просте: менше людей у поліції, менше викритих злочинів. Крім того, кожен махінацію з чеком раніше заарештовували до злочинів, а тепер їх не стало.

Коли політичній поліції заборонили підслуховувати телефонні розмови громадян, теоретики з центрального поліцейського управління знов кинулись на допомогу. Залюбувавши рікдаг можливими катастрофами, вони спонукали його прийняти закон, що дозволяв таємне підслуховування телефонних розмов для боротьби з наркотиками. Після цього торгівля наркотиками розцвіла ще буйніше, зате антикомуністи могли спокійно підслуховувати, що їм треба.

Не вельми приємно служити в поліції, думав Ленарт Кольберг.

Що робити, коли твоя організація загниває в тебе перед очима? Коли чуєш, як за стіною шурхотять щури фашизму? А ти ж віддав цій організації все своє свідоме життя.

Що робити?

Сказати все, що думаєш,— вилетиш геть.

Нічого це не дасть.

Повинні бути якісь дійові засоби.

Він не сам. Напевне є більше службовців, що думають так, як він, але хто саме і скільки їх?

Бульдозера Ульсона не мучили такі проблеми.

Він вважав, що життя — весела розвага, і все в ньому зрозуміле.

— Одного я не можу збагнути,— мовив він.

— Справді? — мовив Гунвальд Ларсон.— А чого?

— Куди ділась машина? Адже сигналізація була справна, правда ж?

— Наче так.

— Отже, через п'ять хвилин мости було взято на контроль.

Седермальм — острів, до нього веде шість мостів. А спецгрупа давно вже опрацювала докладні інструкції, як найшвидше заблокувати центральні райони Стокгольма.

— Так,— мовив Гунвальд Ларсон,— я питав у службі охорони громадського порядку. Начебто цього разу механізм не заїло.

— А що за тачка? — спитав Кольберг.

Він ще не ознайомився з подробицями.

— «Рено-шістнадцять», ясно-сірий чи бежевий. У номерному знакові літера «А» і дві трійки. Звичайно, номер фальшивий,— мовив Гунвальд Ларсон.

— Можливо. Але я ще ніколи не чув, щоб дорогою з Маріїнської площі до Слюсеена можна було перефарбувати машину. А якщо вони поміняли її...

— То?..

— Де ділась перша?

Бульдозер Ульсон — невисокий, досить гладкий, рум'яний чоловік років за сорок — швидко ходив по кімнаті й ляскав себе долонею по лобі. Він весь час рухався, не давав спочинку ні ногам, ні голові. Тепер він говорив сам до себе:

— Вони заганяють машину в якийсь гараж поблизу станції метро або автобусної зупинки. Тоді один тікає зі здобиччю, а другий міняє номер і також ушивається. В суботу з'являється механік і перефарбовує кузов. А вчора вранці вже можна було переганяти тачку в інше місце. Але...

— Але що? — спитав Кольберг.

— Мої люди перевіряли кожен «рено», який виїздив із Седермальма до години ночі.

— Отже, машина або вибралася першого ж дня, або ще й досі на острові, — зробив висновок Кольберг.

Гунвальд Ларсон мовчав. Він гидливо вивчав Бульдозерів одяг. Пом'ятий блакитний костюм, рожева, мов поросля, сорочка й широка краватка з великими квітками. Чорні шкарпетки, брунатні гостроносі стебновані черевики, що давно не бачили щітки.

— А про якого це ти механіка згадав?

— Вони самі ніколи не морочаться з машинами, наймають чоловіка, що приганяє її в домовлене місце, а потім забирає. Часто навіть з іншого міста, наприклад, з Мальме чи з Гетеборга. Щодо транспорту вони завжди дуже обережні.

— Вони? Хто? — здивовано спитав Кольберг.

— Звичайно, Мальмстрем і Мурен.

— А хто це такі?

Бульдозер Ульсон вражено глянув на нього, але зразу ж захопився:

— А й справді. Ти ж у нас новий. Мальмстрем і Мурен — два найспритніших грабіжники банків. Уже чотири місяці на волі, і це їхня четверта операція за той час. Вони втекли з Кумли наприкінці лютого.

— Але ж кажуть, що з Кумли неможливо втекти, — мовив Кольберг.

— Мальмстрем і Мурен не тікали. Їх відпустили додому на суботу й неділю. І вони, певна річ, не повернулися. За нашими відомостями, до кінця квітня вони сиділи тихо. Мабуть, відпочивали десь на Канарських островах чи в Гамбії. Узяли двотижневі туристські путівки, і гайда.

— А потім?

— Потім почали споряджуватись. Зброєю і всім іншим. Звичайно вони добувають її в Іспанії або в Італії.

— Але ж у п'ятницю банк пограбувала жінка,— мовив Кольберг.

— Це маскування,— повчально сказав Бульдозер Ульсон.— Русява перука й накладні груди. Можу закластися, що тут без них не обійшлося. Більше ніхто нездатен на таке нахабство. Ставка на несподіваність — спритно! Розумієш, яка цікава справа? Аж жижки тремтять. Це все одно, що...

— ...зіграти з grosмейстером партію в шахи листовно,— втомлено докінчив Гунвальд Ларсон.— До речі, про grosмейстерів: не забудь, що Мальмстрем і Мурен великі й дужі, мов бики. Вага дев'яносто п'ять кілограмів, черевики сорок шостий розмір, а долоні як лопати. В Мурена об'єм грудей сто вісімнадцять, на п'ятнадцять сантиметрів більше, як було в Аніті Екберг у її найкращу пору. Мені важко уявити його в сукні і з накладними грудьми.

— Між іншим, та жінка, здається, була в штанях? — спитав Кольберг.— І невисока?

— Звичайно, вони послали когось іншого,— впевнено відповів Бульдозер Ульсон.— Це один із їхніх способів.

Він підбіг до столу і схопив якийсь папір.

— Скільки тепер у них грошей? — сказав він сам до себе.— П'ятдесят тисяч загребли в Буросі, сорок тисяч у Гюбенгені, двадцять шість у Мерсті й оце знов дев'яносто. Отже, всього двісті з гаком. Скоро підуть.

— Куди? — спитав Кольберг.

— По великий шмат. Удар з великої літери. Все попереднє — підготовка, щоб було чим фінансувати головну операцію. А тепер торохне грім, аж луна піде, довго не доведеться чекати, ось побачите.

Він знов забігав по кімнаті в радісному піднесенні.

— Але де, панове? Де? Зараз, зараз прикинемо. Якби я був Вернером Русом, то який би зробив хід? Звідки напав би на короля? А ви як повели б атаку? І коли?

— Хто, в біса, той Вернер Рус? — спитав Кольберг.

— Буфетник, працює в авіакомпанії,— пояснив Гунвальд Ларсон.

— Насамперед він злочинець! — вигукнув Бульдозер Ульсон.— По-своєму геній. Без нього Мальмстрем і Мурен — просто пішаки. Всю розумову працю виконує він. Без нього багато злодіїв не мали б роботи. А сам він — король злочинного світу! У своїй царині професор...

— Не кричи так,— мовив Гунвальд Ларсон,— ти не в суді на засіданні.

— Ми його схопимо,— сказав Бульдозер Ульсон таким тоном, ніби йому сягнула геніальна думка.— Негайно ж заарештуємо його.

— А завтра випустимо,— сказав Гунвальд Ларсон.

— Нічого. Це буде несподіванка. Може, вона його спантеличить.

— Ти так гадаєш? Цього року його вже ув'язнювали чотири рази.

— Байдуже,— мовив Бульдозер Ульсон і кинувся до дверей.

Власне, його звали Стеном, але цього ім'я ніхто не пам'ятав, крім хіба дружини,— зате вона, мабуть, забула, який він на вигляд.

— Видно, я багато чого не розумію,— поскаржився Кольберг.

— Щодо Руса, то Бульдозер, можливо, й правду каже,— мовив Гунвальд Ларсон.— Спритний чорт, і завжди має алібі. Фантастичне алібі. Коли щось стається, він у Сінгапурі, або в Сан-Франціско, або в Токіо.

— Але звідки Бульдозер знає, що й за цим пограбуванням стоять Мальмстрем і Мурен?

— Мабуть, якесь шосте чуття.— Гунвальд Ларсон здвигнув плечима й додав: — Ти мені скажи інше. Мальмстрем і Мурен — явні гангстери. Їх затримували безліч разів, хоч вони завжди викручувались. Та нарешті таки опинилися в Кумлі. І що ж? Їх відпускають на неділю додому.

— Не можна ж вічно тримати людей замкненими наодинці з телевізором.

— Правда, що не можна,— погодився Гунвальд Ларсон. Вони помовчали.

Обидва думали про те саме. Держава вгатила мільйони грошей у в'язницю Кумла, її устатковано всім можливим і неможливим, щоб навіть фізично ізолювати правопорушників від суспільства. Чужоземні знавці таких закладів казали, що, мабуть, жодна в'язниця в світі так не вбиває в людині всього людського, так не нівелює її особистості, як камери Кумли. Те, що в матрацах не було блощиць, а в їжі черв'яків, не могло замінити цілковиту відсутність людських контактів.

— До речі, те вбивство на Горнsgатан...— почав Кольберг.

— То не вбивство, а швидше нещасний випадок. Вона вистрілила несамохіть. Може, навіть не знала, чи пістолет заряджений.

— Ти певен, що то була дівчина?

— Так.

— А як же тоді з тими балачками про Мальмстрема й Мурена?

— Як — узяли та й послали дівку.

— А відбитки пальців є? Вона ж, здається мені, була без рукавичок.

— Є. На ручці дверей. Але хтось із банкових працівників узявся за ту ручку раніше, ніж ми їх зняли. І все стер.

— Балістичну експертизу вже зроблено?

— Авжеж. Експерти мали і кулю, й гільзу. Вони вважають, що стріляла вона сорок п'ятим калібром. Найімовірніше, «ламою».

— Нічогенький калібр, а надто для дівчини.

— Так. Бульдозер каже, що це також свідчить про ту зграю — Мальмстрема, Мурена й Руса. Вони полюбляють користуватися великим калібром, щоб нагнати страху. Але...

— Але що?

— Мальмстрем і Мурен не стріляють у людей. Принаймні досі ніколи не стріляли. Коли хтось їм заважає, вистрілять у стелю, і все стає на місце.

— То який сенс арештовувати того Руса?

— Хтозна, може, Бульдозер міркує так: коли Рус, як завжди, має бездоганне алібі, коли, наприклад, у п'ятницю він був у Йокогамі, то ми гарантовані, що це він планував пограбування. І навпаки, коли він був у Стокгольмі, то є підстави сумніватись у його причетності до цього злочину.

— А як поводить сам Рус? Не зчиняє бучі?

— Ніколи. Він не заперече, що Мальмстрем і Мурен його давні приятелі, і шкодує, що вони ступили на криву стежку. Останнього разу навіть спитав, чи не міг би він якось допомогти своїм друзякам. Випадково при цьому був Мальм і мало не лопнув з люті.

— А Ульсон?

— Бульдозер тільки зареготав. Мовляв, спритний хід.

— На що ж він розраховує?

— Хіба ти не чув — чекає другого ходу. Вважає, що Рус планує для Мальмстрема й Мурена великий напад, видно, вони хочуть загребти стільки грошей, щоб потім виїхати за кордон і довіку жити на ренту.

— І неодмінно пограбують банк?

— На інші пограбування, крім банкових, Бульдозерові начхати, — сказав Гунвальд Ларсон. — Мабуть, має такий наказ.

— А свідок що?

— Ейнарів?

— Так.

— Нині вранці був тут, переглядав фотографії. Нікого не впізнав.

— А щодо машини він певен?

— Стоїть, як скеля, на своєму.— Гунвальд Ларсон помовчав, ламаючи по черзі пальці до тріску в суглобах, тоді додав: — З тією машиною щось не те.

XI

День заповідався теплий, і Мартін Бек витяг з шафи свій найлегший блакитний костюм. Він купив його місяць тому й одягав тільки один раз. Убираючи штани, він помітив на правій холоші велику шоколадну пляму, яка нагадала йому про те, що він тоді в товаристві двох Кольбергсвих дітей добре налягав на тістечка.

Мартін Бек скинув штани, пішов з ними до кухні, намочив у теплій воді край рушника й потер ним пляму, від чого вона ще більше розпливлася. Проте він терпляче тер її далі й думав, чого ж варте було їхнє подружжя з Інгою, коли йому тільки ось у таких випадках бракувало її. Кінець кінцем холоша стала вся мокра, зате пляма начебто майже зникла. Він вирівняв кант великим та вказівним пальцями й повісив штани на спинку стільця, щоб їх висушило сонце, яке струменіло крізь відчинене вікно.

Була ще тільки восьма, але він уже не спав кілька годин. Увечері він несподівано для себе заснув зарані й проспав спокійно, без жодних снів. Його перший робочий день після довгої перерви, властиво, не був дуже важкий, а однаково він утомився.

Мартін Бек відчинив холодильник, глянув на пакет молока, пачку масла та самітну банку пива й подумав, що ввечері дорогою додому треба буде чогось купити. Пива та йогурту. А може, перестати пити вранці йогурт? Надто він несмачний. Але тоді треба чимось замінити його на сніданок, адже лікар сказав, що йому необхідно набрати хоч ті кілограми, які він утратив, уже вийшовши з лікарні, а якби й кілька поверх них, то було б ще краще.

Задзвонив телефон:

Мартін Бек зачинив холодильник, підійшов до апарата й підняв трубку.

Дзвонила Біргіт, медсестра з будинку для старих.

— Пані Бек погіршало,— сказала вона.— Вранці температура більше як тридцять дев'ять. Я вирішила, що вам треба про це знати.

— Звичайно. А вона тепер не спить?

— П'ять хвилин тому не спала. Але дуже квола.

— Я негайно їду,— сказав Мартін Бек.

— Нам довелось перевести її в таку палату, де зручніше за нею наглядати,— пояснила сестра.— Але ви спершу зайдіть у канцелярію.

Матері Мартіна Бека було вісімдесят два роки, і вже третій рік вона перебувала в клінічному відділі будинку для старих. Хвороба наступала поволі, спершу були тільки легенькі напади запаморочення, що дедалі частішали й важчали. Скінчилося це частковим паралічем, їй відібрало ноги, останній рік вона вже пересувалась лише в інвалідському кріслі, а від кінця квітня зовсім не вставала з ліжка.

Поки Мартін Бек сам одужував, він часто навідувався до матері, хоч йому боляче було дивитись, як вона поволі згасає, як роки й хвороба затуманюють їй розум. Останні кілька разів вона вважала його за свого чоловіка, Мартінового батька, який помер двадцять два роки тому.

Важко було дивитися й на те, яка вона самотня в своїй палаті, цілком відрізана від зовнішнього світу. До того, як почалися напади запаморочення, вона часто їздила у місто, ходила по крамницях і відвідувала тих небагатьох своїх приятелів, які ще були живі. Їздила також до Інги й Рольфа в Багармосен або до онуки Інгрід, яка жила окремо в Стоксунді. Звичайно, в будинку для старих ще й до хвороби їй часом бувало сумно, гнітила самота, але поки вона мала можливість вибиратися звідти й не бачити навколо себе лише хворих і старих, вона трималась бадьоро. Читала весь час газети, дивилась телевізор, слухала радіо й іноді ходила на концерти чи в кіно. Її цікавило все, що відбувалося на світі.

Вимушена ізоляція дуже швидко відбилась на психіці.

Мартін Бек був свідком її отупіння, збайдужіння до життя поза стінами своєї палати і, врешті, цілковитої втрати зв'язку з реальним і теперішнім.

Наче спрацював якийсь захисний механізм: не знаходячи нічого радісного в теперішньому, її свідомість цілком переключилася на минуле.

Ще коли мати сиділа в кріслі й раділа з приходу сина, його поймав жах на думку, як протікають її дні.

О сьомій ранку її вмивали, одягали, садовили в крісло й давали сніданок. Потім вона сиділа в кімнаті сама, ра-

дію вже не слухала, бо почала недочувати, читання було для неї надто великим напруженням, а кволі пальці не мали сили нічого вишивати. О дванадцятій їй приносили обід, а о третій, коли в санітарок кінчався робочий день, вони роздягали її і клали в ліжку. Потім була легка вечеря, та мати не мала апетиту й не все з'їдала. Якось вона сказала йому, що персонал сварить її за це, але, мовляв, нічого страшного, принаймні хтось приходиться і розмовляє з нею.

Мартін Бек знав, що в будинку для старих не вистачає обслуги, а найважче знайти медсестёр і санітарок у клінічне відділення. Знав також, що люди там ласкаві, уважні до старих і роблять усе можливе, хоч платня в них низька, а години праці незручні. Він багато думав про те, як би полегшити матері життя, щоб воно було не таке однамітне й сіре. Може, перевести її в якусь приватну лікарню, де б їй приділяли більше уваги? Але скоро переконався, що їй там навряд чи буде краще, тут її добре доглядають, і єдина полегкість, яку він може дати матері,— частіше відвідувати її. Зважаючи всі можливості поліпшення умов материного життя, він дійшов висновку, що багатьом старим куди гірше.

Тяжко постарітись бідним, самотнім, без засобів існування й можливості давати собі раду. Після довгого трудового життя раптом утратити людську гідність, бути причиненим нидіти в притулку разом із такими самими відштовхнутими, нещасними старими.

. Власне, ті заклади вже не називають притулками для старих. Тепер на них кажуть «будинки пенсіонерів» або навіть «готелі для пенсіонерів», щоб приховати ту істину, що насправді більшість старих опиняються там не з своєї волі, а з присуду так званого суспільства добробуту, якому вони муляють.

Сувора, невблаганна доля чекає тебе на старість. Стаєш спрацьованим коліщатком суспільної машини, яке викидають на сміття.

Мартін Бек бачив, що все ж таки його матері краще, ніж більшості хворих. Вона заощаджувала гроші, щоб на старість нікого не обтяжувати. І хоч інфляція знецінила гроші, однаково на свої заощадження вона мала лікарський догляд, пристойний харч і велику ясну палату, обставлену звичними їй речами. Усе це вона ще могла оплачувати.

Штани швидко висохли на сонці, і плями було майже не видно. Мартін Бек одягнувся й замовив таксі.

Будинок для старих стояв у великому, добре доглянутому парку з високими деревами й тінистими прохолодними стежками між грядками квіток та зеленими моріжками. До хвороби мати любила прогулюватися тут з Мартіном, тримаючи його під руку.

Мартін Бек пішов просто в канцелярію, але там нікого не було. В коридорі він зустрів жінку, що несла тацю з термосами. Він спитав, де знайти сестру Бірґіт, і вона відповіла зі співучим фінським акцентом, що сестра Бірґіт зараз у пацієнтки. Тоді він спитав, куди перевели пані Бек. Жінка кивнула головою на двері в глибині коридора й понесла далі свої термоси.

Мартін Бек обережно відчинив двері. Кімната була менша за ту, в якій мати мешкала досі, і більше скидалася на палату. Усе тут було біле, крім тюльпанів, які він приніс матері два дні тому і які тепер стояли на столику біля вікна.

Мати лежала в ліжку, втупившись у стелю очима, що з кожними відвідинами здавалися йому все більшими. Висхлі пальці м'яли ковдру. Він зупинився коло ліжка, взяв її худу руку, і вона поволі звернула на нього очі.

— Приїхав, у таку далечінь,— ледь чутно прошепотіла вона.

— Не втомлюйте себе розмовою, мамо,— відповів Мартін Бек, сідаючи на стілець коло неї.

На її маленькому втомленому обличчі гарячково блищали очі.

— Як ви себе почуваєте? — спитав він.

Вона довго мовчки дивилась на нього, кілька разів кліпнувши очима, так повільно, наче повіки в неї страшенно обважніли.

— Мені холодно,— нарешті прошепотіла вона.

Мартін Бек оглянувся по кімнаті. На стільчику в ногах ліжка лежала ще одна ковдра, і він накрив нею матір.

— Дякую, любий,— мовила вона.

Він знов сів біля неї. Не знаючи, що йому казати, він лише тримав її вузьку холодну руку в своїй долоні.

У горлі в неї щось ледь похрипувало. Та потім віддих став спокійніший, і вона заплющила очі.

Він і далі непорушно сидів біля неї. Навколо було тихо, тільки дрозд співав за вікном.

Нарешті він обережно випустив материну руку й підвівся. Тоді погладив її суху гарячу щоку.

Коли він ступив до дверей, усе ще не зводячи з матері погляду, вона розплющила очі й подивилась на нього.

— Надягни синю шапочку, надворі холодно,— сказала вона і знов заплющила очі.

Він ще трохи постояв, тоді нахилився, поцілував її в холодне чоло і вийшов.

XII

Кеннет Квастму, один із поліцаїв, що виважували двері у квартирі Сверда, й сьогодні пішов до суду складати свідчення. Мартін Бек ще застав його в коридорі, і той, перш ніж піти в залу, встиг відповісти на два важливих запитання.

Вийшовши з будинку суду, Мартін Бек подався на квартиру Сверда. Йти було недалеко, всього два квартали. Дорогою він поминув два великі будівельні майданчики. Біля південного крила поліцейного управління проклали нову лінію метро, а далі на цій вулиці зносили пагорок і копали яму на підвалини нового будинку поліції, куди мав перебраться і Мартін Бек. Тут висаджували в повітря камені, бурили, і Мартін Бек був радий, що його кабінет міститься на Вестерберзі. Гудіння машин на Седертельевеген здавалося легеньким шурхотом у порівнянні з гуркотінням пневматичних свердел, екскаваторів і вантажних машин.

Двері до квартири на третьому поверсі були вже полагоджені й запечатані. Мартін Бек зламав печатку й зайшов досередини.

Вікно на вулицю було зачинене, і він зразу відчув слабкий трупний дух, що пристав до стін і вбогих меблів.

Він підійшов до вікна й почав пильно вивчати його. Воно було давньої конструкції, відчинялось назовні, а замикалося рухомими, насадженими на металевий прут, що йшов уздовж однієї половинки вікна, круглими гачками, які зачіплялися за шпеники на підвіконні. Гачки виявились цілими вгорі й унизу, але нижнього шпеника не було. Фарба облупилась, рама й підвіконня внизу потріскалися, мабуть, крізь щілини дув вітер і проходила волога.

Мартін Бек спустив стару виляялу синю завісу. Потім відступив до дверей і звідти подивився на кімнату. Якщо вірити Квастму, то такий вигляд мала ця кімната, коли до неї зайшли патрульні. Він знов повернувся до вікна, легенько смикнув за шнурок, і завіса, зашурхотівши, згорнулася. Після цього він відчинив вікно й виглянув надвір.

Праворуч був той будівельний майданчик, на якому стояв такий гуркіт, а за ним, крім інших, виднілися вікна

кримінального відділу управління поліції, що виходили на Кунгсгольмсгатан. Ліворуч він побачив частину Бергсгатан аж до пожежної станції і коротенький провулок, що сполучав її з Гантверкаргатан. Мартін Бек вирішив пройти тим провулком, коли закінчить оглядати помешкання. Він не міг пригадати, як зветься провулок і чи він коли вже ходив ним.

Навпроти вікна простягався Крунуберзький парк, насаджений, як і багато інших стокгольмських парків, на природній височині. Коли Мартін Бек працював у Крістінеберзькому районі міста, він часто ходив через цей парк від кам'яних сходів на розі Пульгемсгатан до старого єврейського кладовища з протилежного боку. Часом він спинявся на самій горі, сідав на лавку під липами й викурював сигарету.

Йому захотілось курити, і він сягнув до кишені, хоч знав, що там немає сигарет. Він покірно зітхнув і подумав, що можна приглушити це бажання жувальною гумкою або м'ятними цукерками. А може, жувати зубочистку, як Монсон у Мальме?

Він зайшов до кухні. Вікно там ще дужче потріскалося, ніж у кімнаті, але щілини були позатикувані ватою і позаліплювані стяжками паперу.

Усе в цій квартирі було занедбане — шпалери, вікна, двері й нечисленні меблі. Мартін Бек з тяжким серцем оглядав це тісне житло. Він перевіряв усі шухляди й шафу. В них було небагато речей, тільки найнеобхідніше.

Він вийшов у тісний коридор і відчинив двері в туалет. Ні ванни, ні душу в квартирі не було.

Потім він оглянув двері й побачив, що всі перераховані в протоколі замки й засуви справді існували. І справді були замкнені, коли їх нарешті зламали, або, мовою поліційних документів, усунули.

Диво, та й годі. Двері, обоє вікон були замкнені. Квастму казав, що у квартирі не було ніякої зброї, коли вони з Крістіансоном зайшли туди. Крім того, квартира весь час була під наглядом, отже, ніхто не міг сюди зайти і щось забрати.

Мартін Бек ще раз оглянув кімнату від дверей. Навпроти стояло ліжко, а біля нього — полиця. Зверху на полиці — лампа з жовтим гофрованим абажуром, стара попільничка із зеленого скла й велика коробка сірників, а всередині — кілька порваних журналів і три книжки. Біля стіни праворуч — стілець, оббитий матерією в зелену й білу смужку, весь у плямах, ліворуч — пофарбований у брунатний колір стіл і такий самий ослін. На підлозі — електрокамін,

від якого до розетки тягся чорний шнур. Камін вимкнений. Був тут іще килимок, але його відвезено в лабораторію. Серед інших плям на ньому помічено три криваві, і група крові була та сама, що в Сверда.

У вбудованій у стіну шафі валялися брудна фланелева сорочка непевного кольору, три брудних шкарпетки, на вішалці висів майже новий поплиновий плащ, а просто на гачках — плетений джемпер, сіра спідня сорочка з довгими рукавами й сірі фланелеві штани. Кишені штанів були порожні.

І це все.

Лікар-експерт беззастережно відкидала версію, що Сверд був поранений десь-інде, потім зайшов до квартири, замкнув двері на всі замки, ліг і помер. І хоч Мартін Бек не був фахівцем у медицині, досвід підказував йому, що вона не помилялася.

Як же все-таки це сталося?

Як Сверда застрілено, коли в квартирі, крім нього, нікого не було, а сам він не міг застрілитись?

Коли Мартін Бек тільки почав ознайомлюватися з цією справою, він вважав, що ця містифікація — наслідок чієїсь несумлінної роботи, але тепер почав схилитись до думки, що в кімнаті справді не було ніякої зброї і що Сверд сам замкнув двері й вікна. Як же тоді пояснити його смерть?

Він знов пройшовся по квартирі, ще уважніше до всього придивляючись, але не помітив нічого, що могло б йому пояснити цю загадку. Нарешті він вирішив піти й побалакати з іншими мешканцями будинку.

Згайвши ще три чверті години, він вийшов на вулицю ні з чим. Колишній працівник складу, шістдесятидвохрічний Карл Сверд, видно, був дуже відлюдкуватий. Більшість мешканців навіть не знали про його існування, хоч оселився він тут три місяці тому. До нього ніхто не приходив, і сам він ні з ким із сусідів ніколи не розмовляв. Ніхто ніколи не бачив його п'яним, і в його квартирі завжди було тихо.

Мартін Бек вийшов з будинку й зупинився. Навпроти на пагорку був парк, зелений і прохолодний. Може, піти посидіти під липами? Але він згадав, що хотів оглянути провулок.

Улуф-Єдінгсгатан.

Колись давно він десь читав, що у вісімнадцятому сторіччі в Кунгсгольмській школі був учитель на прізвище Улуф Єдінг. Чи не в тій школі, що й тепер є на Гантверкаргатан?

Сходячи вниз у напрямку Пульмсгатан, він помітив тю-

тюнову крамничку, зайшов у неї і купив пачку сигарет з фільтром.

Уже йдучи в бік Кунгсгольмсгатан, він витяг сигарету й закурив. Огидний смак. Він думав про Карла Едвіна Сверда й počував себе розгубленим і нещасним.

XIII

У вівторок, коли на аеродромі Арланда сів літак із Амстердама, в залі для прибулих на Вернера Руса чекали два агенти в цивільному. Їм дано інструкцію діяти тактовно, не привертаючи до себе нічиєї уваги, і, коли нарешті на полі аеродрому з'явився буфетник у товаристві стюардеси, вони відступили від дверей у глиб зали.

Вернер Рус відразу помітив їх і чи впізнав, чи просто відчув у них поліцаїв, але відразу зметував, що вони з'явилися по його душу. Він зупинився, сказав кілька слів стюардесі, вона кивнула головою, попрощалася і зникла за скляними дверима.

А Вернер Рус твердим кроком попростував до агентів.

Він був високий, широкоплечий і засмаглий, вбраний у синю уніформу. В одній руці він тримав кашкет, а в другій — чорну шкіряну сумку з широким пояском. Русявий чуб, довгі бакени, на лоб спадає розпушене пасмо, густі кущуваті брови насуплені. Він випнув уперед підборіддя й подивився на них холодними блакитними очима.

— Чого це мене вшановано такою парадною зустріччю? — спитав він.

— Прокурор Ульсон хоче трохи побалакати з вами, тож будьте ласкаві піти з нами на Кунгсгольмсгатан, — сказав один з агентів.

— Він що, збожеволів? — обурився Рус. — Я був у нього два тижні тому і більше, як тоді, сьогодні не знаю.

— Ну, ну, — мовив старший з агентів, — ви самі це йому скажете, а ми тільки маємо виконати наказ.

Рус сердито повів плечима й рушив до виходу. Коли вони підійшли до машини, він сказав:

— Але спершу повезіть мене додому в Мерсту, щоб я переодягся. Адресу ви знаєте.

Він невдоволено гепнувся на задне сидіння й схрестив на грудях руки. Молодший з агентів, що вів машину, обурився, мовляв, він не таксист, але колега спинив його і пояснив, куди їхати.

Вони пішли з Русом до його квартири й почекали в пе-

редпокої, поки він поміняв уніформу на світло-сірі штани, спортивну сорочку й замшеву куртку.

Потім вони відвезли його в управління поліції на Кунгсгольмсгатан і провели до кабінету, де на нього чекав Бульдозер Ульсон.

Коли двері відчинилися, Бульдозер схопився з місця, помахом руки відпустив агентів і підсунув Вернерові Русу стілець. Тоді сів сам до письмового столу й радісно вигукнув:

— Хто б подумав, пане Рус, що ми так скоро знов побачимось!

— Хто, як не ви,— відповів Рус.— У кожному разі, не я. Мені хотілося б знати, навіщо я вам цього разу здався?

— Годі вам, чого так офіційно, пане Рус. Даймо, що я хочу розпитати вас про дещо. А там побачимо.

— Я вважаю, що вашим підлеглим не конче було брати мене з роботи. А що коли мені знов треба йти в рейс? Я зовсім не маю бажання втрачати місце через те, що вам заманулося потеревенити зі мною.

— Та що ви, що ви! Я добре знаю, що у вас буде дві доби вільні, правда? Отже, ми маємо досить часу, нічого страшного не сталося,— лагідно мовив Бульдозер.

— Ви не маєте права тримати мене тут більше, як шість годин,— сказав Вернер Рус і поглянув на годинника.

— Дванадцять годин, пане Рус. Можна й більше, якщо треба.

— У такому разі не могли б ви, пане прокуроре, сказати, в чому мене підозрюють? — зухвало спитав Вернер Рус.

Бульдозер простяг йому дешеві сигарети, але Рус зневажливо похитав головою і витяг з кишені пачку «Бенсон енд Генджез». Прикуривши від позолоченої запальнички «Дангіл», він почекав, поки Бульдозер Ульсон черкнув сірником і запалив свою сигарету з фільтром.

— А хіба я сказав, що підозрюю вас у чомусь? — мовив Бульдозер, підсовуючи Русові попільничку.— Просто нам треба побалакати про пограбування у п'ятницю.

— Яке пограбування? — не зрозумів Вернер Рус.

— Пограбування банку на Горнсгатан. Вдалий наскок, дев'яносто тисяч, нічогенькі гроші, тільки не пощастило клієнтові того банку, якого при цьому вбили,— сухо сказав Бульдозер Ульсон.

Вернер Рус вражено витріщив на нього очі й похитав головою.

— Щось ви не туди гнете,— сказав він.— Кажете, в п'ятницю?

— Саме так,— відповів Бульдозер.— Ви, звичайно, того

дня були у від'їзді. Чи, пак, у рейсі. І куди ж ми залетіли в п'ятницю?

Бульдозер Ульсон відкинувся на спинку стільця, самовдоволено дивлячись на Руса.

— Куди ви залетіли, не знаю, а я в п'ятницю був у Лісабоні. Можете перевірити в авіакомпанії. За розкладом посадка в Лісабоні о чотирнадцятій сорок, а ми на десять хвилин запізнилися. В суботу вранці о дев'ятій десять вилетіли і сіли в Арланді о п'ятнадцятій тридцять. Я обідав і ночував у готелі «Тіволі», що також можна перевірити.

Вернер Рус теж відкинувся на спинку стільця і переможно глянув на Бульдозера, який аж саяв з радощів.

— Чудово,— сказав він.— Прекрасне алібі, пане Рус.— Він рвучко подався вперед, зім'яв сигарету в попільничці й повів далі:— Але панове Мальмстрем і Мурен не були в Лісабоні, правда?

— Якого біса їм робити в Лісабоні? Зрештою, не моя справа стежити за Мальмстремом і Муреном.

— Не ваша, пане Рус?

— Не моя, я вже не раз казав вам. А щодо того випадку в п'ятницю, то я останніми днями не читав шведських газет, отже, не знаю ні про які грабунки.

— Тоді дозвольте поінформувати вас, що пограбування вчинила перед самим закриттям банку перевдягнена жінкою особа, забрала дев'яносто тисяч асигнаціями, застрілила клієнта того банку, а потім утекла в машині марки «рено». Гадаю, ви розумієте, що вбивство — це вже інша стаття, пане Рус?

— Я не розумію іншого: який це має стосунок до мене? — роздратовано спитав Рус.

— Коли ви востаннє зустрічалися зі своїми приятелями Мальмстремом і Муреном? — спитав Бульдозер.

— Я сказав вам про це минулого разу. Відтоді я їх не зустрічав.

— І ви не знаєте, де вони?

— Ні, я знаю тільки те, що ви мені про них сказали. Я їх не бачив відтоді, як вони потрапили в Кумлу.

Бульдозер пильно глянув на свого співрозмовника. Потім щось записав у блокноті на столі, згорнув його й підвівся.

— Що ж,— байдужим голосом сказав він,— це неважко перевірити.

Він подався до вікна й спустив жалюзі, щоб захиститись від післяобіднього сонця, що заливало кімнату.

Вернер Рус почекав, поки він знов сяде за стіл, тоді сказав:

— Одне в мене не викликає сумніву: Мальмстрем і Мурен непричетні до цього пограбування. Вони не такі дурні, щоб стріляти в людей.

— Так, можна погодитися з тим, що Мальмстрем і Мурен не стрілятимуть у людину, але це не виключає їхньої причетності до злочину. Наприклад, вони сиділи в машині й чекали. Що ви на це скажете?

Рус здвигнув плечима, дивлячись униз так, що підборіддя його сховалося в комір.

— Цілком можливо, що в них був спільник або спільниця,— захоплено пояснив свою думку Бульдозер.— Такий варіант також треба враховувати. Коли я не помиляюся, в останній крадіжці, на якій вони попалися, з ними була Мальмстромова приятелька.— Він лягнув пальцями й додав: — Ага, Гунілла Бергстрем. І схопила за це півтора року, тож ми знаємо, де вона.

Рус зиркнув на нього з-під лоба.

— Авжеж, вона ще не втекла,— патетично вигукнув Бульдозер.— Але, крім неї, на світі є й інші дівчата, а ті панове, видно, не проти жіночої допомоги. Чи як ви гадаєте, пане Рус?

Вернер Рус знову здвигнув плечима й підвів голову.

— А нащо мені гадати? — мовив він.— Все це мене не стосується.

— Звичайно, ні,— погодився Бульдозер.

Він задумливо подивився на свого співрозмовника. Потім нахилився вперед, поклав руки на стіл і повів далі:

— Отже, ви запевняєте, що за останні півроку не зустрічалися з Мальмстромом та Муреном і нічого про них не чули?

— Так, запевняю,— відповів Вернер Рус.— І ще раз кажу, що не відповідаю за них. Ми знайомі ще зі школи, цього я ніколи не заперечував. Того, що ми зустрічалися потім, я також ніколи не приховував. Але це не означає, що ми нерозлучні друзі і вони втаємничують мене в свої наміри. Я дужче, ніж будь-хто, шкодую, що вони ступили на слизьку стежку. До теперішніх їхніх злочинів я аж ніяк не причетний, але, як я вже казав, з радістю допоміг би їм знов стати на праведний шлях. Але я з ними хтозна-відколи не бачився.

— Гадаю, пане Рус, ви добре розумієте, що ці ваші слова можуть кинути на вас тінь підозри, коли виявиться, що ви все-таки спілкувалися з ними.

— Ні, не розумію.

Бульдозер приязно всміхнувся йому.

— Та невже? — Він лягнув долонями по столу й підвів-

ся.— Вибачте, але мені треба владнати одну справу. Доведеться урвати на кілька хвилин нашу розмову.

Бульдозер швидко рушив до дверей, та на порозі раптом обернувся й пильно поглянув на Вернера Руса. Той був замислений і, видно, чимось заклопотаний. Бульдозер задоволено потер руки і квапливо подався коридором.

Коли двері за ним зачинились, Вернер Рус устав, підійшов до вікна й виглянув крізь щілини жалюзі на вулицю. Вің трохи постояв, стиха насвистуючи, тоді позирнув на годинника, насупив брови, швидко вернувся до столу й сів у Бульдозерове крісло. Потім підсунув до себе телефонний апарат і з'єднався з містом. Він набрав номер і, поки чекав на відповідь, заходився по черзі висувати шухляди й дивитися, що в них є. Нарешті в трубці озвався голос.

— Привіт, маленька, це я. Слухай, може, зустрінемось трохи пізніше? Мені треба побалакати тут з одним чоловіком, на це піде години зо дві.

Він витяг з шухляди ручку з тавром «Належить державній установі» й поколупав нею у вільному вусі.

— Ну звичайно, а потім підемо кудись перекусити. Я голодний, як пес.

Він покрутив ручку в руках, кинув її назад і знов засунув шухляду.

— Ні, я не в шинку. Це щось ніби готель, але годують препогано, тож я потерплю до нашої зустрічі. Скажімо, о сьомій? Добре, отже, о сьомій я заїду по тебе. Бувай.

Він поклав трубку, засунув руки в кишені і, насвистуючи, почав ходити по кабінету.

Бульдозер тим часом завернув до Гунвальда Ларсона.

— У мене оце сидить Рус.

— Ну, то де він був у п'ятницю? В Куала-Лумпурі чи в Сінгапурі?

— У Лісабоні,— переможно відповів Бульдозер.— Чудова робота для гангстера. Завжди має прекрасне алібі, кожен позаздрить.

— А що він ще каже?

— Нічого. Вдає, що нічогісінько не знає. Про напад на банк навіть не чув, Мальмстрема й Мурена не бачив хтозна-відколи. Він слизький, мов вугор, хитрий, мов лис, і бреше, мов собака.

— Одне слово, цілий звіринець,— мовив Гунвальд Ларсон.— І що ти думаєш з ним зробити?

Бульдозер сів навпроти Ларсона й відповів:

— Думаю відпустити його. І влаштувати нагляд. У тебе є хтось, кого Рус не знає?

— І доки треба наглядати? Якщо до Гонолулу, то я залюбки сам візьмуся.

— Ні, я не жартую,— мовив Бульдозер.

Гунвальд Ларсон зітхнув.

— Спробую знайти когось,— відповів він.— А коли треба починати?

— Зараз,— сказав Бульдозер.— Я вернуся й відпущу його. Він до полудня в четвер не працює і за цей час виведе нас на Мальмстрема й Мурена, тільки необхідно весь час стежити за ним.

— До полудня в четвер,— прикинув Гунвальд Ларсон.— Тоді треба принаймні двох, щоб змінювали один одного.

— Але щоб то були надійні люди,— наголосив Бульдозер.— Коли Рус хоч щось запідозрить, усе пропало.

— Дай мені чверть години,— сказав Гунвальд Ларсон.— Як я подзвоню тобі, то це означатиме, що в мене є вже людина.

Через двадцять хвилин, коли Вернер Рус сів у таксі на Кунгсгольмсгатан, крізь вітрове скло сірого «вольво» за ним уже стежив інспектор Рюне Ек.

Рюне Ек, опасистий, сивий п'ятдесятирічний чоловік в окулярах, мав виразку шлунка, і лікар саме призначив йому сувору дієту. Тому він не вельми весело провів чотири години біля окремого столика в кав'ярні «Оперна», поки Вернер Рус та його руда приятелька смачно їли й пили біля столика на веранді.

Цілу ніч, довгу літню ніч з вівторка на середу, Ек просидів у гаю на березі озера Меларен, милуючись крадькома голими грудьми рудої, що білили серед прозорих хвиль, а тим часом навколо неї плавав, мов Тарзан, Вернер Рус.

Потім, коли ранкове сонце залило рожевим світлом верхівки дерев, Ек засів уже в кущах перед одноповерховою віллою в дачному селищі Гесельбю. Переконавшись, що пара в будинку сама, до того ж міцно заснула після купання, він повернувся до машини і наступні півгодини витягав з волосся й одягу кліщів.

Коли ще через годину його змінили, Вернер Рус і досі перебував у віллі. З усього було видно, що він не квапився вирватися з обіймів рудої красуні й зустрітися зі своїми друзями Мальмстромом та Муреном.

XIV

Якби хтось мав нагоду порівняти сили поліційної спецгрупи і ватаги банкових грабіжників, він переконався б, що вони багато в чому рівні. Спецгрупа була чудово устат-

кована технічними засобами, зате грабіжники мали великий рухомий капітал, і їм належала ініціатива.

Із Мальмстрема й Мурена були б, мабуть, добрі поліцаї, якби хтось переконав їх присвятити себе цьому сумнівному фахові. Фізичні дані в них були блискучі, та й інтелект не з найгірших.

За своє життя вони нічого більше не робили, крім злочинів, і тепер, коли одному з них минуло тридцять три, а другому тридцять п'ять, їх, безсумнівно, можна було назвати фахівцями високої кваліфікації. Та оскільки їхню працю далеко не всі вважають почесною, вони набули собі ще й іншого фаху. В паспортах, посвідченнях водія та інших документах вони називали себе один інженером, а другий директором. Вибір непоганий, коли врахувати, що країна просто кишіла інженерами й директорами. Всі їхні папери, звичайно, були фальшиві й видані на інші прізвища, але, на перший погляд і на другий, прискіпливіший, не викликали сумніву. Паспорти, наприклад, уже не раз витримали іспит на прикордонних пунктах у Швеції і в інших країнах.

Та й зовні панове Мальмстрем і Мурен мали пристойний вигляд. Симпатичні відверті обличчя, що до того ж пашили здоров'ям. Чотири місяці волі змінили їх на краще. Обидва дуже засмагли. Мальмстрем завів собі бороду, а Мурен — вуса й бакени.

І засмагали вони не як звичайні туристи десь на Мальйорці чи на Канарських островах, а три тижні пробули в Східній Африці, влаштували собі так зване фотосафарі. Там вони добре відпочили, а тоді ще їздили в справах, один раз до Італії — поповнити своє спорядження, а другий до Франкфурта — найняти путящих асистентів.

У себе вдома вони відносно легко потрусили кілька банків і пограбували ще двох приватних дисконтерів, які, щоб не привертати до себе уваги податкових інспекторів, не заявляли в поліцію.

Ця діяльність дала їм чималий прибуток, але й кошти на неї пішли великі, а найближчим часом на них чекали ще більші витрати.

Проте величина дивідендів прямо пропорційна укладеному капіталові, принаймні цього їх навчило суспільство «змішаної економіки», а мета, яку вони поставили перед собою, була досить велика.

Мальмстрем і Мурен працювали задля ідеї, не вельми нової, але це нітрохи не позбавляло її принадності.

Вони хотіли ще раз як слід попрацювати, а тоді піти на спочинок.

Нарешті здійснити справді грандіозну операцію.

Приготування до неї були майже закінчені, фінансова проблема розв'язана, а план докладно опрацьований.

Вони ще тільки не знали, де й коли, зате знали головне: як.

Мета вже мріла перед їхніми очима.

Хоч Мальмстрем і Мурен, як уже мовилось, були фахівці з неабияким досвідом, до справжніх верховод злочинного світу вони ще не доросли.

Верховоди ніколи не провалюються.

Вони не грабують банків. Вони сидять по своїх конторах та канцеляріях і тільки натискають на кнопки. Вони не ризикують. Не важаться на священних корів суспільства, а легалізовано привласнюють гроші, здерті з рядових громадян.

Вони багатіють на всьому, отруюють природу й людей, а тоді лікують їх нікудишніми ліками. Навмисне занедбують цілі квартали, потім руйнують їх і будують нові будинки, про які з самого початку відомо, що вони гірші за зруйновані й незручніші для житла.

Та головне, що верховоди ніколи не попадаються.

Натомість Мальмстрем і Мурен попадались, ніби на них заповзялася лиха доля. Але тепер вони нарешті збагнули свою помилку: вони розкидались на дрібниці.

— Знаєш, про що я думав під душем? — спитав Мальмстрем.

Він щойно вийшов з ванної і саме дбайливо стелив на підлозі купальне простирадло. Другим простирадлом він обгорнувся навколо стегон, а третє накинув на плечі.

Мальмстрем був хворобливо охайний. Сьогодні зранку він уже вчетверте хлюпався під душем.

— Знаю, — відповів Мурен. — Про дівок.

— А як ти вгадав?

Мурен сидів біля вікна в шортах і білій сорочці й крізь морський бінокль милувався Стокгольмом.

Квартира, де вони переховувалися, містилась у багатоповерховому будинку на Данвікскліпан, і з вікна в них відкривався справді непоганий краєвид.

— Не можна змішувати дівок і роботу, — сказав Мурен. — Сам переконався, до чого це доводить.

— Я нічого не змішую, — ображено заперечив Мальмстрем. — Вже навіть подумати не можна.

— Чого ж, думай, — великодушно погодився Мурен.

Він провів біноклем білий пароплав, що плив у напрямку затоки Стремен.

— Ти ба, та це ж «Норшер»,— сказав він.— І досі живий!

— Хто живий?

— Це тебе не цікавить. А ти про яких дівок думав?

— Про тих з Найробі. Гарячі кобили, еге? Я завжди казав, що негритоси — щось особливе.

— Негри,— поправив його Мурен.— А в цьому випадку — негритянки. Які ще негритоси?

Мальмстрем покропив дезодорантом під пахвами та в інших місцях.

— Не присікуйся,— сказав він.

— Крім того, нічого особливого в них немає. Якщо тобі так здалося, то, виходить, ти надто довго постив.

— Може, й так,— відповів Мальмстрем.— До речі, твоя була дуже волохата на лобку?

— Так, здається, дуже. І волосся шорстке, неприємне, мов щітка.

— А губи?

— Чорні,— відповів Мурен.— Ледь відвислі.

— Моя, пригадую, казала, що вона метреса. Чи мадреса. Я не помиляюсь?

— Тобто офіціантка. Твоя англійська мова, мабуть, була трохи рипуча. І вона вирішила, що ти машиніст.

— Може, принаймні була палка. А твоя?

— Операторка лічильної машини.

— Гм...

Мальмстрем витяг спідню білизну й шарпетки, роздер поліетиленові пакети й почав одягатися.

— Так ти на труси прогайнуеш увесь свій маєток,— зауважив Мурен.— Дуже дивне захоплення, їй-богу.

— Авжеж, ціни страх як ростуть.

— Інфляція,— сказав Мурен.— І винні ми самі.

— Як це, в біса, винні? Ми стільки місяців просиділи під замком.

— Ми викидаємо на вітер купи грошей. Злодії — страшні марнотратники.

— Про тебе цього не скажеш.

— Ні, але я рідкісний виняток. Зрештою, я трачу багато на їжу.

— Ти такий скупий, що навіть шкодував грошей на дівок в Африці. Це через тебе ми три дні яловіли, поки не натрапили на дармових.

— Я був ощадливий не тільки з економічних міркувань,— сказав Мурен.— І аж ніяк не тому, що боявся викликати інфляцію в Кенії. Але взагалі-то я вважаю, що гроші втра-

чають свою вартість там, де порядкують злодії. Якщо вже комусь треба сидіти в Кумлі, то це нашому урядові.

— Гм.

— І тим, що орудують у компанях. До речі, мені трапився в одній книжці цікавий приклад того, як може виникнути інфляція.

— І як?

— Коли англійці в жовтні дев'ятсот вісімнадцятого року захопили Дамаск, вони удерлися в державний банк і забрали собі всю готівку. Але солдати не розуміли вартості тамтешніх грошей. Один австрійський кавалерист дав півмільйона якомусь хлопчині, який потримав його коня, поки він мочився.

— А що, коли кінь мочиться, його неодмінно треба тримати?

— Ціни виросли у сто разів, через кілька годин згорток туалетного паперу вже коштував тисячу тамтешніх крон.

— Невже в Австралії був папір для гузна? Уже в той час?

Мурен зітхнув. Інколи йому здавалося, що він і сам подурнішає, коли розмовлятиме тільки з Мальмстремом.

— Дамаск — місто в Аравії,— понуро пояснив він.— А ще точніше — в Сирії.

— Ти диви.

Мальмстрем нарешті одягся і тепер розглядав себе в дзеркалі. Щось мурмочучи під ніс, він розпушив бороду й сердито струсив пальцем непомітну для звичайних людей порошинку з модного піджака.

Потім розстелив на підлозі ще двоє купальних простирадл, підійшов до шафи, дістав з неї свою зброю, порозкладав її на простирадлах і приніс ганчірки та банку пасти для чищення.

Мурен неухважно ковзнув поглядом по цьому арсеналі і спитав:

— Скільки разів ти вже її чистив? Вона ж нова, майже що з фабрики.

— У всьому треба мати лад,— відповів Мальмстрем.— Зброя — це тобі не іграшки.

Можна було подумати, що вони готуються до війни, принаймні до державного перевороту. На простирадлах лежало два пістолети, револьвер, два автомати і три дробовики з укороченими дулами.

А Автомати були звичайного шведського військового взірця, а решта зброї — з чужоземним тавром.

Пістолети були великого калібру — дев'ятиміліметровий іспанський парабелум «файрберд» і автоматичний «лама

ІХ-А» сорок п'ятого калібру, револьвер «астра кадікс» сорок п'ятого калібру і один дробовик «маріца», також іспанський. Решта два були з інших місць Європейського континенту: бельгійський «континенталь супра де люкс» і австрійський «ферлах» з романтичним написом «Forever Yours»¹.

Мальмстрем вичистив пістолети і взяв бельгійський дробовик.

— Тому, хто обрізав цю рушницю, варто було б самому вгатити заряд дробу в сопло,— буркнув він.

— Може, вона дісталася йому не тим шляхом, що нам.

— Га? Не розчовпав.

— Я хочу сказати, що, може, він здобув її нечесним способом,— поважно пояснив Мурен.— Ану ж він її вкрав.— Він знов приклав до очей бінокля і за якусь хвилину додав: — Справді-таки, Стокгольм імпозантне місто. Слово честі.

— Як це?

— Але милуватися ним треба з відстані. Навіть добре, що ми рідко буваєм надворі.

— Ти боїшся, щоб тебе не обікрали в метро?

— Ще гіршого. Наприклад, щоб мені хтось не вгородив стилета в спину. Або не вдарив обухом по голові. Або щоб я не потрапив під копито схарапуджених поліційних коней. Йй-богу, мені шкода людей.

— Яких це людей?

Мурен махнув рукою.

— Тих, що там унизу. Уяви собі, що ти висотуєш із себе жили, щоб сплатити черговий внесок за машину чи за дачу, а тим часом твої діти отруюються наркотиками. Якщо твоя жінка вийде надвір після шостої — чекай, що її згвалтують. Та й сам ти спершу добре подумаєш, перше ніж виберешся на вечірню.

— На яку вечірню?

— Це я просто для прикладу. Маєш у кишені більше, як десятку,— тебе пограбують. А коли в тебе менше — гицлі штрикнуть тебе ножом зі злості за свою невдачу. Я недавно читав у газеті, що поліцаї вже бояться ходити по одному. На вулиці їх можна побачити дедалі рідше, тому так важко підтримувати лад. Десь таке. І це написав хтось із вищих урядовців міністерства юстиції. Атож, добре буде виїхати звідси і більше ніколи не повертатися.

— І ніколи більше не бачити рідного Бея,— сумно сказав Мальмстрем.

— А хай тобі грець із твоєю вульгарною чужоземщи-

¹ Навіки твій (англ.).

ною,— обурився Мурен, тоді розважно додав: — До речі, з Кумли також не видно твоєї рідної затоки.

— Там хоч по телевізору її часом побачиш.

— Ох, не нагадує мені того страхітливого напарника з камери,— похмуро мовив Мурен.

Він підвівся, відчинив вікно, простяг руки, висунув голову й вигукнув:

— Слушайте, ви, внизу! — Тоді пояснив: — Як сказав Ліндон Джонсон, коли звертався до своїх виборців із вертольота.

— Хто?

У двері подзвонили домовленим способом, і вони замовкли, уважно прислухаючись.

— Наче Маурітсон.— Мурен подивився на годинника.— І навіть не спізнився.

— Не довіряю я цьому прогнозі,— сказав Мальмстрем.— Краще не ризикувати.

Він зарядив один з автоматів, подав його Муренові, а сам узяв «астрю» й підійшов до дверей. Тримавши револьвер у лівій руці, оскільки був шульгою, він правою зняв з дверей кілька ланцюжків. Мурен стояв метрів за два позад нього.

Мальмстрем рвучко відчинив двері. Гість був готовий до такої зустрічі.

— Здорові були,— сказав він, боязко поглядаючи на револьвер.

— Привіт,— відповів Мальмстрем.

— Заходь, заходь, вітаю тебе, зоре ясна,— втішився Мурен.

Гість ніс в обох руках повно торбин і пакунків. Складаючи їх у кімнаті, він зміряв оком зброю на простирадлі.

— Що, плануєте переворот? — спитав він.

— Ми ціле своє життя його плануємо,— відповів Мурен.— Тільки тепер ситуація несприятлива. Приніс раків?

— Які раки четвертого липня?

— А за що ж ми тобі платимо? — погрозливо мовив Мальмстрем.

— Ото ж бо, за що? — підхопив Мурен.— Я також не розумію, чому ти не постачаєш нам те, що ми тобі замовляємо?

— Повинна ж бути якась межа,— сказав Маурітсон.— Я вас забезпечив усім, хай вам біс,— квартирами, машинами, паспортами і квитками. Але раків! У липні навіть король не має раків.

— Король не має,— погодився Мурен.— Але як ти гадаєш, що робить наш прем'єр, головний профспілковий бос

та інші верховоди? Мабуть, сидять і напихаються раками. Ні, такого виправдання ми не приймаємо.

— І вашого одеколону також нема,— швидко додав Маурітсон.— Я обігав усе місто, мов обшпарений щур, та він уже кілька років як зник з продажу.

Мальмстрем спохмурнів.

— Решту я приніс. А ось пошта.— Маурітсон простяг Муренові брунатний конверт без адресата, і той незворушно сховав його до задньої кишені.

Маурітсон не був схожий на своїх хлібодавців — нижчий, ніж середнього зросту, тендітної будови, гладенько поголений, русавий, з коротко підстриженим чубом. На вигляд йому було років сорок. Більшість людей, а особливо жінки, вважали його приємним чоловіком. Убивався й поводився він скромно, взагалі ніщо в ньому не впадало в око. Одне слово, він належав до типу дуже розповсюджених людей, яких важко запам'ятати. Це йому було на користь, він давно вже не сидів у в'язниці, його не шукали й не стежили за ним.

Він промишляв у трьох різних галузях, однаково прибуткових: наркотики, порнографія й дефіцитні товари. Справу свою він знав досконало, був енергійний і систематичний.

Завдяки дивній поблажливості законодавства в Швеції можна було цілком легально виготовляти й продавати яку завгодно порнографію, і в необмеженій кількості. І майже необмежена кількість її була потрібна Маурітсонові для експорту.

Здебільшого вона йшла в Італію та Іспанію і давала йому чималий зиск. Ввозив він головним чином амфетамін і морфій, але брав замовлення й на інші товари, наприклад, на зброю.

Серед його кола Маурітсона вважали за людину, що може роздобути все на світі. Казали навіть, буцімто йому пощастило ввезти контрабандою двох слонів, якими йому один арабський шейх заплатив за двох молоденьких невинних фінок і коробку презервативів. До того ж дівчата були не зовсім невинні, а слони — білі. Щоправда, історія ця була вигадана.

— Нові кобури теж приніс? — запитав Мальмстрем.

— Так, лежать унизу в торбі з продуктами. Я б тільки хотів знати, чим вас не влаштовують попередні.

— Непотріб,— сказав Мальмстрем.

— Хоч викинь,— підтвердив Мурен.— Звідки ти їх узяв?

— З головної поліційної комори. А ці нові — італійські.

— Це вже краще,— сказав Мальмстрем.

— Будуть ще якісь замовлення?

— Так, ось тобі список.

Маурітсон похалцем перебіг його очима, мурмочучи собі під ніс:

— Десяток трусів, п'ятнадцять пар нейлонових шкарпеток, шість сітчастих майок, півкілограма кав'яру, чотири гумові маски, дві коробки патронів десятого калібру, шість пар гумових рукавиць, сир, банка маринованої цибулі, пиво, ганчірки, астролія... що це, в біса, таке?

— Інструмент, яким вимірюють висоту зірок,— пояснив Мурен.— Обдзвони антикварні крамниці.

— Гарзд, постарайся.

— Так, постарайся,— сказав Мальмстрем.

— Більше нічого не треба?

Мурен похитав головою, але Мальмстрем наморщив лоба, подумав і сказав:

— Дезодорант для ніг.

— Який саме?

— Найдорожчий.

— Гарзд. А як з дівчатами?

Обидва промовчали, і Маурітсон збагнув, що вони вагаються.

— Можу привести на всякий смак. А то сидите тут невилазно кожен вечір, скоро зовсім кров загусне. Дві моторні дівчини швидко допоможуть вам поліпшити обмін речовин.

— У мене з обміном речовин усе гарзд,— сказав Мурен.— До того ж твої дами, здається мені, ненадійні. Дякую, обійдуся без них.

— Чого, я можу знайти й тупих, які радо...

— Це для мене особиста образа,— сказав Мурен.— Ні, і ще раз ні.

Мальмстрем ще вагався.

— Хто...

— Що?

— Та твоя так звана асистентка наче...

Маурітсон замахав руками.

— Моніта? Вона не для вас. Не на ваш смак. Нічого особливого в ній немає, звичайнісінька дівчина. В мене вимоги до жінок прості. Одне слово, вона нормальна, як усі.

— Що ж, коли так,— розчаровано сказав Мальмстрем.

— А крім того, її тепер нема. В неї є сестра, до якої вона часом їздить.

— Годі про це,— сказав Мурен.— На все своя пора, настане час...

— Який час? — спитав Мальмстрем.

— Коли ми знов зможемо самі вибрати собі дівчат і пристойним способом задовольняти свої пристрасті. Оголошую засідання закритим. Зустрінемося завтра в цей самий час.

— О'кей,— сказав Маурітсон.— Випустіть мене.

— Ще одне.

— Що таке?

— Як тебе тепер називати?

— Як завжди: Ленарт Гольм.

— Часом би щось сталось і треба було негайно тебе знайти, то де нам шукати?

— Ви знаєте адресу.

— Я й далі чекаю на раків.

Маурітсон здвигнув плечима й вийшов.

— Наволоч,— сказав Мальмстрем.

— Як це? Ти ганиш нашого доброго товариша?

— Від нього тхне потом,— осудливо мовив Мальмстрем.

— Маурітсон негідник,— сказав Мурен.— Мені не подобаються його вчинки. Певна річ, не те, що він залагоджує наші доручення. Але продавати наркотики школярам і порнографічні картки неписьменним католикам... Це... це ганьба.

— Я йому не вірю,— сказав Мальмстрем.

Мурен витяг з кишені брунатний конверт і пильно оглянув його.

— Ти маєш слухність, друже. Він корисна людина, але покластись на нього не можна. Дивись, він знов розклеював конверт. Цікаво, як він його розклеює. Мабуть, якимсь парюю. Делікатна робота. Якби Рус не вигадав цієї штуки з підкладанням волосини, ми б і не помітили. Негарно, дуже негарно. А ми ж йому стільки платимо. І чого його вічно все цікавить?

— Він з біса практичний, у цьому вся причина,— сказав Мальмстрем.

— Можливо.

— Скільки він закріб, відколи ми з ним зв'язалися?

— Десь тисяч п'ять. Але й видатки в нього великі. Зброя, машини, роз'їзди й таке інше. До того ж він іде на певний ризик.

— Який там у дідька ризик,— обурився Мальмстрем.— Адже ніхто, крім Руса, не знає, що він зв'язаний з нами.

— І ще та жінка, як її звати, наче пароплав.

— Як він намагався накинути мені ту свою прояву,— обурено сказав Мальмстрем.— А вона ж, видно, добре одорсбло, та ще миється не щодня.

— Об'єктивно ти не цілком справедливий,— заперечив Мурен.— Фактум ест, що він сам змалював, яка вона.

— Ест?

— А щодо гігієни, то ти міг би спершу зробити їй дезинфекцію.

— Хіба що.

Мурен витяг з конверта три аркушки й розіклав їх перед собою на столі.

— Еврика! — вигукнув він.

— Що?

— Те, на що ми чекали, голубе. Ходи глянь.

— Зараз, тільки спершу сходжу під душ,— сказав Мальмстрем і зник у ванній.

Він повернувся через десять хвилин. Мурен задоволено потирає руки.

— Ну, що там? — спитав Мальмстрем.

— Здається, все так, як повинно бути. Ось план. Чудовий. А ось докладно вирахований час. Усе продумане до найменших подробиць.

— А що чути про Гаузера й Гофа?

— Завтра прибудуть. На, читай.

Мальмстрем узяв листа.

Мурен раптом зареготав.

— Якого ти біса шкіриш зуби?

— Смішний код. Наприклад: «У Жана довгі вуса». Знаєш, звідки взяті ці слова і що вони там означали?

— Не маю уявлення.

— Ну, байдуже.

— Стривай, два з половиною — це мільйони?

— Безперечно.

— Чистого прибутку?

— Саме так. Кошти ми вже покрили.

— Але двадцять відсотків візьме Рус?

— Так. Нам із тобою припаде по мільйонові.

— Той проноза Маурітсон міг щось у цьому вкмітити?

— Дещо міг. Наприклад, коли.

— А й справді, коли?

— У п'ятницю, о чотирнадцятій сорок п'ять. Але не сказано, котрої п'ятниці.

— Зате названі вулиці,— сказав Мальмстрем.

— Чхати нам на Маурітсона,— заспокоїв його Мурен.— Бачиш, що тут унизу написано?

— Бачу.

— А що це означає, пам'ятаєш?

— Пам'ятаю,— сказав Мальмстрем.— Звичайно, пам'ятаю. Це зовсім інша справа.

— Отож-бо,— підтвердив Мурен.— Ох, як мені хочеться раків, хай йому чорт!

XV

Гоф і Гаузер — два німецькі гангстери, яких Мальмстрем і Мурен найняли, коли їздили до Франкфурта-на-Майні. Обидва вони мали добрі рекомендації, тож, власне, про все можна було домовитись листовно. Та якщо Рус завжди діяв дуже обережно, Мальмстрем і Мурен, у свою чергу, відзначалися перебірливістю і воліли особисто познайомитись зі своїми майбутніми помічниками.

Зустрілися вони на початку червня, домовившись, що найперше налагодять контакт із Гаузером у барі «Магнолія». Потім Гаузер уже зв'яже їх з Гофом.

Бар «Магнолія» в центрі міста був маленький і темний. З невидимих світильників лилося оранжеве світло, стіни й килим були фіалкові, а низькі крісла навколо плексигласових столиків — рожеві. Вигнутий дугою латунний прилавок тьмяно полискував, музика звучала приглушено, русяві дівчата в барі мали високі груди, а їхні сукні — низькі викоти, напої були дорогі.

Мальмстрем і Мурен сіли в рожеві крісла біля єдиного вільного столика. Зала справляла враження переповненої, хоч у ній було не більше як двадцятьоро відвідувачів. Жіночу статтю репрезентували тільки дівчата за прилавком, решта всі були чоловіки.

Одна з дівчат підійшла до їхнього столика й нахилилась так, що вони побачили її груди і вловили не вельми приємний дух поту й парфумів. Коли їм принесли замовлені коктейлі, вони почали озиратися по залі, вгадуючи, хто з гостей може бути Гаузером. Вони не уявляли собі, який той Гаузер зовні, знали тільки, що він справжній бандит.

Мальмстрем перший помітив його.

Гаузер стояв біля другого кінця прилавка з довгою тонкою сигарекою в роті, тримаючи в руках чарку віскі. Високий, стрункий, плечистий, вбраний у замшевий костюм піскового кольору. Густі бакени, темне волосся на маківці ледь проріджене, а на потилиці кучеряве. Він недбало сперся на прилавок і щось сказав дівчині, яка, маючи вільну хвилину, підійшла перемовитись із ним словом. Викапаний Шон Коннері! Дівчина захоплено дивилась на нього й дурнувато хихотіла. Потім підвела руку до його сигарети, приліпленої до губи, й легенько стукнула по ній паль-

цем так, що довгий стовпчик попелу впав їй на долоню. Він удав, що не помітив цього. Трохи постояв, випив віскі й відразу взяв у руку другу чарку. Обличчя його було мов кам'яне, холодні сірі очі дивилися десь повз вибілені кучері дівчини. Він її просто не помічав. Не людина, а кремінь. Навіть у Мурена він викликав пошану.

Вони чекали, коли він гляне в їхній бік.

Тим часом до них підсів на третє крісло приземкуватий чоловік у погано пошитому сірому костюмі й білій нейлоновій сорочці з рожевою краваткою. В нього було кругле, гладенько поголене рожеве обличчя, коротке хвилясте волосся перетинав збоку проділ, за грубими скельцями окулярів без оправы блищали блакитні, наче порцелянові, очі.

Мальмстрем і Мурен байдуже ковзнули по ньому поглядом і знов звернули його на Джеймса Бонда біля прилавка.

Чоловік щось сказав тихим, лагідним голосом, але Мальмстрем і Мурен не відразу збагнули, що він звертається до них, а ще довше до них доходило, що саме цей херувим, а не той нахаба біля прилавка і є Густавом Гаузером.

Через кілька хвилин вони вийшли з бару «Магнолія» і подалися до Гофа.

Гаузер у довгому темно-зеленому шкіряному плащі й прим'ятому капелюсі бадьоро виступав попереду, а ледь розгублені Мальмстрем і Мурен ішли слідом за ним.

Гоф виявився веселим чоловіком років тридцяти. Він зустрів їх у колі своєї родини — дружини, двох дітей і такси. Трохи посидівши, четверо чоловіків подалися в ресторан, щоб за вечерею поговорити про свої спільні справи. Відразу видно було, що Гоф і Гаузер досвідчені в своїй царині і мають багато корисних у цьому випадку знань. Крім того, обидва щойно вийшли на волю після довгого ув'язнення, і їм кортіло якнайшвидше взятися до праці.

Пробувши три дні зі своїми помічниками, Мальмстрем і Мурен повернулися додому, щоб готуватися далі. Німці обіцяли бути готовими і з'явитися в призначений час.

Отже, в четвер шостого липня вони мали чекати в домовленому місці. До Швеції вони приїхали в середу.

Гаузер прибув уранці в Мальме зі своєю машиною на поромі з Копенгагена. О дванадцятій він повинен був зустріти на пристані Гофа, який плив на судні Ересунської компанії «Абсалон».

Гоф ще ніколи не був у Швеції. Він не бачив шведської поліції і, мабуть, через це в перші хвилини на березі набрався такого страху.

Коли він спустився трапом з пароплава на пристань, то побачив митника в уніформі, що йшов йому назустріч. «Поліція!» — подумав Гоф. Отже, все викрито, зараз його схоплять.

Тієї миті він помітив, що по той бік вулиці в машині сидить Гаузер і чекає на нього з увімкненим мотором. Гоф у відчай вихопив пістолет і націлив його в спантеличеного митника, який ішов привітатися зі своєю приятелькою, що працювала в буфеті «Абсалона». Не встиг ніхто усвідомити, що тут сталося, як Гоф перестрибнув через огорожу, що відділяла пристань від тротуару, шаснув поміж таксі, перескочив ще одну огорожу, сховався за двома вантажними машинами і влетів у Гаузерову машину, й далі тримаючи наготові пістолет.

Гаузер, побачивши, як біжить його колега, заздалегідь відчинив дверці і ввімкнув швидкість. Тільки-но той упав на сидіння, він щосили натиснув на газ і зник за рогом вулиці, перш ніж хтось устиг помітити номер.

Зупинив він машину аж тоді, як переконався, що за ними ніхто не женеться.

❖ XVI

Давно відомо, що щастя й нещастя врівноважуються; тож не раз і виходить, що невдача одного дає якусь користь другому.

Маурітсон не міг дозволити собі пускати щось на самоплив, тому нічого не занедбував. У всіх своїх справах він надзвичайно старанно страхувався, виробивши цілу систему безпеки, і треба було просто-таки неймовірного збігу несприятливих обставин, щоб він міг на чомусь завалитися.

Звичайно, зовсім без невдач не обходилося, але досі вони били тільки по кишені. Так, кілька тижнів тому якийсь навдивовижу непідкупний італійський лейтенант наклав арешт на вантажну машину, повну порнографічної продукції, проте жоден слідчий не зміг би звинуватити за той товар Маурітсона.

Два місяці тому з ним трапився ще один, зовсім незбагненний випадок, але й там обійшлося без прикрих наслідків, і Маурітсон був певен, що тепер уже не на один рік забезпечений від таких помилок. Він вважав, що потрапити до в'язниці в нього стільки шансів, як угадати тридцять із тридцяти двох номерів у спортивному тоталізаторі.

Маурітсон не любив ледарювати й на середу призначив

собі багато роботи. Найперше треба було отримати на Центральному вокзалі наркотики, перенести їх до камери схову на станції метро «Естермальмторг», потім передати ключик від боксу одній особі в обмін на конверт з грішми. Тоді навідатись на адресу, куди надходили таємничі листи для Мальмстрема й Мурена. Його трохи дратувало, що він ніяк не міг дізнатися, хто ті листи посилає. Після цього він планував піти в крамницю по труси та інші закупки. І останній пункт програми — чергові відвідини квартири на Данвікскліпан.

Наркотики — амфетамін і гашиш — були спритно сховані в солодкій булці та шматкові сиру, що лежали в звичайній торбці разом з іншими цілком невинними продуктами.

Маурітсон уже забрав товар і стояв на переході біля вокзалу — нічим не прикметний, пристойний чоловік з паперовою торбою в руках. Поряд з одного боку стояла літня жінка, а з другого — дівчина в зеленій уніформі, інспектор автостоянок, та ще повно людей. Метрів за п'ять на тротуарі стовбичили, заклавши руки за спину, два поліцаї, на обличчях у яких проступала тупа байдужість.

Машини, як завжди, мчали безперервно, повітря було таке насичене чадом, що люди насилу дихали.

Нарешті спалахнуло зелене світло, і всі кинулись уперед, орудуючи ліктями, щоб хоч на соту частину секунди випередити сусідів.

Хтось штовхнув літню жінку. Вона злякано озирнулася і сказала:

— Я погано бачу без окулярів, уже, мабуть, зелене світло?

— Так, — ласкаво відповів Маурітсон. — Дозвольте, я вам допоможу перейти.

Досвід навчив його, що чемність дає зиск.

— Щиро дякую вам, — мовила жінка. — Тепер рідко хто думає про нас, старих.

Що правда, те правда.

— Я нікуди не поспішаю, — сказав Маурітсон.

Він легенько взяв жінку під руку й почав переводити її через вулицю. Та метрів за три від спасеного тротуару якийсь розігнаний перехожий знов штовхнув жінку так, що вона аж похитнулася. Маурітсон підтримав її, щоб вона не впала, і раптом хтось гукнув:

— Злодій!

Він підвів очі й побачив, що інспекторка показує пальцем на нього.

— Поліція! Поліція! — загорлала вона знов.

Літня жінка розгублено озирнулася.

— Ловить злодія! — кричала далі інспекторка.

Маурітсон насупив брови, але тримався спокійно.

— Що сталося? — запитала літня жінка. — Що таке? —
А тоді й собі заверещала: — Злодій! Злодій!

Примчали, гупаючи черевиками, обидва поліцаї.

— Що тут діється? — владно запитав один.

— Що тут діється? — вже не так владно підхопив другий.

Він, видно, походив з провінції Нерке, і м'яка вимова не могла надати його голосові суворості, якої вимагала від нього служба.

— Злодій! — верещала інспекторка, все ще показуючи на Маурітсона. — Хотів відібрати сумку в цієї жінки!

Маурітсон глянув на неї і подумки сказав: «Стули пельку, падло прокляте!» — але вголос мовив:

— Вибачте, тут трапилась якась помилка.

Проте інспекторка, двадцятип'ятирічна блондинка, що успішно спотворювала своє і так негарне обличчя помадою та пудрою, верещала далі:

— Я сама бачила!

— Що? — хвилювалась літня жінка. — Де злодій?

— Що тут діється? — один поперед одного питали поліцаї.

Маурітсон не втрачав витримки.

— Сталась якась помилка, — ще раз сказав він.

— Цей добродій допомагав мені перейти вулицю, — сказала літня жінка.

— Аякже! — обурено крикнула блондинка. — Такий допоможе! Він смикнув за сумку так, що ця стара ба... дама мало не гримнула додолу.

— Ви все переплутали, — мовив Маурітсон. — Це хтось збоку штовхнув даму. А я тільки підтримав її, щоб вона не впала й не забилася.

— Не замилюй очі! — визвірилась на нього інспекторка.

Поліцаї запитально Perezирнулися. Суворіший із них був явно практичніший і більше схильний до формальностей. Подумавши, він згадав магічну фразу:

— Прошу за мною.

Тоді помовчав і додав:

— Усі троє: підозрюваний, свідок і скривджена.

Стара жінка нічого не зрозуміла, а інспекторка зразу охолочла. Тільки Маурітсон виявив готовність і покірність.

— Це явна помилка, — сказав він. — Але й не диво, коли

подумаєш, скільки потолочі вештається по вулицях. Я радо піду з вами.

— Що таке? — спитала жінка.— Куди треба йти?

— У дільницю,— пояснив суворіший поліцай.

— В яку дільницю?

— Поліційну.

Валка рушила до дільниці під зацікавленими поглядами перехожих.

— Може, я помилилась,— засумнівалася блондинка.

Вона звикла записувати номери машин і прізвища інших людей, а не самій фігурувати в протоколі.

— Нічого страшного,— лагідно втішив її Маурітсон.— Треба завжди бути пильним. А надто в таких людних місцях.

Дільниця містилася в будинку самого вокзалу. Поліцаї заходили туди перекусити під час служби, а також приводили затриманих підозрілих осіб.

Почалася забарґа процедура.

Спершу записали прізвище та адресу свідка й потерпілої.

— Ні, я таки помилилась,— знервовано заявила свідок.— І мені треба вже бути на роботі.

— Ми повинні все з'ясувати,— сказав практичніший поліцай.— Обшукай його кишені, Кеннете.

Його колега з Нерке почав витягати з Маурітсонових кишень цілком невинні речі. А тим часом допит тривав далі:

— Ваше прізвище, шановний?

— Арне Ленарт Гольм,— сказав Маурітсон.— Або просто Ленарт Гольм.

— Адреса?

— Вікергатан, шість.

— Так, ім'я й прізвище сходиться,— сказав другий поліцай.— Таке саме написано в його посвідченні водія — Арне Ленарт Гольм. Усе так, як він сказав.

Перший поліцай звернувся до старої жінки:

— У вас чогось не стало?

— Ні.

— Зате в мене скоро не стане терпцю,— сердито сказала інспекторка.— Як ваше прізвище?

— Це до справи не стосується,— присадив її поліцай.

— Та ви не хвилюйтеся так,— заспокійливо сказав інспекторці Маурітсон.

— У вас щось украдено?

— Ні, ви вже раз питали.

— Що у вас було цінне в сумці?

— Шість крон і тридцять п'ять ере в гаманці, проїзний кешток і пенсійне посвідчення.

— Усе це є?

— Є.

Поліцей згорнув записник, подивився на затриманих і сказав:

— Тепер справа з'ясована. Ви дві можете йти. А Гольм іще залишиться.

Маурітсон поховав по кишенях свої речі.

Торба з продуктами стояла біля дверей, із неї виглядав огірок і шість стеблин ревеня.

— Що там у вашій торбі? — запитав перший поліцей.

— Продукти.

— Так? Ану перевір, Кеннете.

Другий поліцей почав викладати все з торби на лавку, на яку його колеги звичайно кидали свої кашкети й кобури, коли приходили відпочити.

Маурітсон спокійно стежив за ним.

— Так,— врешті сказав другий поліцей.— Тут справді самі продукти, як і сказав Гольм,— булка, масло, сир, ревінь і кава. Все, як він сказав.

— Що ж,— підсумував його колега,— тоді питання вичерпане. Склади, Кеннете, продукти назад у торбу.— Він трохи подумав, потім звернувся до Маурітсона: — Вийшло непорозуміння, пане Гольм. Але ж самі знаєте, така в нас робота. Нам прикро, що на вас упала підозра. Сподіваємось, ви не маєте до нас претензій?

— Певне, що не маю,— сказав Маурітсон.— Я розумію, що ви виконували свій обов'язок.

— До побачення, пане Гольм.

— До побачення, будьте здорові.

Відчинилися двері, і зайшов ще один поліцей у сіро-блакитному комбінезоні. Він вів на ремінці вівчура, а в другій ніс пляшку лимонаду.

— Ну й спекота,— сказав він і шпурнув кашкета на лавку.— Сядь, Джеку.

Він відкоркував пляшку і приклався до неї губами. Тоді відірвав її від рота і знов гримнув:

— Сядь, Джеку!

Пес сів, але відразу знов схопився й почав обнюхувати торбу.

Маурітсон уже йшов до дверей.

— До побачення, пане Гольм,— сказав і собі Кеннет.

— До побачення, будьте здорові,— відповів Маурітсон.

Пес уже засунув усю голову в торбу.

Маурітсон відчинив двері лівою рукою, а правою сягнув по торбу.

Пес загарчав.

— Хвилинку! — скомандував поліцай у комбінезоні.

Колеги вражено витріщились на нього. Маурітсон відштовхнув голову собаки і взяв торбу.

— Стійте! — наказав провідник собаки і поставив пляшку на лавку.

— Вибачте, що таке? — запитав Маурітсон.

— Цей пес намуштрований на наркотики, — сказав поліцай і поклав руку на кобуру.

XVII

Начальника відділу наркотиків звали Генрік Якобсон. Він працював тут майже десять років і ніколи не мав спокою. Хтось інший на його місці дістав би виразку шлунка, або порушення моторних центрів, або дер би зубами завісу. Проте організм Генріка Якобсона все витримав, і тепер його важко було б чимось уразити.

Він дивився на розрізаний сир, випатрану булку, конвертики з гашишем, капсули з амфетаміном і одного зі своїх помічників, який саме шматував ревінь.

Перед ним сидів Маурітсон, зовні спокійний, але насправді дуже стурбований. Як це могло статись? Так подурному вклепатися! Ніхто б навіть не повірив. Не допомогло й подвійне страхування. І якби тільки раз, ще можна було б зрозуміти. Але ж два місяці тому в нього вже були неприємності. Два рази поспіль! І справді вийде, ще він угадав тридцять номерів у спортивному тоталізаторі.

Він сказав уже все, що кажуть у таких випадках. Мовляв, ця злощасна торба не його. Її доручив йому на вокзалі якийсь незнайомиць, і він мав передати торбу іншому незнайомцеві на Маріїнській площі. Звичайно, він здогадувався, що тут щось негаразд, але не міг устояти перед спокусою заробити сто крон, які обіцяв йому той незнайомий.

Якобсон вислухав його, не перебиваючи й не даючи ніяких коментарів. Але видно було, що він не повірив жодному його слову. Нарешті він сказав:

— Що ж, Гольме, як я вже пояснив, тебе затримають. Ордер на ув'язнення буде підписаний завтра вранці. Можеш дзвонити по телефону з умовою, що це не заважатиме слідству й не заплутуватиме його.

— Невже це такий тяжкий злочин? — покiрно спитав Маурiтсон.

— Як на чий погляд. Побачимо, що ми знайдемо пiд час обшуку твоєї квартири.

Маурiтсон добре знав, що вони можуть знайти в його однокiмнатнiй квартирi на Вiкергатан: трохи поганеньких меблiв i старого одягу. Тут йому не було чого боятися. Нeminуче запитання, вiд чого решта ключiв у кишенi, також не вельми хвилювало його, бо вiн не мав наміру на нього вiдповiдати. Отже, можливо, що його другу квартиру на Армфельтсгатан не споганять нi двоногi, нi чотириногi винохувачi.

— Невже доведеться платити штраф? — спитав вiн ще покiрнiше.

— Е, нi, голубе, тут пахне в'язницею, — сказав Якобсон. — Ти вскочив у добру халепу. До речi, хочеш кави?

— Нi, дякую, я волiв би чай, якщо вам не важко.

Маурiтсон гарячково мiркував.

Справдi, вiн ускочив у халепу, й набагато гiршу, нiж думає Якобсон. Адже в нього взяли вiдбитки пальцiв, а це означає, що електронна машина миттю видасть картку, на якiй буде написно не Арне Ленарт Гольм, а щось зовсiм iнше. I почнеться тяганина.

Вони випили чаю i кави, з'їли пiвбатона, а тим часом помiчник, мов досвiдчений хiрург, розтинав скальпелем огiрок.

— Тут теж нiчого нема, — сказав вiн.

Якобсон неквапом кивнув головою i, жуючи булку, сказав:

— Зрозумiло. — Тодi глянув на Маурiтсона й додав: — З тебе вистачить i того, що ми знайшли.

У голові в Маурiтсона визрiвала одна думка. Звичайно, його повалено додолу, але це ще не нокаут. Треба звестися на ноги до того, як скiнчать рахувати й скажуть «аут», а це станеться тiєї митi, коли на стiл Якобсоновi покладуть довiдку з картотеки. Тодi вже хоч з якого козиря ходи, нiчого не вдiеш.

Вiн поставив паперовий келишок, випростався i сказав зовсiм iншим голосом:

— Гаразд, я викладаю на стiл карти. Не буду бiльше викручуватись.

— Що ж, красно дякую, — незворушно мовив Якобсон.

— Мое прiзвище не Гольм.

— Он як?

— У документах написано так, але це не справжнє мое прiзвище.

— То як же тебе звати?

— Філіпп Труфаст Маурітсон.

— Ти що ж, соромишся свого прізвища?

— Широ казати, я вже двічі попадався. А коли тебе посадять, то потім за тобою тягнеться хвіст. Сам знаєш, як те буває.

— Авжеж.

— Люди пронюхають, що ти сидів, і не зоглядишся, як уже лізуть з перевіркою лягаві... вибач, поліція...

— Нічого, я не з образливих,— сказав Якобсон.

Він більше нічого не додав, і Маурітсон знервовано глянув на годинника, що висів на стіні.

— А сидів я за дурницю,— повів далі він.— Трохи гендлював краденим і незаконно добував зброю, одне слово, дрібниці. Правда, була ще одна крадіжка з виломом, але відтоді минуло десять років.

— І весь цей час ти був святий та божий? — спитав Якобсон.— Виправився чи навчився спритніше орудувати?

На це Маурітсон відповів кривою посмішкою, проте Якобсон не підхопив її, а натомість спитав:

— Куди це ти гнеш?

— Не хочу знов сісти.

— Вважай, що ти вже сів. І нема в цьому нічого страшного. Хіба ти один? Кожного дня хтось сідає. Не зашкодить відпочити кілька місяців.

Проте Маурітсон був переконаний, що кількамісячним відпочинком справа не обмежиться. Глянувши на порізану городину, він прикинув, що коли його заарештують, поліція може копнути глибше, а тоді виявляться не дуже приємні для нього речі. З другого боку, він наскладав у закордонних банках уже чималий капіталець. Отже, будь-що треба вийти звідси. Тоді відразу виїхати з міста, і взагалі зі Швеції. Потім усе владнається, він давно плекав думку кинути своє ремесло. Досить із нього порнографії і продажу наркотиків. Та й не велика радість бути на побігеньках у таких, як Мальмстрем і Мурен, хоч вони й добре за це платили. Краще замість цього взятися до молочних продуктів, можна добре заробити на контрабанді масла з Данії до Італії. Майже легальна торгівля, і ніякого ризику, хіба що мафія тебе вколошкає. Зрештою, можна й ще щось придумати.

Та хоч би там що, а зволікати ніяк не можна. І він спитав:

— Хто відає банковими грабунками?

— Бульдо...— Якобсон затнувся.

— Бульдозер Ульсон,— жваво підхопив Маурітсон.

— Прокурор Ульсон,— поправився Якобсон.— Хочеш когось продати?

— Я міг би дати йому певну інформацію.

— А ти дай її мені.

— Ідеться про секретні відомості,— мовив Маурітсон.— Вам напевне не важко зв'язатися з ним по телефону.

Якобсон подумав. Він пам'ятав, як начальник управління поліції та його помічник казали, що пограбування банків тепер найважливіші. Тільки один злочин вважали ще тяжчим — кидати тухлими яйцями в посла Сполучених Штатів.

Він присунув до себе телефон і набрав номер спецгрупи, що мала свій штаб на Кунгсгольмені. Бульдозер відразу зняв трубку.

— Ульсон слухає.

— Це Генрік Якобсон. Ми тут затримали одного тина за наркотики, і він запевняє, начебто може щось сказати.

— Про пограбування банків?

— Мабуть.

— Я зараз буду,— відповів Бульдозер.

І справді, за кілька хвилин Бульдозер ускочив до Якобсоного кабінету, тремтячи з нетерплячки.

Розмова тривала недовго.

— Що ви нам хочете сказати, пане Маурітсон? — спитав він.

— Вас часом не цікавлять двоє хлопців на прізвища Мальмстрем і Мурен?

— Ще б пак! — Бульдозер облизався.— Дуже цікавлять. І що ви можете про них сказати?

— Я знаю, де вони перебувають.

— Перебувають тепер?

— Так.

Бульдозер потер руки із задоволення. Потім наче отямився :

— Певне, ви, пане Маурітсон, хочете поставити нам якісь умови?

— Я б волів обміркувати з вами це питання десь у затишнішому місці.

— Гм... Скажімо, мій кабінет на Кунгсгольмсгатан вас більше влаштував би?

— З усіх поглядів,— сказав Маурітсон.— Мабуть, тепер вам треба домовитися з цим добродієм?

Якобсон незворушно слухав їхню розмову.

— Так, так,— захоплено підтвердив Ульсон.— Нам треба порадитись, Якобсоне. Без сторонніх осіб.

Якобсон кивнув головою, скоряючись долі.

XVIII

Якобсон був практичний чоловік. Навіщо дарма псувати собі нерви?

З Ульсоном він не був близько знайомий, але знав його становище й розумів, що змагатися нема сенсу, однаково його чекає невдача.

Лаштунки були скромні — гола кімната, письмовий стіл, два стільці і шафа з архівом. Навіть килима не було на підлозі.

Якобсон сидів за столом цілком спокійний.

Бульдозер натомість бігав по кімнаті, заклавши руки за спину й похиливши голову.

— Тільки одне важливе питання, суто технічне, — сказав він. — Маурітсон заарештований?

— Ще ні.

— Чудово, — втішився Бульдозер. — Знаменито. Отже, властиво, нема про що домовлятися.

— Може, й так.

— Якщо хочеш, то подзвони начальникові управління, або членові колегії, або заступникові...

Якобсон похитав головою. Він добре знав усю ту поліційну верхівку.

— Отже, домовились? — спитав Бульдозер.

Якобсон нічого не відповів.

— І тобі не буде кривди, правда ж? Ти знаєш, хто він, і матимеш його на оці. В майбутньому.

— Що ж, я побалакаю з ним.

— Чудово.

Якобсон повернувся до Маурітсона, зміряв його поглядом і сказав:

— Ось що, Маурітсоне, я трохи подумав... Ти дістав торбу від невідомого чоловіка і мав передати її також невідомому. І таке часом буває. Довести, що ти кажеш неправду, буде важко. Отже, ми не будемо тебе арештовувати.

— Ясно, — сказав Маурітсон.

— Товар ми, звичайно, конфіскуємо. Але ж ти міг і не знати, що передаєш.

— То я вільний?

— Вільний, з тією умовою, що ти переходиш у руки Буль... у руки прокурора Ульсона.

Бульдозер, мабуть, слухав під дверима, бо раптом розчухнув їх і влетів до кімнати.

— Швидше їдьмо, — сказав він.

— Таки зараз?

— Побалакаємо в мене,— сказав Бульдозер.

— Звичайно,— мовив Маурітсон.— З задоволенням.

— Ще б пак,— сказав Бульдозер.— До побачення, Якобсоне.

Якобсон провів їх порожнім поглядом. Він до всього звик.

Через десять хвилин Маурітсона привезли до штабу спецгрупи. Його прийняли, мов почесного гостя, посадили в найкраще крісло, а навколо нього розташувалися блискучі детективи. Наприклад, Кольберг, що тримав у руках список Маурітсона і читав його вголос:

— Десяток трусів і п'ятнадцять пар шкарпеток. Це для кого?

— Дві пари Муренові, а решта, мабуть, другому.

— Той Мальмстрем їсть білизну, чи що?

— Ні, просто ніколи не віддає її прати, поносить і викидає. І купує тільки найкращу. Французьку. Її можна дістати лише в Моріса.

— З такими звичками хоч-не-хоч доведеться грабувати банки.

— А що таке астролябія? — поцікавився Ренн.

— Це давня модель секстанта,— пояснив Гунвальд Ларсон і в свою чергу спитав: — А навіщо їм чотири маски?

— Цього я не знаю. До речі, в них уже є дві, я купив їх минулого тижня.

— Шість коробок «дев'ятки» — що це означає? — знов спитав Ренн.

— Це суто чоловічий товар,— втомлено пояснив Маурітсон і додав не зовсім пристойний жарт.

— Та киньте ви той папірець,— добродушно сказав Бульдозер Ульсон.— Та й ваші дотепи, пане Маурітсон, нам необов'язково слухати. Жартувати ми й самі вміємо.

— Якби-то,— понуро мовив Кольберг.

— Все, приступаймо до справи,— Бульдозер радісно плеснув у долоні.

Він прискіпливо оглянув свої сили, в які входили, крім Кольберга, Ренна й Гунвальда Ларсона, ще два молодших інспектори, експерт по гранатах із сльозоточивим газом, технік-калькулятор і нездарний поліцай на ім'я Бу Цакрісон, якого, дарма що бракувало службовців, начальство залюбки відпускало для всіляких спеціальних завдань.

Начальник управління поліції та інші високі чини, хвалити бога, після того перегляду кінострічки не з'являлись і навіть не дзвонили.

— Починаймо репетицію! — гукнув Бульдозер.— Рівно о шостій Маурітсон дзвонить у двері. Ану, подзвони ще раз.

Кольберг постукав об стіл.

Маурітсон кивнув головою.

— Точно так,— сказав він. Потім додав: — Принаймні дуже схоже.

Короткий сигнал, відразу за ним довгий, пауза, чотири коротких, знов пауза, довгий і відразу дуже короткий.

— Я б зроду не запам'ятав,— сумно пожалівся Цакрісон.

— Ми доручимо тобі щось інше,— сказав Бульдозер.

— Що саме? — спитав Гунвальд Ларсон.

З усієї групи тільки він працював уже з Цакрісоном і не любив згадувати про це.

— А я що робитиму? — спитав технік-калькулятор.

— Отож-бо,— озвався Бульдозер.— Я з самого понеділка про це думаю. Хто тебе до нас послав?

— Не знаю. Хтось дзвонив з управління.

— Може, ти нам щось вирахуєш,— сказав Гунвальд Ларсон.— Наприклад, які номери виграють у найближчому тиражі.

— Неможливо,— понуро відповів технік.— Я вже багато років намагаюсь вирахувати їх кожного тижня і все помиляюся.

— Продумаймо ще раз усю операцію,— сказав Бульдозер.— Хто дзвонить у двері?

— Кольберг,— запропонував Гунвальд Ларсон.

— Так, він. Чудово. Мальмстрем відчиняє. Він сподівається, що це прийшов Маурітсон з астролябією, трусами та всім іншим добром. А натомість бачить...

— Нас,— промурмотів Ренн.

— Отож-бо! Мальмстрем і Мурен приголомшені. Їх перхитрували. Уявляєте, які в них будуть фізіономії!

Він дріботів по кімнаті і вдоволено підсміювався.

— А уявіть собі, як ми приструнимо Руса! Шах і мат одним ходом.

На мить Бульдозерові аж дух забило від такої втішної думки. Але він опанував себе й повів далі:

— Та не забуваймо, що Мальмстрем і Мурен озброєні.

Гунвальд Ларсон зневажливо здвигнув плечима.

— Нічого, яюсь дамо собі раду,— сказав Кольберг.

І він, і Гунвальд Ларсон уміли захистити себе, до того

ж Мальмстрем і Мурен навряд чи опиратимуться, коли побачать, що становище їхнє безнадійне.

Бульдозер ніби прочитав його думки.

— А однаково треба рахуватися з тим, що з відчаю вони спробують прорватися. Тут уже доведеться тобі втрутитись.

Він показав на експерта по гранатах із слезоточивим газом.

Той кивнув головою.

— У нас ще буде провідник із собакою,— сказав Бульдозер.— Собака нападає...

— Тобто як? — спитав Гунвальд Ларсон.— Собака також буде в протигазі?

— Непогана думка,— сказав Маурітсон.

Усі запитально глянули на нього.

— Отже, так,— знов озвався Бульдозер.— Перший можливий варіант: Мальмстрем і Мурен пробують опиратися, але не витримують нашого натиску, на них кидається собака, і врешті їх знешкоджують газом.

— Все одночасно? — засумнівався Кольберг.

Проте Бульдозер уже так розпалився, що ніякі тверезі зауваження на нього не діяли.

— Варіант другий: Мальмстрем і Мурен не опираються. Поліція вскакує до квартири з пістолетами в руках і оточує їх.

— Крім мене,— сказав Кольберг.

Він принципово ніколи не носив зброї.

— Злочинців роззброюють і заковують у наручники,— мрійливо повів далі Бульдозер.— Я особисто заходжу до квартири й оголошую їм, що вони заарештовані. Їх виводять.— Він кілька секунд утішався таким наслідком, тоді бадьоро повів далі:— І нарешті третій варіант: Мальмстрем і Мурен узагалі не відчиняють. Вони дуже обережні й уважно прислухаються до дзвінка. З Маурітсоном вони домовились, що коли дзвінок їм здасться підозрілим, той має десь перечекати поблизу, а тоді рівно через дванадцять хвилин вернутись і подзвонити ще раз. Отже, й ми так зробимо. Перечекаємо дванадцять хвилин і знов подзвонимо. Після цього автоматично виникає один із двох варіантів, які ми вже проаналізували.

Кольберг і Гунвальд Ларсон промовисто перезирнулися.

— Четверта альтернатива...— почав Бульдозер.

Кольберг перебив його:

— Альтернатива — це одна з двох можливостей.

— Не мороч мені голови. Отже, четверта альтернатива:

Мальмстрем і Мурен узагалі не відчиняють. У такому разі ми виламуємо двері...

— ...вскакуємо до квартири з пістоletами в руках і оточуємо злочинців,— зітхнув Гунвальд Ларсон.

— От-от,— погодився Бульдозер.— Так воно й буде. Тоді заходжу до квартири я і оголошую, що вони заарештовані. Чудово. Все запам'ятали? Тепер, здається, всі варіанти вичерпані.

Якийсь час панувала мовчанка, потім Цакрісон промурмотів:

— Альтернатива п'ята: гангстери відчиняють двері, косять з автоматів нас усіх і собаку також, а потім ушиваються.

— Ну й бевзь,— сказав Гунвальд Ларсон.— По-перше, Мальмстрема й Мурена вже не раз ловили, і вони ніколи не стріляли. По-друге, їх же тільки двоє, а біля дверей стоятиме шестеро нас і один собака, та ще десять чоловік на сходах, двадцять на вулиці і один прокурор на горіщі чи де там він думає прилаштуватися.

Цакрісон знітився, але все ж таки недовірливо буркнув:

— Ніколи не можна бути певним.

— А мені їхати з вами? — спитав техник-калькулятор.

— Ні,— відповів Бульдозер.— Там тобі нічого робити.

— Яка з тебе користь без твоєї машини,— сказав Кольберг.

— Можна викликати кран і підняти його машину на п'ятій поверх,— запропонував Гунвальд Ларсон.

— Розташування квартири, вхід до неї і вихід вам відомі,— почав підсумовувати Бульдозер.— Уже три години, як за будинком установлено таємний нагляд. За цей час, як і слід було сподіватись, нічого не сталося. Мальмстрем і Мурен і гадки не мають, що на них чекає. Ми готові, панове.— Він витяг з нагрудної кишені старовинного срібного годинника, клацнув покришкою і додав: — Через тридцять хвилин наступ.

— А як вони спробують утекти через вікно...— почав Цакрісон.

— Хай пробують,— перебив його Гунвальд Ларсон.— Квартира, як тобі відомо, міститься на п'ятому поверсі, і пожежної драбини немає.

— А то була б шоста альтернатива,— все-таки докінчив Цакрісон.

Бульдозер звернувся до Маурітсона, який байдуже прислухався до їхнього обговорення:

— Гадаю, ви навряд чи захочете їхати з нами, пане

Маурітсон? Чи, може, бажаєте зустрітися зі своїми друзями?

Маурітсон ледь здригнувся чи просто здвигнув плечима.

— Тоді я пропоную вам спокійно посидіти десь у цьому будинку, поки ми впораємося. Ви людина ділова, і я по-своєму також, отже, ви розумієте мене. Коли виявиться, що ви нас ошукали, то доведеться переглянути нашу умову.

Маурітсон кивнув головою.

— Гарзд,— мовив він.— Але я знаю, що вони там.

— Ох і негідник же цей Маурітсон,— сказав Гунвальд Ларсон, ні до кого не звертаючись.

Кольберг і Ренн востаннє оглянули план квартири, який вони накреслили за Маурітсоновим описом. Потім Кульберг згорнув аркушик, сховав його до кишені і сказав:

— Ну що ж, їдьмо вже.

Тоді озвався Маурітсон:

— Хочу вас по-дружньому попередити, що Мальмстрем і Мурен — небезпечніші люди, ніж ви гадаєте. Вони неодмінно спробують прорватися. Тож дарма не ризикуйте.

— Ні, не будемо,— сказав Кольберг.

А Гунвальд Ларсон сердито глянув на Маурітсона й додав:

— Зрозуміло, пан Маурітсон волів би, щоб ми вколюшки його приятелів, тоді йому не треба було б ціле життя тремтіти за власну шкіру.

— Я тільки хотів попередити,— заперечив Маурітсон.— Чого ти сердишся?

— Не пашекуй, стерво,— буркнув Гунвальд Ларсон.

Він не любив виявів панібратства від тих людей, яких зневажав, чи то був виказувач, чи якийсь високе начальство.

— Все ясно,— нетерпляче сказав Бульдозер.— Тепер до діла. Їдьмо.

У будинку на Данвікскліпан усе відповідало описові Маурітсона, навіть висіла на дверях табличка з прізвиськом «С. Андерсон», як він і казав.

Обабіч тих дверей, притулившись до стіни, стали Гунвальд Ларсон і Ренн з пістолетами в руках — у Ларсона був його власний «сміт-і-вессон 38 мастер», а в Ренна — звичайний «вальтер», калібр 7,65. Просто перед дверима стояв Кольберг, а за ним на сходах повно людей: Цакрісон, експерт по гранатах із сльозоточивим газом, провідник із собакою, два інспектори та ще кілька звичайних поліцаїв з автоматами і в панцирних жилетах.

Бульдозер Ульсон, мабуть, сидів у ліфті.

«У світі забагато зброї»,— подумав Кольберг, стежачи за секундною стрілкою на годиннику Гунвальда Ларсона. Сам він був неозброєний.

Ще тридцять чотири секунди.

Гунвальд Ларсон мав дуже дорогий годинник, що завжди точно показував час.

Кольберг не відчував страху. Надто довго він працював у поліції, щоб боятися таких людей, як Мальмстрем і Мурен.

Цікаво, про що вони думають там усередині зі своїм арсеналом зброї, складом трусів та горами паштету й російського кав'яру?

Шістнадцять секунд.

Котрийсь із них, мабуть Мурен, любить добре попоїсти, коли вірити Маурітсонові. Він розумів його, бо й сам страшенно любив смачну їжу.

Вісім секунд.

Що станеться з усіма тими ласощами, коли Мальмстрема й Мурена закують у наручники й заберуть до в'язниці? Може, Мурен відступить їх дешево йому? Чи це слід вважати скуповуванням краденого?

Дві секунди.

Російський кав'яр, а особливо той, що в коробках із злотою накривкою...

Одна секунда.

Пора.

Він почав натискати правим вказівним пальцем на дзвоник.

Короткий дзвінок, довгий, пауза, короткий, короткий, короткий, короткий, пауза, довгий, короткий.

Усі напружено чекали.

Хтось голосно зітхнув.

Хтось рипнув черевиком.

Цакрісон примудрився брязнути пістолетом.

«От чортів брязкун!»— вилаявся про себе Кольберг. Чи є таке слово?

У нього забурчало в животі, мабуть, тому, що він думав про кав'яр.

Щось ніби рефлекс у собак Павлова.

За дверима — цілковита тиша.

Минуло дві хвилини, а ніхто не відчиняв.

Згідно з планом належало почекати ще десять хвилин, тоді подзвонити вдруге.

Кольберг підняв руку, показуючи людям на сходах, щоб вони тим часом відступили.

Тепер видно було тільки Цакрісона, собаку, його провідника і експерта по газіві. Трое перших піднялися сходами вище, а останній спустився трохи нижче.

Ренн і Гунвальд Ларсон лишилися біля дверей.

Кольберг знав план до найменших подробиць, але так само знав, що Гунвальд Ларсон і в думці не покладає дотримуватись того плану.

Тому він відступив трохи вбік.

Гунвальд Ларсон також посунувся, опинився навпроти дверей і зміряв їх поглядом. Нічого, можна виважити.

«У Гунвальда Ларсона манія виважувати двері»,— подумав Кольберг. Щоправда, йому майже завжди щастило в цьому, але Кольберг у принципі був проти такого заходу, тому й тепер похитав головою, всім своїм обличчям виявляючи незгоду.

Але, звичайно, Гунвальд Ларсон не звернув на нього уваги. Він відступив до стіни і вперся в неї правим плечем.

Ренн приготувався допомагати йому.

Гунвальд Ларсон ледь пригнувся, виставивши ліве плече,— живий таран сто вісім кілограмів завважки і сто дев'яносто два сантиметри заввишки.

Певне, коли вже до такого дійшлося, Кольберг також налаштувався допомагати.

Того, що сталося далі, ніхто не міг передбачити.

Гунвальд Ларсон з усієї сили штовхнув двері, і вони подалися так легко, ніби їх зовсім не було.

Не зустрівши ніякого опору, він улетів до кімнати, мов повалений ураганом підіймальний кран, і головою вгатився в підвіконня з протилежного боку від дверей. Силою інерції його могутній тулуб описав дугу, і таку невдалу, що витиснув задом шибки й вивалився надвір у хмарі дрібніших і більших скалок. Аж останньої миті Гунвальд Ларсон випустив пістолет і вхопився за раму. Так він повис на висоті п'ятого поверху, відчайдушно тримаючись за вікно правою рукою і ще правим коліном. З порізаної склом руки цебеніла кров, холоша на нозі також почала червоніти.

Ренн не був такий меткий, а проте встиг опинитися за порогом саме тоді, коли двері на рипучих завісах відкинуло назад. Вони з розгону луснули його в лоб, він упустив пістолет і впав горілиць на сходовий помісток.

Коли двері, наштовхувшись на Ренна, знов відчинились, до квартири вскочив Кольберг. З першого ж погляду він переконався, що в кімнаті нікого немає, тільки видні-

ють з вікна рука й нога Гунвальда Ларсона. Він кинувся до нього і обом руками вхопився за його ногу.

Гунвальд Ларсон от-от міг упасти й розбитися. Кольберг, усією вагою свого тіла налігши на Гунвальдову ногу, правою рукою спіймав його другу руку, якою той силкувався дотягтись до рами. Кілька секунд їхнє життя висіло на волосині, здавалося, що вони обидва полетять униз. Проте Гунвальд Ларсон міцно тримався за раму порізаною правою рукою, і нарешті Кольберг, натужившись до краю, спромігся витягти свого невдатного колегу на підвіконня, де він, хоч і порізаний до крові, все ж таки був уже не в такій небезпеці.

Ренн, падаючи, не зомлів, і тепер рачки переповз через поріг, шукаючи свого пістолета.

Наступним до квартири вбїг Цакрісон, а слідом за ним ускочив собака. Цакрісон побачив, що Ренн рачкує долі і з лоба в нього йде кров, побачив на підлозі пістолет, а коло розбитого вікна таких самих закривавлених Кольберга й Гунвальда Ларсона.

І він закричав:

— Ані руш! Поліція!

Тоді звів пістолет, вистрілив угору і влучив у скляну кулю під стелею. Лампа брязнула навсібіч скалками.

Царкісон обернувся на підборах, знов вистрілив і влучив у собаку. Той осів на задні лапи й страхітливо завив.

Третя Цакрісонова куля влетіла крізь відчинені двері до ванної і пробила трубу. З дірочки, засичавши, до кімнати довгою цівкою вдарила гаряча вода.

Примчав провідник собаки.

— Ці бандюги застрілили Боя! — заверещав він і витяг зброю.

Вимахуючи пістолетом, він почав гарячково шукати винного, щоб помститися за собаку, який вив тепер ще мого рошніше.

До квартири вбїг поліцай у синьо-зеленому броньованому жилеті й з автоматом у руках, переченився об Ренна і простягся на підлозі. Падаючи, він випустив автомат, і той закотився в куток. Собака, що, видно, не був поранений смертельно, ви'явся зубами в його литку. Поліцай закричав не своїм голосом:

— Рятуйте!

Кольберг і Гунвальд Ларсон на цей час опинилися вже в кімнаті, порізані склом і змучені. Проте голови в них були ясні, й обидва зрозуміли, що, по-перше, у квартирі не було нікого — ні Мальмстрема, ні Мурена, а по-друге,

двері до неї стояли незамкнені, може, навіть не зачпнені як слід.

Струмись гарячої води з труби у ванній ударив просто в обличчя Цакрісонові.

Поліпай у захисному жилеті поплазував у куток по свій автомат, тягнучи за собою собаку, який не відпускав із зубів його м'ясистої литки.

Гунвальд Ларсон підняв закривавлену руку й заревів:
— Перестаньте, хай вам грець!..

Тієї самої миті експерт по газові кинув у квартиру дві гранати. Вони впали на підлогу між Ренном та провідником собаки й відразу вибухнули.

Гримнув ще один постріл. Хто саме стріляв, невідомо, мабуть, провідник собаки. Куля влучила в батарею за сантиметр від Кольбергового коліна, свиснувши, відскочила рикошетом на сходовий майданчик і влучила в плече експертів по газових гранатах.

Кольберг хотів гукнути: «Ми здаємося! Ми здаємося!» — але замість голосу з горла в нього вихопилось якесь хрипке крикання.

Газ миттю поширився по квартирі, змішавшись із парсю та пороховим димом. У кімнаті стояла пекуча отруйна імла, в якій стогнали, плакали й кашляли п'ятеро чоловіків і собака.

Шостий сядів на сходах і голосив, притискаючи праву долоню до лівого плеча.

Десь ізгори примчав Бульдозер Ульсон і схвильовано спитав:

— Що тут робиться? В чім річ? Га?

З наповненої газом кімнати долинали моторошні звуки: пес глухо скавулів, хтось жалісливо кликав на допомогу, хтось бурмотів прокльони.

— Припиніть операцію! — наказав Бульдозер, але голос у нього зірвався, він закашлявся й захарчав.

Він почав відступати сходами вгору, проте хмарка газу попливла слідом за ним. Він випроставсь і обернувся в напрямку дверей, яких майже не видно було крізь їдку імлу.

— Мальмстреме й Муренел — владно гукнув він, заливаючись слізьми. — Кидайте зброю і виходьте! Ви заарештовані!

Вранці в четвер шостого липня 1972 року спецгрупа для боротьби з пограбуваннями банків зібралась у повному складі у своєму штабі. Всі були бліді, похмурі, і в приміщенні панувала гнітюча тиша.

Згадка про вчорашні події нікого не тішила, а надто Гунвальда Ларсона.

Може, в кіно й смішно дивитись, як хтось вивалюється з вікна і, зачепившись за раму, борсається в повітрі на висоті п'ятого поверху. Але в житті такі ситуації зовсім не смішні. Та й порізані руки і подертий костюм також не сприяли веселому настроєві.

Мабуть, найдужче йому було шкода костюма. Гунвальд Ларсон був до вбрання дуже вимогливий і витрачав на нього більшу частину своєї платні. І ось знов, уже вкотре, його найкращий костюм ляснув під час виконання службових обов'язків.

Ейнар Ренн також був невеселий, і навіть Кольберг не міг оцінити явного комізму ситуації. Він надто добре пам'ятав моторошний лоскіт у животі, коли йому здавалося, що секунд через п'ять вони з Гунвальдом Ларсоном лежатимуть розбиті на землі. До того ж він не вірив у бога й у те, що на небі може існувати управління поліції з крилатими слідчими.

Бій на Данвікскліпан був докладно проаналізований, але рапорт про нього складено дуже ухильно, з багатьма обтічними формулюваннями. Написав його Кольберг.

Проте втрат не можна було ні приховати, ні виправдати.

Трьох чоловік довелось відвезти до лікарні — хоч, що правда, інвалідність їм не загрожувала. В експерта по газових гранатах — рана плечових тканин, у Цакрісона — опіки на обличчі. Крім того, лікарі запевняли, що в нього шок і що він справляє дивне враження, оскільки не може до пуття відповісти на найпростіші запитання. Але, мабуть, їм так здалося тому, що вони не знали Цакрісона й переоцінювали його розумові здібності.

Поліцей, якого покусав собака, мав просидіти кілька тижнів на бюлетені: розірвані м'язи й жили не швидко гояться.

Та найгірше було самому собаці. З хірургічного відділення ветеринарного інституту повідомили, що, хоч кулю пощастило витягти, ще хтозна, чи не доведеться усмертити собаку, бо можливе зараження. Щоправда, писали вете-

ринарні лікарі у своєму висновку, Бой молодий, дужий пес, і загальний стан у нього задовільний.

Тим, хто знав їхню термінологію, це не давало великої надії.

Ренн сидів з чималим пластиром на лобі і з двома синцями, які ще дужче відтіняли його червоний від природи ніс.

Гунвальдові Ларсону, власне, треба було б лишитися вдома, бо навряд чи він міг щось робити з міцно забинтованими правою рукою і правим коліном. А крім того, на голові в нього була велика гуля.

Кольберг був у кращому фізичному стані, в нього тільки дуже боліла голова, що він пояснював нездоровим повітрям на полі бою. Спеціальне лікування — коньяк, аспірин і пестоші дружини, яка постаралась йому догодити, — лише трохи зменшило той біль.

Оскільки ворог не брав участі в бою, його втрати були незначні. Щоправда, у квартирі конфіскували деякі речі, але навіть Бульдозер Ульсон не зважився б твердити, що втрата згортка туалетного паперу, коробки ганчірок, двох банок брусничного соку та купи брудної білизни могли засмутити Мальмстрема й Мурена чи якимось перешкодити їхнім намірам.

За дві хвилини перед дев'ятою до кабінету влетів сам Бульдозер Ульсон. Від ранку він уже встиг побути на двох важливих нарадах — в управлінні поліції та у відділі боротьби з шахрайством — і був сповнений бойового запалу.

— Доброго ранку, хлопці, доброго ранку, — ласкаво привітався він. — Як почуваете себе?

Сьогодні хлопці дужче, ніж будь-коли, відчували свої поважні роки, тому Бульдозер Ульсон не дочекався відповіді.

— Учора Рус зробив спритний хід, — повів далі він, — але нам нема чого хнюпитись. Можна сказати, ми втратили пішака чи двох і збилися з темпу.

— Мені здається, що то був швидше дитячий мат, — зауважив Кольберг, який любив грати в шахи.

— Але тепер наш хід, — сказав Бульдозер. — Давайте сюди Маурітсона, ми його трохи потрусимо! Він тримає дещо в запасі. І боїться, панове! Знає, що тепер Мальмстрем і Мурен йому не подарують. Звільнити його тепер — це означає зробити йому ведмежу послугу. І він це розуміє.

Ренн, Кольберг і Гунвальд Ларсон дивилися почервонілими очима на свого керівника. Їх аж ніяк не втішила

думка, що доведеться знов діяти за вказівками Маурітсона.

Бульдозер приглянувся до них трохи пильніше. Навіть у нього очі були червоні й повіки підпухлі.

— Знаєте, хлопці, про що я подумав цієї ночі? — спитав він. — Чи не краще було б надалі використовувати для таких операцій, як учорашня, свіжіші й молодші сили? Як ви гадаєте? — Він трохи помовчав, тоді додав: — А то виходить не дуже приємне видовище, коли літні, солідні чоловіки з досить високим службовим становищем бігають, стріляють і таке інше.

Гунвальд Ларсон тяжко зітхнув і якимось осів, ніби йому вгородили ніж у спину.

«А й справді, — подумав Кольберг, — у його словах є сенс».

Але за мить обурився.

«Літні? Солідні? Що він плеще?»

Ренн щось промурмотів.

— Що ти кажеш, Ейнаре? — ласкаво спитав Бульдозер.

— Ні, я тільки хотів сказати, що то не ми стріляли.

— Можливо, — погодився Бульдозер. — Можливо. Ну, годі вже про це. Давайте сюди Маурітсона!

Маурітсон ночував у камері, щоправда, з більшим комфортом, ніж звичайні арештанти. Йому дали окрему катеринку, навіть ковдру, а начальник варту запропонував йому склянку води.

Це цілком влаштовувало Маурітсона, і, за словами того ж таки начальника варту, він спав спокійно, хоч увечері був стурбований і вражений, коли дізнався, що Мальмстрем і Мурен не були присутні під час свого арешту.

Криміналістичне обстеження квартири показало, що вони залишили її зовсім недавно. Виявлено безліч відбитків їхніх пальців на різних речах, а на одній банці з брусничним соком залишились сліди великого і вказівного пальця правої руки Маурітсона.

— Ви розумієте, що це означає? — інквізиторським тоном спитав Бульдозер.

— Що Маурітсона виказала банка з соком, — сказав Гунвальд Ларсон.

— От-от, саме так, — радісно підхопив Бульдозер. — Він просто спіймався. Ніякий суд не причепиться. Але я не це мав на думці.

— А що?

— А те, що Маурітсон казав нам правду і, мабуть, зможе ще щось додати.

— Так, про Мальмстрема й Мурена.

— А це те, що нас тепер найбільше цікавить, чи як по-вашому?

І ось Маурітсон знов опинився серед них — лагідний, скромний, прийнятний на вигляд чоловік.

— Отак, любий мій пане Маурітсон, — ласкавим голосом сказав Бульдозер. — Не вийшло те, на що ми з вами сподівалися.

Маурітсон похитав головою.

— Я просто з дива не сходжу, — сказав він. — Може, в них є якийсь шосте чуття?

— Шосте чуття, — мрійливо сказав Бульдозер. — Інколи й справді починаєш вірити в шосте чуття. Якщо тільки Рус...

— Який Рус?

— Байдуже, пане Маурітсон, байдуже. Це я сам до себе балакаю. Але мене турбує інше. У нас із вами не зовсім сходиться баланс. Я зробив вам велику послугу, а ви ще й досі не поквиталися за неї.

Маурітсон задумався.

— Отже, це має означати, що я ще не вільний? — спитав нарешті він.

— Гм, як вам сказати. І так, і ні. Адже продаж наркотиків, хоч як крути, — немалий злочин. І якби дійшлося до суду, ви б схопили... — Він заговірив і почав рахувати на пальцях. — Так, місяців вісім, принаймні не менше як шість.

Маурітсон спокійно дивився на нього.

— А з другого боку, — пожвавішав Бульдозер, — я пообіцяв вам відпустити цього разу гріхи з тією умовою, що й сам матиму щось від вас.

Бульдозер випростався, плеснув долонями перед носом у Маурітсона і сказав навпростець:

— Іншими словами, коли ти зараз не витрусиш усе, що тобі відомо про Мальмстрема й Мурена, ми заарештуємо тебе як їхнього спільника. У квартирі виявлені відбитки твоїх пальців. А потім знов передамо тебе Якобсонові, а крім того, доглянемо, щоб перед тим тебе добре відшмагали.

Гунвальд Ларсон схвально глянув на свого шефа і сказав:

— Я особисто залюбки...

Він зробив значущу паузу, та Маурітсон навіть оком не змигнув.

— Гарзд, — сказав він. — Я маю ще дещо, ви спіймаєте не тільки Мальмстрема й Мурена, а й інших.

Бульдозер засяяв.

— Це вже цікавіше, пане Маурітсон. І що ж ви хочете нам запропонувати?

Маурітсон позирнув на Гунвальда Ларсона і сказав:

— Простісіньку справу, таку, що й кошеня з нею впо-рається.

— Кошеня?

— Так, і тоді вже не скидайте на мене вину, коли знов дасте маху.

— Ну що ви, любий пане Маурітсон, навіщо так гостро. Адже й ви зацікавлені, щоб ми спіймали тих хлопців. То що ви там ще маєте?

— План їхньої нової операції,— незворушно сказав Маурітсон.— Місце, час і таке інше.

У прокурора Ульсона очі стали рогом. Він тричі, мов божевільний, оббіг крісло, на якому сидів Маурітсон.

— Кажіть, пане Маурітсон! Кажіть усе! Вважайте, що ви вже вільні! Якщо хочете, ми дамо вам охорону. Лише кажіть, любий пане Маурітсон, все кажіть!

Бульдозерів запал заразив усіх присутніх, вони повставали з місць і оточили виказувача.

— Добре,— послужливо мовив Маурітсон.— Я взявся трохи допомагати Мальмстремові й Мурену. Купував для них, що треба. Самі вони воліли не виходити надвір. Ну й, крім купівлі, я мав щодня навідуватись до однієї тютюнової крамнички в Брікастані й питати, чи немає листів для Мурена.

— Чия то крамничка? — відразу спитав Кольберг.

— Я скажу, але це нічого вам не дасть. Я вже сам перевіряв. Її тримає одна літня жінка, а листи завжди приносили пенсіонери, і щоразу хтось інший.

— Далі! — підігнав його Бульдозер.— Листи? Які листи? Скільки їх було?

— За весь час тільки три,— відповів Маурітсон.

— І ви віддавали їх?

— Так, але спершу відкривав.

— А Мурен нічого не помітив?

— Ні, я вмю відкривати листи. Ніхто не помітить, у мене свій випробуваний спосіб. Хімія.

— Ну, і що було в тих листах?

Бульдозер не міг устояти на місці. Він перебирав ногами, мов перегдований півень на сковороді.

— Два перших були нецікаві. В них ішлося про якихось типів Г. і Г., що мали прибути до пункту ікс. І таке інше. Короткі записки, і обидві кодом. Я переглядав їх, заклеював конверти і віддавав Муренові.

— А третій?

— Третій надійшов позавчора. Дуже цікавий. Як я вже казав, план нової операції. Докладно опрацьований.

— І ви передали папірець Муренові?

— Не папірець. Там було три аркуші. Звичайно, передав, але спершу зробив ксерокопії і відіслав у надійне місце.

— Ох, любий пане Маурітсон! — вигукнув Бульдозер, аж тремтячи з надміру почуттів.— Де те місце? Скільки треба часу, щоб ви забрали копії?

— Забирайте самі, я не маю великого бажання.

— Коли?

— Коли я скажу, де вони.

— То кажіть де!

— Стривайте, не гарячкуйте,— мовив Маурітсон.— Товар добрий, будьте певні. Але спершу я хочу отримати від вас дві речі.

— Які?

— Одну — Якобсонів папір, що лежить у вас у кишені. Там написано, що з мене знято підозру в торгівлі наркотиками, слідство припинено через брак доказів тощо.

— Звичайно, ось він,— сказав Бульдозер, засовуючи руку в спідню кишеню.

— І другий папір за вашим підписом. Це вже про мій зв'язок з Мальмстремом і Муреном. Мовляв, справу перевірено, на моєму рахунку немає ніяких злочинних дій тощо.

Бульдозер Ульсон кинувся до друкарської машинки.

Не минуло й двох хвилин, як папір був готовий. Маурітсон отримав обидва документи, уважно перечитав їх і сказав:

— Усе гаразд. Лист із копіями в «Шератоні».

— У готелі?

— Так. Я їх переслав туди. Лист у порт'є. До запитання.

— На чие прізвище?

— На прізвище графа Філіппа фон Бранденбурга,— скромно сказав Маурітсон.

Усі вражено подивилися на нього.

Нарешті Бульдозер сказав:

— Чудово, любий пане Маурітсон. Може, ви поки що посидите в другій кімнаті? Зовсім недовго, вип'єте чашку кави з солодкою булочкою.

— Краще чаю,— сказав Маурітсон.

— Чаю...— неуважно проказав Бульдозер.— Ейнаре, подбай, щоб панові Маурітсону принесли чаю і булочок... і щоб він не нудився сам.

Ренн вийшов з Маурітсоном, але скоро повернувся.

— А що ми далі робимо? — спитав Кольберг.

— Забираємо листа. Негайно,— відповів Бульдозер.— Найкраще, як хтось із вас піде туди, назве себе графом фон Бранденбургом і попросить пошту для нього. Хоч би ти, Гунвальде.

Гунвальд Ларсон втупив у нього блакитні очі.

— Я? Нізащо. Краще негайно звільнюся з роботи.

— Тоді підеш ти, Ейнаре. Коли ми скажемо правду, всни ще впруться. Мовляв, не мають права віддавати графову пошту і так далі. І ми змарнуємо багато дорогоцінного часу.

— Гаразд,— сказав Ренн.— Філіпп фон Бранденбург, граф. Маурітсон дав мені свою візитну картку. Він тримає їх у нотатнику, сховані в потаємній кишенці. Така пишнота, що ну.

Він показав картку: дрібні літери попелястого кольору, на ріжку — срібна монограма.

— Ну гайда вже,— нетерпляче мовив Бульдозер.

Ренн вийшов.

— Я ось про що думаю,— сказав Кольберг.— Коли я піду до крамниці, де вже десять років купую продукти, й попрошу набір півлітра молока, мені дадуть дулю. А от такий собі Маурітсон з'явиться в найрозкішнішу ювелірну крамницю міста, назве себе герцогом Малександрським, і йому дадуть додому дві скриньки каблучок з діамантами й десяток разків перлин, щоб він як слід їх роздивився.

— Що вдієш,— сказав Гунвальд Ларсон.— Такі звичаї у класовому суспільстві.

Бульдозер Ульсон неуважно кивнув головою. Питання суспільного ладу його не цікавили.

Портє глянув на листа, якого тримав у руці, тоді на візитну картку й нарешті на Ренна.

— А ви справді граф фон Бранденбург? — недовірливо запитав він.

— Атож,— не дуже певно відповів Ренн.— Тобто я його посланець.

— Он що,— сказав портє.— Ясно. Будь ласка. Кланяйтеся графові і скажіть, що ми завжди до його послуг.

Той, хто не знав Бульдозера Ульсона, подумав би, що він тяжко захворів чи принаймні схибнувся.

Уже більше як годину він перебував у стані нестямного захвату, і виявлялася ця ейфорія не так у словах, як у діях, чи, краще б сказати, пластично. Бульдозер і трьох

секунд не міг устояти на місці, здавалося, він ширяв по кімнаті, наче зім'ятий блакитний костюм облягав не тіло прокурора, а був оболонкою невеличкого дирижабля, наповненого гелієм.

Довго спостерігати цю надмірну радість було нудно і втомливо, зате три аркушки з графового конверта виявились такими цікавими, що Кольберг, Ренн і Ларсон ще й через годину не могли відірватися від них.

Безсумнівно, на столі спецгрупи лежали ксерокопії докладного плану, за яким Мальмстрем і Мурен мали знов пограбувати банк.

І то був план не звичайного пограбування.

Ішлося про ту справді велику операцію, яку передбачали вже кілька тижнів тому і про яку досі, властиво, нічого не знали. І тепер раптом про неї стало відомо майже все.

Операція була призначена на п'ятницю, на чотирнадцяту годину сорок п'ять хвилин. Дуже ймовірно, що на п'ятницю сьомого липня,— а це вже завтра,— або на п'ятницю чотирнадцятого, тобто за тиждень.

Багато що промовляло за пізніший термін. У такому разі вони мали цілий тиждень, а цього часу було більше ніж досить, щоб ґрунтовно підготуватися. Але навіть коли Мальмстрем і Мурен нападуть завтра, в цих трьох аркушках вистачало відомостей, щоб можна було легко застукати злочинців на місці й поламати їхній так ретельно опрацьований план.

На одному аркушику була детальна схема банкової зали, з докладними вказівками, як відбуватиметься операція, де стоятимуть її учасники й машини, якими вулицями вони потім виїздитимуть з міста.

Бульдозер Ульсон добре знав приміщення всіх стокгольмських банків. Тільки-но глянувши на схему, він відразу здогадався, котрий із них Мальмстрем і Мурен мають намір пограбувати. Це був один із найбільших нових банків у діловому центрі Стокгольма.

План був такий геніально простий, що скласти його міг тільки Вернер Рус. Принаймні Бульдозер був твердо переконаний у цьому.

Уся операція розпадалась на три незалежні одна від одної ланки.

Мета першої ланки — відвернути увагу від основної дії.

Друга ланка — застережні заходи, спрямовані проти головного супротивника, тобто проти поліції.

Третя ланка — саме пограбування.

Щоб здійснити такий план, Мальмстремові й Муренові

потрібні були щонайменше чотири помічники, які діяли б надворі.

Двох із них навіть названо: Гаузер і Гоф. Коли зважити все, то їхнім завданням було охороняти зовні тих, що здійснювали саме пограбування.

Решта двоє — а можливо, й не тільки двоє — мали відвертати увагу й забезпечувати застережні заходи. В плані їх названо «підприємцями».

Термін здійснення першої ланки — 14.40, місце — Русенлюндсгатан у районі Седермальм. Необхідні для цього речі — щонайменше дві машини і добрий заряд вибухівки.

Цей маневр, видно, мав бути дуже гучний, щоб зібрати на те місце майже всі патрульні машини, які циркулювали в центрі міста та в південних його околицях. У який спосіб його мали здійснити, в плані не було зазначено, але, найімовірніше, грабіжники хотіли влаштувати сильний вибух біля бензоколонки або десь у будинку.

Відповідав за цю ланку операції «підприємець А.».

На хвилину пізніше — з погляду тактики дуже добрий хід — починається застережна акція. Ця частина плану, що свідчила одночасно і про винахідливість, і про зухвалість його авторів, передбачала блокування виїзду для машин, які завжди стоять у резерві біля управління поліції. Важко було собі уявити, як би вони цього домоглися, але в разі їхнього успіху застуканим зненацька силам поліції довелося б скрутно.

Застережну акцію мав організувати «підприємець Б.».

Коли обидві ці попередні акції закінчаться вдало, о 14.45 більшість рухомих поліцейських патрулів буде зв'язана подією на Русенлюндсгатан у Седермальмі, а оперативні сили виявляться заблокованими в управлінні поліції на Кунгсгольмені.

Саме тоді Мальмстрем, Мурен та їхні таємничі помічники Гаузер і Гоф нападуть на банк, не боячись, що їм перешкодить поліція.

Оце й мало бути те велике пограбування, що його давно вже передбачав прокурор Ульсон.

Для втечі у злочинців були дві машини, які вони потім замінять на чотири інші, отже, в кожному сяде один із них. Відступати вони мали в північному напрямку, що цілком зрозуміло, оскільки майже всі поліцейські патрулі будуть скупчені в цей час у південній частині міста, а решта оперативних сил застрягне на Кунгсгольмені.

У плані навіть було вказано можливий розмір здобичі: близько двох з половиною мільйонів шведських крон.

Саме виходячи з цієї цифри, члени спецгрупи погодились на тому, що операція призначена на п'ятницю чотирнадцятого липня. Бо, подзвонивши до банку, вони дізнались, що якраз другої п'ятниці там можна було б набрати десь таку суму в різних валютах. Якщо б злочинці здійснили свій план завтра, їхня здобич була б багато менша.

Більшість вказівок у плані подано звичайним текстом або так, що код легко було розшифрувати.

— «У Жана довгі вуса»,— прочитав Кольберг.— Відомо фраза. Під час другої світової війни таке гасло союзники передали французьким партизанам, коли починали висаджуватись.— Він помітив, що Ренн запитально дивиться на нього, й додав:— Розшифрування дуже просте: «Починаємо, хлопці».

— І самий кінець зрозумілий,— сказав Гунвальд Ларсон.— «Abandon ship». Покидайте корабель. Через те Маурітсон і не втямив його, що написано по-англійському. А це був просто наказ, щоб вони вшивались. Тому й квартира була порожня. Мабуть, Рус не довіряв Маурітсонові і звелів їм змінити сховок.

— А зразу за цим стоїть слово «Мілан»,— мовив Кольберг.— Що воно означає?

— Домовляються зустрітись у Мілані й поділити здобич,— не задумуючись сказав Бульдозер.— Але вони і з банку не вийдуть. Якщо ми взагалі пустимо їх туди.

— Безперечно,— підхопив Кольберг.— Принаймні схоже на це.

Тепер, коли поліція знала все, їй не важко було вжити контрзаходів. Хоч би що сталося на Русенлундсгатан, не надавати йому великого значення. А щодо резервних машин біля управління поліції, то належало тільки подбати, щоб до того часу, коли злочинці почнуть свою застережну акцію, вони вже не стояли на подвір'ї, а були розміщені в зручних місцях поблизу банку.

— Так,— сказав Бульдозер більше сам до себе,— план склав Вернер Рус. Але як це довести?

— Може, друкарська машинка? — запропонував Ренн.

— Прив'язати текст до електричної машинки майже неможливо. А крім того, Рус ніколи не буває такий необережний. На чому б його спіймати?

— Ти прокурор, то й маєш знати,— сказав Кольберг.— Адже в нас головне — висунути звинувачення, а тоді хоч ти й сто разів невинний, однаково тебе засудять.

— Але Вернер Рус якраз винний,— сказав Бульдозер.

— А що робити з Маурітсоном? — спитав Гунвальд Ларсон.

— Звичайно, відпустимо його,— неуважно відповів Бульдозер.— Він своє зробив і тепер сходить зі сцени.

— Отак і сходить? — засумнівався Гунвальд Ларсон.

— Друга п'ятниця,— мрійливо мовив Бульдозер.— Подумати тільки, що нас чекає.

— Атож, подумати тільки,— буркнув Гунвальд Ларсон.

Задзвонив телефон: пограбування банку у Віллінгбю.

Не вельми цікавий випадок. Іграшковий пістолет, і тільки п'ятнадцять тисяч здобичі. Злочинця спіймано через годину — він ходив, ледве тримаючись на ногах, парком Гумлегорден і роздавав гроші кожному, хто йому траплявся на очі. За той час він уже встиг напиться, купити сигару і до всього схопити кулю в ногу від надто сумлінного поліцей.

Цю справу спецгрупа розплутала, не виходячи з приміщення штабу.

— Тобі не здається, що й до неї причетний Вернер Рус? — лукаво спитав Гунвальд Ларсон.

— А що, слухна думка,— підхопив Бульдозер.— Посередньо причетний. Адже його спритні операції заохочують до них не таких здібних злочинців. Отже, можна сказати, що...

— Годі вже, ради бога,— сказав Гунвальд Ларсон.

Ренн подався до свого кабінету.

Там сидів чоловік, якого він дуже давно не бачив.

Мартін Бек.

— Здоров, привітався гість.— Ти що, з кимось бився?

— Та нібито...

— Як нібито?

— Сам добре не знаю,— відповів Ренн.— Я тепер уже нічого не розумію. А ти чого завітав?

XX

Кабінет Ейнара Ренна в штабі спецгрупи на Кунгсгольмсгатан виходив вікном на подвір'я. З вікна видно було великий котлован, з якого помалу мав вирости, затуляючи все навколо, високий будинок управління поліції. І з цього ультрасучасного колоса в самому центрі Стокгольма поліція простягне на всі боки свої мацаки й міцно стисне ними покірних громадян. Принаймні частину з них, адже не кожен може виїхати за кордон і не кожен здатний накласти на себе руки.

Місце, обране для будови, і велетенські розміри нової поліційної штаб-квартири викликали з усіх боків запеклу

критику, але кінець кінцем поліція домоглася того, чого хотіла. Стосовно будинку.

Поліція, чи, швидше, дехто з її керівництва, хотіла мати у своїх руках владу. Саме ця прихована мета протягом останніх років зумовлювала всі її дії. А оскільки досі поліція ніколи не виступала в шведській політиці як самостійна сила, то мало хто збагнув, куди вона гне. Більшості ж людей постійна активність поліції, яку вона виявляла останнім часом, здавалася суперечливою і незрозумілою.

Новий будинок мав стати важливим символом нової влади. Він повинен був полегшити централізацію управління тоталітарного типу й водночас стати фортецею, де легко сховатися від сторонніх очей. Під сторонніми в цьому випадку мали на думці весь шведський народ.

До уваги брали й ще одне міркування: з поліції в Швеції дуже багато сміялись, а тепер цьому буде покладено край.

На це дуже розраховували.

Та поки що такі заповітні надії плекала лише купка людей, і те, що внаслідок сприятливих політичних поворотів могло перетворитися в міністерство жаху, було ще тільки величезною ямою в кам'янистому ґрунті Кунгсгольмена.

З вікна Реннового кабінету й досі можна було без перешкод дивитися на верхню частину Бергсгатан і розкішну зелень Крунуберзького парку.

Мартін Бек підвівся з крісла й підійшов до вікна. Йому навіть видно було вікно тієї квартири, де Карл Едвін Сверд дістав кулю в груди і пролежав два місяці, забутий усіма на світі.

— Поки ти став спеціалістом з банкових пограбувань, у тебе в руках побувала одна справа. Смертельний випадок. Прізвище покійника Сверд.

Ренн зніяковіло хихикнув.

— Спеціалістом... Годі тобі.

Ренн був непоганий чоловік, але зовсім не такої вдачі, як Мартін Бек, тому їм завжди було важко працювати разом.

— Але я справді саме почав був розслідувати той смертельний випадок, коли мене перекинули.

— Як перекинули?

— Ну, відрядили сюди, в спецгрупу.

Мартін Бек відчув легеньке роздратування. Сам того не усвідомлюючи, Ренн весь час збивався на військовий жаргон. Два роки тому в нього не було цього.

— Ти дійшов якогось висновку?

Ренн почухав великим пальцем свій червоний ніс і сказав:

— Я не встиг глибше копнути. А чого ти питаєш?

— Того, що цю справу передали мені. Ти хіба не знаєш? Своєрідна трудова терапія.

— Ні, таки кумедна справа,— сказав Ренн.— Наче початок детективного роману. Вбитий дід у кімнаті, замкненій зсередини. А тут ще...

Він замовк, наче засоромився чогось. Ця його звичка багатьох дратувала. Весь час із нього доводилось витягати слова. Наприклад, запитувати:

— Ну, що ще?

— Та ні, просто Гунвальд сказав, що я мав би негайно арештувати самого себе.

— Чого?

— Як підозрюваного. Ні, ти глянь! Адже я міг би сам його застрілити зі свого кабінету. Крізь вікно.

Мартін Бек нічого не відповів, і Ренн відразу зніяковів.

— Та ні, він, звичайно, пожартував. А крім того, Свердловське вікно було замкнене зсередини, завіса опущена й шибки цілі. Та й...

— Що ще?

— Та й з мене нікчемний стрілець. Якось я не влучив у лося з восьми метрів. Після того батько не давав мені рушниці. Я тільки носив термос, горілку і їжу. Тож...

— Що?

— Та ні, адже звідси до того вікна метрів двісті. Якщо я з восьми не влучив у лося з рушниці, то з пістолета взагалі і в той будинок не влучу. Ох, вибач, я не хотів...

— Що не хотів?

— Та ні, тебе, мабуть, дратує, що я весь час торочу про пістолети, про стрільбу.

— Анітрохи. Але що ти все-таки встиг зробити?

— Та майже нічого, я вже казав. Зробив криміналістичне дослідження. Але до того часу там уже встигли так наслідити... Ще я подзвонив у лабораторію, спитав, чи перевіряли руки Сверда на сліди пороху. Виявилось, що ні. І, на жаль...

— Що на жаль?

— Трупа вже не було. Віддали на кремацію. Нічого собі слідство...

— А про самого Сверда ти щось дізнався?

— Ні, ще не встиг. Але я спробував з'ясувати одну річ...

— Що саме?

— Та бачиш, коли хтось застрілюється, повинна бути куля.

А балістичної експертизи не зробили. То я подзвонив патологоанатомові — між іншим, то була жінка, — і вона сказала, що поклала кулю в конверт і десь його засунула. Недбальство на кожному кроці.

— Ну й що?

— Вона ніяк не могла знайти його, того конверта. Я звелів їй неодмінно знайти й відіслати кулю на балістичну експертизу. Потім мене забрали.

Мартін Бек обвів поглядом ряд будинків віддалік на Бергсгатан і задумливо потер перенісся двома пальцями.

— Слухай, Ейнаре, — почав він. — А що ти сам думаєш про цю справу? Сам особисто?

У поліції своїми особистими думками про офіційні справи обмінювались тільки близькі друзі.

Мартін Бек і Ренн ніколи не були ні друзями, ні ворогами.

Ренн довго мовчав, видно, був неприємно вражений. Нарешті відповів:

— Думаю, що у квартирі був револьвер, коли патрульні виважили двері.

Чому саме револьвер? Дуже просто: гільзи не знайшли. Отже, Ренн усе-таки здатен логічно думати. Револьвер лежав десь на підлозі, наприклад, під трупом. А потім його хтось забрав.

— Але ж тоді виходить, що котрийсь із патрульних збрехав, чи як?

Ренн сумно похитав головою.

— Ні... тобто, я сказав би трохи інакше: вони не доглянули як слід, тоді вирішили покрити один одного. Бо коли Сверд наклав на себе руки, револьвер мав лежати під ним. Тоді ні вони, ні Густавсон, якого вони викликали, не могли його помітити, поки тіло лежало. І хтось, чи вони здогадались оглянути підлогу потім, як тіло вже забрали.

— Ти знаєш Альдора Густавсона?

— Знаю.

Ренн знічено зіщулився, та Мартін Бек утримався від неприємних запитань. Натомість він сказав:

— Ще одна важлива річ, Ейнаре.

— Яка?

— Тобі пощастило побалакати з Крістіансоном і Квастму? Коли я в понеділок вийшов на роботу, тільки один із них був на службі, а тепер один у відпустці, а другий має вихідні.

— Еге, я їх викликав сюди, — сказав Ренн.

— І що вони сказали?

— Те саме, звичайно, що написали в своєму рапорті.

Що від тієї хвилини, коли вони виламали двері й поки не пішли, у квартирі побувало тільки п'ять осіб.

— Отже, вони обидва, Густавсон і ті двоє, що забрали труп.

— Еге ж, саме так.

— І ти, звичайно, питав, чи вони дивилися під трупом?

— Питав. І Квастму сказав, що дивився. Крістіансон кілька разів блював, тому він більше стояв на сходах.

Мартін Бек не забарився натиснути знов:

— І ти вважаєш, що Квастму збрехав?

Ренн довго зволікав з відповіддю.

«Адже він сказав «А»,— подумав Мартін Бек,— то немає підстав так довго тягти з «Б».

Ренн помацав пластир на лобі.

— Недарма мені казали, що не вельми приємно попасти до тебе на допит.

— То що?

— Нічого, тільки виходить, що казали правду.

— Може, ти таки відповіси на моє питання?

— Я не фахівець із психології свідків,— мовив Ренн.— Але мені здалося, що Квастму казав правду.

— Тоді в тебе не сходяться кінці,— холодно зауважив Мартін Бек.— Ти припускаєш, що в кімнаті був револьвер, і водночас вважаєш, що патрульні казали правду.

— Тому, що іншого пояснення нема,— сказав Ренн.— Усе просто.

— Ну гаразд, Ейнаре, я й сам вірю Квастму.

— Ти ж казав, що не розмовляв із ним,— здивувався Ренн.

— Такого я не казав. Я розмовляв з Квастму у вівторок. Але не мав нагоди спокійно побалакати з ним у кабінеті, а ти мав.

Ренн насупився.

— З тобою справді важко,— сказав він.

Він висунув шухляду в столі, витяг розлініений блокнот, погортав його, видер один аркушик і простяг його Мартінові Беку.

— Ось тут відомості, що можуть зацікавити тебе. Адже Сверд недавно перебрався на Кунгсгольмен. Я з'ясував, де він мешкав перед тим. А потім уже не встиг туди піти. Ось адреса. Будь ласка.

Мартін Бек глянув на аркушик. Прізвище й номер будинку на Тулегатан. У тій частині міста, яку колись не без причини називали Сибіром. Він згорнув папірець і сховав до кишені.

— Дякую, Ейнаре.

Ренн промовчав.

— Ну, бувай.

Ренн тільки ледь кивнув головою.

Їхні стосунки ніколи не були особливо добрі, а сьогодні, здається, вони ще погіршали.

Мартін Бек вийшов з Реннового кабінету й відразу подався в місто. У кінці Кунгсгольмсгатан він перейшов мостом на Кунгсгатан, вийшов нею на Свеявеген і звернув у північному напрямку.

Не важко було б поліпшити свої стосунки з Ренном: сказати йому ласкаве слово, похвалити. І знайшлося б за що. Від самого початку розслідування смерті Сверда вели недбало, і аж після того, як його доручили Реннові, він поставився до нього так, як належало.

Ренн відразу збагнув, що револьвер міг лежати під трупом, а це дуже важлива обставина. Чи справді Квастму оглянув підлогу, коли забрали тіло? Адже, власне, ніхто б його не звинуватив, коли б він її й не оглянув. Густавсон і старший рангом, і сам слідчий, тож його категоричні висновки великою мірою знімали відповідальність з обох патрульних.

А якщо Квастму потім не оглядав підлоги, то все відразу міняється. Коли тіло забрали, патрульні запечатали квартиру й поїхали. Та що означає в цьому випадку «запечатали квартиру»?

Адже щоб зайти до квартири, поліції довелось виважувати двері із завісів, і перед тим їх добре вже покололи, то запечатування звелось до того, що патрульні натягли мотузку між одвірками й повісили на ній стандартну картку, де було надруковано, що згідно з відповідним параграфом входити до квартири заборонено. Практично, звичайно, це нічого не означало: будь-хто і в будь-який час міг легко туди зайти. І так само легко винести що завгодно, наприклад, зброю.

Але з цього впливало, по-перше, що Квастму свідомо збрехав, та ще й так спритно, що йому повірив не тільки Ренн, а й Мартін Бек. А вони ж були стріляні зайці, їм не так легко забити баки.

По-друге: якщо Сверд сам себе застрілив, то навіщо комусь треба було викрадати зброю?

Явна нісенітниця.

Як і те, що застрілений чоловік лежав у замкненій зсередини кімнаті, в якій, видно з усього, не було ніякої зброї.

Сверд, мабуть, не мав ніяких близьких родичів. Відомо також, що він ні з ким не приятелював.

Але якщо ніхто його не знав, то кому потрібна була його смерть?

Треба з'ясувати цілу низку запитань. І, між іншим, перевірити ще одну деталь, пов'язану з тим, що сталося в неділю 18 червня.

А насамперед треба зібрати більше відомостей про Карла Едвіна Сверда.

На аркушику, який йому дав Ренн, крім адреси, було прізвище: «Господиня квартир на винайм Рея Нільсен».

Мартін Бек якраз дійшов до будинку на Тулегатан. Глянувши на таблицю з переліком пожильців, він переконався, що господиня будинку також мешкала там. Таке рідко буває. Ну що ж, може, хоч тут йому пощастить.

Він піднявся на третій поверх і подзвонив.

XXI

Сірий фургон, зовні без особливих прикмет, крім хіба номерних знаків. Чоловіки, що обслуговували цей фургон, були в комбінезонах десь такого кольору, як машина, і з їхнього вигляду ніхто б не впізнав, яку роботу вони виконували. Може, слюсарі, а може, робітники якоїсь комунальної служби. Це останнє припущення було слушне.

Скоро шоста, і якщо за найближчі п'ятнадцять хвилин не станеться нічого надзвичайного, їхній робочий день скінчиться, вони поїдуть додому, годинку присвятять дітям, а потім засядуть до телевізора, втішатимуться його начебто змістовною, а насправді пустопорожньою програмою.

Мартін Бек не застав нікого в будинку на Тулегатан, зате спіймав двох чоловіків із сірого фургона. Вони сиділи біля свого «фольксвагена» й пили пиво. Від фургона доходив їдкий сморід дезинфекції і ще інший дух, якого не могла перебороти ніяка хімія на світі.

Задні дверці фургона були відчинені, бо його звичайно намагалися провітрювати, як тільки випадала нагода.

Ці два чоловіки виконували особливу й дуже важливу роботу в своєму прекрасному місті. Їхнім щоденним обов'язком було перевозити самогубців та інших малошановних громадян із домашнього оточення в таке, яке їм більше пасувало.

Дехто — наприклад, пожежники, поліція, деякі репортери й інші втаємничені особи — відразу впізнавав цю сіру машину й розумів, про що йдеться, коли вона з'являлася на вулиці. Але для більшості людей це був звичайний собі фургон, власне, таке враження він і мав справляти. Навіщо

навівати на людей смуток і страх, коли вони й так досить салякані й пригнічені.

Як і багато інших людей, що їм доводиться виконувати не вельми приємну роботу, ці двоє чоловіків ставились до своїх обов'язків дуже спокійно й зовсім не драматизували своєї ролі в механізмі так званого суспільства добробуту. Про свої справи вони переважно розмовляли тільки між собою, бо давно переконалися, що іншим дуже неприємно було слухати про таке, а надто як збиралося товариство за чаркою або їхні дружини запрошували когось на чашку кави.

Із поліцією вони зустрічалися щодня, але переважно з рядовими службовцями. Тому їм трохи лестило, що ними зацікавився комісар і навіть сам прийшов сюди.

Говіркіший із них витер рота зворотним боком долоні і сказав:

— Як не пам'ятати. На Бергсгатан, правда?

— Так.

— Хоч прізвище нічого мені не промовляє. Як його звали? Столь?

— Сверд.

— Нічого мені не промовляє. Ми прізвищами не цікавимося.

— Розумію.

— Та ще й була неділя, а в неділю в нас повні руки роботи.

— А патрульного, якого я назвав, ви не пам'ятаєте? Кеннета Квастму?

— Ні. Мені до прізвищ байдуже. Але пам'ятаю, що лягавий там стояв, наглядав за нами.

— Це коли ви забирали тіло?

— Еге, коли забирали,— кивнув головою чоловік.— Ми ще вирішили, що він із грубошкірих.

— Цебто як?

— Є два типи лягавих. Такі, що їм вивертає кишки, й такі, що хоч би що. А той навіть носа не затуляв.

— Отже, він весь час стояв там?

— Ну так, я ж кажу. Мабуть, стежив, чи ми сумлінно виконуємо свою роботу.

Його товариш пирхнув і ковтнув пива.

— Ще одне запитання, останнє.

— Катайте.

— Коли ви підіймали тіло, то нічого під ним не помітили? Нічого там не лежало?

— А що там могло лежати?

— Скажімо, автоматичний пістолет або револьвер.

— Пістолет або револьвер? — водій фургона засміявся.— А чим вони відрізняються?

— У револьвері барабан рухомий і обертається, коли стріляєш із нього.

— Ага, це така пукавка, як у ковбоїв?

— Така самісінька. Але річ не в тім, мені важливо знати, чи взагалі під трупом лежала якась зброя.

— Бачите, комісарє, той клієнт був не вельми свіжий.

— Як це?

— А так, пролежав близько двох місяців.

Мартін Бек кивнув головою.

— Ми його підняли на поліетилен, і, поки я склеював краї, Арне змітав черв'яків з підлоги. Ми їх зсипаємо в торбину з якоюсь гидотою, від неї вони відразу скручуються.

— Так?

— І якби Арне трапилась пукавка, він напевне помітив би її. Правда?

Арне кивнув головою і знову пирхнув, але захлинувся пивом і закашлявся.

— Певне, що помітив би,— сказав він.

— Отже, там нічого не було?

— Нічогісінько. Крім того, в кімнаті стояв поліцай і не зводив з нас погляду. Він, до речі, залишився ще, коли ми поклали клієнта в цинковий ящик і пішли. Правда, Арне?

— Як по писаному,— відповів той.

— Ви твердо певні цього?

— Проклят буду. Під тим клієнтом не було нічого, крім добірних ціномія мортурорум.

— А це що таке?

— Трупні черв'яки.

— Отже, ви певні цього?

— Щоб я з цього місця не зійшов.

— Дякую вам,— сказав Мартін Бек.

І пішов.

Після цього чоловіки в комбінезонах перемовилися ще кількама словами.

— Добре ти йому втер носа,— сказав Арне.

— Чим?

— Своєю грекою. А то ті тузи гадають, що решта всі тільки й здатні на те, щоб возити затхлих мертвяків.

Задзвонив телефон. Арне взяв трубку, щось буркнув і поклав її назад.

— Бісова душа,— вилаявся він.— Знов вішальник.

— Що вдієш,— зітхнув його колега.— Таке життя.

— Я найдужче не люблю вішалників. А що ти торочиш про життя?

— Пусте. Сідай, треба їхати.

Тепер Мартінові Беку здавалося, що він знає майже все, що можна було дізнатися про ту дивну смерть на Бергсгатан. Принаймні з'ясував докладно, що вже зробила поліція. Залишалася ще одна важлива справа — знайти висновок балістичної експертизи, якщо її взагалі зроблено.

Про самого Сверда він і досі знав дуже мало, хоч дещо встиг зробити, щоб зібрати про нього відомості.

Та бурхлива середа для Мартіна Бека була відносно вбога на події. Він нічого не чув про банкових грабіжників і про невдачу спецгрупи. У вівторок, після огляду квартири Сверда, він зайшов спершу до кримінальної поліції на Кунгсгольмсгатан, але там усі були заморожені своїми справами, ніхто не мав часу на нього. Потім він подався в управління поліції. І відразу почув поголоски, які спершу здалися йому смішними. Але, добре зваживши їх, він засмутився.

Здається, його хочуть підвищити.

На яку посаду?

Начальника управління? Члена колегії? А може, заступника начальника управління з питань побуту й гігієни?

Байдуже, яке це має значення. Мабуть, просто порожня балаканина, висмоктані з пальця коридорні плітки.

Комісаром поліції він став не так давно, 1967 року, отож не було ніяких підстав знов підвищувати його. Принаймні не раніше, як через чотири-п'ять років. Це зрозуміло не тільки йому, адже кожен працівник державної установи добре ознайомлений зі шкалою ставок та порядком пересування по службовій драбині, і кожен ревниво зважає свої та чужі шанси.

Звідки ж тоді взялися ці чутки?

Повинні бути для цього якісь причини. Але які?

Подумавши, Мартін Бек вирішив, що може бути тільки двоє пояснень — або те, або те.

Перше: його хочуть зіпхнути з посади керівника групи розслідування вбивств, так хочуть, що ладні підштовхнути вгору по бюрократичній драбині, — адже це був найкращий спосіб спекатися небажаних або надто вже нездарних службовців. А проте в це важко повірити. Звичайно, в центральному управлінні поліції він має ворогів, та навряд чи вони вважають його небезпечним. До того ж на його місце на-

лежало тоді призначити Кольберга, що, з погляду вищого начальства, було б не кращим варіантом.

Тому залишалася друга причина, на жаль, багато при-
низливіша і для нього самого, і для керівництва.

П'ятнадцять місяців тому Мартін Бек мало не попрощався з життям. Він був єдиний у сучасній історії шведської поліції вищий службовець, що дістав кулю від так званого злочинця. Це була сенсаційна подія, і поведінку Мартіна Бека цілком незаслужено змальовували як героїзм. Із зрозумілих причин поліції дуже бракувало героїв, тому й заслуги Мартіна Бека в тій драмі, яка, проте, закінчилася більш-менш щасливо, надмірно перебільшували.

Отже, тепер поліція мала свого героя. А як же його відзначити? Медаль він уже отримав раніше, залишалося хіба що підвищити його на службі.

Сам Мартін Бек мав доволі часу, щоб як слід обміркувати події того злочасного дня у квітні 1971 року, і давно вже переконався, що вів себе хибно не тільки з морального, але й професійного погляду. І він був свідомий того, що такого самого висновку дійшло раніше за нього багато його колег.

Він дістав кулю з дурного розуму.

І ось тепер за такі заслуги його хочуть призначити на вищу й відповідальнішу посаду.

Мартін Бек думав про це цілий вечір у вівторок, та коли другого ранку опинився в своєму кабінеті на Вестберзі, то відразу ж заглибився у справу Сверда. Сидячи самотою біля свого столу, він безсторонньо, але з невблаганною систематичністю почав опрацьовувати зібрані матеріали.

Інколи він ловив себе на думці, що тепер — та, мабуть, і надалі — така робота найбільше йому відповідатиме: самому вести справу, давніми своїми методами, без стороннього обтяжливого втручання.

У душі він і далі відчував якусь тугу, невідомо за чим. Може, за справжнім захопленням роботою? Він завжди був схильний усамітнюватись, а тепер, здавалося, взагалі почав перетворюватись на відлюдника, не прагнув ні з ким спілкуватись, не намагався вирватись із порожнечі, яка його оточила.

Ще, бува, стане слухняним робітом, що функціонує ніби під ковпаком із невидимого скла!

Справа, яку він тепер обміркував, з професійного погляду не викликала в нього ніякого сумніву. Він або розплутає її, або ні. Відсоток розплутаних справ у його

групі був високий, значною мірою тому, що часто траплялися прості випадки, спіймані довго не опирались і визнавали себе винними.

Крім того, група розслідування вбивств була непогано забезпечена технікою. Краща, ніж у неї, техніка була тільки в службі державної безпеки, саме існування якої, властиво, не мало сенсу, бо вона весь час лише провадила облік комуністів і вперто відвертала очі від різноманітних фашистських організацій, а щоб зовсім не сидіти без діла, вигадувала якісь політичні злочини та уявну загрозу безпеці країни. Тому й наслідки їхньої роботи були сміховинні. Проте служба безпеки була тактичним резервом, готовим виступити проти небажаних ідейних течій, і не важко було уявити собі обставини, за яких її діяльність стане далеко не сміховинною.

Звичайно, бували невдачі і в групі розслідування вбивств, слідство заходило в глухий кут, і на полицю архіву лягала невикрита справа. Інколи злочинець був навіть відомий, але він уперто не визнавав своєї вини, а доказів проти нього бракувало. Часто так виходить, що чим примітивніше насильство, тим мізерніші докази.

Остання невдача Мартіна Бека могла правити за типовий приклад цього. Один літній чоловік у Лапландії зарубав сокирою свою таку саму немолоду вже дружину. Причина була та, що він давно вже мав зв'язок із трохи молодшою ключницею і йому набридло слухати докори ревнивої дружини. Вбивця відніс труп у дровитню, а що це сталося взимку й був лютий мороз, то він десь аж через два місяці прилаштував на санки двері, поклав на них небіжку й доправив до найближчого села за двадцять кілометрів від свого хутора. Там він просто заявив, що дружина впала і вдарилась головою об плиту, а через мороз не можна було привезти її раніше. Всі в селі знали, що це брехня, але чоловік стояв на своєму, так само як і ключниця, а місцеві поліцаї, оглядаючи місце злочину, через своє невміння знищили всі сліди. Потім вони звернулися по допомогу в центр, і Мартін Бек два тижні просидів у сміховинному готелі, поки здався і поїхав додому. Вдень він допитував убивцю, а ввечері сидів у готельному ресторані й слухав, як місцеві жителі хихотять у нього поза сценою.

А взагалі в нього рідко бували невдачі.

Випадок із Свердом був складніший, такого Мартінові Беку ще не траплялося в його практиці. Це начебто мало б запалити його, проте він був байдужий до загадок і брався до них, як до кожної звичайної справи.

Наслідки тієї роботи, яку він виконав у середу, сидячи біля столу в своєму кабінеті, також були мізерні.

Відомості про покійного, добуті із звичайних джерел, виявилися недостатніми, щоб на них можна було щось будувати.

У карній картотечі прізвища Карла Сверда не було, а це означало, що його ніколи не притягали до суду. Та хіба мало злочинців примудряються уникати кари? Вже не кажучи про те, що закони самі собою завжди захищають сумнівні інтереси певних суспільних класів і різних прогалів для злочинів у них вистачає.

Довідка з адміністративного контролю виявилась чистою, отже, Сверд не був алкоголіком. Бо міська влада пильно стежить за тим, скільки спиртних напоїв споживають такі люди, як Сверд. У Швеції, коли п'ють вищі класи, це звуть «помірним уживанням спиртних напоїв», а коли п'ють прості люди — їх відразу зараховують до алкоголіків, яким потрібні нагляд і лікування. І залишають без нагляду й лікування.

Сверд ціле своє життя працював вантажником, останнє місце його роботи — транспортне агентство.

У нього почала боліти спина — звичайна хвороба для його фаху, — і в п'ятдесят шість років він отримав інвалідність.

Після цього він, мабуть, перебивався як міг на пенсію, інакше кажучи, перейшов до тієї категорії людей, для добра якої на поліцях крамниць стоїть так багато банок із ссбачою та котячою їжею.

До речі, з їжі в буфеті Сверда тільки й знайдено, що неповну банку із написом «Няв».

Оце й усе, що з'ясував за середу Мартін Бек.

І ще кілька фактів, що не мали ніякого значення.

Сверд народився в Стокгольмі, його батьки померли в сорокових роках, він не був одружений і нікому не платив аліментів.

Не звертався по допомогу для бідних.

У фірмі, де він востаннє працював, його ніхто не пам'ятав.

Лікар, який видавав посвідчення про інвалідність, знайшов у своїх паперах запис про те, що пацієнт непридатний до фізичної праці й надто старий, щоб перекваліфікуватися. Та й сам Сверд сказав лікареві, що не має більше бажання працювати, оскільки не бачить у своїй роботі ніякого глузду.

Може, з'ясувати, хто вбив Сверда й навіщо, також немає глузду?

Оскільки спосіб убивства здавався зовсім незрозумілим, то, мабуть, варто було спершу знайти убивцю, а вже в нього спитати, як усе сталося.

Отже, був уже четвер, і день хилився до вечора. Десь через годину після розмови із обслугою смердючого фургона Мартін Бек знов подався до будинку на Тулегатан.

Власне, його робочий день скінчився, але йому не хотілося йти додому.

Він знов піднявся на третій поверх і почекав кілька секунд, щоб відсапатися.

За цей час він роздивився довгасту емальовану табличку на дверях. Біле тло й зелені літери: РЕЯ НІЛЬСЕН.

Електричного дзвінка не було, але з надвірка звисав шнурок.

Мартін Бек смикнув за шнурок і почекав.

Дзеленькнув дзвоник, проте ніхто не озвався.

Будинок був старий, і крізь ребристі шибки в дверях пробивалося світло з передпокою. Отже, дома хтось був, бо коли він приходив удень, там не світилося.

Перечекавши трохи, Мартін Бек знов смикнув за шнурок. Тепер після дзвінка почулася швидка хода, і за товстим нерівним склом з'явилась людська постать.

За довгі роки служби Мартін Бек навчився швидко складати думку про людину, з якою йому доводилось мати справу, або, кажучи фаховою мовою, реєструвати її прикмети.

Жінці, що відчинила йому двері, з вигляду було років тридцять п'ять, проте йому чогось здалося, що вона трохи старша.

На зріст невисока, десь метр п'ятдесят вісім, міцної статури, але справляє враження швидше гнучкої і зграбної, ніж вайлуватаї і дебелиї.

Риси обличчя вольові, не зовсім правильні, безкомпромісні блакитні очі дивляться пильно і твердо, як у людини, що вміє оборонити себе й те, що вона вважає слушним.

Волосся рівне, біляве, коротко підстрижене, а тепер ще й мокре й скуйовджене. Мартін Бек відчув приємний запах якогось рослинного шампуню.

Вбрана вона була в теніску і старі джинси, блідий колір яких свідчив, що вони вже десятки разів побували в пральній машині. Видно, теніску вона щойно надягла, бо на грудях і на плечах проступили великі мокрі плями.

Далі: плечі досить широкі, стегна вузькі, шия коротка, засмаглі руки вкриті густим, ясним пушком. Ступня

мала, пальці рівні, як у тих, хто любить носити сандалі, сабо чи взагалі ходить босий.

Мартін Бек, похопившись, що розглядає її ноги так професійно й уважно, як звик розглядати сліди крові і трупні плями, звів очі на її обличчя.

Тепер вона дивилась на нього запитально, ледь насупивши брови.

— Я мила голову, — сказала вона.

Голос був хрипкий або від застуди, або від куріння, а може, такий від природи.

Він кивнув головою.

— Я гукала «Заходьте!». Навіть двічі. Двері не замкнені. Коли я вдома, то звичайно не замикаю дверей. Хіба як хочу відпочити. Ви не чули, як я гукала?

— Ні. Ви Рея Нільсен?

— Так. А ви з поліції?

Мартін Бек був дуже спостережливий і кмітливий, але тепер відчув, що зустрів людину, яка набагато переважала його в цьому. За кілька секунд вона все в ньому розіклала по поличках, до того ж її погляд свідчив, що вона вже має про нього свою думку. А яку, він ще не знав.

Звичайно, її здогад можна було пояснити й тим, що вона чекала відвідин поліції, але щось не скидалося на те.

Мартін Бек сягнув рукою по посвідчення, проте вона зупинила його:

— З мене досить, як ви скажете своє прізвище. І чого ви, в біса, стоїте? Заходьте. У вас, мабуть, є якась справа. А розмовляти через поріг ні вам, ні мені не хочеться.

Мартін Бек знітився ледь-ледь, але й таке з ним рідко бувало.

Жінка швидко обернулась і пішла поперед нього до квартири. Він зразу не зміг визначити, яка квартира завбільшки і як розпланована. Але видно було, що кімнати охайно обставлені старими й різними за формою і стилем меблями.

Пришпилені до стін дитячі малюнки свідчили, що вона мешкає з якоюсь родиною. Крім тих малюнків, на стінах були картини, графіка, старі фотографії в довгастих рамах, а також плакати й вирізки з газет, кілька з портретами Леніна й Мао, але більшість не політичних. Багато книжок, і не тільки на полицях, чимала добірка платівок, стереопрोगравач, дві старі і, видно, часто вживані друкарські машинки, купи газет і стоси паперів, здебільшого скріплені докупи ротопринтні копії, схожі на поліційні рапорти. З цього Мартін Бек зрєбив висновок, що то якісь конспекти, певне, вона десь учитесь.

Він пішов за нею повз другу кімнату, мабуть, дитячу, але там було так прибрано, ліжка стояли так рівненько застелені, що її мешканці навряд чи сиділи тепер удома.

Та й правда, тепер літо, більшість дітей забезпечених батьків перебуває в селі, далеко від отруйного повітря та інших безглузких досягнень міста.

Господиня глянула на нього через плече вже не так прискіпливо й спитала:

— Нічого, як ми побалакаємо в кухні? Чи вас таке не влаштовує?

Голос не привітний, але й не сердитий.

— Можна й у кухні.

— Тоді сідайте.

Вони зайшли до кухні, і Мартін Бек сів біля великого круглого столу. Там стояло шість різних стільців яскравих кольорів і можна було б поставити ще стільки.

— Почекайте хвилинку,— мовила господиня.

В її рухах відчувалась якась нервовість,— але, мабуть, це в неї така неспокійна вдача, подумав Мартін Бек. Під плитою стояли червоні сабо. Вона всунула в них ноги й вийшла, лунко постукуючи деревяними підошвами. Він чув, як вона чимось заторохтіла, а коли після цього загув електричний мотор, сказала:

— Ви ще себе не назвали.

— Бек. Мартін Бек.

— Отже, ви працюєте в поліції?

— Так.

— В якій саме?

— У карному розшуку.

— Платня за двадцять п'ятою категорією?

— За двадцять сьомою.

— Ого! Нічогенько.

— Не найгірше.

— А який ранг?

— Комісар.

Мотор гудів далі. Цей звук був йому знайомий з колишніх часів, і він скоро збагнув, що робила господиня: сушила волосся пілосмоком.

— Рея,— відрекомендувалась вона.— Та ви й самі знаєте. І на дверях написано.

Кухня, як звичайно в старих будинках, була велика. Крім столу, біля якого можна було посадовити багато людей, вистачало не тільки місця на газову плиту й зливальницю, а й на холодильник, морозильник, на машину для миття посуду, і ще не було тісно. На полиці вгорі, над машинною для миття посуду, стояли горщики і каструлі, а під

полицею на гвіздках висіли різні дарунки природи: в'язочки полину й чебрецю, грона горобини, сушені опеньки та сморжі і три довгих вінки часнику. Не таке це все було й потрібне до кухні, але пахло воно приємно. Зразу видно, що тут орудує добра господиня. Зрештою, на полинові й горобині добре настоювати горілку, чебрець — гарна приправа до горохової юшки, хоч сам Мартін Бек волів майоран, коли його шлунок ще перетравлював цю шведську присмаку. Гриби — завжди чудова річ, коли знаєш, як їх приготувати. А от часник явно висів для декорації, бо його було стільки, що вистачило б нормальному споживачеві на ціле життя.

Господиня вернулась до кухні, розчісуючи волосся, й перехопила його погляд.

— Це проти відьом.

— Що, часник?

— Так. Ви не ходите в кіно? Там про відьом знають геть усе.

Замість мокрої теніски вона одягла якусь блакитнувату одєжину без рукавів, схожу на спідню сорочку. Мартін Бек помітив, що волосся під пахвами в неї русяве, груди маленькі, можна навіть не носити ліфчика. Вона його й не мала на собі, і крізь тонку тканину видніли темні пипки.

— Отже, поліцай. Комісар карного розшуку.— Наморщивши чоло, вона глянула йому просто у вічі.— Я не сподівалася, що службовці з платнею за двадцять сьомою категорією особисто відвідують клієнтів.

— Загалом-то не відвідують,— погодився Мартін Бек.

Вона сіла до столу, але відразу схопилася, нервово покушуючи кісточки пальців.

Мартін Бек вирішив, що пора переходити до справи.

— Наскільки я вас зрозумів, ви не вельми любляете поліцію,— почав він.

Вона ковзнула по ньому поглядом.

— Так, мені від неї ніколи не було жодної користі. І не тільки мені. Зате я знаю людей, яким вона завдала багато клопоту, навіть страждань.

— Тоді я постараюся не вельми обтяжували вас, пані Нільсен.

— Рея,— поправила вона.— Мене всі так звуть.

— Коли я не помилюся, це ваш будинок?

— Мій. Отримала в спадок кілька років тому. Але тут поліції нічого шукати. Нема ні перепродувачів наркотиків, ні гральних закладів, навіть повій і злодіїв.— Вона перевела дух і додала: — Хіба що трішки підривної діяльності.

Ворохобні думки. Але ж ви не з політичної поліції,

— Ви певні, що ні?

Вона раптом широко засміялася приемним, заразливим сміхом.

— Я не зовсім дурна.

«Ні, що правда, те правда»,— подумав Мартін Бек, а вголос сказав:

— Так, ви вгадали. Я маю справу майже з самими насильствами. Навмисними й ненавмисними вбивствами.

— Тут ні того, ні того нема. За останні три роки навіть не було бійки. Правда, взимку хтось виламав двері на горіще й забрав різний мотлох. Довелося звернутись у поліцію, страхові компанії вимагають цього. Звісно, з поліції ніхто не прийшов, не мали часу, та відшкодування я однаково одержала. Головне, дотримати формальностей.

Вона почухала потилицю:

— Ну, то чого тобі треба?

— Побалакати про одного пожилця.

— Одного з моїх?

Вона насупилась, наголосивши на слові «моїх», ніби така можливість вразила й занепокоїла її.

— Не з теперішніх,— сказав Мартін Бек.

— Цього року тільки один вибрався.

— Сверд.

— Справді, був такий. Він вибрався весною. А що з ним сталося?

— Нема живого.

— Його вбили?

— Застрілили.

— Хто?

— Може, самогубство. Але ми цього не певні.

— А не можна нам розмовляти не так офіційно?

— Будь ласка. Але як? Мені також перейти на «ти»?

Вона похитала головою й мовила:

— Не люблю офіційного тону. Він наганяє нудьгу. Хоч можу бути дуже коректною, якщо треба. Можу пококетувати, причепуритися, підвести очі й нафарбувати губи.

Мартін Бек ледь розгубився.

— Хочеш чаю?— раптом спитала вона.— Добра штука — чай.

Він залюбки випив би, але відповів:

— Нащо такий клопіт. Не треба.

— Дурниці,— сказала вона.— Який там клопіт. Стривай, я приготую і щось попоїсти. Гарячий бутерброд буде якраз до речі.

Мартін Бек відчув, що й бутерброд охоче з'їв би. І не встиг він відмовитись, як вона повела далі:

— Щонайбільше десять хвилин. Я завжди щось готую. Це так просто. І корисно. Чому не зробити собі приємність. Коли на душі важко, приготую щось смачненьке. Запарю чаю, підсмажу хліба, а тоді й побалакати можна.

Мабуть, краще й не відмовлятись, однаково нічого не допоможе. Мартін Бек відчув у ній наполегливість і силу волі, перед якою не можна встояти.

— Дякую,— покірно сказав він.

А господиня вже поралася біля плити. Щоправда, зчиняла забагато гуркоту, але робила все спритно й швидко.

Такої вправності він ніколи не бачив, принаймні в Швеції. За сім хвилин вона встигла приготувати шість скибок підсмаженого хліба з тертим сиром та шматочками помідора і закип'ятити великий чайник окропу. Поки вона мовчки поралась, Мартін Бек намагався визначити, скільки їй усе-таки років.

— Тридцять сім,— сказала вона, коли вже сіла до столу.

Мартін Бек отетерів і не зміг приховати цього.

— Як ти вгадала...— почав він.

— А що, справді вгадала? — перебила вона його.— Тергер їж.

Бутерброди були дуже смачні.

— Я вічно голодна,— пояснила Рея.— Їм по десять або й по дванадцять разів на день.

Той, хто їсть по десять чи дванадцять разів на день, звичайно має клопіт із вагою.

— І нітрохи не гладшаю,— сказала вона.— Хоч яке це має значення. Плюс-мінус кілька кілограмів нікого не міняє. Принаймні не міняє мене. Правда, якщо я не попоїм, то роблюся кусючою.

Вона вм'яла три бутерброди. Мартін Бек з'їв один, повагався і взяв другий.

— Ти, бачу, можеш щось сказати про Сверда,— мовив він.

— Так, можу.

Вони розуміли одне одного з півслова. І чомусь це їх не дивувало. Здавалося, що так і має бути.

— Він мав якісь химери? — спитав Мартін Бек.

— Атож,— відповіла Рея.— Дуже чудний чоловік. Я його не розуміла і була навіть рада, коли він вибрався. А що все-таки з ним сталося?

— Його знайшли у квартирі вісімнадцятого червня. Пролежав мертвий щонайменше півтора місяця. А може, й довше. Мабуть, два...

Рея зіщулилась.

— А хай йому дідько. Краще не розповідай подробиць. Я надто вразлива, щоб слухати всілякі страхи. Потім мені вони сняться.

Мартін Бек хотів сказати, що й не думав змальовувати все те. Але збагнув, що це зайве.

А вона вже повела далі:

— Одне мені ясно.

— Що?

— У моєму будинку такого ніколи не сталося б.

— Чому?

— Тому, що я б цього не допустила.

Вона підперла долонею підборіддя, простягнувши вказівний і середній пальці обабіч носа. Ніс у неї був досить великий, руки дужі, нігті коротко обрізані. Так вона просиділа з хвилину, суворо дивлячись на Мартіна Бека.

Потім раптом устала й почала мацати рукою на полиці, поки знайшла сірники й сигарети. Тоді закурила й глибоко затяглася.

Погасивши недокурену сигарету, вона з'їла четвертий бутерброд, сперлась ліктями на коліна й похилила голову. Нарешті підвела очі на Мартіна Бека і сказала:

— Може б, я й не вберегла його від смерті. Але він не пролежав би два місяці. Навіть двох днів.

«Напевне ні»,— подумки погодився з нею Мартін Бек.

— Власники квартир на винайм у нас — остання сволота,— повела вона далі.— Що вдієш, наш лад сприяє вискувачам.

Мартін Бек прикусив спідню губу. Він не любив ділитися своїми політичними поглядами і взагалі уникав розмов з політичним ужилом.

— Що, не треба політики? — спитала вона.— Гаразд, не будемо зачіпати її. Але так вийшло, що я стала власницею квартир на винайм. Чисто випадково — спадок. Зрештою, будинок непоганий, але що тут було, коли я сюди перебралася! Щуряча нора. Мій батечко, мабуть, за останніх десять років не поміняв жодної перегорілої лампочки і не вставив жодної розбитої шибки. Сам він мешкав далеко звідси і дбав тільки про одне: збирав квартплатню і викидав на вулицю квартирантів, що не могли вчасно заплатити. Потім він зробив із будинку гуртожиток і почав винаймати ліжка чужоземним робітникам і тим, що не мали де дітися. І дер з них шкуру. Що вдієш, треба ж їм було десь мешкати. Майже в усіх будинках такі здирники.

Мартін Бек почув, що хтось зайшов до квартири, проте Рея навіть не обернулася.

У дверях кухні з'явилася дівчина в робочому халаті і в вузликوم у руці.

— Добрий вечір,— привіталась вона.— Можна мені скористатися пральною машинною?

— Звичайно, можна.

Дівчина не звертала уваги на Мартіна Бека, але Рея сказала:

— Ви ж не знайомі? Це... нагадай, як тебе звати.

Мартін Бек підвівся і потис дівчині руку.

— Мартін,— сказав він.

— Інгела,— відрекомендувалась дівчина.

— Вона тільки-но переїхала сюди,— пояснила Рея.— В ту саму квартиру, де мешкав Сверд.— Вона оберпулась до дівчини:— Як тобі квартира, подобається?

— На всі сто. Тільки туалет сьогодні знов коверзує.

— А хай йому грець. Завтра ж уранці подзвоню слюсареві.

— Решта все добре. Слухай...

— Що?

— Я не маю порошку.

— Візьми за ванною.

— І грошами й не пахне.

— Нічого. Більше як на півкрони тобі не треба буде. А тих півкрони відробиш мені. Замкнеш колись під'їзд або ще якось станеш у пригоді.

— Дякую.

Дівчина зникла у ванній. Рея запалила нову сигарету.

— От тобі й загадка. Свердова квартира добра. Я відремонтувала її два роки тому. І платив він тільки вісімдесят крон на місяць. А однаково вибрався.

— Чому?

— Не знаю.

— Ви полаялись?

— Ні. Я ніколи не лаюся з пожильцями. Чого лаятись? Звичайно, всі мають свої химери. Але це навіть цікаво.

Мартін Бек промовчав. Він відчував, що з нього спадає напруження. До того ж він уже переконався, що їй навідиних запитань не потрібно.

— Найдивніше те, що Сверд поставив на двері чотири замки. І це в будинку, де пожильці замикаються тільки тоді, коли хочуть, щоб їх не турбували. А як зібрався переїздити, то відкрутив усі ланцюжки й засуви і забрав з собою. Надійно був захищений, незгірше за теперішніх дівчаток.

— Це ти в переносному значенні?

— Так. У сексуальному. Столпи нашого громадянства

жахуються, що підлітки, а надто дівчата, починають рано спратеве життя.

Мартін Бек засміявся.

Він здивувався сам собі. Але що було, те було — він справді засміявся.

— Ми говорили про Свердлові двері.

— Ага. А ти, виявляється, вмієш сміятись. Нізачо б не повірила. Я думала, що ти давно вже відвик.

— Може, я просто нині не в гуморі.

Невдалий жарт. На її виду майнула тінь розчарування.

Адже вона не помилилась. І знає про це. То навіщо грати в піжмурки?

— Вибач,— сказав він.

— Звичайно, закохалась я аж у шістнадцять. Але в наш час усе було інакше. Тоді казали: навіщо плодити злидарів. Чи, може, це було ще раніше? А тепер людей лякає інше — що буде завтра. Десь допущено великої помилки.

Вона погасила сигарету й діловито сказала:

— Я надто балакуча. Завжди. І це ще тільки одна з моїх вад. Хоч, мабуть, це не найгірше. Як по-твоєму, балакучість дуже погана риса?

Він похитав головою.

Рея почухала потилицю і спитала:

— А що, Сверд і там понаставляв замків?

— Так.

Вона тріпнула головою і поскидала з ніг сабо. Тоді вперлась п'ятами в підлогу і звела докупи великі пальці.

— Цього я вже ніяк не розумію. Мабуть, якась манія. Я часом навіть починала непокоїтись. Адже в мене є запасні ключі до кожних дверей. Бо в будинку багато старих. Ану ж хтось захворіє і потрібна буде допомога. Якось треба дістатись до квартири. Проте ніякий запасний ключ не допоможе, коли людина так забарикадується. А Сверд також був уже немолодий.

Рівне гудіння пральної машини у ванній змінилось деренчанням, і Рея гукнула:

— Допомогти тобі, Інгело?

— Так... мабуть, я сама нічого не вдію.

Вона вийшла на хвилину, а вернувшись, сказала:

— Тепер усе гаразд. До речі, якщо йдеться про вік, го ми з тобою майже однолітки.

Мартін Бек усміхнувся. Він звик, що йому ніхто не давав п'ятдесяти років, а щонайбільше сорок п'ять.

— Правда, не такий уже той Сверд був і старий,— повела далі Рея.— Але слабовитий. Мабуть, якась небезпечна хвороба, бо він вважав, що довго не проживе. Якраз

перед тим, як переїхати, він лягав у лікарню на обстеження. Що йому там сказали, не знаю. Та лежав він в онкологічній клініці, а це, мені здається, нічого доброго не віщує.

Мартін Бек насторожився: це була важлива новина. Але тієї миті знов рипнули вхідні двері і хтось голосно гукнув:

— Реє!

— Я тут! У кухні!

Зайшов якийсь чоловік. Побачивши Мартіна Бека, він завагався, проте господиня відразу підсунула йому ногою стільця і сказала:

— Сідай.

Чоловік був молодий, років двадцяти п'яти, середній на зріст, звичайної статури. Довгасте обличчя, русявий чуб, сірі очі й рівні зуби. На ньому була картата сорочка, вельветові штани й сандалі. В руках він тримав пляшку червоного вина.

— Ось, узяв дорогою,— сказав він.

— А я думала сьогодні обмежитись самим чаєм,— сказала Рея.— Ну гаразд, давай чарки. Чотири. У ванній пере Інгела.

Вона нахилилась і почухала зверху ступню. Тоді сказала:

— Однієї пляшки на чотирьох замало. Але в мене дещо є. Візьми в буфеті, з лівого боку. Штопор лежить у верхній шухляді ліворуч від зливальниці.

Чоловік дістав усе, що вона звеліла. Видно було, що він звик слухатись. Коли він нарешті сів, Рея сказала:

— Ви, мабуть, ніколи не зустрічались. Мартін... Кент...

— Радий познайомитись,— сказав Кент.

— Я також,— відповів Мартін Бек.

Вони потиснули один одному руку.

Рея налила в чарки вина й гукнула своїм хрипким голосом:

— Інгело, коли скінчиш прання, тут на тебе чекає вино! — Тоді стурбовано глянула на чоловіка в картатій сорочці й мовила: — Ти якийсь пригнічений. Що сталося? Знов не пощастило?

Кент ковтнув вина і затулив руками обличчя.

— Куди мені приткнутися? — спитав він.

— І досі без роботи?

— Так, і ніякої надії. Сидить людина з дипломом, і ніде нема вільного місця. Та й біс його знає, чи коли буде.

Він нахилився вперед, хотів узяти Рею за руку, але вона невдоволено відсмикнула її.

— Сьогодні мені сяйнула відчайдушна думка,— повів далі він.— Я хотів би знати, що ти скажеш.

— Катай, послухаєм, яка думка.

— А може, мені поступити в поліційне училище? Вони там усіх беруть, навіть не дуже грамотних. Їм бракує людей, і я зі своєю освітою можу розраховувати на підвищення, як тільки навчуся бити злочинців по пиці.

— А тобі так хочеться бити людей?

— Ти ж знаєш, що ні. Але я можу зробити там щось корисне... Головне звикнути, а тоді можна було б дещо змінити в поліції зсередини.

— Між іншим, поліція б'є по пиці не найбільших злочинців,— сказала Рея.— А як ти думаєш утримувати Стіну й дітей, поки вчитимешся?

— Можна взяти позику. Я сьогодні вже дізнавався, коли брав бланки для вступу. Ось вони, я хотів би, щоб ти поглянула на проспект і сказала свою думку. Ніхто краще за тебе мені не порадить.

Він витяг кілька бланків та проспект і поклав усе на стіл.

— Чи ти вважаєш, що це божевільна ідея?

— Та не дуже мудра. До того ж мені здається, що поліцію не цікавлять люди, які вміють думати і хочуть змінити її зсередини. А анкета в тебе чиста? З політичного погляду?

— Один час я був у «Кларте», і це все. Але вони тепер беруть кожного, крім тих, що входять до лівих організацій. Явних комуністів.

Вона хвилину подумала, потім ковтнула вина й здвинула плечима:

— Ну що ж, спробуй. Наче безглуздий задум, але, може, буде й цікаво.

— Боюся тільки...

Чоловік надпив чарку, цокнувшись із Мартіном Беком, який теж ковтнув вина, але поки що тільки трішечки.

— Боїшся чого? — все ще невдоволеним голосом спитала Рея.

— Чи я витримаю — ось у чім річ.

Рея раптом усміхнулася й хитро глянула на Маргіна Бека.

— А ти спитай Мартіна. Він у цьому ділі спец.

Чоловік здивувався й недовірко спитав:

— Ти справді щось у цьому тямиш?

— Трохи. Це правда, що поліції дуже потрібні добрі сили. І в проспекті правду написано, що служба багатогранна, з різними спеціальностями. Якщо когось, наприклад, цікавлять вертольоти, чи механіка, чи організаційні проблеми, чи коні...

Рея вдарила долонею по столу так, що аж чарки підстрибнули.

— Не верзи дурниць,— сердито сказала вона.— Відповідай чесно, хай тобі чорт.

На свій подив, Мартін Бек відповів:

— Можна витримати кілька років, коли маєш терпіння щодня спілкуватися в бовдурами і згоден бути за попихача в зарозумілих начальників, кар'єристів чи просто ідіотів. Головне, не мати власних поглядів. Тоді є велика надія, що й сам станеш таким, як вони.

— Видно, що ти не любиш поліції,— розчаровано сказав Кент.— Не вірю, що там так погано. Багато хто ставиться до поліції упереджено. А ти що скажеш, Рее?

Вона засміялась, і, мабуть, щиро. Потім сказала:

— Спробуй. Може, з тебе вийде добрий поліцай. Адже тобі більше нічого не світить. А тут і конкуренція невелика.

— Ти допоможеш мені заповнити бланки?

— Давай ручку.

Мартін Бек мав ручку в нагрудній кишені і відразу дав їй.

Рея підперла голову рукою і, зосередивши всю увагу на бланку, заходилась писати.

— Це буде чернетка,— сказала вона.— Потім передрукуеш усе на машинці. Можеш узяти мою.

Дівчина, яку звали Інгела, скінчила прання, зайшла до кухні й підсіла до столу. Говорила вона найбільше про ціни на продукти й про те, що на деяких із них, наприклад на молочних, ставлять завтрашню дату. Певне, вона працювала в крамниці самообслуговування.

Дзеленькнув дзвоник, відчинилися вхідні двері, і хтось зачовгав ногами в коридорі. До кухні зайшла стара жінка.

— У мене погано працює телевізор,— сказала вона.

— Якщо це через антену, то я попрошу Еріксона, щоб завтра перевірів її. А ні, то полагодимо апарат. Що зробиш, він уже давній. А мої друзі придбали собі новий, то ми тим часом можемо позичити їхній старий. Завтра я все влаштую.

— Я сьогодні пекла хліб і ось принесла вам свіженький буханець.

— О дякую, щиро дякую. А за телевізор не хвилюйтеся, все буде гаразд.

Рея швидко скінчила заповнювати бланки, віддала їх чоловікові у картатій сорочці і знов звернула пильний погляд на Мартіна Бека.

— Бачиш, господар будинку повинен про все потурбуватися,— сказала вона.— Повинен, але не всі так думають.

Більшість ухиляються від своїх обов'язків і тільки й дивляться, на чому б ще виграти. А це свинство. Я намагаюся зробити все, щоб квартирантам було зручно і щоб вони ладнали між собою. Квартири всі відремонтувала, але зовні обновити будинок не маю за віщо. Не хочеться підвищувати платню, а скоро осінь, таки доведеться, нічого не вдієш. Треба докласти багато праці, коли хочеш, щоб будинок був гарний. Адже я несучу відповідальність перед квартирантами.

Мартінові Беку було на диво приємно на душі. Він не хотів нікуди йти з цієї кухні. До того ж він трохи розімлів від вина. Адже п'ятнадцять місяців не куштував його.

— Отуди к бісу, я й забула, що ми балакали про Сверда.

— Він мав у себе щось коштовне?

— Нічого не мав. Два стільці, стіл і ліжко. Брудний килимок і найнеобхідніше начиння. З одягу — тільки те, що на ньому. Не знаю, нащо йому були ті засуви. Схибнутий чоловік, не інакше. Уникав усіх людей. Зі мною, звичайно, розмовляв, але тільки тоді, як було конче потрібно.

— У мене складається враження, що він був дуже бідний.

Рея задумалась. Потім налила вина, трохи ковтнула і сказала:

— А я зовсім не певна. Страхітливо скупий — це правда. Звичайно, за квартиру він завжди платив, але щоразу бурчав. Через вісімдесят крон на місяць! І, наскільки мені відомо, купував собі тільки собачий харч. Ні, що я кажу, — котячий. Він не пив. І взагалі не мав ніяких витрат. Тож навіть на пенсію міг би собі взяти часом шматок ковбаси. Звичайно, багато старих сидять на собачих харчах, але вони переважно більше платять за квартиру, та й м'ють більше потреб, часом дозволяють собі закропити душу пляшкою десертного вина. А Сверд не мав навіть приймача. Я читала в курсі психології про людей, які їли лушпиння з картоплі, ходили в лахмітті, а в матраці ховали зашитими сотні тисяч крон. Це відоме явище. Психічна вада, не пам'ятаю тільки, як називається.

— Але в Свердловому матраці грошей не було.

— І це переселення. Вчинок не на його вдачу. Нова квартира була напевне дорожча, та й на переїзд довелося пструсити кишенею. Щось тут не так.

Мартін Бек допив своє вино. Хоч як йому хотілося посидіти ще з цими людьми, треба було йти.

Йому було тепер, над чим поміркувати.

— Мені пора. Дякую. Всього найкращого.

— А я хотіла приготувати макарони з м'ясною підливою. Чудова штука, коли сама робиш підливу. Посидь.

— Ні, я мушу йти.

Вона провела його босоніж. Коли вони проходили повз дитячу, Мартін глянув у той бік.

— Так,— пояснила Рея,— діти в селі. Я розлучена.— Вона замовкла, тоді додала: — Ти також, правда?

— Правда.

Біля дверей вона сказала:

— Всього найкращого, приходь ще. Вдень у мене лігні курси, але після шостої я завжди вдома.

Вона помовчала, а тоді додала, хитрувато глянувши на нього:

— Побалакаємо про Сверда.

Згори сходами спускався гладкий чоловік у хатніх капцях, м'ятих сірих штанах і з червоно-жовто-синім значком FNL¹ на сорочці.

— Реє, на горищі перегоріла лампочка,— сказав він.

— Візьми нову в комірчині,— відповіла господиня.— Вистачить сімдесять п'ять ват.

Вона знов звернулася до Мартіна Бека:

— Не йди. Адже тобі хочеться залишитись.

— Ні, треба йти. Дякую за чай, за бутерброди й за вино.

З виразу її обличчя видно було, що вона хотіла затримати його. Хоча б з допомогою макаронів з підливою.

Та потім передумала.

— Ну що ж, бувай здоров.

— Бувай і ти.

Жодне з них не сказало «до побачення».

Поки він добрався додому, вже зовсім стемніло.

Він думав про Сверда.

І про Рею.

Йому було багато легше на серці. Так легко йому давно вже не було, хоч він ще не усвідомлював чому.

XXII

Кольберг і Гунвальд Ларсон сиділи замислені один навпроти одного за письмовим столом у Гунвальдовому кабінеті.

Був ще й досі четвер, і вони щойно залишили Бульдозера Ульсона наодинці в його кабінеті, щоб не перешкоджа-

¹ Організація для підтримки Національного фронту визволення Південного В'єтнаму. Тепер розпущена.

ти йому мріяти про той щасливий день, коли він нарешті посадить за ґрати Вернера Руса.

— Яка мана опанувала того Бульдозера,— сказав Гунвальд Ларсон.— Невже він справді так просто відпустить Маурітсона?

Кольберг здвигнув плечима.

— Наче так.

— Хоч би стеження організував, їй-богу,— повів далі Гунвальд Ларсон.— А варто ж, навіть дуже. Чи, по-твоему, Бульдозер має в запасі якусь іншу геніальну ідею?

Кольберг задумано похитав головою.

— Ні, по-моему, причина ось яка: Бульдозер вирішив пожертвувати тим, що йому дало б стеження за Маурітсоном, задля чогось важливішого для себе.

Гунвальд Ларсон насупив брови.

— Наприклад? Хіба для Бульдозера не найважливіше спіймати ту зграю?

— Це так,— відповів Кольберг.— Але тобі ніколи не спадало на думку, що ніхто з нас не має таких надійних джерел інформації, як Бульдозер? Він знає купу всіляких негідників та злодіїв, і вони йому дуже довіряють, бо він ніколи не дурить їх і завжди дотримує свого слова. Вони йому вірять, бо знають, що він не пообіцяє того, чого не може виконати. Інформатори — головна Бульдозерова опора.

— Ти вважаєш, що вони перестануть вірити йому й постачати інформацію, коли довідаються, що він організував стеження за виказувачем?

— Саме так,— відповів Кольберг.

— Однаково я вважаю, що пропустити таку нагоду — просто безглуздо,— сказав Гунвальд Ларсон.— Якби нишком простежити, куди подасться Маурітсон і що він наміряється робити, то це нітрохи не зашкодить Бульдозерові.

Він очікувально подивився на Кольберга.

— Гаразд,— сказав той.— Мені й самому цікаво, які наміри в шановного пана Труфаста Маурітсона. А Труфаст — це ім'я чи прізвище?

— Собака кличка,— відповів Гунвальд Ларсон.— Може, він часом орудує, перебраний собакою? Але треба поквапитись, Маурітсона з хвилини на хвилину можуть звільнити. Хто піде перший?

Кольберг глянув на свого нового годинника, такого самого, як той, що попав у пральну машину. Він не їв уже зо дві години й відчував, що зголоднів. У якійсь книжці він прочитав, що той, хто хоче схуднути, повинен їсти мало,

але часто, й пильно дотримувався цієї засади, а надто її другої половини.

— Почни ти,— сказав він.— Я постараюсь не відходити далеко від телефону, отже, дзвони, коли тобі буде потрібна допомога чи заміна. І візьми краще мою машину, вона не така помітна, як твоя.

Він простяг Гунвальдові Ларсону ключі.

— Добре,— сказав той.

Він підвівся й застібнув піджак.

У дверях він обернувся:

— Часом би Бульдозер запитав про мене, вигадай щось. Ну, бувай, я подзвоню.

Кольберг потерпів ще дві хвилини, тоді пішов до їдальні на свій дієтичний обід.

Гунвальдові Ларсону не довелося довго чекати. Скоро з під'їзду вийшов Маурітсон, на мить завагався, потім рушив у бік Агнегатан. Він звернув праворуч, досяг Гантвєрксгатан, тоді звернув ліворуч і дійшов до автобусної зупинки на Кунсгольмській площі.

Гунвальд Ларсон стежив за ним із під'їзду неподалік.

Він розумів свої труднощі. З його зростом і кремезною будовою навіть у натовпі важко сховатись, до того ж Маурітсон знає його з вигляду. Якщо Маурітсон сяде в автобус, їхати разом з ним не можна. Але на стоянці таксі з протилежного боку вулиці Гунвальд Ларсон побачив вільну машину. Аби її ніхто не зайняв, поки вона йому знадобиться! Від Кольбергової машини він відмовився.

Надійшов шістдесят другий автобус, і Маурітсон сів у нього.

Гунвальд Ларсон зачекав, поки автобус від'їде, щоб Маурітсон не помітив його крізь вікно, тоді кинувся до таксі.

За кермом сиділа молода жінка з розкішним руським волоссям і жвавими карими очима. Гунвальд Ларсон показав їй своє посвідчення й попросив їхати за автобусом.

— Як цікаво! — захоплено вигукнула вона.— Мабуть, ви женетеся за якимось небезпечним бандитом?

Гунвальд Ларсон промовчав.

— Розумію, таємниця. Не хвилюйтесь, я мовчатиму, як мертва.

Та мовчати вона якраз не вміла.

— Їхатимем поволі, щоб не випереджати автобуса на зупинках,— запропонувала жінка.

— Добре, тільки не зменшуйте відстані,— коротко сказав Гунвальд Ларсон.

— Ясно, щоб він вас не помітив. Опустіть щиток від сонця, і з автобуса вас ніхто не зможе побачити.

Гунвальд Ларсон опустив щиток. Вона по-змовницькому глянула на нього, побачила забинтовану руку й вигукнула:

— Ой, а це що? Билися десь із бандитами, еге?

Гунвальд Ларсон тільки щось буркнув.

— Небезпечна у вас служба,— повела вона далі,— але страх яка цікава. До того, як сісти за кермо, я також хотіла піти в поліцію, найкраще в детективи, але чоловік не дозволив.

Гунвальд Ларсон промовчав.

— Хоч і на таксі буває цікаво. Як ось тепер.

Вона радісно всміхнулася своєму пасажирові, який у відповідь тільки скривився.

Вона весь час дотримувалась потрібної відстані до автобуса і взагалі дуже добре вела машину. За це можна було змиритися з її балакучістю.

Гунвальд Ларсон більше відмовчувався, та однаково жінка добре набалакалась, поки Маурітсон зліз з автобуса на Ерік-Дальбергсгатан. Крім нього, ніхто не зліз, і, поки Гунвальд Ларсон витягав гроші, жінка поряд із ним зацікавлено роздивлялася на Маурітсона.

— Зовсім не схожий на бандита,— розчаровано сказала вона. Взявши гроші й швидко виписавши квитанцію, вона додала: — То однаково бажаю вам успіху.

Машина поволі рушила від тротуару. Маурітсон тим часом повернув на Армфельтсгатан. Коли він зник за роєм, Гунвальд Ларсон кинувся за ним і встиг помітити, як він заходив до під'їзду сусіднього будинку.

Трохи постоявши, Гунвальд Ларсон і собі зайшов у під'їзд. Десь у будинку грюкнули двері. Він підійшов до таблиці зі списком мешканців.

Там він зразу помітив прізвище Маурітсон і вражено звів брови. Отже, Філіпп Труфаст Маурітсон мешкає тут під своїм справжнім прізвищем. А коли його допитували, він дав адресу на Вікергатан, де його знали як Ленарта Гольма. Спритно влаштувався, подумав Гунвальд Ларсон. Заторохтів ліфт, і він поквапився вийти з під'їзду.

Переходити вулицю було ризиковано, бо Маурітсон міг помітити його з вікна, тому, тримаючись муру, Гунвальд Ларсон вернувся за ріг Ерік-Дальбергсгатан. Там він причаївся, тримаючи під наглядом Маурітсонів під'їзд.

Невдовзі в нього розболівся поріз під коліном. Але дзвонити Кольбергові було ще рано, а крім того, він боявся залишити своє місце, щоб не прогавити Маурітсона.

Він простовбичив на розі вулиці хвилин сорок п'ять, коли раптом з'явився Маурітсон і рушив у його бік. Гунвальд Ларсон позадкував, сподіваючись, що той його не помітив. Тоді, шкутильгаючи, шаснув у найближчий під'їзд.

Маурітсон швидким кроком пройшов повз нього, дивлячись поперед себе. Він був уже в іншому костюмі й ніс у руці невеличку чорну валізку.

Гунвальд Ларсон почекав, поки він перетне Вальгалавеген, тоді подався за ним, намагаючись не згубити його.

Маурітсон ішов у напрямку Карлаплан. Дорогою він двічі неспокійно оглянувся. Першого разу Гунвальд Ларсон сховався за фургон, що стояв біля тротуару, а другого вскочив у якийсь під'їзд.

Він уже збагнув, що Маурітсон іде до метро. На пероні виявилось мало людей, і не так легко було сховатися. Проте Маурітсон начебто нічого не завважив. Він сів у поїзд, який ішов до центру, і Гунвальд Ларсон ускочив у другий вагон.

Вийшли вони на Геторзі, і Маурітсон раптом загубився в натовпі.

Гунвальд Ларсон оббігав весь перон, але той ніби крізь землю провалився. Він оглянув усі виходи — дарма, Маурітсона ніде не було. Піднявся ескалатором на марш вище і там теж обійшов усі п'ять виходів — те саме, Маурітсон зник. Нарешті він зупинився перед вітриною із взуттям. Він ляяв себе, називав роззявою. Невже Маурітсон таки помітив його? Бо тоді, щоб спекатись хвоста, він міг перебігти перон і вскочити у вагон поїзда, який ішов у протилежний бік.

Гунвальд Ларсон похмуро дивився на замшеві італійські черевики у вітрині. Купив би й собі такі, та нема його номера. Він кілька днів тому вже заходив сюди й питав.

І тільки-но він повернувся, щоб вийти з метро й сісти в автобус, що їхав на Кунгсгольмен, як раптом помітив у другому кінці підземної зали Маурітсона. Той простував до виходу на Свеявеген і, крім чорної валізки, ніс іще пакунок, перев'язаний стрічкою з бантом. Коли він зник на сходах, Гунвальд Ларсон кинувся за ним.

Дійшовши по Свеявеген до авіаційного агентства, Маурітсон подався до каси. Гунвальд Ларсон сховався за товарний фургон на Лестмакаргатан.

Крізь велике вікно видно було, як Маурітсон звернувся до високої білявої дівчини в уніформі.

Гунвальд Ларсон здивувався: куди це він летить? Мабуть, на південь, кудись на Середземне море або й ще далі, тепер багато людей відпочиває в Африці. У Стокгольмі

Йому стало незатишно, адже коли Мальмстрем і Мурен пронохають, що він їх продав, то йому це так не минеться.

Він побачив, що Маурітсон відчинив валізочку й поклав у неї пакунок — цукерки, чи що? Тоді отримав квиток, сховав його до кишені піджака, вийшов з каси і, не поспішаючи, попростував до площі Сергеля.

Гунвальд Ларсон простежив за ним хвилину, тоді сам зайшов до каси.

Дівчина, яка обслужила Маурітсона, щось шукала в картотеці. Не перестаючи перебирати картки, вона глянула на Гунвальда Ларсона і сказала:

— Слухаю вас.

— Я хотів би знати, чи той добродій, що був тут, купив квиток, а як купив, то куди,— сказав Гунвальд Ларсон.

— Вибачте, я не зобов'язана відповідати на такі запитання,— відповіла дівчина.— А вам навіщо знати?

Гунвальд Ларсон поклав на прилавок посвідчення. Дівчина подивилась на фото, тоді на Гунвальда Ларсона і сказала:

— Як я зрозуміла, вас цікавить граф фон Бранденбург? Він купив квиток до Єнчепінга на літак, який летить о п'ятнадцятій сорок. На аеродром він, мабуть, поїде автобусом, бо цікавився розкладом. Автобус відходить за п'ять хвилин до третьої з площі Сергеля. А що, граф фон...

— Дякую, це все, що мені потрібно,— перебив її Гунвальд Ларсон.— До побачення.

Ідучи до дверей, він міркував, чого Маурітсонові захотілося в Єнчепінг. Потім згадав його анкету: він народився в Єнчепінгу, там і досі живе його мати.

Отже, Маурітсон вирішив сховатися в матусі.

Гунвальд Ларсон вийшов на Свеявеген. Віддалік у напрямку площі Сергеля неквапом ішов, підставляючи обличчя сонцю, Труфаст Маурітсон Гольм фон Бранденбург.

Сам він подався в протилежний бік, шукаючи дорогою телефону, щоб подзвонити Кольбергові.

XXIII

На домовлене побачення з Гунвальдом Ларсоном Ленарт Кольберг прийшов озброєний різноманітними відмикачками та іншим інструментом, щоб можна було відчинити двері квартири на Армфельтсгатан. Звичайно, їм треба б було мати ордер на обшук за підписом прокурора Ульсона. Проте їх не вельми хвилювало те, що вони порушують порядок. Вони міркували собі, що коли знайдуть у

Маурітсона щось цікаве для Бульдозера, той з радості не буде до них прискіпуватись, а коли не знайдуть нічого, то йому не обов'язково знати про обшук.

І, зрештою, хіба можна говорити про порушення на їхній службі. Адже сама ця служба — порушення норм життя.

На той час Маурітсон мав уже вилетіти на південь — щоправда, не до Африки, але досить далеко для того, щоб вони могли спокійно обстежити квартиру.

На всіх дверях будинку були стандартні замки. На Маурітсонових також, тому Кольберг відімкнув їх за кілька хвилин. Щоправда, зсередини двері ще можна було замкнути на два запобіжних ланцюжки й на засув. Це свідчило про те, що Маурітсон сподівався далеко настирливіших гостей, ніж звичайні прохачі й торгові агенти, від яких його оберігав напис на емальованій табличці, прибитій до одвірка.

Квартира складалася з трьох кімнат, кухні, передпокою та ванної і претендувала на елегантність. Меблі були досить дорогі, але разом справляли враження банальності й несмаку.

Вони зайшли до вітальні. Стіна навпроти них була заставлена комбінованими меблями, опорядженими під коштовне дерево: книжкові полиці, шафа, вбудований секретер. На одній полиці стояли дешеві книжки, а на інших різний дріб'язок — сувеніри, фарфорові статуетки, вазочки, тарілки тощо. На стінах висіло кілька олеографій та репродукцій, які можна купити в дешевих крамничках.

Меблі, завіси, килими, певне, коштували чимало, проте дсбрані були погано, малюнок, матеріал, кольори не гармоніювали між собою.

В одному кутку стояв невеличкий бар. Досить було глянути на нього, навіть не принохуючись до запаху всередині, щоб тобі вже стало нудно. Зовні він був покритий матерією з дивним візерунком: на чорному тлі — жовті, зелені й рожеві зображення чи то інфузорій, чи живчиків, збільшених під мікроскопом. Той самий малюнок, тільки дрібніший, був на пластиковому столику.

Кольберг підійшов і відчинив бар. Надпита пляшка «Парфе д'Амур», залишки шведського десертного, ціла півлітрова пляшка пуншу і порожня з-під джину «Біфітер». Він гидливо зачинив дверці й пішов до другої кімнати.

Ця кімната, маленька, з вікном-ліхтарем, що виходило на вулицю, видно, була задумана як їдальня, бо з вітальні до неї вели не двері, а сперта на дві колони арка. Біля стіни стояло піаніно, а в кутку — приймач і програвач.

— Прошу, музичний кабінет,— сказав Кольберг, обводячи кімнату рукою.

— Важко собі уявити, щоб той щур сидів тут і грав «Місячну сонату»,— відповів Гунвальд Ларсон.

Він підняв накривку піаніно й зазирнув усередину.

— Принаймні ніякого трупа там нема.

Скінчивши поверховий огляд, Кольберг скинув піджак, і вони взялися за докладний обшук. Почали зі спальні: Гунвальд Ларсон заходився перевертати все в шафі, а Кольберг висував і переглядав шухляди. Якийсь час вони працювали мовчки.

— Чув, Гунвальде...— нарешті озвався Кольберг.

У відповідь із шафи почулося глухе мурмотіння.

— Нагляд за Русом нічого не дав. Дві години тому він вилетів з Арланди. Бульдозерві саме подзвонили про це, коли я йшов. Він страх як зажурився.

Гунвальд Ларсон, крекчучи, висунув голову з шафи і сказав:

— Хай би так не запалювався й не смакував наперед своїх успіхів, то менше б розчаровувався. Зрештою, він довго не журиться, ти, мабуть, і сам знаєш. Ну, то що Рус робив у свої вільні дні?

Він знов заліз у шафу. Кольберг засунув найнижчу шухляду столу й випростав спину.

— Не побіг на побачення з Мальмстремом і Муреном, як сподівався Бульдозер. Першого вечора, тобто позавчора, ходив з дівкою в шинок, а потім уночі вони голі купалися.

— Про це я вже чув,— сказав Гунвальд Ларсон.— А що він далі робив?

— Просидів з тією дівкою майже до вечора, тоді вернувся в місто й тинявся вулицями сам, певне, без ніякої мети. Вчора ввечері він подався до іншого шинку, вже з іншою дівкою, але більше не купався, а забрав її до себе в Мерсту. А сьогодні вранці підвіз її на таксі до площі Одена й там попрощався з нею. Потім знов вештався сам по місту, зайшов у кілька крамниць, вернувся додому в Мерсту, переодягся і поїхав на аеродром. Як бачиш, нічого особливого, а головне — нічого злочинного.

— А непристойне купання голяком? — сказав Гунвальд Ларсон.— Треба було, щоб Ек, який сидів у куцах і все бачив, склав протокол про злісне порушення моралі.

Гунвальд Ларсон виліз із шафи й зачинив дверці.

— Нема нічого, крім купи гидотного ганчір'я,— сказав він і вийшов зі спальні.

Кольберг перейшов до зеленої шафки коло ліжка, що правила за нічний столик. У двох перших шухлядах було повно всякого непотребу: паперові носовики, коробки з-під сірників, півплитки шоколаду, кілька шпильок, термометр, дві пачки м'ятних таблеток, ресторанны рахунки, касові чеки, чоловіча санітарія, кулькові ручки, листівка зі Щеціна з текстом: «Тут є горілка, жінки й ліжка — чого більше треба. Стісе», погнута запальничка й тупа фінка без піхов.

На шафці лежала дешева книжка під заголовком «Сутичка в Чорній ущелині», на обкладинці якої красувався ковбой, що стояв, широко розставивши ноги, і тримав у кожній руці по револьверові.

Кольберг почав гортати книжку, і з неї на підлогу випала кольорова фотографія, аматорський знімок — молода жінка сидить на причалі в шортах і в білій тенісці. Темне волосся, звичайне обличчя. На звороті вгорі напис олівцем: «Мея, 1969». Нижче, синім чорнилом і вже іншою рукою: «Моніта».

Кольберг сховав фотографію в книжку. Потім витяг найнижчу шухляду.

Вона була глибша за перші, і, заглянувши в неї, Кольберг відразу гукнув Гунвальда Ларсона.

— Знайшов, де тримати точило, — сказав він. — Чи, може, це не точило, а якийсь новий апарат для масажу?

— Цікаво, навіщо воно йому знадобилося, — мовив Гунвальд Ларсон. — Наче не видно, щоб він захоплювався столярством. Хіба що десь поцупив. Або взяв у винагороду за наркотики.

Він повернувся до ванної.

За добру годину вони скінчили обшук квартири, переглянули всі речі в ній і не знайшли нічого особливого — ні схованих грошей, ні листів, які б навели їх на слід, ні зброї. Найсильнішими медикаментами там були таблетки від голови й зельтерська вода.

Наостанці вони перешукали кухню — всі шухляди й буфет. Холодильник був ввімкнений і напханий продуктами: видно, Маурітсон поїхав на короткий час. Кольберга, який сидів на дієті й був завжди голодний, особливо вабив копчений вугор, але він опанував себе, хоч у животі бурчало, й рішуче відвернувся від холодильника та всіх його спокус.

За дверима кухні на гачку висіло кільце з двома ключами.

— Від горища, — сказав Кольберг, показуючи на них. Гунвальд Ларсон зняв ключі, оглянув їх і сказав:

— Або від підвалу. Ходімо перевіримо.

До горища ключі не приходились. Тоді вони спустилися ліфтом на перший поверх і зійшли сходами в підвал.

Більший ключ прийшовся до патентованого замка вогнетривких дверей, за якими був коротенький коридор з двома дверима обабіч. Відчинивши ті, що праворуч, вони побачили шахту сміттепроводу, а під нею на каркасному возику великий мішок із жовтого пластика. Біля стіни стояли ще три каркасні возики з мішками. Два мішки були порожні, а третій повний сміття. В кутку стояла мітла й лопата.

Двері ліворуч були замкнені і, як свідчила табличка, вели до пральні для мешканців будинку.

Коридорчик упирався в поперечний прохід, уздовж якого по обидва боки були нумеровані двері з різними колодками.

Кольберг і Гунвальд Ларсон досить швидко знайшли ту, до якої прийшовся другий ключ.

У Маурітсоновій комірчині виявилось тільки дві речі: старий пілосмок без шланга й чимала замкнена валіза. Поки Кольберг вовтузився із замочком валізи, Гунвальд Ларсон зазирнув у пілосмок.

— Порожній,— сказав він.

Кольберг тим часом здолав замочок і відкрив валізу.

— Зате в мене повна,— відповів він у тон Ларсонові.

У валізі лежало чотирнадцять літрових пляшок шістдесятип'ятиградусної польської горілки, чотири касетних магнітофони, електричний фен і шість електричних бритв, запованих разом так, як їх відправляють із фабрики.

— Контрабанда,— сказав Гунвальд Ларсон.— Або скуповування краденого.

— Дещо з цього він напевне взяв в обмін за наркотики,— мовив Кольберг.— Горілку я залюбки конфіскував би, та краще залишити все так, як є.

Він замкнув валізу, і вони вийшли з комірчини в коридорчик.

— Усе-таки щось знайшли,— сказав Кольберг,— хоч не стільки, щоб можна було втішити Бульдозера. Залишилось повісити ключі на місце, і можна вшиватися. Тут нам більше нема чого робити.

— Обережний дідько цей Маурітсон,— мовив Гунвальд Ларсон.— Може, в нього є ще квартири...— Не доказавши, він кивнув головою на двері, на яких трафаретом було написано червоною фарбою: «БОМБОСХОВИЩЕ», і запропонував: — Зайдімо, якщо відчинене. Оскільки ми вже тут.

Двері справді виявились відчинені. Видно було, що бом-

Босховище використовували як сховок для велосипедів та інших речей. Крім кількох цілих велосипедів, там стояли розібраний мопед, два дитячі візочки, фінські санки й санки з кермом старої моделі. Біля однієї стіни хтось прилаштував столярний верстат, а під ним долі лежали віконні рами без скла. В кутку біля дверей стояв лом, дві мітли, дерев'яна лопата і два заступы.

— Мені завжди трохи моторошно в таких приміщеннях,— сказав Кольберг.— Під час війни, коли нам влаштовували навчальні тривоги, я кожного разу уявляв собі, що буде, як бомба справді завалить будинок і засипле вихід. Жах, та й годі.

Він озирнувся й помітив у кутку за верстатом старий дерев'яний ящик, на передній стінці якого ще не зовсім стерся напис: «ПІСОК». Зверху на ящику стояло бляшане відро.

— Дивись,— сказав він,— он старий ящик з-під піску, стоїть тут із часів війни.

Він підійшов ближче, зняв відро й підняв накривку.

— Навіть є ще пісок.

— Бо він не знадобився,— сказав Гунвальд Ларсон.— Принаймні не довелося гасити ним запалювальні бомби. А то що?

Він дивився на те, що Кольберг витяг з ящика й поклав на верстат.

Зелена брезентова сумка американського військового фасону.

Кольберг відчинив сумку і виклав рядком на верстат усе, що в ній було.

Скручена блакитна сорочка.

Русява перука.

Синій джинсовий капелюх із широкими крисами.

Темні окуляри.

І пістолет — «лама автомат» сорок п'ятого калібру.

XXIV

Жінка на ім'я Моніта зустріла Філіппа Труфаста Маурісона аж через три роки від того літнього дня, коли її сфотографували на причалі Мея у шхерах біля Стокгольма.

То було останнє літо її шестирічного подружнього життя з Петером: восени він познайомився з іншою жінкою і відразу після різдва кинув Моніту з п'ятирічною дочкою Моною. На його бажання вона подала в суд заяву про термінове розлучення з приводу зради; Петер квапивсь одружи-

тися з новою жінкою, що була вже на п'ятому місяці вагітності, коли йому нарешті оформили розлучення. Моніті залишилася двокімнатна квартира в Гекаренгені, і Петер не висловлював ніяких претензій на дитину. Він навіть відмовився від права регулярно зустрічатися з дочкою; потім виявилось, що він утримувався і від обов'язку платити за дочку гроші.

Розлучення погіршило не тільки матеріальне становище Моніти — найбільше її зажурило в цій прикрій історії те, що довелося кинути тільки-но почате навчання.

Вона давно відчула, як її зв'язує брак освіти, хоч не здобула її і не з своєї вини, оскільки ніколи не мала можливості вчитися далі чи принаймні здобути якийсь фах. Після обов'язкових дев'яти класів вона вирішила на рік відкласти підручники, а тоді вступити до гімназії. Наприкінці того року вона зустріла Петера, вийшла за нього заміж, і думки про навчання довелось відсунути надалі. Через рік народилась дочка. Петер пішов на вечірні курси, і аж тоді, як він їх скінчив, за рік до розлучення, настала її черга. Коли Петер залишив її, про навчання довелось забути, адже няньки в дитини не було, і якби вона навіть знайшла її, то не мала б чим платити.

Коли народилась дочка, перші два роки Моніта сиділа з нею вдома. Та як тільки пощастило прилаштувати дитину до приватної няньки, що гляділа її вдень, вона знов пішла на роботу. Раніше, тобто після школи і майже до самих пологів, вона працювала в різних місцях, за неповних два роки встигла побути і секретаркою в канцелярії, і касиркою в крамниці самообслуговування, і продавщицею, і пакувальницею на фабриці, і офіціанткою. Неспокійна з натури, вона негайно кидала роботу, як їй набридало або хотілося якоїсь зміни.

Та коли після дворічної вимушеної перерви Моніта знов почала шукати роботу, виявилось, що з місцями стало скрутніше і нема вже великого вибору. Без фаху й корисних знайомств вона могла влаштуватись тільки на якусь низькооплачувану й нецікаву роботу. Нелегко було змінити місце, як воно тобі набридало. Щоправда, відколи Моніта почала вчитись і знов з'явилась надія на краще, легше стало витримувати вбивчу одноманітність конвейера.

Три роки Моніта працювала на хіміко-технологічній фабриці в південній околиці Стокгольма, але після розлучення, коли вона залишилась сама з дочкою і довелося перейти на скорочений робочий день з меншою платнею, вона раптом відчула себе ніби спійманою в пастку. З відчаю

Моніта звільнилася з фабрики, хоч і не уявляла, що буде далі.

Безробіття зростало, навіть досвідчені фахівці і люди з вищою освітою не мали де приткнутися або змагалися за низькооплачувані місця, що зовсім не відповідали їхній кваліфікації.

Якийсь час Моніта перебивалась на мізерну допомогу безробітним, і на душі в неї ставало дедалі тяжче. День у день треба було думати, як розтягти свої кошти, комірне, їжа й одяг для Мони забирали все, що їй щастило роздобути. Собі вона не купувала одягу, кинула курити, а купа неспланих рахунків однаково збільшувалась. Кінець кінцем, поборовши гордості, вона попросила допомоги в Петера — як-не-як, а він мав ділити з нею видатки на Мону. Петер сказав, що мусить думати про свою родину, але дав їй п'ятсот крон, якими вона негайно сплатила частину боргів.

Якщо не рахувати трьох тижнів тимчасової праці на комунікаторі і двох тижнів на сортуванні хліба в одній великій пекарні, Моніта, власне, цілу осінь тисяча дев'ятсот сімдесятого року тинялася без діла. Загалом таке життя її влаштувало б. Адже приємно довше поспати вранці, цілий день бути з Моною. Якби не грошова скрута, вона б не вельми клопоталась роботою. Бажання вчитися поступово також пригасло: навіщо гаяти час і силу, залазити в борги, коли єдина винагорода за це — нічого не варта посвідка і усвідомлення, що ти набула якихось знань. До того ж Моніта почала здогадуватися, що високого заробітку і кращого місця праці ще не досить, щоб відчувати задоволення від участі в суспільному виробництві.

Перед різдвом вона разом з Моною поїхала до старшої сестри в Осло. Батьки її загинули в автомобільній катастрофі п'ять років тому, крім сестри, в Моніти не лишилось близьких родичів, і відтоді в них стало звичкою святкувати різдво разом. Щоб купити квиток, Моніта заклала в ломбард обручки своїх батьків і ще якісь дрібнички, отримані в спадок. В Осло вона прожила два тижні, погладшала на три кілограми і повернулась такою жвавою і веселою, якою давно вже не була.

У лютому тисяча дев'ятсот сімдесят першого року Моніті сповнилось двадцять п'ять.

Відколи Петер кинув її, минув рік, а їй здавалося, що за цей час вона змінилася дужче, ніж за всі роки свого подружнього життя. Вона стала досвідченіша, впевненіша в собі, і це було добре. Та водночас вона стала черствіша, розчарованіша й озлобленіша, що їй менше тішило.

І дуже її гнітила самота.

Як самотна мати шестирічної дитини, що вимагала постійного догляду, живучи у великому будинку з квартирами на винайм, де кожен ніби замикався в своїй оболонці, без роботи і без грошей, вона не мала ніякої можливості вирватися з ізоляції.

Колишні її друзі і знайомі поволі перестали відвідувати її, вона рідко виходила, бо не хотіла залишати дитину саму, та й не дуже розважишся, коли в тебе немає за що. Зразу після її розлучення друзі ще приходили до неї, але Гекаренген — далека околиця, не завжди їм хотілося їхати. До того ж Моніта часто була пригнічена, зажурена і, мабуть, так сковувала своїх гостей, що вони не мали бажання підтримувати з нею стосунки.

Вона ходила з дочкою гуляти, набирала в бібліотеці паки книжок і читала їх тихими самотніми годинами, коли Мона спала. Телефон її рідко озивався, сама вона не мала кому дзвонити, і коли врешті його відімкнули через несплачені рахунки, Моніта навіть не помітила цього. У своїй квартирі вона була ніби у в'язниці, але поволі її ув'язнення стало для неї немов запорукою безпеки; а життя за її вбогими сумними стінами почало здаватись чужим і нереальним.

Ночами, коли Моніта сновигала без мети з кімнати в кухню й назад, надто втомлена, щоб читати, й надто знервована, щоб заснути, їй інколи здавалося, що вона зараз збожеволіє. Тільки ледь-ледь податися, і божевілля порве останні перепони.

Часто вона думала про самогубство, безнадія і страх інколи налягали таким тягарем, що тільки дитина утримувала її від останнього кроку.

Доччині майбутнє дуже хвилювало Моніту, бувало, вона аж плакала з журби і безсилля. Вона хотіла, щоб Мона росла в спокійних, людських умовах, оточена турботою і теплом, а не в середовищі, де гонитва за владою, грошима і соціальним престижем роблять людей ворогами, де слова «купувати» і «мати» не стали синонімами щастя. Хотіла, щоб дочка могла розвинутися в особистість, а не застигла в одному з вічок, приготованих для неї суспільством. Хотіла, щоб її дитина зазнала радості від праці і спілкування, жила в безпеці й поважала себе.

Моніта вважала, що має чисто людське право бажати своїй дитині найпростіших передумов людського існування, але знала, що її бажання не можуть здійснитися, поки вона живе у Швеції.

А звідки взяти гроші, щоб виїхати?.. Її відчай і смуток оберталися в покірність долі й байдужість.

Повернувшись додому з Осло, Моніта вирішила опанувати себе і щось робити.

Щоб мати самій більшу волю і щоб Мона не росла без товариства, вона вже вкотре звернулася в дитячий садок неподалік від дому. І диво дивне — там виявилось вільне місце, й дочку відразу прийняли.

Після цього вона без особливого запалу почала шукати роботу за оголошенням.

І весь час думала про одне: де взяти грошей? Щоб ґрунтовно змінити своє життя, їх треба було багато. Моніта вирішила будь-що виїхати зі Швеції, їй ставало дедалі незатишніше тут, вона почала ненавидіти суспільство, яке пишалось своїм добробутом, коли насправді в ньому розкошувала тільки жменя привілейованих, а більшості залишався один привілей — крутити маховик, який рухав увесь механізм.

Подумки Моніта зважувала різні способи роздобути грошей, але так і не знайшла жодного.

Наскладати грошей чесною працею? Нереально. Досі того, що в неї залишалося після сплати податку, вистачало тільки на квартиру та їжу.

Виграти в тоталізаторі? Мало надії. А проте щотижня вона заповнювала бланки спортивного лото, щоб хоч на щось сподіватися.

Не було в неї нікого, хто б міг залишити їй великий спадок.

Де знайти смертельно хворого мільйонера, що попросив би її руки і врізав дуба шлюбної ночі?

Деякі дівчата — вона сама знала одну таку — заробляли силу грошей проституцією. Тепер не треба навіть виходити на панель, назви себе «моделлю», відкрий ательє або піди працювати в «інститут масажу» чи якийсь елегантний «секс-клуб». Але сама думка про таке була їй гідка.

Залишалося десь украсти гроші — але як і де? Та їй не вийде в неї нічого, надто вона чесна.

Тим часом треба було принаймні спробувати влаштуватись на добру роботу.

І раптом їй і з цим пощастило. Її взяли офіціанткою в один відомий і людний ресторан у діловому центрі Стокгольма. Недовгий робочий день у зручний час, і можна сподіватися на пристойні чайові.

Серед тих, хто любив ходити до цього ресторану, був Філіпп Труфаст Маурітсон.

Якось до Монітиного столика сів невисокий ошатний чоловік з ординарним обличчям і замовив свинячі хрящі з тушкованою бруквою. Розраховуючись, він сказав їй якийсь жартівливий комплімент, проте великого враження на Моніту не справив.

Щоправда, й Моніта не вельми його зацікавила, принаймні того разу.

Вона була непомітна на вигляд, про що сама давно знала, бо люди, які бачили її раз чи два, потім рідко її впізнавали. В неї було темне волосся, блакитно-сірі очі, рівні здорові зуби, правильні риси обличчя. Середній зріст — метр шістдесят п'ять, нормальна статура, вага — шістдесят кілограмів.

Деякі чоловіки вважали, що вона вродлива, але доходили такого висновку аж тоді, як ближче знайомилися з нею.

Коли Маурітсон протягом тижня втретє сів до Монітиного столика, вона впізнала його й подумала, що він замовить вишкварки зі смаженою картоплею (того дня в меню стояла ця селянська страва). А минулого разу він їв млинці.

Він справді замовив вишкварки й молоко, а як вона принесла їх, глянув на неї і спитав:

— А ви, певне, тут недавно?

Моніта кивнула головою. Він не вперше озивався до неї, та вона звикла почувати себе непомітною, і халатик офіціантки не додавав їй привабливості.

Коли Моніта принесла йому рахунок, він розщедрився на чайові і сказав:

— Думаю, що вам тут сподобається, як і мені. І їжа тут смачна, тож бережіть свою фігуру.

Він по-дружньому підморгнув їй і пішов.

Наступними тижнями Моніта переконалася, що невисокий ошатний чоловік, який завжди замовляє селянські страви і, крім молока, нічого не п'є, навмисне вибирає один з її столиків. Стане біля дверей, роздивиться, де вона обслуговує, і сідає там. Його увага трохи лестила їй, хоч і здавалась дивною.

Сама Моніта вважала, що з неї погана офіціантка, вона не вмiла надягати маски ввічливості перед нетерплячими, вередливими відвідувачами і на їхню лайку відповідала гострим словом. Крім того, заклопотана своїми думками, вона часто була неуважна й забудькувата. Але вона була дужа, працювала швидко, вправно і до тих, хто, на її думку, заслуговував цього, ставилася привітно, проте не заправала й не кокетувала з ними, як деякі інші дівчата.

Маурітсон щоразу перемовлявся з нею кількома словами, і поступово вона почала дивитись на нього як на свого знайомого. Їй подобалась його трохи старомодна чемність, хоч вона не узгоджувалася з його поглядами на різні події і речі, які він часом їй стисло викладав.

Моніта не була захоплена своєю роботою, але вважала її непоганою, до того ж вона приходила додому раніше, ніж закривали садок, і встигала забрати Мону. Вона вже не почувала себе такою безнадійно самотньою, проте й далі хапалася за мрію, що колись зможе переїхати до якоїсь країни, де їй буде легше.

У Моні з'явилися товаришки, і вранці вона просто бігла в дитячий садок. Найкраща її товаришка мешкала в тому самому будинку, й Моніта познайомилася з її батьками — молодим приємним подружжям. Вони домовилися, що доглядатимуть одне одному дітей, якщо комусь потрібний буде вільний вечір. Моніна товаришка ночувала в них багато разів, а Мона спала в неї двічі, хоч Моніта не могла придумати на той час нічого кращого, як піти в кіно у центрі міста. Це принаймні давало їй почуття волі, а згодом знайомство з сусідами їй навіть пригодилося.

Якось у квітні,— Моніта вже працювала в ресторані третій місяць,— коли вона стояла вільна і, як звичайно, думала про своє, склавши руки під фартушком, Маурітсон покликав її від свого столика. Вона підійшла, кивнула головою на тарілку з гороховою юшкою, яку він їв, і спитала:

— Недобра?

— Чудова, як завжди,— відповів Маурітсон.— Але мені ось що спало на думку. Я тут сиджу день у день і наїдаюся, а ви все на ногах, усе працюєте. От я й хочу спитати: можна вас запросити в якийсь інший ресторан і чимось пригостити? Для різноманітності. Звичайно, ввечері, коли ви вільні. Скажімо, завтра?

Моніта вагалась недовго. Вона давно вже склала собі думку про Маурітсона: чоловік чесний, порядний, не любить пити, правда, трохи кумедний, але приємний, і боятися його немає підстав. До того ж вона давно сподівалась таких запросин і вже вирішила, що відповідь. Тому й сказала:

— А що, можна піти.

Просидівши в п'ятницю вечір у ресторані з Маурітсоном, Моніта тільки в двох пунктах змінила свою думку про нього: він був не зовсім непитущий і, мабуть, не такий уже й порядний. А втім, через це він не став їй менше подобатися. Їй навіть було з ним цікаво.

Тієї весни вони кілька разів ходили в ресторан, і Моніта лагідно, але рішуче відхиляла його спроби запросити її ввечері на склянку грогу й не приводила його до себе.

На початку літа він кудись зник, а в липні вона сама отримала двотижневу відпустку й поїхала до сестри в Норвегію.

Першого ж дня після відпустки вона побачила Маурітсона за своїм столиком, а ввечері вони зустрілися. Цього разу Моніта поїхала з ним на Армфельтсгатан, уперше залишилася з ним ночувати, і він не розчарував її в ліжку.

Обоє вони були вдоволені тим, як склалися їхні стосунки. Маурітсон не накидався їй, і вони зустрічались тільки тоді, коли вона сама хотіла — раз чи двічі на тиждень. Він ставився до неї уважно, тактовно, і їм було добре разом.

Моніта, своєю чергою, також була делікатна. Маурітсон, наприклад, уникав розмов про те, що він робить і звідки бере гроші. І хоч її цікавило це, вона ні про що не допитувалась. Адже вона сама не хотіла, щоб він надто втручався в її життя, насамперед оберігала від нього Моніту, тому й не вдавалась в його справи. Вона його не ревнувала, він її також — чи здогадувався, що в неї, крім нього, нема ніяких коханців, чи просто не надавав цьому ваги. І про минуле життя ніколи її не питав.

Восени вони дедалі рідше ходили кудись, а більше сиділи в нього — приготують щось смачне, трохи вип'ють і рано лягають у ліжку.

Час від часу Маурітсон виїздив у справах, але ніколи не розповідав, куди й чого. Моніта була не така дурна і швидко збагнула, що він робить щось протизаконне. Та оскільки Маурітсон їй подобався і здавався з натури чесним, вона не могла припустити, що його вчинки — звичайнісінькі злочини. Якщо навіть він привласнює чуже, то не краде, а просто відбирає в багатих, щоб допомогти убогим, як Робін Гуд. У кожному разі не торгує, наприклад, білими рабнями й не продає дітям наркотиків. Сподіваючись підбити Маурітсона на відвертість, вона при нагоді натякала йому, що не бачить нічого аморального в незаконних діях, спрямованих проти лихварів, спекулянтів чи взагалі проти суспільства експлуататорів.

Перед Різдом Маурітсон змушений був трохи втаємничити Моніту у свою діяльність. Різдво і для злочинців — гаряча пора, із захланності він боявся щось прогавити й набрав стільки доручень, що просто не міг упоратися з ними сам. Бо як можна фізично встигнути другого дня Різдва в Гамбург для дуже складної ділової операції, що

вимагала його особистої присутності, і того самого дня доправити замовлення на аеродром Форнебу в Осло? Оскільки Моніта збиралася на свята до сестри, він не втримався від спокуси й попросив її бути його заступницею і гінцем. Доручення було не складне, але саму процедуру передавання пакунка обставлено такими хитрими запобіжними заходами, що безглуздо було б запевняти її, ніби йдеться про звичайний різдвяний подарунок. Маурітсон дав їй докладні інструкції і, знаючи її думку про наркотики, сказав, що в пакунку фальшиві бланки для махінацій з поштовими переказами.

Моніта не відмовилась допомогти йому і передала пакунок без будь-яких ускладнень. Він оплатив їй дорогу, та ще й додав кілька сотень крон за послугу.

Здавалося, так легко зароблені гроші, та ще й тоді, коли на них була скрута, мали б заохотити Моніту до подальших послуг Маурітсонові. Але, подумавши, вона вирішила обережніше ставитись до його доручень.

Звичайно, гроші їй потрібні, але якщо вона ризикує опинитись у в'язниці, то принаймні повинна знати за що. Моніта пошкодувала, що не перевірила пакунок, у неї виникла підозра, що Маурітсон її обдунив. І вона вирішила надалі не виступати в ролі його посланця. Їй не хотілось носити з собою таємничі пакунки, в яких могло бути що завгодно — від опіуму до бомби з годинниковим механізмом.

Видно, Маурітсон інтуїтивно вгадав її думки, бо більше не просив допомогти йому. Він не змінив свого ставлення до неї, але Моніта почала відкривати в ньому такі риси, яких раніше не помічала. Вона переконала, що він їй бреше, та ще й без будь-якої потреби, бо вона ніколи не питала його, що він робить, коли на певний час зникає, і ніколи не намагалася загнути його в тісний кут. Почала вона також здогадуватися, що він не шляхетний грабіжник багатіїв і добродій злидарів, а швидше дрібний шахрай, який за гроші зробить усе що завгодно.

Після Нового року їхні зустрічі порідшали, не тільки тому, що Моніта почала його краще бачити, а більше через Маурітсонові ненастанні роз'їзди.

Моніта не вважала, що набридла йому, бо кожен вільний вечір він намагався пробути з нею. Одного разу на початку березня до Маурітсона при ній навідалися гості, якісь Мальмстрем і Мурен. Вони були трохи молодші за Маурітсона і, видно, завітали в справах. Її ті гості сподобались, особливо один, але більше вони не приходили.

Зима тисяча дев'ятсот сімдесят другого року для Мо-

ніти виявилась тяжкою. Ресторан, де вона працювала, перейшов до іншого господаря, той зробив із нього бар, розгубив давніх клієнтів, а нових не здобув. Кінець кінцем він звільнив усю обслугу, а приміщення переобладнав на залу з гральними автоматами. Моніта знов лишилась без роботи і почувала себе ще самотнішою, бо Мона будні проводила в дитячому садку, а в неділю і в свята гралася з товаришками.

Моніта лютувала на себе за те, що не могла порвати з Маурітсоном. А втім, лютувала тільки тоді, як його не було, бо разом із ним їй було добре. Моніті лестила його закоханість. До того ж, крім Мони, він був єдиний, хто начебто потребував її.

Нудячись без роботи, Моніта часом заходила вдень на квартиру Маурітсона, коли знала, що його нема вдома. Вона любила посидіти там самотою, почитати, послухати платівку чи просто походити по кімнатах серед його речей, до яких ніяк не могла звикнути, хоч бачила їх не раз. Крім кількох книжок і деяких платівок, у Маурітсона не було нічого, що б Моніті хотілося мати у своїй квартирі, а проте їй чомусь тут подобалось.

Маурітсон не давав Моніті ключа. Вона сама замовила собі такий самий, коли він якось залишив його в неї. Це було єдине втручання в його незалежність, і спершу Моніту мучило сумління.

Вона завжди пильнувала, щоб не залишалось ніяких слідів її відвідин, і приходила туди тільки тоді, коли знала, що він десь поїхав. Цікаво, що б він сказав, якби довідався про її візити? Звичайно, вона часом нишпорила в його речах, проте не знаходила там нічого особливо злочинного. Ключа вона зробила собі не для того, щоб стежити за ним, а просто хотіла мати таємничий куточок, де можна було б сховатися. Звичайно, її ніхто не шукав, ніхто не цікавився, де вона, але їй подобалось почувати себе недосяжною і незалежною, бо це нагадувало їй часи дитинства, коли, граючись з дітьми в піжмурки, щастило сховатися так, що ніхто не міг її знайти. Якби вона попросила, Маурітсон, мабуть, і сам дав би їй ключа, але тоді пропав би чар таємниці.

Якось у середині квітня, коли Моніті було надто тяжко на серці, вона подалася на Армфельтсгатан. Посидить у найбридкішому і найзручнішому Маурітсоновому кріслі, послухає платівку з музикою Вівальді, і, може, до неї знов повернеться те незвичайне почуття спокою і недосяжності.

Маурітсон поїхав до Іспанії і мав повернутися аж завтра.

Моніта повісила плащ і сумку в передпокої, взяла з собою сигарети, сірники й зайшла до вітальні. Все, як завжди,— прибрано й поскладано. Маурітсон прибирав сам квартиру. На початку їхнього знайомства вона якось спитала його, чому він не найме когось для такої роботи. Він відповів, що йому подобається прибирати і шкода дарувати це задоволення комусь іншому.

Поклавши сигарети й сірники на широке бильце крісла, вона пішла до другої кімнати і ввімкнула програвач. Вона вибрала «Пори року» і під перші звуки «Весни» принесла з кухні блюдечко. Потім сіла, підібгавши ноги, в крісло й поставила блюдечко також на бильце.

Моніта думала про Маурітсона, про те, який у них убогий роман. Вони знайомі вже рік, а їхні взаємини не поглибились, не зміцніли за цей час, а швидше навпаки. Вона навіть не могла згадати, про що вони розмовляли, зустрівшись,— мабуть, тому, що балакали про дурниці. Сидячи в його улюбленому кріслі й дивлячись на полицю з безглуздими тарілками й вазочками, вона подумала, що Маурітсон, власне,— дуже кумедна постать, і всоте запитала себе, чому й досі не кинула його і не завела собі справжнього чоловіка.

Моніта закурила, пустила тоненьку цівку диму до стелі й вирішила викинути з голови того нікчому, щоб остаточно не зіпсувати собі настрою.

Вона вместилася зручніше й заплющила очі, намагаючись ні про що не думати й легенько помахуючи рукою з сигаретою в такт музиці. Зненацька посеред ларго рука зачепила блюде, воно впало на підлогу й розбилося.

— От бісова душа! — вилаялась Моніта.

Вона встала, пішла до кухні, відчинила дверці під зливальницею і сягнула рукою по віника, який звичайно стояв там праворуч біля мішка на сміття. Віника на місці не було. Моніта присіла навпочіпки й зазирнула в шафку. Віник лежав долі, і, дістаючи його, вона помітила за мішком на сміття портфель. Старий, витертий портфель, якого вона раніше ніколи не бачила. Певне, Маурітсон поклав його туди, щоб винести вниз на смітник, бо він не влазив у сміттепровід.

І раптом вона помітила, що портфель обмотаний міцною мотузкою, зав'язаною кількома вузлами.

Моніта витягла його на середину кухні. Важкий...

Портфель її зацікавив, і вона почала обережно розв'язувати вузли, намагаючись запам'ятати, як вони були зав'язані. Потім розмотала мотузку й відкрила портфель.

Він був набитий камінням і чорними шиферними плитками — десь зовсім недавно вона бачила такі.

Моніта насупила брови, підвелася й кинула недопалок у зливальницю, вражено дивлячись на портфель.

Навіщо Маурітсон набив його камінням, обмотав мотузкою й поклав у шафку?

Вона уважніше оглянула портфель. Справжня шкіра, мабуть, новим він був дуже гарний і дорого коштував. Вона заглянула під накривку — прізвища власника не було. І ще її здивувало те, що хтось обрізав гострим ножом чи лезом усі чотири ріжки портфеля, і то недавно, бо зрізи були зовсім свіжі.

Раптом вона здогадалася, що Маурітсон надумав зробити з портфелем. Ну звичайно, хотів утопити його в морі! Ну, може, не в морі, то в затоці. Але навіщо?

Моніта нахилилась і почала витягати з портфеля шиферні плитки. І поки складала в купку на підлозі, то згадала, де їх бачила. Внизу в під'їзді, біля тих дверей, що виходять на подвір'я. Видно, ними мали мостити подвір'я, і він там їх набрав.

Біля самого дна пальці її торкнулися чогось гладенького й твердого. Вона витягла його з портфеля і завмерла, тримаючи в руці. І в її голові почала набирати чітких форм думка, що давно вже підсвідомо визрівала там.

А що, може, це й був вихід, може, в цьому блискучому металі втілена її воля, про яку вона так давно мріє.

Пістолет був завдовжки близько двадцяти сантиметрів, мав широке дуло і важке руків'я. На блискучій синюватій поверхні над запобіжником була вибита марка: «Ламма».

Моніта зважила його в руці. Важкий.

Вона вийшла до передпокою і сховала пістолет у сумку. Тоді повернулася до кухні, склала плитки назад у портфель, обмотала його мотузкою, намагаючись зав'язати її так, як вона була зав'язана, і поставила портфель туди, де він стояв.

Потім узяла віник, позмітала у вітальні черепки, винесла в коридор і висипала в сміттепровід. Повернувшись, вона вимкнула програвач, поклала на місце платівку, знов зайшла до кухні, забрала із зливальниці недопалок, укинула його в унітаз і спустила воду. Далі надягла пальто, застєбнула сумку, перевісила її через плече і наостанці ще раз оглянула квартиру, перевіряючи, чи все стоїть так, як було. Вона помацала, чи ключ є в кишені, захряснула двері й побігла сходами вниз.

Прийде додому і все обміркує докладно.

У п'ятницю сьомого липня Гунвальд Ларсон устав дуже рано. Звичайно, не з сонцем — це вже було б занадто. Адже того дня сонце з'явилося над стокгольмським обрієм за одинадцять хвилин до третьої.

До пів на сьому вің устиг прийняти душ, поснідати й одягтися, а ще за півгодини стояв уже на східцях того самого типового будиночка на Сонгарвеген у Солентуні, в якому чотири дні тому побував Ейнар Ренн.

Тієї п'ятниці заповідалось багато подій: по-перше, мала відбутися нова зустріч Маурітсона з Бульдозером Ульсоном, і, видно з усього, не така приязна, як раніше. А по-друге, може, пощастить нарешті споасти Мальмстрема й Мурена і розладнати їхню велику операцію.

Та поки спецгрупа візьметься до праці, Гунвальд Ларсон хотів з'ясувати невеличку загадку, яка цілий тиждень муляла його. В загальних подіях це була дрібничка, просто порошинка. Але він хотів її скинути з голови, а крім того, хотів довести самому собі, що розмірковував слушно і прийшов до правильних висновків.

Стен Шегрен не вставав разом із сонцем. Довелося довго чекати, поки він відчинив, позіхаючи і плутаючись у довгому купальному халаті.

Гунвальд Ларсон відразу приступив до справи.

— Ви збрехали поліції,— спокійно сказав він.

— Я збрехав?

— Минулого тижня ви двічі змалювали прикмети грабіжника банку, начебто схожого на жінку. Крім того, докладно змалювали машину, «рено-шістнадцять», якою грабіжник немовби втік, і двох спільників, що були в тій машині.

— Правильно.

— У понеділок ви слово в слово повторили те саме старшому слідчому, який приїздив сюди побалакати з вами.

— І це правильно.

— Правильно й те, що майже всі ваші слова — чистісінька брехня.

— Я змалював ту біляву особу так, як бачив її.

— Авжеж, тому що інші свідки також бачили її. І ви ще враховували те, що в нас може виявитись кіноплівка з кінокамери в банку.

— Але я все-таки думаю, що то була жінка.

— Чому?

— Не знаю. Адже можна чуттям угадати жінку.

— А от цього разу чуття зрадило вас. Та я прийшов

не тому. Я хочу, щоб ви підтвердили, що історія з машиною і двома чоловіками — ваша вигадка.

— А навіщо вам це?

— Мої мотиви вас не стосуються. Тим паче, що вони особисті.

Із Шегрена відразу злетів сон. Він пильно подивився на Гунвальда Ларсона і спроквола мовив:

— Наскільки мені відомо, неповне чи хибне свідчення не вважають злочином, якщо його не дано під присягою.

— Цілком правильно.

— У такому разі я не бачу сенсу в нашій розмові.

— Зате я бачу. Я хочу з'ясувати одну справу. Скажімо, я дійшов якогось висновку й хочу знати, чи він правильний.

— І що це за висновок?

— Що ви морочили поліції голову не з корисливих міркувань.

— У нашому суспільстві досить таких, що дбають тільки про свою користь.

— Але ти не дбаєш про свою користь?

— Принаймні намагаюся не дбати. Мало хто мене розуміє. Наприклад, дружина не розуміла. Тому я тепер сам.

— Ти вважаєш, що грабувати банки добре й що поліція — природний ворог народу?

— Десь так вважаю. Тільки в тебе це виходить надто спрощено.

— Пограбувати банк і вбити директора спортивної школи — аж ніяк не політична акція.

— У цьому випадку — ні. Але треба враховувати й ідейні мотиви. А також історичну перспективу. Часом пограбування банку викликане політичними причинами. Наприклад, під час революції в Ірландії. Але воно може бути й неусвідомленим протестом.

— Ти хочеш сказати, що злочинців можна вважати такими собі бунтівниками?

— Що ж, це непогана думка, — відповів Шегрен. — Але навіть провідні соціалісти її відкидають. Ти читаєш Артура Лундквіста?

— Ні.

Гунвальд Ларсон волів читати Жюля Регіса і таких, як він, авторів. Саме тепер він перечитував С. А. Дюсе. Зрештою, це справи не стосувалось. Його літературні смаки диктувало бажання розвіятись, а не потреба самоосвіти.

— Лундквіст отримав міжнародну Ленінську премію, — повів далі Шегрен. — У збірці під назвою «Людина соціалізму» він пише приблизно таке, цитую з пам'яті: «Часом

доходить до того, що явних злочинців змальовують носіями свідомого протесту проти несправедливості, мало не революціонерами... В соціалістичній державі таке неможливе».

— А далі? — спитав Гунвальд Ларсон.

— Кінець цитати,— відповів Шегрен.— А я вважаю, що він міркує примітивно. По-перше, не обов'язково бути ідейно свідомим, щоб збунтуватися проти несправедливості. А по-друге, щодо соціалістичних країн, то тут у нього взагалі нема логіки. З якої речі люди грабуватимуть самих себе?

Гунвальд Ларсон довго мовчав. Нарешті спитав:

— Отже, ніякого «рено-шістнадцять» не було?

— Не було.

— І не було неприродно блідого водія в білій тенісці та вбраного в чорне хлопця, схожого на Гарпо Маркса?

— Не було.

Гунвальд Ларсон кивнув головою, думаючи про своє. Потім сказав:

— Річ у тім, що грабіжник, здається, попався. І він далеко не стихійний революціонер, а нікчемна п'явка, що присмокталась до капіталізму, жила перепродукуванням порнографії та наркотиків і думала тільки про свої прибутки, більше ні про що. Лише про себе. І відразу почала продавати своїх спільників, намагаючись урятувати свою шкуру.

Шегрен здвигнув плечима.

— Таких теж багато. Та однаково, той, хто грабує банк, по-своєму... як би тобі сказати... горобаха. Розумієш?

— Розумію, чому ж ні.

— А взагалі, як ти можеш так думати?

— А ти сам збагни як,— відповів Гунвальд Ларсон.— Спробуй поставити себе на моє місце.

— То якого біса ти опинився в поліції? — спитав Шегрен.

— Випадковість. Власне, я моряк. До того ж це було давно, коли багато що здавалось інакшим. Але це до нашої справи не стосується. Я з'ясував те, що мені було потрібне.

— Отже, все?

— Атож, бувай.

— Бувай,— відповів Шегрен.

Він був зовсім спантеличений. Але Гунвальд Ларсон не бачив виразу його обличчя, бо вже пішов. І не чув його останніх слів:

— А однаково я певен, що то була дівка.

Тієї самої ранньої пори в Єнчепінгу, в будинку на Пільгатан, пані Свєя Маурітсон поралася вже в кухні — пекла на сніданок булочки з цинамоном, щоб зробити приємність своєму блудному синові, який повернувся додому. Вона й гадки не мала, якими словами цієї хвилини величають її сина в типовому будиночку за триста кілометрів від Єнчепінга. Та коли б почувла, що її любого синочка називають п'явкою, блюзнір дістав би качалкою по голові.

Ранкову тишу розітнув різкий дзвоник біля дверей. Пані Маурітсон поставила на ослін деко з викачаними булочками, витерла руки об фартух і подріботіла до передпокою, човгаючи стоптаними капцями. Старовинний годинник показував ще тільки пів на восьму, й вона занепокоєно глянула на зачинені двері спальні.

Там спав її хлопчик. Вона постелила йому на канапі у вітальні, проте годинник не давав йому спати, тому серед ночі він збудив її, і вони помінялися місцями. Сердешний геть виснажився від праці, йому треба як слід відіспатися. А їй, глухій, мов пень, годинник не заважав.

Перед дверима стояло двоє високих чоловіків.

Пані Маурітсон не все почувла, що вони казали, але зрозуміла, що їм треба конче поговорити з її сином.

Даремне вона намагалась пояснити їм, що ще дуже рано, мовляв, нехай прийдуть пізніше, коли син виспиться.

Гості були невблаганні, казали, що в них дуже важлива справа, і кінець кінцем вона неохоче пішла до спальні й обережно збудила сина. Він підвів голову, глянув на свого годинника, що стояв на нічному столику, і обурено крикнув:

— Чи ви здуріли? Будите мене серед ночі! Я ж сказав, що мені треба виспатись.

— Тебе хочуть бачити якихось два чоловіки,— з винуватою міною сказала мати.

— Що? — зойкнув Маурітсон і схопився з ліжка.— Гадаю, ви їх не впустили?

Він подумав, що це Мальмстрем і Мурен пронюхали, де він сховався, і прийшли поквитатися з ним за зраду.

Мати похитала головою. Вона вражено дивилася, як син хапливо надяг костюм просто на піжаму, потім забігав по кімнаті, збираючи порозкидані речі й засовуючи їх у валізку.

— Що сталося? — несміливо спитала вона.

Син зачинив валізку, схопив матір за плече й засичав:

— Спровадьте їх! Скажіть, що мене нема! Що я поїхав до Австралії чи ще кудись!

Мати не почувла, що він каже, але згадала, що її слуховий апарат залишився з ночі на нічному столику. Поки

вона заклала його на вуха, Маурітсон підкрався до дверей і почав наслухати. Жодного звуку. Мабуть, стоять, на-готувавши свої пістолети.

Мати підійшла до нього й пошепки спитала:

— Що сталося, Філіппе? Що то за люди?

— Спровадьте їх. Скажіть, що я виїхав за кордон.

— Але ж я вже сказала, що ти тут. Я не знала, що ти не хочеш зустрічатися з ними.

Маурітсон застібнув піджак і взяв валізку.

— Ти вже йдеш? — розчаровано спитала мати. — А я печу булочки. З цинамоном, такі, як ти любиш.

Він рвучко обернувся до неї:

— Які там булочки, коли...

Він замовк і нашорошив вуха. З передпокою долинули якісь невиразні звуки. Вони вже йдуть по нього. А може, застрілять на місці. Обливаючись холодним потом, він розпачливо озирався по кімнаті. Сьомий поверх, у вікно не вискочиш, а вихід зі спальні тільки в передпокій, де на нього чекають Мальмстрем і Мурен.

Він кинувся до матері, що розгублено стояла коло ліжка.

— Підіть до них. Скажіть, що я зараз виїду. Заведіть їх, до кухні, пригостіть булочками. Швидше! Ну, гайда!

Він підштовхнув її до дверей, а сам притулився спиною до стіни. Коли мати вийшла й зачинила за собою двері, він припав до них вухом. Він почув голоси, а за мить важкі кроки, що лунали дедалі ближче. Вони не пішли до кухні, а спинилися перед його дверима. І тоді Маурітсон раптом збагнув, що означає вислів «волосся стало сторч».

Тиша. Потім щось брязнуло, мабуть, у пістолет закладають патрони. Хтось кашлянув, у двері вимогливо постукали, і незнайомий голос сказав:

— Виходьте, Маурітсоне. Кримінальна поліція!

Маурітсон розчахнув двері і, аж застогнавши з полегкості, просто впав в обійми інспектора Гегфлюгта із енчепінзької кримінальної поліції, який тримав наготові наручники.

Через півгодини Маурітсон уже сидів у стокгольмському літаку з великим пакунком булочок на колінах. Йому вдалося переконати Гегфлюгта, що він не думає тікати, і наручників на нього не надягли. Він наминав булочки, дивився крізь ілюмінатор на залитий сонцем Естер'етланд і, незважаючи ні на що, був задоволений життям.

Час від часу він простягав пакунок з булочками своєму охоронцеві, проте інспектор Гегфлюгт уперто хитав головою: його вхитувало в літаку, і тепер до горла йому підступала нудота.

Літак сів точно за розкладом о дев'ятій двадцять п'ять на аеродромі Бромма, а через двадцять хвилин Маурітсон знов опинився в будинку поліції на Кунгсгольмені. Ідучи туди в машині, він почав стурбовано розмірковувати, що міг знов затіяти Бульдозер, і почуття полегкості після крижаного страху вранці поступово змінилося тривогою.

Бульдозер Ульсон нетерпляче очікував на Маурітсона разом із вибраними зі спецгрупи Ренном та Гунвальдом Ларсоном. Решта під керівництвом Кольберга готували призначену на другу половину дня операцію проти зграї Мурена, бо справа була складна і, звичайно, вимагала чіткої організації.

Коли Бульдозерові сказали про знахідку в бомбосховищі, він мало не збожеволів з радощів і цілу ніч не міг заснути, так хвилювався. Нарешті він дочекався великого дня: Маурітсон, можна сказати, вже в його руках, Мурен та його спільники також потраплять у пастку, коли придуть по свою велику здобич. Якщо навіть не цієї п'ятниці, то другої напевне. А сьогоднішня підготовка тоді стане корисною генеральною репетицією. А потім, як Мурен і вся його ватага опиниться під замком, він скоро добереться й до Вернера Руса.

Рожеві мрії Бульдозера перебив телефонний дзвінок. Він схопив трубку і через три секунди вигукнув:

— Мерщій його сюди!

Він кинув трубку, плеснув у долоні і жваво сказав:

— Панове, він зараз буде тут. Ви готові?

Гунвальд Ларсон щось буркнув, а Ренн відповів знехотя:

— Еге.

Він добре знав, що йому і Гунвальдові Ларсону призначена роль глядачів. Бульдозер страх як любив виступати перед публікою, а сьогодні в нього бенефіс. Він був не тільки виконавець головної ролі, а й режисер, і разів із п'ятнадцять пересунув стільці інших дійових осіб, поки вони його вдовольнили. Він усівся на чільному місці, в кріслі за письмовим столом, Гунвальда Ларсона посадовив у кутку біля вікна, Ренна — праворуч від столу, а стілець для Маурітсона поставив навпроти себе, але далеченько від столу.

Гунвальд Ларсон колупав у зубах зламаним сірником і понурим поглядом міряв літне вбрання Бульдозера веселих тонів: гірчичного кольору костюм, сорочку в блакитну й білу смужку і краватку з зеленими ромашками на рожевому тлі.

У двері постукали, й до кабінету ввели Маурітсона.

У нього вже й так було неспокійно на душі, а тепер він зовсім занепав духом, коли побачив у Бульдозеровій кімнаті знайомі обличчя. Їхні міни не віщували нічого доброго.

Той високий білявий поліцай — Ларсон чи як там його звати, — здається, заповзаявся на нього з першого ж таки дня, а другий, з червоним носом, — завжди такий понурий, але що й Бульдозер, який був привітний, мов різдвяний гном, коли вони бачились востаннє, тепер дивився на нього вовком, — це вже гірше.

Маурітсон сів на стілець, на який йому показали, оглянувшись і привітався:

— Добрий день.

Ніхто до нього не озвався, і він повів далі:

— У документі, який ви мені дали, пане прокуроре, нічого не сказано, що мені не можна виїздити з міста. І взагалі, настільки я розумію, в нас не було такої домовленості.

Бульдозер звів брови, і Маурітсон квапливо додав:

— Але, звичайно, я до ваших послуг, коли можу чимось допомогти.

Бульдозер нахилився вперед, поклав руки на стіл і сплів пальці. Хвилину він мовчки дивився на Маурітсона, тоді почав скрадливим голосом:

— Он що, пан Маурітсон до наших послуг. Вельми люб'язно з вашого боку, але нам більше не треба ваших послуг. Ні, тепер наша черга зробити вам послугу. Адже ви були з нами не зовсім щирі, правда? Нам здавалося, що вас через це мучить сумління, тому й узяли на себе клопіт улаштувати цю приємну зустріч, щоб ви, пане Маурітсон, спокійно, без поспіху скинули цей тягар зі своєї душі.

Маурітсон розгублено глянув на Бульдозера.

— Я не розумію... — почав він.

— Не розумієте? Може, взагалі не відчуваєте потреби скинути тягар з душі?

— Я... я не розумію, який тягар.

— Он як. Ну, а коли я вам натякну, що йдеться про минулу п'ятницю?

— Про минулу п'ятницю?

Маурітсон неспокійно забігав очима й засовався на стільці. Він глянув на Бульдозера, на Ренна, тоді знов на Бульдозера, зустрівся з холодним поглядом блакитних, як порцеляна, очей Гунвальда Ларсона і врешті похилив голову. Ніхто не озвався, аж поки Бульдозер знов почав:

— Так, про минулу п'ятницю. Невже ви так швидко забули, що робили того дня? Дев'яносто тисяч крон — не дрібничка. Чи як ви гадаєте, пане Маурітсон?

— Які ще дев'яносто тисяч? Я нічого не знаю.

Голос у Маурітсона став трохи бадьоріший, тому Бульдозер повів далі вже не таким скрадливим тоном, як досі:

— Отже, ви не знаєте, про що йдеться?

Маурітсон похитав головою:

— Ні, не знаю.

— Може, мені висловлюватись ясніше? Ви цього хочете?

— Так, будь ласка,— покірно мовив Маурітсон.

Гунвальд Ларсон випростався й сердито сказав:

— Годі блазнювати! Ти дуже добре знаєш, у чім річ!

— Авжеж, знає,— добродушно сказав Бульдозер.— Пан Маурітсон тільки хоче показати нам, як він уміє викручуватись. Адже годиться трохи покомизитись. А може, він такий несміливий, що йому важко знайти потрібні слова?

— Коли він продавав своїх спільників, то йому слів не бракувало,— сердито мовив Гунвальд Ларсон.

— Нічого, зараз побачимо,— сказав Бульдозер. Він подався вперед і пронизав Маурітсона очима: — Отже, ти хочеш, щоб я висловився ясніше? Гаразд, скажу ясніше. Ми добре знаємо, що ти минулої п'ятниці пограбував банк на Горнsgатан, і дарма тобі відмагатися, ми маємо докази. Вже саме пограбування — тяжкий злочин, проте, на жаль, на ньому не скінчилося, отже, ти вгруз по самі вуха. Звичайно, ти можеш сказати, що на тебе напали й що ти не хотів нікого вбивати, але факт залишається фактом, мертвого не воскресити.

Маурітсон зблід, на лобі в нього заблищали крапельки поту. Він розтулив рота, хотів щось сказати, та Бульдозер перебив йому:

— Думаю, ти розумієш, що на твоєму місці викручуватись немає сенсу. Найкраще для тебе — не відмагатися. Тепер тобі ясно?

Маурітсон похитав головою, хапаючи ротом повітря, і нарешті видушив із себе:

— Я... я не знаю... про що ви говорите.

Бульдозер підвівся й почав ходити по кабінету.

— Ось що, голубе, я безмежно терплячий, але не зношу, коли людина дурна як пень.

Його тон свідчив, що навіть у безмежної терплячості є край.

Маурітсон усе хитав головою, і Бульдозер, походжаючи з урочистою міною по кабінеті, повів далі:

— Мені здається, я висловився досить ясно, проте можу ще раз сказати: ми знаємо, що ти був у банку на Горнsgатан, що ти вбив клієнта того банку й що тобі

пощастило прихопити з собою дев'яносто тисяч крон. Все це нам відомо, і тобі нема сенсу відмагатися. Навпаки. Якщо ти перестанеш викручуватись і признаєшся, то це тобі врахують, звичайно, до певної міри. Отже, найкраще буде, коли ти розкажеш поліції, як усе відбувалося. Потім — де ти сховав гроші, як і куди подався з місця злочину і хто твої спільники. Ну, тепер тобі ясно?

Бульдозер скінчив прогулюватись і знову сів до столу. Він відкинувся на спинку крісла й подивився спершу на Ренна, а тоді на Гунвальда Ларсона, ніби чекав від них оплесків. Ренн просто слухав зі скептичною міною на обличчі, а Гунвальд Ларсон колупав пальцем у носі і взагалі не слухав. Бульдозер, сподіваючись від них захвату цим взірцево стислим і психологічно виваженим монологом, розчаровано подумав: «Перли перед свиньми» — і знов обернувся до Маурітсона, який дивився на нього спантеличено й водночас злякано.

— Але я нічого цього не робив! — палко сказав він. — Яке пограбування банку? Я нічого не знаю!

— Досить теревенити. Чув, що я сказав: ми маємо докази.

— Які докази? Я не грабував ніякого банку і нікого не вбив. Безглуздя якість.

Гунвальд Ларсон підвівся, зітхнув і став біля вікна.

— Нема чого з ним панькатися, — кинув він через плече. — Загороди йому в пику, то зразу все згадає.

Бульдозер спинив його рукою:

— Почекай трохи, Гунвальде.

Він сперся ліктями на стіл, поклав підборіддя на долоні і співчутливо глянув на Маурітсона:

— Ну, то як?

Маурітсон розвів руки:

— Ну не робив я цього! Слово честі! Присягаюся!

На обличчі в Бульдозера й далі світилося співчуття. Знепацька він нахилився й висунув спідню шухляду столу.

— Ага, присягаєшся... А однаково я залишаю за собою право сумніватись.

Він випростався, кинув на стіл зелену сумку й переможно глянув на Маурітсона. Той приголомшено витріщив очі на сумку.

— Так, так, Маурітсоне, тут у нас є все. — Бульдозер витяг із сумки речі й розклав їх рядком на столі. — Перука, сорочка, окуляри, капелюх і нарешті найголовніше — пістолет. Що ти тепер скажеш?

Маурітсон спершу спантеличено дивився на речі, що

з'являлися на столі, потім раптом вираз обличчя його змінився, і він завмер, білий, мов стіна.

— Що це... що це таке?— спитав він.

Голос у нього зірвався, він відкашлявся і ще раз запитав те саме.

Бульдозер глянув на нього втомлено і звернувся до Ренна:

— Ейнаре, глянь, будь ласка, чи прийшли свідки.

— Еге,— мовив той і вийшов.

Він повернувся через кілька хвилин, спинився в дверях і сказав:

— Ну.

Бульдозер схопився з місця.

— Чудово! Зараз перевіримо!

Ренн знов вийшов. Бульдозер поскладав речі назад у сумку і сказав:

— Що ж, Маурітсоне, ходімо в другий кабінет і влаштуймо невеличкий показ моделей. Ти підеш із нами, Гунвальде?

Він кинувся до дверей із сумкою в руках. Гунвальд Ларсон подався за ним, безцеремонно підштовхуючи перед собою Маурітсона.

Кабінет, до якого вони зайшли, був аж у кінці коридора. Він не дуже відрізнявся від інших службових приміщень. Письмовий стіл, стільці, шафи з паперами, столик для друкарської машинки. На стіні дзеркало. З суміжної кімнати те дзеркало правило за віконце— крізь нього можна було побачити усе, що робиться в кабінеті, до якого зайшли Маурітсон з Бульдозером і Гунвальдом Ларсоном.

Ейнар Ренн стояв біля віконця й дивився, як Бульдозер допомагав Маурітсонові надягти блакитну сорочку й русяву перуку, як він подавав йому капелюх і темні окуляри. Маурітсон підійшов до дзеркала і вражено глянув на своє відображення в ньому. Він дивився просто у вічі Реннові, і тому аж стало ніяково, хоч він і знав, що його не видно. Окуляри й капелюх також виявились якраз до міри Маурітсонові.

Ренн вийшов і запросив першого свідка— касирку з банку на Горнсгатан. Маурітсон стояв посеред кімнати із сумкою через плече, а коли Бульдозер сказав йому щось, почав походжати з кутка в куток.

Касирка глянула на нього у віконце, перевела погляд на Ренна й кивнула головою.

— Придивіться як слід,— сказав Ренн.

— Звичайно, це вона. Нема ніякого сумніву. Може, тоді вона була у вужчих штанах, а решта все те саме.

— Ви цілком певні?

— О так. На сто відсотків.

Другим був бухгалтер банку.

— Це вона,— заявив він, тільки глянувши на Маурітсона.

— Добре придивіться,— сказав Ренн.— Щоб не було ніякої помилки.

Бухгалтер хвилину спостерігав, як Маурітсон ходить по кімнаті.

— Вона, я її впізнаю. Та сама хода, постать, волосся... Так, я певен.— Він помовчав і додав: — Шкода, така гарна дівчина.

Решту часу до обіду Бульдозер присвятив Маурітсонові. Була вже майже перша, коли він урвав допит, так і не домігшись визнання. Він не мав сумніву, що Маурітсон скоро перестане опиратися, хоч, зрештою, і так було досить доказів. Маурітсонові дозволили подзвонити адвокатові, а тоді відвели його в камеру попереднього слідства.

Загалом Бульдозер був задоволений ранком, і, похапцем проковтнувши в їдальні рибу з картоплею, він з новим запалом узявся до другого свого завдання — ув'язнення зграї Мурена.

Кольберг не марнував часу і зосередив великі сили у двох головних місцях операції: на Русенлундсгатан і в околицях банку.

Мобільні загони дістали наказ триматися поблизу цих двох місць, але так, щоб не привертати до себе уваги. Навіть на підступах до них влаштовано моторизовані засідки на той випадок, якщо грабіжникам усе-таки пощастить утекти з приміщення банку.

В управлінні поліції на Кунгсгольмені не було на підвір'ї жодного мотоцикла, гараж стояв порожній, весь транспорт розмістили у тактично важливих пунктах міста.

Сам Бульдозер у ті критичні хвилини мав сидіти в управлінні поліції, стежити по радіо за ходом подій і приймати грабіжників, коли їх почнуть привозити.

Члени спецгрупи розмістилися в самому банку і навколо нього — всі, крім Ренна, якому доручено патрулювати на Русенлундсгатан.

О другій годині Бульдозера повезли сірою «вольво-амазон» перевіряти пости. В околицях Русенлундсгатан, мабуть, трохи впадав в око надмір поліційних машин,

проте біля банку не було помітно засідки. Цілком задсво-лений тим, що він побачив, Бульдозер повернувся на Кунгсгольмсгатан чекати вирішальної хвилини.

Ось уже друга година сорок п'ять, а на Русенлундсгатан спокійно. Нічого не сталося й через хвилину біля будинку поліції. А після того, як о чотирнадцятій п'ятдесят не надійшло ніяких тривожних сигналів із банку, стало ясно, що грабунок призначений не на цю п'ятницю.

Про всяк випадок Бульдозер почекав ще до половини четвертої, тоді наказав припинити акцію, яку можна було вважати добре проведеною репетицією.

Він скликав спецгрупу, щоб обміркувати й проаналізувати операцію і вирішити, які деталі треба виправити й краще підготувати, адже на це в них був ще цілий тиждень. Присутні одностайно визнали, що все відбувалось так, як передбачав план.

Учасники операції діяли злагоджено.

Усі дотримувались графіка.

Належної хвилини кожен був на своєму місці.

Тільки день виявився не той, але через тиждень усе доведеться повторити якомога чіткіше й ефективніше.

Аби тільки не підвели Мальстрем і Мурен.

Тієї п'ятниці сталося те, чого найбільше боялися. Начальникові центрального управління поліції раптом здалося, що хтось хоче закидати яйцями посла Сполучених Штатів. Може, й не яйцями, а помідорами, і не посла, а посольство. Або не закидати, а підпалити всіяний зірками прапор.

Таємна поліція нервувалася. Вона жила, у вигаданому світі, де роїлися небезпечні комуністи, анархісти-терористи й хулігани, які намагалися підірвати суспільний лад тим, що протестували проти обмеженого продажу спиртних напоїв і отруєння міського середовища. Широку інформацію про лівих активістів таємна поліція отримувала від усташів та інших фашистських організацій, з якими вона віддавна залюбки співпрацювала.

Начальник центрального управління поліції нервував ще дужче. Бо він знав те, про що не пронюхала навіть таємна поліція. У Скандинавії з'явився Рональд Рейган. Цей не вельми популярний губернатор із США уже прибув до Данії і поснідав з королевою. Цілком можливо, що йому забagnetься навідатись і до Швеції, і немає ніякої гарантії, що його візит пощастить зберегти в таємниці.

Тому й чергова демонстрація прихильників В'єтнаму ввечері тієї п'ятниці виявилась дуже недоречною. Десятки тисяч шведів були обурені бомбардуванням гребель і беззахисних сіл Північного В'єтнаму, який американці задля престижу заповзялися повернути в кам'яну добу, і натовпи людей зібралися на Гакбергет, щоб ухвалити резолюцію. Звідти демонстранти мали намір пройти до американського посольства й висловити свій протест черговому біля входу.

До цього не можна було допустити. Становище було скрутне, тим більше, що начальник міської поліції мав вихідний, а начальник відділу охорони порядку взагалі був у відпустці.

Тисячі порушників спокою зібралися поблизу найсвятішої будівлі міста — скляних палат американського посольства. В такому становищі начальник центрального управління поліції здобувся на історичне рішення: він особисто подбає, щоб демонстрація відбулася мирно, особисто відверне демонстрантів у безпечне місце, далі від посольства. Таким безпечним місцем він вважав парк Гумлегорден у центрі міста. Нехай прочитають там свою прокляту резолюцію і розійдуться.

Демонстранти були мирні й не опиралися. Похід рушив по Карлавеген у північному напрямку. Для нагляду за порядком мобілізовано всі сили поліції, які можна було вивільнити від інших обов'язків. Серед мобілізованих виявивсь і Гунвальд Ларсон, який із вертольота дивився на довгу колону демонстрантів, що йшли з гаслами і прапорами. Він добре бачив, що зараз станеться, але нічого не міг удіяти. Та й, зрештою, не мав бажання втручатися.

На розі Карлавеген і Стурегатан колона, яку провадив сам начальник центрального управління поліції, зустрівся з натовпом уболівальників футболу, що поверталися зі стадіону, трохи розпалені вином, а трохи роздратовані поганою грою. Те, що було потім, скидалося на відступ наполеонівських військ з-під Ватерлоо або на вїзит папи римського до Єрусалима. Хвилини через три озброєна кийками поліція вже гамселила і уболівальників футболу, і прихильників миру. На приголомшених людей натискали мотоциклісти й коні. Демонстранти й уболівальники футболу почали лупцювати одні одних, не знаючи, за що. Нарешті поліцаї в уніформі під гарячу руку заходились молотити й своїх колег, убраних у цивільне. Самого начальника центрального управління поліції довелося визволяти вертольотом.

Щоправда, не тим, де сидів Гунвальд Ларсон. Уже через кілька хвилин Ларсон наказав механікові:

— Лети, хай йому біс. Лети куди завгодно, аби тільки далі від цього місця.

Близько сотні людей заарештовано, кілька сотень дістали травми. І ніхто з них не знав, за що.

А начальник центрального управління поліції, як завжди наказав:

— Щоб не було ніякого розголосу!

XXVI

Мартін Бек знов їхав верхи на коні. Низько нахилившись до гриви, мчав щодуху рівниною, оточений вершниками в регланах. Попереду стояла російська артилерія, а з-поміж мішків із піском на нього дивилося дуло гармати. Знайоме чорне око смерті. Ось назустріч йому вилетіло ядро, почало рости, дедалі більшати, аж поки нарешті затулило собою все.

Це, мабуть, була Балаклавська битва. За мить він уже стояв на командному містку «Лайона». «Невгамовний» та «Куїн Мері» щойно вибухнули, і їх поглинуло море. Примчав гінець і крикнув:

— «Принцес Роял» злетіла в повітря!

Бітті нахилився вперед і спокійно, проте голосно сказав, пересилуючи шалений гамір бою:

— Беку, щось сьогодні негаразд із нашими кораблями, дідько б їх ухопив! Візьми на два румби ближче до ворога!

Потім почалась та сама сцена з Гарфілдом і Гіто, Мартін Бек зіскочив з коня, перебіг через вокзал і перехопив кулю на себе. А тієї секунди, коли він от-от мав сконати, до нього підійшов начальник центрального управління поліції, приколов до його прострілених грудей медаль, рсзгорнув щось схоже на пергамент і сказав рипучим голосом:

— Тебе призначено начальником управління поліції, платня за розрядом Б-3.

Президент лежав ницьма, по пероні котився циліндр. Набігла хвиля пекучого болю, і Мартін Бек прокинувся.

Він лежав у ліжку, геть мокрий від поту. Кліше цих снів ставали дедалі гірші. Цього разу Гіто скидався на поліцая Еріксона, Джеймс Гарфілд був елегантним джентльменом, начальник центрального управління поліції — таким, як він і є в житті; а Бітті — схожим на свій

портрет, зображений на порцеляновій чашці, випущеній 1919 року на честь Версальського миру: трохи зарозумілий вираз обличчя, на голові — лавровий вінок. А взагалі сон і цього разу був повний нісенітниць і хибних цитат.

Дейвід Бітті ніколи не казав фрази: «Візьми на два румби ближче до ворога!»

Згідно з усіма приступними джерелами, він сказав: «Четфілде, щось сьогодні негаразд із нашими кораблями, дідько б їх ухопив! Візьми на два румби ліворуч!»

Щоправда, це не міняло суті. Адже два румби ліворуч у цьому разі й було два румби ближче до ворога.

А ще, коли Гіто скидався на Карадіна, він стріляв із пістолета «гаммерлі інтернейшнл». А тепер, коли він нагадував Еріксона, то тримав у руках «деррінгер».

Крім того, в битві під Балаклавою тільки Фіцрой Джеймс Генрі Сомерсет був у реглані.

Не мали його сні ні ладу, ні глузду.

Мартін Бек скинув піжаму й пішов під душ.

Обпікаючи шкіру крижаною водою, він думав про Рею. Вчора ввечері він поводився трохи дивно. До цієї думки він повертався ще й дорогою до метро. А коли опинився в своєму кабінеті й сів до столу, то раптом гостро відчув свою самотність.

Зайшов Кольберг і спитав, як він себе почуває. Що йому сказати? Мартін Бек коротко відповів:

— Нічого.

Кольберт був засмиканий і майже відразу пішов. У дверях він ще обернувся:

— Справа з пограбуванням на Горнсгатан, здається, з'ясована. І ми маємо всі шанси спіймати Мальмстрема й Мурена. Але не швидше, ніж у п'ятницю. А як твоя замкнена кімната?

— Непогано. Краще, ніж я сподівався.

— Справді? — Кольберг постояв кілька секунд і додав: — Мені здається, ти сьогодні бадьоріший. Ну, бувай.

— Бувай.

Залишившись знов самий, Мартін Бек почав думати про Сверда.

І водночас про Рею.

Вона дала йому більше, ніж він сподівався, — звичайно, для слідства. Три нитки, а може, й чотири.

Сверд був хворобливо скупий.

Сверд завжди — принаймні багато років — замикався на десять замків, хоч у квартирі не тримав нічого, що варто було б украсти.

Сверд був хворий і незадовго до смерті навіть лежав в онкологічній клініці.

Може, він ховав гроші? А коли так, то де?

Може, він чогось боявся? Тоді чого? Що, крім власного життя, він так охороняв, замикаючись у своєму лігві?

Яка в нього була хвороба? Онкологічна клініка наводить на думку про рак. Та якщо він був приречений, то навіщо так замикається?

Може, він боявся когось? У такому разі — кого?

І чого перебрався до іншої, дорожчої, і, мабуть, гіршої квартири? Бувши таким скупим.

Повно запитань.

Важких, але не таких, щоб на них не можна було взагалі відповісти.

Протягом кількох годин на них, звичайно, не відповіси, треба буде згаяти цілі дні. А може, тижні й місяці. Чи роки. Якщо взагалі знайдеш відповідь.

А що все-таки показала балістична експертиза?

Мабуть, із цього треба й починати.

Мартін Бек узявся до телефону.

Та сьогодні йому не щастило. Він шість разів набирав потрібний номер і чотири рази чув відповідь: «Хвилинку!» — після чого наставала мертва тиша. Та врешті він знайшов дівчину, яка сімнадцять днів тому робила розтин грудної клітки Сверда.

— Так, тепер я згадала, — мовила вона. — Дзвонив тут один із поліції, все допитувався про кулю.

— Старший інспектор Ренн.

— Може, й він, не пам'ятаю. Принаймні не той, що спершу вів цю справу, не Альдор Густавсон. Не такий досвідчений. Той, що кожне речення починає з «ну».

— І що?

— Я вже вам казала того разу, що поліція спершу не дуже цікавилась цією справою. Ніхто не вимагав балістичної експертизи, поки не подзвонив той ваш інспектор. Я навіть не знала добре, що робити з кулею. Але...

— Що?

— Вирішила не викидати її, а поклала в конверт разом зі своїм висновком, як заведено в таких випадках. Тобто, як заведено, коли йдеться про справжнє вбивство. Проте не послала в лабораторію, бо знаю, які вони завантажені.

— А потім що зробили?

— Кудись засунула конверт. І не могла його знайти. Я тут працюю позаштатно, навіть не маю своєї шафи. Та я все-таки знайшла кулю і відіслала.

— На експертизу?

— Я не маю таких повноважень. Але гадаю, що коли куля потрапляє в лабораторію, її досліджують, навіть якщо йдеться про самогубство.

— Про самогубство?

— Авжеж. Я так написала у висновку. Адже поліція відразу сказала, що це суїцид.

— Що ж, шукатиму далі,— сказав Мартін Бек.— Але я хотів спитати ще про одне.

— Про що?

— Під час розтину ви не помітили нічого особливого?

— Аякже, помітила, що він застрілився. Я про це також написала.

— Я мав на думці інше. Ви не знайшли слідів якоїсь тяжкої хвороби?

— Ні. Ніяких органічних змін не було. Проте...

— Проте що?

— Я його досліджувала не дуже пильно. Лише визначила причину смерті. Отже оглядала тільки грудну клітку.

— А докладніше?

— Насамперед серце й легені. Ніяких вад. Ну, звичайно, коли не рахувати, що він був мертвий.

— Отже, в решті органів могла бути яка завгодно хвороба?

— Звичайно. Все могло бути — від склерозу до раку печінки. Але чого ви так докопуєтесь? Це ж звичайний випадок?

— Мої запитання також звичайні,— відповів Мартін Бек.

Він швидше закінчив розмову і спробував зв'язатися з кимось із співробітників балістичної лабораторії. Не натрапивши на жодного, він кінець кінцем мусив подзвонити самому начальникові відділу, Оскарові Єльму, чудовому експертові, розмовляти з яким було не вельми приємно.

— Ага, це ти,— непривітно озвався Єльм.— Я думав, що тебе зробили начальником управління. Видно, дарма я сподівався.

— А з чого видно?

— Начальники управління думають про свою кар'єру,— відповів Єльм.— Крім тих випадків, коли грають у гольф або верзуть дурниці по телебаченню. А падо не дзвонять сюди і не розпитують про очевидні речі. Ну, що там у тебе?

— Тільки хочу довідатись про наслідок балістичної експертизи.

— Тільки. А якої, хотів би я спитати? Нам кожен йолоп шле всяку гидоту. Ми потонули в тих речах, а працювати нікому. Оце днями Меландер прислав бак із дачного відходка... Мовляв, визначте, скільки осіб у нього спорожнялося. А бак повний до вінця, напевне, не чищений років два.

— Неприємна робота.

Фредрік Меландер раніше розслідував убивства і протягом багатьох років був одним із найкращих співробітників Мартіна Бека. Та недавно його перевели у відділ крадіжок, мабуть, сподіваючись, що він дасть там якийсь лад.

— Атож, у нашій роботі мало приємного. І якби хоч хтось розумів це,— сказав Єльм.— Начальник центрального управління купу років не навідувався до нас, а коли я весною попросився до нього на розмову, він звелів передати, що найближчим часом дуже завантажений. Найближчим часом — а тепер уже липень. Що ти скажеш на це?

— Я знаю, що у вас там хоч вовком вий,— поспівчував йому Мартін Бек.

— Це ще лагідно сказано,— вже привітніше мовив Єльм.— Ти собі не уявляєш, що в нас робиться. І хоч би хто поспівчував нам, підтримав нас добрим словом, ми були б і за це вдячні. Та де там!

Єльм вічно нарікав, але був добрий експерт. І любив, щоб йому лестили.

— Просто диво, як ви все встигаєте,— сказав Мартін Бек.

— Навіть більше ніж диво,— вже цілком добродушно озвався Єльм.— Це диво з див. А ти про яку балістичну експертизу питаєш?

— Та про кулю, яку витягли з одного мертвого. Прізвище його Сверд. Карл Едвін Сверд.

— Ага, пам'ятаю,— відповів Єльм.— Типовий випадок. У висновку написано, що то було самогубство. Паталогоанатом прислала кулю сюди, не вказавши, що з нею робити. Може, позолотити й віддати в музей криміналістики? Чи це натяк, що краще самому піти на той світ, ніж чекати, поки тебе спровадять туди?

— А яка то куля?

— Пістолетна. Той пістолет у тебе?

— Ні.

— То як же це може бути самогубство?

Логічне запитання.

Мартін Бек зробив позначку в записнику.

— А якісь дані в тебе є?

— Є, звичайно. Мабуть, пістолет автоматичний, сорок п'ятого калібру. Такі випускають різні фірми. Та коли ти прийдеш гільзу, можна буде визначити докладніше.

— Я не маю гільзи.

— Не маєш? А що, власне, робив той Сверд, коли застрілювався?

— Не знаю.

— З такою кулею в грудях дуже не набігаєш,— сказав Єльм.— Нема вибору. Лягай і простягай ноги.

— Зрозуміло,— сказав Мартін Бек.— Дякую.

— За що?

— За допомогу. Ну, щастя тобі.

— Кинь свої моторошні жарти,— відповів Єльм і поклав трубку.

Одне питання з'ясоване. Чи Сверд сам стріляв, чи хтось інший, але куля була смертельна. Сорок п'ятий калібр гарантує успіх, якщо навіть не влучиш у саме серце.

Це так, але чи багато користі дала йому розмова з Єльмом?

Куля — не дуже вагомий доказ, коли ти, наприклад, не маєш у руках зброї чи принаймні гільзи.

Щоправда, з'ясована одна важлива річ. Єльм сказав, що куля з автоматичного пістолета сорок п'ятого калібру, а він не говорить на вітер. Отже, Сверд убитий з автоматичного пістолета.

А решта все й далі незрозуміле.

Сверд начебто не наклав на себе рук, і хтось інший теж не міг його вбити.

Мартін Бек шукав ще якихось ниток.

Він почав з банків, знаючи з досвіду, що на них доведеться згаяти багато часу. Щоправда, в Швеції банкові вклади не тримають у великій таємниці, але розвелосся надто багато фінансових установ, а крім того, проценти дуже низькі, тому дрібні клієнти воліють тримати свої заощадження в банках сусідніх держав, особливо в Данії.

Мартін Бек навіть не клав трубки.

Дзвонять з поліції. Йдеться про такого й такого, адреса така або така, особистий номер такий і такий. Чи він не відкривав у вас рахунку й чи не було в нього абонементної скриньки?

Запитання просте, та поки всіх обдзвониш... До того ж п'ятниця і кінець робочого дня. Раніше, ніж після неділі, відповіді не надійдуть.

А ще треба подзвонити до лікарні, де лежав Сверд, але з цим можна почекати до понеділка.

Його робочий день також закінчувався.

А в Стокгольмі в цей час панував цілковитий хаос. Поліцію охопив шал, натовпи людей були в паніці.

Та Мартін Бек не знав цього. З усієї Північної Венеції крізь його вікно видно було тільки огорнене чадом шосе і промислові комплекси, і цей краєвид здавався йому гіршим і гидкішим, ніж звичайно.

О сьомій Мартін Бек усе ще сидів у своєму кабінеті, хоч робочий день закінчився дві години тому й він нічого вже не зробить для слідства.

Сьогоднішні наслідки були мізерні. Найвідчутніший з них — мабуть, червона пружка на вказівному пальці правої руки, яким він крутив диск телефону.

Наостанці він пошукав у книжці номер телефону Реї Нільсен. Ось її прізвище, фах не вказаний. Він уже хотів подзвонити, коли похопився, що не знає, про що її спитати, принаймні з приводу Сверда.

Отже, він дурив себе, що має до неї службову справу.

Він просто хотів переконатися, чи вона вдома, і поставити їй дуже немудре питання:

— Чи можна зайти до вас?

Мартін Бек зняв руку з апарата й поклав телефонні книжки на місце.

Потім прибрав на столі, викинув непотрібні папери й поскладав олівці.

Все це він робив неквапом, докладно і примудрився розтягти прибирання на цілих півгодини. А ще півгодини морочився з поламаною кульковою ручкою, поки вирішив викинути її в кошик зі сміттям.

Будинок поліції ще не спорожнів, Мартін Бек чув, як десь поблизу голосно сперечалися про щось двоє його колеги.

Його нітрохи не цікавило, про що вони розмовляють.

Вийшовши на вулицю, він рушив до станції метро «Мідсуммаркрансен». Йому довелося довго чекати на зелені вагони, зовні охайні, а всередині сплюндровані — сидіння порізані, ручки повідкручувані й поламані.

Він вийшов у Старому місті й подався додому.

Уже перебравшись у піжаму, він пошукав у холодильнику пива і в буфеті вина, хоч знав, що їх там не було. Потім відчинив коробку російських крабів, зробив собі два бутерброди й витяг пляшку мінеральної води. Попоїв. Вечеря як вечеря, навіть непогана, проте дуже йому було сумно пережовувати її самому. Щоправда, позавчора було так само сумно, але тоді він не переймався цим.

Нудьгуючи без діла, він ліг у ліжку і взяв одну з ба-

гатьох ще не прочитаних книжок. Це була белетризована історія битви в Яванському морі: Автор — Рей Паркінс. Він її швидко прочитав і дійшов висновку, що це погана книжка. Навіщо її було перекладати? Цікаво, яке видавництво? «Норстедтс». Дивно.

Семюел Еліот Морісон у своїй книжці «Війна на двох океанах» на дев'яти сторінках написав про це більше й докладніше, ніж Паркінс на двохстах п'ятдесяти семи.

Засинаючи, Мартін Бек думав про макарони з м'ясною підливою. І усвідомив, що чекає завтрашнього дня з якоюсь приємною надією.

А оскільки ця надія не мала під собою підстав, субота й неділя здалися йому нестерпно нудними. Вперше за багато років він не знаходив собі місця. Йому здавалося, ніби його замкнуто в кімнаті. Він не зміг усидіти вдома і в неділю навіть прогулявся на катері до Марієфреда, але йому не полегшало. І надворі він мав таке почуття, ніби сидить замкнений. Щось у його житті ґрунтовно зіпсувалося, і він не хотів більше з цим миритися. Дивлячись на інших людей, Мартін Бек здогадувався, що багато з них опинилися в такому самому становищі, як він, але не усвідомлюють цього чи бояться усвідомити.

Під ранок у понеділок Мартін Бек знов їхав верхи. Гіто був схожий на Карадіна й тримав у руках автоматичний пістолет сорок п'ятого калібру, а коли Мартін Бек виконав свій жертвний ритуал, до нього підійшла Рея Нільсен і спитала: «На якого біса ти це зробив?»

Прийшовши на роботу, він знов узявся до телефону.

І почав з онкологічної клініки. Йому довго довелося дзвонити, поки він отримав відповідь, яка не багато йому допомогла.

Сверд ліг до лікарні в понеділок шостого березня. Але другого ж таки дня його направили в інфекційний відділ седерської лікарні.

— Чому?

— На це тепер не так легко відповісти, — мовила секретарка, що нарешті знайшла в реєстраційних журналах прізвище Сверда. — Мабуть, був не наш хворий. Історії хвороби немає, тільки примітка, що він має направлення від приватного лікаря.

— Від якого саме?

— Якогось доктора Берглунда, терапевта. Ось я знайшла направлення, але нічого не можна прочитати, ви знаєте, як лікарі пишуть. І ксерокопія погана.

— Адреса також нерозбірлива?

— Адреса лікаря? Оденгатан, тридцять.

— От бачите, щось таки прочитали,— сказав Мартін Бек.

— Прочитала штамп,— коротко мовила секретарка.

Автоматичний голос у апараті відповів, що доктор Берглунд не приймає до п'ятнадцятого серпня.

Ну певне, зробив собі відпустку.

Але Мартін Бек не мав бажання чекати понад місяць, щоб довідатися, на що хворів Сверд.

Він подзвонив у Седер. У величезній седерській лікарні телефони були завжди зайняті, і він згаяв майже дві години, поки з'ясував, що Карл Едвін Сверд справді лежав в інфекційному відділенні у березні, а саме: з вівторка сьомого до суботи вісімнадцятого, після чого, мабуть, його виписали додому.

Але з яким висновком: що він здоровий чи смертельно хворий?

На це запитання йому ніяк не щастило отримати відповідь: завідувач відділу був зайнятий і не міг підійти до телефону.

Доведеться відкласти роботу й самому поїхати туди.

Мартін Бек узяв таксі і, поблукавши трохи по лікарні, знайшов потрібний коридор.

Ще через десять хвилин він опинився в кабінеті лікаря, який повинен був знати все про стан здоров'я Карла Едвіна Сверда.

Це був чоловік років сорока, невисокий, волосся темне, очі непевного кольору — сіро-блакитні із зеленими і ясно-брунатними цяточками. Поки Мартін Бек шукав по кишенях сигарет, яких там не було, лікар надів окуляри в роговій оправі й заглибився в історію хвороби. Хвилин десять він читав мовчки, тоді зсунув окуляри на лоба, глянув на відвідувача й спитав:

— Ну, то що ви хотіли знати?

— Яка хвороба була в Сверда.

— Ніякої не було.

Хвилину Мартін Бек обмірковував цю трохи несподівану відповідь. Потім спитав:

— То чого він пролежав тут майже два тижні?

— Одинадцять днів, якщо точно. Він пройшов усі обстеження. Були певні симптоми, а крім того, направлення від приватного лікаря.

— Від доктора Бергунда?

— Правильно. Пацієнт вважав, що він тяжко хворий. По-перше, тому, що мав на шиї дві гулі, а по-друге — що в животі в нього була пухлина. Її можна було промацати пальцями, і, як часто буває в таких випадках, пацієнт ви*

рішив, що в нього рак. Він звернувся до приватного лікаря, а тому здалося, що це тривожні ознаки. Але приватні лікарі не мають відповідної апаратури, щоб у таких випадках поставити діагноз. Та й не завжди мають відповідну кваліфікацію. В цьому разі також поставлено хибний діагноз і послано пацієнта в онкологічну клініку. А там побачили, що він не пройшов ніяких обстежень, і перевели його до нас. Ну, й нам довелося ґрунтовно обстежити його, зробити багато аналізів.

— І висновок був який — що Сверд здоровий?

— Практично здоровий. Щодо гуль на шиї, то ми його відразу заспокоїли. Бо то були звичайні, цілком безпечні жировики. Пухлина в животі вимагала докладнішої перевірки. Ми, між іншим, зробили загальну аортографію, рентген усіх органів травлення, біопсію печінки і...

— А що це таке?

— Біопсія печінки? Як просто сказати, то в бік пацієнта вводять трубочку і відділяють клаптик печінки. До речі, цей аналіз я сам робив. Потім той клаптик печінки посилають у лабораторію і там перевіряють на ракові клітини. Ну от, і в нього нічого не знайшли. Пухлина виявилась ізольованою кістою на колонії...

— Вибачте, на чому?

— На кишці. Одне слово, кіста. Нічого небезпечного. Її можна було видалити хірургічним способом, але ми вирішили, що немає потреби. Пацієнтові вона не заважала. Правда, він запевняв нас, що раніше йому часом дуже боліло, але ті болі мали явно психоматичний характер.

Лікар замовк, глянув на Мартіна Бека, як дивляться на дітей чи на безнадійно темних людей, і пояснив:

— Просто нав'язні болі.

— Ви особисто спілкувалися з ним?

— Так. Кожного дня зустрічався, а коли він виписувався, в нас відбулася довга розмова.

— Як він повадився?

— Спершу на його поведінку впливала думка про тяжку хворобу. Він був переконаний, що в нього невилікований рак і що він скоро помре. Вважав, що проживе не більше як місяць.

— Власне, він не помилився,— сказав Мартін Бек.

— Справді? Потрапив під машину?

— Застрелений. А може, наклав на себе руки.

Лікар скинув окуляри й задумливо протер їх полою халата.

— Друге припущення здається мені зовсім неймовірним,— сказав він.

— Чому?

— Перед тим, як він виписався, я вже сказав, ми мали довгу розмову. У нього наче камінь з душі спав, коли він переконався, що здоровий. До того часу він ходив дуже пригнічений, а тоді зовсім змінився, повеселішав. Ми ще до кінця аналізів з'ясували, що біль його минає від легких ліків. Від таблеток, які, між нами кажучи, зовсім це заспокоюють болю.

— Отже, вам здається, що він не зміг накласти на себе руки?

— Він не такої вдачі.

— А якої?

— Я не психіатр, проте мені він здався людиною суворою і замкнутою. Персонал скаржився на нього — мовляв, він усім невдоволений, завжди бурчить. Але ці риси виявилися в нього уже в останні дні, коли він переконався, що житиме далі.

Мартін Бек трохи подумав, тоді спитав:

— Ви не знаєте, до нього сюди хтось приходив?

— Ні, не знаю. Мені він, між іншим, сказав, що не має ніяких друзів.

Мартін Бек підвівся.

— Дякую вам. Здається, все. До побачення.

Він був уже біля дверей, коли лікар мовив:

— До речі, щодо друзів і відвідувачів, то...

— Що?

— Бачите, якийсь родич Сверда, небіж, дзвонив одного разу, коли я чергував, і питав про дядькове здоров'я.

— І що ви йому сказали?

— Ми тоді вже закінчили обстеження. І я міг його втішити радісною звісткою, що Сверд здоровий і, видно з усього, проживе ще багато років.

— Ну і як той небіж сприйняв ваші слова?

— Він наче здивувався. Певне, Сверд навіть його переконав, що він тяжко хворий і навряд чи вийде з лікарні.

— Той небіж якось назвався?

— Мабуть, але я не запам'ятав прізвища.

— Мені ось що спало на думку, — сказав Мартін Бек. — Здається, є такий порядок, що пацієнт повинен назвати прізвище й адресу когось із рідних чи знайомих на випадок...

Він не доказав.

— Так, це правда, — лікар надів окуляри. — Зараз подивимось... Тут повинно бути записано. Авжеж, є.

— Хто?

— Рея Нільсен.

Мартін Бек у глибокій задумі йшов парком Тантулунден. Його ніхто не пограбував і не торохнув по голові, він тільки побачив багато п'яниць, які валялися попід кущами, видно, чекаючи, що ними хтось заопікується.

Йому було про що думати.

Карл Едвін Свєрд не мав ні сестер, ні братів.

Звідки ж тоді взявся небіж?

Тепер у Мартіна Бека була причина навідатись на Тулегатан, і ввечері він поїхав туди. Та вже доїхавши до станції метро «Центральна», де треба було робити пересадку, передумав, вернувся на дві зупинки назад, зліз на станції «Слюссен» і пішов уздовж набережної Шепсбрун. Може, є якісь цікаві кораблі.

Але їх не було.

Раптом йому захотілося їсти. Крамниці були вже зачинені, і він зайшов до ресторану. Там він замовив шинку з гарніром і почав їсти. Його зацікавлено розглядали туристи, які весь час мучили офіціанток безглуздими запитаннями, хто з присутніх уславлений і чим. Рік тому про Мартіна Бека чимало писали, проте людям властиво швидко забувати, і його слава вже приблякла.

Оплачуючи рахунок, він зразу відчув, що давно не був у ресторані. За час його хвороби, коли він змушений був утримуватись від їжі, і так казкові ціни підскочили ще вище.

Вдома його опанував гнітючий настрій, і він довго тинявся по квартирі, поки нарешті взяв книжку й ліг. Книжка виявилася не такою нудною, щоб приспати його, але й не такою цікавою, щоб прогнати сон. Десь о третій годині Мартін Бек устав і ковтнув дві насонні таблетки, хоч звичайно не вживав їх. Ліки відразу звалили його, і навіть коли вже він прокинувся, то був немов п'яний. Але все-таки він проспав довше, ніж завжди, і не бачив ніяких снів.

На роботі він почав свій день з того, що ще раз уважно перечитав усі свої нотатки. Цього йому вистачило до другого сніданку — чашки чаю і двох сухарів.

Потім він пішов у туалет і вимив руки.

А коли повернувся, задзвонив телефон.

— Комісар Бек? — спитав чоловічий голос.

— Так.

— Вам дзвонять із Торговельного банку.— Чоловік пояснив, з якої філії, і далі сказав: — Ми отримали запит про клієнта на прізвище Карл Едвін Свєрд.

— Так, так слухаю.

- Він має в нас рахунок.
- На рахунку є якісь гроші?
- Є, і пристойна сума.
- Скільки?
- Близько шістдесяті тисяч. А взагалі...

Чоловік замовк.

- Що ви хотіли сказати? — спитав Мартін Бек.
- А взагалі я б сказав, що рахунок досить дивний.
- Папери у вас під рукою?
- Звичайно.
- Мені можна зараз приїхати і глянути на них?
- Певне що можна. Спитайте головного бухгалтера

Бенгтсона.

Мартін Бек радий був трохи пройтися. Філія банку містилась на розі Оденгатан і Свеявеген, і, хоч рух у місті був великий, він дістався туди менше як за півгодини.

Головний бухгалтер банку мав слухність: рахунок справді виявився незвичайним.

Мартінові Беку дали окремий столик за прилавком. Переглядаючи папери, він подумав, що в цьому разі можна бути вдячним державі за порядки, які дозволяють поліції та іншим урядовцям безцеремонно длубатися в особистих справах громадян.

— Дивне вже те, що клієнт вибрав чековий рахунок, — сказав бухгалтер. — Було б природніше спинитись на такій формі вкладу, яка дає вищий відсоток.

Слушне зауваження, але Мартіна Бека більше зацікавила регулярність внесків. Щомісяця на рахунок надходило сімсот п'ятдесят крон, і завжди між п'ятнадцятим і двадцятим.

— Наскільки я розумію, — мовив Мартін Бек, — гроші вносили не безпосередньо у вас.

— Так, жодного внеску не зроблено в нас. Ось бачите, кожен оформлений в іншій філії, часто навіть не нашого банку. Технічно це не мало ніякого значення, однаково гроші йшли до нас, на Свердів рахунок. Та постійна зміна кас, мабуть, не випадкова.

— Ви хочете сказати, що Сверд вносив гроші сам, але не хотів, щоб хтось знав про це?

— Мабуть... Таке припущення найперше спадає на думку. Коли переказуєш гроші на свій рахунок, прізвища того, хто кладе їх, не конче називати.

— Але ж бланк переказу однаково треба заповнювати самому?

— Не обов'язково. Дуже часто клієнт просто дає гроші касирові і просить переказати їх на свій рахунок. Ад-

же не всі вміють заповнювати бланки, тоді касир сам пише прізвище, номер рахунку й номер банківської контори. Це передбачено правилами обслуговування.

— А тоді що?

— Клієнт отримує копію бланка як квитанцію. Коли хтось переказує гроші на свій рахунок, банк потім не шле йому повідомлення. Ми взагалі шлемо їх тільки на вимогу клієнта.

— А де зберігаються самі бланки?

— У нашому центральному архіві.

Мартін Бек провів пальцем по стовпчику цифр.

— Що, Сверд жодного разу не брав грошей з рахунку? — спитав він.

— Не брав, і, на мою думку, це найдивніше. Жодного чека не виписав. А коли я почав перевіряти, то з'ясувалося, що він навіть не брав чекової книжки. Принаймні кілька останніх років.

Мартін Бек потер перенісся. На квартирі у Сверда не знайдено ні чекової книжки, ні копій бланків, ні повідомлень.

— Хтось із ваших службовців знає Сверда в обличчя?

— Ні, жоден з них не бачив.

— Коли відкрито рахунок?

— Мабуть, десь у квітні тисяча дев'ятсот шістдесят шостого року.

— І відтоді щомісяця надходило по сімсот п'ятдесят крон?

— Так. Правда, останній внесок датований шістнадцятим березня цього року.— Бухгалтер глянув на свій календарик.— Це був четвер. А в квітні вже грошей не надійшло.

— Дуже легко пояснити чому,— сказав Мартін Бек.— На той час Сверд помер.

— Он як. Нас ніхто не повідомив про це. В таких випадках до нас звертаються претенденти на спадок.

— Виходить, претендентів не було.

Бухгалтер вражено глянув на нього.

— А тепер будуть,— додав Мартін Бек.— До побаження.

Краще не затримуватись тут, ану ж хтось надумає пограбувати цей банк. Якщо напад станеться при ньому, тоді від спецгрупи не відкрутишся.

Перекинуть. Відрядять.

Справа постала в новому світлі. По сімсот п'ятдесят крон протягом шести років! Так би мовити, постійний прибуток. А що Сверд ніколи не брав грошей, на таємничому

рахунку narosла чимала сума. П'ятдесят чотири тисячі крон плюс відсотки.

Для Мартіна Бека це були великі гроші.

А для Сверда, певне, ще більші — цілий маєток.

Отже, Рея була не дуже далеко від правди, коли казала про гроші в матраці. Різниця тільки в тому, що Сверд виявився розважніший, та й сучасніший також.

Ця нова ситуація вимагала додаткових досліджень.

Далі треба було порозмовляти з податковими органами і переглянути бланки перерахувань, якщо вони справді є в архіві.

Управління податків не мало ніяких відомостей про Сверда. Його зарахували до вбогих і обмежувалися вишуканішою формою визиску, яка втілюється в націнці на продукти і найбільше б'є по кишені тих, у кого вона й так майже порожня.

Мартінові Беку здалося, що він чує в трубці, як податковий інспектор облизується на думку про п'ятдесят чотири тисячі крон, що залишилися без власника. Він уже знайде спосіб конфіскувати їх, навіть коли виявиться, що вони набуті, як колись казали, чесним шляхом, наприклад працею.

Так, але навряд чи Сверд заробив ці гроші чесною працею, а заощадити таку суму з пенсії, яку він отримував, також неможливо.

А про що свідчать бланки перерахувань?

У центральному відділенні Торговельного банку швидко знайшли останні двадцять чотири бланки — всіх, коли він добре порахував, було сімдесят два, — і того ж таки дня після обіду він уже тримав їх у руках. Бланки були оформлені в різних філіях, і кожен заповнений іншою рукою. Напевне, рукою працівника банку. Звичайно, за якийсь час можна було б знайти тих людей і розпитати, чи вони пам'ятають клієнта. Величезна праця, яка, мабуть, нічого не дасть.

Хто може згадати людину, що багато місяців тому вносила сімсот п'ятдесят крон на свій чековий рахунок?

Відповідь: ніхто.

За якісь півгодини Мартін Бек сидів уже вдома й пив чай із ювілейної чашки. Він дивився на неї й думав, що якби таємничий вкладник був схожий на фельдмаршала Гейга, його, звичайно, запам'ятав би кожен.

Але хто схожий на Гейга? Ніхто, навіть у всіх без винятку фільмах чи театральних виставах найшанобливіших режисерів.

Увечері йому знов наліг камінь на душу. Він знов не

знаходив собі місця, але вже трохи й тому, що не міг викинути з думки службові справи.

Сверда.

Ту безглузду замкнену кімнату.

Таємничого вкладника.

Хто він? Невже все-таки Сверд?

Ні.

Важко повірити, що Сверд завдавав би собі стільки мороки.

А головне, важко собі уявити, щоб звичайний робітник складу додумався відкрити в банку чековий рахунок.

Ні, гроші перераховував хтось інший. Мабуть, чоловік, бо навряд, щоб до банку приходила жінка, називала себе Карлом Едвіном Свердом і переказувала по сімсот п'ятдесят крон на свій рахунок.

І взагалі, з якої речі хтось переказував Свердові гроші?

На це запитання поки що не було відповіді.

І з'явилась ще одна незрозуміла постать.

Загадковий небіж.

Але найважливіша загадка — людина, що якимось способом у квітні або на початку травня примудрилась застрілити Сверда, хоч той сидів, немов у фортеці, у своїй замкненій зсередини кімнаті.

А може, всі ці трое невідомих — насправді одна особа? Вкладник, небіж, убивця?

Так, над цим питанням доведеться добре поміркувати.

Мартін Бек відставив чашку і глянув на годинник. Час пролетів швидко. Вже пів на десяту. І вже пізно кудись іти.

Та й куди можна піти?

Мартін Бек наставив платівку Баха і ввімкнув програвач.

Потім ліг у ліжко.

Він думав далі. Коли поминути всі прогалини й знаки запитання, можна скласти версію з того, що вже було відоме. Небіж, вкладник і убивця — та сама особа. Сверд був дрібним шантажистом і протягом шести років змушував ту особу платити йому по сімсот п'ятдесят крон на місяць. Але через свою хворобливу скупість не витрачав тих грошей, а його жертва платила рік у рік, поки їй не урвався терпець.

Мартінові Беку не важко було уявити собі Сверда в ролі шантажиста. Але шантажист повинен мати козири проти того, в кого він вимагав гроші.

У квартирі Сверда нічого такого не знайдено.

Звичайно, для своїх таємниць він міг мати абонементську скриньку в банку. Якщо мав, то поліція скоро знає тиме про це.

У кожному разі шантажист повинен був мати якісь відомості.

А де міг здобути такі відомості робітник складу?

Там, де він працював.

Або там, де мешкав.

Крім цих двох місць, Сверд, здається, більше ніде не бував.

Тільки вдома й на роботі.

Проте в червні тисяча дев'яцот шістдесят шостого року Сверд кинув роботу, а за два місяці до цього на його чековий рахунок надійшов перший внесок.

Отже, те, чим він міг шантажувати, сталося більше як шість років тому. А що Сверд робив після цього?

Платівка все ще крутилася, коли Мартін Бек прокинувся. Якщо йому й снився сон, то він його не запам'ятав.

Була середа, і він чітко собі уявив, із чого має початися його робочий день.

Із прогулянки.

Ні, не до метро. В кабінет на Вестберзі йому не хотілося, і він вважав, що має вагому причину не йти туди сьогодні.

Замість цього він надумав прогулятися по набережних — спершу по Шепсбрун, потім перейти міст і звернути на схід уздовж Стадсгорден.

Він завжди дуже любив цю частину Стокгольма. А надто як був малий, коли біля пристаней стояли зі своїми вантажами кораблі з далеких країв. Тепер рідко побачиш справжній океанський корабель, їхній час минув, натомість з'явилися пороми для охочих випити з Аландських островів. Кепська заміна. І вмирає стара гвардія докерів та моряків, що були свого часу найважливішою часткою порту.

Сам Мартін Бек сьогодні почувався краще. Хоч би тому, що йому подобалася прогулянка. Він ішов швидко, цілеспрямовано і думав про своє.

Вперті чутки про підвищення непокоїли його дужче, ніж досі. До тієї прикрої необачності, якої він допустився п'ятнадцять місяців тому, Мартін Бек найбільше боявся посади, яка б прикувала його до письмового столу. Він завжди волів працювати поза кабінетом або принаймні мати змогу приходити й виходити, коли схочеш.

Думка про великий кабінет — довгий стіл, дві картини

на стінах, обидві оригінали, обертове крісло, м'які фотелі для відвідувачів, фабричний килим, особистий секретар — ця думка тепер лякала його куди більше, ніж тиждень тому. Не тому, що він повірив у ті чутки, а тому, що перестав бути байдужим до наслідків. Може, все-таки не однаково, як складеться його подальше життя.

Півгодини швидкої ходи, і він уже на місці.

Склад був старий, певне, його мали розвалити, він не годився для контейнерних вантажів і взагалі не відповідав сучасним вимогам.

Робота в ньому не кипіла. Будка для завідувача складу була порожня, шибки, крізь які він колись наглядав за своїми підлеглими, запорошені, одна навіть розбита, Календар на стіні — дворічної давності.

Поряд із невеликою купою штучних вантажів стояв електронавантажувач, а за ним Мартін Бек помітив двох чоловіків — один був у жовтогарячому комбінезоні, а другий — у сірому халаті.

Вони сиділи на пластмасових каністрах, а між ними стояв перевернений ящик. Один із робітників був зовсім молодий, а другий на вигляд мав років сімдесят, хоч на-вряд чи справді був такий старий. Молодий читав учорашню газету й курих цигарку, а його товариш просто сидів.

Робітники байдуже глянули на Мартіна Бека, проте молодий усе-таки виплюнув з рота цигарку й погасив її підбором.

— Курити на складі, — похитав головою старий. — Знаєш, що тобі за це було б...

— ...колись, — байдуже докінчив за нього молодий. — Але ті часи давно вже минули, чи ти й досі не втямиш цього, старе одоробло?

Він обернувся до Мартіна Бека й сказав неприязно:

— А вам чого тут треба? Стороннім вхід заборонений. Он написано на дверях. Чи ви не вмієте читати?

Мартін Бек витяг посвідчення й показав його.

— Лягавий, — скривився молодий.

Старий нічого не сказав, але опустив очі й відхаркався, ніби хотів плюнути.

— Ви тут давно працюєте?

— Сім днів, — відповів молодий. — А завтра кінчаю. Краще знов повернусь на товарну станцію. А вам яке діло?

Мартін Бек промовчав, і хлопець повів далі:

— Тут скоро все стане. А от дід пам'ятає ту пору, коли в цій проклятій халабуді гнуло спину двадцять п'ять чоловік і їх підганяли два наглядачі. Він мені

про це двісті разів розповідав за цей тиждень, правда, діду?

— То він, мабуть, пам'ятає вантажника на прізвище Сверд. Карл Едвін Сверд.

Старий підвів на Мартіна Бека тьмяні очі.

— А що сталося? Я нічого не знаю.

Все зрозуміло. Із контори вже повідомили, що поліція шукає когось, хто пам'ятає Сверда.

— Сверд помер і похований.

— Он як, помер... Тоді я його пам'ятаю.

— Не варнякай, діду,— сказав молодий.— Коли Югансон питав тебе недавно, ти нічого не пам'ятав. Ти зовсім здурів.

Видно, він вирішив, що Мартіна Бека можна не боятися, бо спокійно закурив нову цигарку й повів далі:

— Старий геть здитинів. Другого тижня його звільняють, а з нового року він буде вже отримувати пенсію, коли доживе до того часу.

— З моїм глуздом усе гаразд,— ображено сказав старий.— Кого-кого, а Калле Сверда я добре пам'ятаю. Але мені не сказали, що він помер.

Мартін Бек слухав мовчки.

— З того світу ніякий біс тебе не дістане,— по-філософському докінчив старий.

Хлопець підвівся, взяв каністру й пішов до виходу.

— Хоч би та бісова машина вже приїхала,— буркнув він.— Щоб швидше вшитися з цієї дідорні.

Він примостився з каністрою на осонні.

— Що за людина був Калле Сверд? — спитав Мартін Бек.

Старий похитав головою, знов відхаркався і цього разу плюнув, мало не влучивши в черевик Мартіна Бека.

— Що за людина? Це все, що ви хочете знати?

— Так.

— А він справді помер?

— Помер.

— Тоді я скажу вам, що Калле Сверд був найгірше стерво в цій плюгавій державі, принаймні я гіршого не бачив.

— В якому розумінні?

Старий засміявся деренчливим сміхом.

— В усіх, які є. Мені не доводилось ніколи працювати з гіршим мерзотником. А я за свій вік сім морів побачив, ес, сер. Уже яке ледащо отой шмаркач, та Сверд і його переплюнув. Гарна була в нас робота, а ці нікчеми звели її нінащо.

Він кивнув у напрямку дверей.

— А що в Сверда було таке погане?

— Що? Все погане. Одне, що був останнє ледащо, ніхто так вмів сачкувати, як він. А ще страшений скнара. І товариш паскудний — здихай у нього на очах, а він тобі ковтка води не дасть.

Старий замовк, потім хитрувато додав:

— Хоч на одне він був мастак.

— На що?

Старий відвів очі, завагався, потім сказав:

— На що? Та хоча б лизати гузно наглядачам і спихати свою роботу на інших. Прикидався хворим. Примудрився піти на інвалідність, перше ніж його звільнили.

Мартін Бек сів на ящик.

— Ви спершу не це хотіли сказати.

— Я?

— Так.

— А Калле Сверд справді врізав дуба?

— Так, помер. Слово честі.

— У лягавих нема слова честі. А крім того, гріх обмовляти мертвих, хоч мені завжди здавалося, що це не має значення, аби ти тільки з живим жив по-людському.

— Так само і я думаю,— відповів Мартін Бек.— Отже, на що Калле Сверд був мастак?

— Він, падлюка, завжди знав, які ящики розбивати. Але завжди брався до них у понаднормові години, щоб ні з ким не ділитися.

Мартін Бек підвівся. Ще один факт і, мабуть, єдиний, який цьому старому відомий. У їхній роботі завжди важливе було вміння розбивати потрібні ящики, і тонкощі цього діла тримали в таємниці. Найчастіше під час транспорту шкоди зазнавали ящики зі спиртними напоями, тютюном і продуктами. А також з дрібним товаром, який можна було легко винести й продати.

— Ну от, вихопилося в мене,— сказав робітник.— Оце ти й хотів знати. А тепер ушиваєшся. Що ж, щасливої дороги, голубе.

Карла Едвіна Сверда не любили, але принаймні поки він був живий, товариші не хотіли його виказувати.

— Бувай,— ще раз мовив старий.— Щасливої дороги.

Мартін Бек уже ступив крок до дверей і розтулив рота, щоб подякувати й попрощатися, але раптом передумав і знову сів.

— Я залюбки посиджу й побалакаю з вами,— сказав він.

— Що? — спитав старий.

— Шкода тільки, що немає пива. Та я можу принести.

Старий витріщив на нього очі. Байдужа покора на його виду змінилася подивом.

— Що? — перепитав він.— Ти хочеш побалакати? Зі мною?

— Ну так.

— То я маю. Пиво маю. Під ящиком, на якому ти сидиш.

Мартін Бек підвівся, і старий витяг з-під ящика дві банки пива.

— Я плачу, добре? — спитав Мартін Бек.

— Добре,— відповів старий.— Але можна й так.

Мартін Бек дав йому п'ять крон і знову сів.

— То ви кажете, що плавали по морях? — мовив він.— А коли пішли в перший рейс?

— Двадцять другого року, із Сундсваля. На шхуні «Фрам», її капітана було звати Янсон. Ох і паскуда був, світ таких не бачив.

Коли вони відкрили по другій банці пива, зайшов хлопець, вражено витріщив на них очі й спитав:

— Ви справді з поліції?

Мратін Бек промовчав.

— Та вас самих не вадило б притягти до відповідальності,— сказав він і знов вийшов на сонце.

Мартін Бек просидів на складі більше як годину й пішов аж тоді, коли приїхала вантажна машина.

Але той час був згаяний даремно. Старі робітники мають що розповісти, і навіть дивно, що їх майже ніхто не хоче слухати. Взяти хоча б цього старого — скільки він побачив і пережив усього на морі й на суходолі. Чому таких людей не запрошують на радіо, на телебачення і в газети? Якби політики й технократи послушали, що вони кажуть, то, може б, не робили стільки дурниць і катастрофічних прорахунків у питаннях праці й охорони середовища.

І в справі Сверда з'явилася ще одна ниточка, яку варто було б розмотати.

Але тепер Мартін Бек нездатен був узятися до цієї роботи. Він не звик випивати три банки пива на голодний шлунок, і наслідки не забарилися — голова паморочилася й тупо боліла.

Та з цим можна було впоратися.

Біля Слюссена Мартін Бек узяв таксі й поїхав до центральної лазні. Посидів чверть години в сауні, ненадовго вийшов, тоді ще додав десять хвилин, після цього кілька разів занурився в басейн з крижаною водою і наостанці поспав з годину на лаві у своїй кабіні.

Лікування допомогло, і голова в Мартіна Бека була вже цілком ясна, коли після другого сніданку він зайшов до контори транспортного агенства на Шепсбрун.

Він усвідомлював, що до нього поставляться не дуже прихильно. Так воно й вийшло.

— Пошкодження вантажів під час транспорту?

— Саме так.

— Звичайно, без цього не буває. Ви знаєте, скільки тон на рік ми перевозимо?

Риторичне запитання. В конторі хотіли якнайшвидше спекатися його, але він не думав здаватися.

— Тепер, з новою технікою, пошкодження трапляються рідше, зате коли вже щось станеться, втрати куди більші. Контейнерні перевезення...

Та Мартіна Бека не цікавили контейнерні перевезення. Він хотів знати, що могло статися тоді, коли на складі працював Сверд.

— Шість років тому?

— Шість або й більше. Скажімо, року шістдесят п'ятого й шістдесят шостого.

— Самі подумайте, чи ми можемо відповісти на таке запитання! Як я вже сказав, на старих складах пошкодження траплялися частіше. Бувало, що ящики розбивалися, але ті втрати завжди покривали страхові агенства. З робітників рідко стягали гроші. Інколи доводилося когось звільняти, але найчастіше тимчасових. А взагалі неможливо, щоб зовсім не було пошкоджень.

Все це Мартіна Бека не цікавило. Він хотів знати, чи пошкодження вантажів десь реєстрували й чи вказували, коли й що розбивалося і з чієї вини.

Звичайно, десятник записував про це в журналі відповідного складу.

— А ті журнали збереглися?

— Мабуть.

— І де вони?

— В котромусь із старих ящиків на горищі. Там неможливо щось знайти. Принаймні цієї хвилини.

Фірма була давня, і її контора завжди містилася в цьому будинку. Тому й паперів справді мало назбиратися безліч.

Мартін Бек і далі наполягав на своєму проханні, і на нього почали вже дивитися сердито.

Але таку ціну він ладен був заплатити. Після недовгої суперечки про значення слова «неможливо» в конторі вирішили, що найпростіше задовольнити бажання цього настирливого відвідувача, інакше його не спекаєшся.

На горище послали молодого службовця, який майже зразу повернувся і безпорадно розвів руками. Мартін Бек помітив, що на піджаку в службовця немає жодної порохини, й зголосився сам піти з ним на пошуки.

На горищі було гаряче, в сонячному світлі тапцювали порохини, але сама робота була не важка. Через півгодини вони натрапили на потрібний ящик. Папки були давнього типу, картонні, з коленкоровими спинками. На наліпках стояв номер складу й рік. Набралося всього п'ять папок з потрібними йому паперами і датою — від другої половини шістдесят п'ятого до першої половини шістдесят шостого року.

Молодий службовець зліз з горища вже не такий чистенький, його піджак просився в хімчистку, обличчя все було в брудних патьоках.

У конторі глянули на папки здивовано й неприємно.

Ні, ніякої розписки за них не треба і навіть не обов'язково їх повертати.

— Гадаю, я завдав вам не дуже великого клопоту, — люб'язно сказав Мартін Бек на прощання.

Його провели похмурими поглядами, коли він виходив, затиснувши під пахвою свій здобуток.

Ні, він не додав популярності найбільшому в країні бюро послуг — як недавно сказав про поліцію начальник центрального управління, чим здивував, коли не спантеличив навіть своїх колег.

На Вестберзі Мартін Бек найперше поніс папки в туалет і витер з них дорох. Потім умився сам, вернувся до кабінету і взявся читати їх.

Він почав о третій годині, а о п'ятій вирішив, що можна кінчати.

Записи в журналі проводили відносно дбайливо, проте вони здебільшого були не дуже зрозумілі для сторонніх. Кожного дня занотовували прийняті й відіслані вантажі, але вживали забагато скорочень і термінів.

Та Мартін Бек однаково знайшов те, що його цікавило: через різні проміжки часу траплялися записи про пошкодження вантажу. Наприклад:

«Пошкоджений під час транспорту 1 ящик мар. грибів. Зам. гурт. Сванберг, Гувудсгатан, 16, Сольна».

Щоразу вказувано, який товар був у ящику і хто його мав отримати.

Загалом пошкоджень було не дуже багато, але впадало в око, що найбільше розбивалися ящики зі спиртними напоями, продуктами й товарами широкого вжитку.

Мартін Бек старанно виписав у свій блокнот усі пошкодження й дати, коли вони сталися. Вийшло близько п'ятдесяти нотаток.

Скінчився перегляд, він відніс папки до канцелярії й написав на аркуші паперу, щоб їх відіслали поштою в транспортне агентство.

Зверху на папки він поклав білий бланк управління поліції, написавши на ньому: «Дякую за допомогу! Бек».

Дорогою до метро він раптом подумав, що через нього агентству додасться роботи, і, на свій подив, відчув таку собі дитячу зловтіху.

Чекаючи на зелений поїзд, до якого доклали рук вандалів, Мартін Бек думав про контейнерні перевезення: тепер не впустиш сталевого контейнера з пляшками коньяку, щоб потім можна було розбивати їх і зливати коньяк у каністру чи бідон. Зате теперішні гангстерські синдикати мають можливість перевозити контрабандою все, що завгодно. І перевозять щодня, тому що митна служба, зовсім утративши контроль над розвитком торгівлі, зосередила всю свою увагу на безглуздий контроль особистого багажу, виловлюючи з нього не зазначений у декларації блок сигарет чи пляшку віскі.

Прибув поїзд. Мартін Бек зробив пересадку на станції «Центральна» і вийшов біля Торговельної школи.

У пивниці на Сурбрунгатан продавщиця підозріло подивилась на його піджак, зім'ятий і запорошений після відвідин горища транспортного агентства.

— Будь ласка, дві пляшки червоного вина,— попросив він.

Продавщиця відразу натиснула кнопку під прилавком, від якої засвічувалась червона контрольна лампочка, й суворо попросила в нього посвідчення.

Мартін Бек витяг свій документ, і продавщиця почервоніла, ніби стала жертвою непристойного, дурного жарту.

Забравши вино, Мартін Бек подався до Реї.

Він натис на дзвоник, тоді штовхнув двері. Зачинено. Але в передпокої світилося світло, тому, почекавши, він знову подзвонив.

Рея відчинила. Сьогодні вона була в брунатних вельветових штаних і якійсь довгій, майже до колін ліловій кофті.

— О, це ти,— кисло мовила вона.

— Можна зайти?

Вона підвела на нього очі.

— Заходь.

Рея обернулася, і Мартін Бек рушив за нею до перед-

покою. Ступивши два кроки, вона зупинилась і похилила голову. Потім вернулася до дверей і пересунула запобіжник так, щоб замок не зачинявся. Тоді передумала, знов замкнула двері й пішла поперед Мартіна Бека до кухні.

— Я купив дві пляшки вина.

— Постав їх у буфет,— мовила Рея, сідаючи до столу.

Там лежали розкладені книжки, папери, олівець і рожева гумка.

Мартін Бек витяг з торби пляшки і сховав у буфет. Рея позирнула в його бік і невдоволено спитала:

— Навіщо таке дороге?

Він сів напроти неї.

— Знов Сверд? — Вона пильно глянула на нього.

— Ні. Хоч може бути як привід.

— А тобі треба приводу?

— Треба. Для хоробрості.

— Ну добре,— мовила вона.— Питимемо чай.

Вона відсунула книжки вбік, підвелася й заторохтіла посудом.

— Взагалі я хотіла ввечері трохи почитати. Та обійдусь. Надто вже сумно сидіти самій. Ти вечеряв?

— Ні.

— От і добре. Зараз щось придумаю.

Вона вперлася однією рукою в стегно, а другою почухала потилицю.

— Рис,— сказала вона.— Чудово. Зварю рис, а потім запроваджу його чимось, щоб було смачно.

— Нехай буде рис.

— Але тобі доведеться почекати десь хвилин із двадцять. А тим часом вип'ємо чаю.

Рея дістала чашки й налила чай. Тоді сіла, взяла дужими широкими пальцями чашку й дмухнула в неї, і далі дивлячись на нього трохи невдоволено.

— Між іншим, ти вгадала про Сверда. В нього є гроші в банку. І чимала сума.

— О-о-о,— озвалася Рея.

— Хтось платив йому по сімсот п'ятдесят крон щомісяця. Тобі не спадає на думку, хто це міг бути?

— Ні. Він же нікого не знав.

— Чого він перебрався?

Рея здвигнула плечима.

— Я маю тільки одне пояснення: йому тут не подобалося. Він же був дивак. Кілька разів нарікав, що я пізно замикаю двері під'їзду. Наче будинок тільки для нього.

— Так, це слушно.

Вона трохи помовчала, тоді спитала:

— Що слушно? Ти довідався про Сверда щось цікаве?

— Не знаю, чи воно буде тобі цікаве,— відповів Мартін Бек.— Усе-таки скидається на те, що його хтось застрелив.

— Дивно. Ану розкажи.

Вона заторохтіла посудом, проте слухала уважно, не перебиваючи, тільки деколи насуплювала брови.

Коли Мартін Бек скінчив, вона зареготала.

— Чудово! Ти не читаєш детективів?

— Ні.

— Я їх купами поглинаю, всі, які трапляються. І відразу забуваю. Але це класичний випадок. Замкнена кімната — про це писано й переписано. Я недавно читала... Стривай. Розстав тим часом тарілки і візьми з полиці соєву підливу. Накрий так, щоб було приємно сісти до столу.

Він постарався, як міг. Рея повернулася за кілька хвилин з якимось журналом, поклала його біля своєї тарілки, тоді взялася насипати рис.

— Іж, поки гарячий,— звеліла вона.

— Смачний,— похвалив Мартін Бек.

— Угу-у. Вийшов добрий.

Рея швидко впоралася зі своєю пайкою і розгорнула журнал.

— Слухай. Замкнена кімната. Розслідування. Три основні версії: А, Б і В. Версія А: злочин стався в кімнаті, що справді замкнена зсередини, і вбивця зник тому, що в кімнаті його ніде немає. Б: злочин стався в кімнаті, що тільки здається щільно замкненою, а насправді є якийсь досить хитрий спосіб вибратися з неї. В: убивця в кімнаті і десь сховався.

Рея насипала собі ще рису.

— Версія В тут начебто не підходить. Неможливо ховатися у кімнаті два місяці, а надто, коли маєш тільки півкоробки котячого харчу. Але тут є ще безліч варіантів. Наприклад, А-5: убивство з допомогою тварини. Або Б-2: вбивця викручує завіси на дверях, а замки й засуви не чіпає, тоді виходить і прикручує назад завіси.

— Хто все це понаписував?

Рея пошукала очима автора.

— Якийсь Еран Сундгольм. Він цитує й інших авторів. Непоганий варіант А-7: ілюзорне вбивство, викликане порушенням часової послідовності. Добрий варіант і А-9: жертва дістає смертельну рану десь в іншому місці, при-

ходить до своєї кімнати, замикається і аж тоді помирає. На, читай сам.

Рея подала журнал Мартінові. Він перебіг його очима і відклав набік.

— Хто митиме посуд?

Він підвівся й почав збирати тарілки.

Вона підігнула ноги, вперлася п'ятами в спинку стільця й обняла коліна.

— Ти ж детектив і повинен радіти, що трапився незвичайний випадок. По-твоєму, до лікарні дзвонив загадковий убивця?

— Не знаю.

— А мені здається, що міг дзвонити він.

Мартін Бек здвигнув плечима.

— Все, певне, було з біса просто,— сказала вона.

— Можливо.

Хтось посмикав за двері, та дзвоник мовчав, і Рея не пішла відчинити.

У будинку виробився своєрідний звичай. Якщо хтось хотів, щоб йому не заважали, то замикав двері, а з другого боку, коли в когось була важлива справа, то він дзвонив. Такі стосунки вимагали взаємної довіри.

Мартін Бек помив посуд і сів.

— Може, знімемо пробу з твого дорогого вина? — запропонувала Рея.

Вино справді було добре. Вони посиділи мовчки.

— Тобі подобається твоя служба?

— Гм...

— Не хочеш про це, то балакаймо про щось інше.

— Здається, мене надумали поставити начальником управління.

— А ти не хочеш,— зробила висновок вона. Потім, помовчавши, спитала: — Яку ти музику любиш? Я маю всякі платівки.

Вони перейшли до кімнати з програвачем та різними за кольором кріслами і ввімкнули музику.

— Скинь той піджак, хай йому біс,— сказала Рея.— І черевики.

Вона відкоркувала другу пляшку, але тепер вони пили поволі.

— Ти була в поганому гуморі, коли я прийшов,— сказав Мартін Бек.

— І так, і ні.

Більше вона нічого не сказала. Отже, зустріла його навмисне холодно. Натякнула, що вона не така легка здо-

бич, як йому здається. Він зрозумів натяк і бачив, що вона знає про це.

Мартін Бек ковтнув вина. Йому було дуже легко на серці.

Він хитро глянув на Рею, що сиділа насуплена, спершись ліктями на низенький столик.

— Може, розважимося мозаїкою? — раптом спитала вона.

— Я маю вдома дуже гарну, — відповів Мартін Бек. — Лайнер «Куїн Елізабет».

Це була правда. Він років два тому купив ту мозаїку, а потім забув про неї.

— Прихопи з собою другого разу, — сказала Рея.

Вона сіла інакше — схрестила ноги і сперлась підборіддям на руки.

— До речі, врахуй, що я сьогодні в кепській формі.

Він швидко глянув на неї.

— Знаєш, як це буває в жінок.

Мартін Бек кивнув головою.

— У мене особисте життя не цікаве. А в тебе?

— Нема ніякого.

— Це погано.

Рея змінила платівку, й вони випили ще вина.

Він позіхнув.

— Ти стомлений? — спитала вона.

Мартін Бек промовчав.

— А йти додому не хочеться, ге? Що ж, не йди. — І відразу додала: — Я все-таки спробую трохи почитати. Тільки скину ці прокляті штани. Не повернешся в них, такі вузькі.

Вона швидко роздяглася, шпурляючи одяг просто на підлогу, й надягла довгу, до самих п'ят, чудернацьку нічну сорочку з темно-червоної фланелі.

Мартін Бек зацікавлено дивився, як вона переодягалася.

Такою він собі й уявляв її. Пружна, дужа, струнка по-стать. Русяве волосся, опуклий живіт, невеличкі круглі груди.

Ніяких шрамів, родимок чи інших особливих прикмет.

— Чому б тобі не лягти трохи? — сказала Рея. — Ти якийсь зовсім змучений.

Мартін Бек послухався. Вів справді був стомлений і майже зразу заснув. Уже дрімаючи, він побачив, що Рея сидить за столом, схилившись над книжками.

Коли він розплющив очі, вона стояла коло ліжка.

— Вставай, уже дванадцята, — сказала вона. — Я го-

лодна, як вовк. Підеш замкнути під'їзд, а я тим часом приготую гарячий бутерброд. Ключ висить на одвірку ліворуч на зеленому шнурочку.

XXVII

Мальмстрем і Мурен пограбували банк у п'ятницю чотирнадцятого липня. Рівно за чверть до третьої вони зайшли до зали в масках, гумових рукавицях і оранжевих комбінезонах.

Вони тримали в руках свої великокаліберні пістолети, і Мурен відразу вистрілив у стелю. І, щоб присутні зрозуміли, чого вони завітали, крикнув, наслідуючи чужинську вимову:

— Пограбування!

Гаузен і Гоф були в звичайних костюмах, тільки обличчя затулили чорними ковпаками з прорізами на очі. Гаузер був озброєний автоматичним пістолетом, а Гоф — прикороченим дробовиком «маріца». Вони стояли біля дверей і прикривали головним грабіжникам відступ до машин.

Гоф водив дулом дробовика, щоб тримати на відстані сторонніх, а Гаузер, згідно з планом, зайняв тактично вигідну позицію, щоб можна було тримати під прицілом банкову залу і тротуар.

Мальмстрем і Мурен тим часом ретельно спорожняли одну за одною каси.

Все відбувалося точно за планом.

За п'ять хвилин до цього біля гаража на Русенлундсгатан у південній частині міста вибухнула якась стара машина. Відразу після вибуху поблизу спалахнула стрілянина і зайнявся недалеко будинок. Підприємець А, що влаштував усе це, вийшов подвір'ям на другу вулицю, сів у свою машину й поїхав додому.

Рівно через хвилину після вибуху в браму на подвір'я поліції почав заїздити заднім ходом мебльовий фургон. Він заїздив навкоси і застряг там. Із нього висипались паперові коробки з ганчір'ям, облитим пальною сумішшю, і відразу спалахнули.

А тим часом підприємець Б спокійно відходив від того місця тротуаром, ніби цей шарварок його не стосувався.

Одне слово, все відбувалося так, як було розраховано. Грабіжники виконували заплановані дії одна за од-

ною в точно визначені хвилини і за тією черговістю, яка була запланована.

І з погляду поліції події відбувалися так, як було передбачено, в той самий термін і в такій самій послідовності.

Була тільки одна маленька неузгодженість.

Мальмстрем і Мурен зробили наскок не в Стокгольмі.

Вони пограбували банк у Мальме.

Пер Монсон, старший слідчий кримінальної поліції Мальме, саме пив каву в своєму кабінеті. Його вікно виходило на подвір'я, і він мало не вдавився булкою, коли раптом щось бухнуло і біля брами знявся густий, масний дим. Тієї миті Бенні Скаке, молодий поліцей, на якого покладали надії, хоч він, незважаючи на свою службу пильність, і досі був тільки помічником слідчого, квапливо відчинив двері його кабінету й повідомив, що прийнято сигнал тривоги. На Русенлундсгатан хтось висадив у повітря машину, триває стрілянина і горить принаймні один будинок.

Хоч Скаке прожив у Мальме три з половиною роки, він навіть не чув про таку вулицю й не знав, де вона пролягає. Зате Пер Монсон знав у своєму рідному місті кожен закуток і здивувався, чого це раптом комусь заманулося висаджувати в повітря машину на глухій вулиці тихого міського району, що мав назву Софійн Гай.

Та ні йому, ні його колегам не довелось довго дивуватися з цього. Не встигло керівництво дати наказ поліційним резервам, щоб вони їхали на місце події, як сама поліція опинилася в загрозливому становищі. Минув якийсь час, поки працівники управління переконалися, що весь їхній резерв просто заблокований на подвір'ї. Довелося їм добиратись на Русенлундсгатан кому на таксі, а кому своєю машиною, не обладнаною радіозв'язком.

Сам Монсон прибув туди о третій годині сім хвилин. До того часу спритні пожежники вже погасили вогонь у будинку, який хтось явно підпалив; порожній гараж також не зазнав великої шкоди. Послані в район поліційні сили не знайшли там нічого особливо підозрілого, крім спотвореної вибухом старої машини. А через вісім хвилин один із радіопатрулів почув повідомлення про пограбування банку в діловому районі міста.

На той час Мальмстрем і Мурен уже вибралися з Мальме. Хтось бачив, як від пограбованого банку від'їхав синій «фіат». За грабіжниками ніхто не гнався, і вже хвилини через п'ять вони розділилися, сівши кожен у свою машину.

Коли поліція врешті навела в себе лад, відтягла фурго́н і прийняла підпалене ганчір'я в картонних коробках, місто було закрите. Всі сили були кинуті на пошуки сизого «фіата».

Він був знайдений через три дні в якійсь повітці в районі східного порту, а в машині лежали комбінезони, маски, гумові рукавиці, пістолети та різний непотріб.

Гаузер і Гоф чесно відробили щедрю винагороду, переказану на чекові рахунки їхніх дружин. Вони ще майже десять хвилин після того, як Мальмстрем і Мурен поїхали, втримували позицію біля банку й відійшли аж тоді, як на обрії з'явилися перші поліцаї — двоє піших патрулів, весь досвід яких обмежувався війною зі школярами, що пили пиво в громадських місцях. Єдине, на що вони виявилися здатні, — це на весь голос кричати в свої портативні радіостанції про те, що бачили, але тоді в Мальме вся поліція кричала в свої мікрофони і, навпаки, майже ніхто не слухав.

Гаузерові, хоч на це ніхто не розраховував, навіть він сам, пощастило вшитися: через Гельсінборг і Гельсінгер він без перешкод покинув Швецію.

А Гоф спіймався через дивну необачність. За п'ять хвилин до четвертої він піднявся на борт порона «Мальмегус» у сірому костюмі, білій сорочці з краваткою і з чорним ку-клукс-кланівським ковпаком на голові. З неувважності він забув його скинути. Портова охорона й митники пропустили його, гадаючи, що на пороні відбувається чи то маскарад, чи якась чоловіча зустріч, проте в команди порона він викликав підозру, і прибувши до Копенгагена, вона здала його літньому датському поліцаєві, який з подиву мало не випустив пляшку з пивом, коли арештований спокійно виклав на стіл тісної кімнати чергового два пістолети, багнет і ручну гранату із вставленим запальником. Поліцай швидко отямився і вже зовсім повеселішав, коли виявилось, що прізвище арештованого збігається з маркою чудового пива.

Крім квитка до Франкфурта, Гоф мав ще гроші — сорок німецьких марок, дві датські десятки і три крони й тридцять п'ять ере шведською валютою.

Що й казати, колосальний здобуток. Коли відрахувати цю суму, банк утратив тільки два мільйони шістсот тридцять тисяч чотириста дев'яносто шість крон і шістдесят п'ять ере.

У Стокгольмі в цей час діялись дива.

І найбільше диво спіткало Ейнара Ренна. Йому виді-

лено шість поліцаїв і поставлено завдання: тримати під наглядом Русенлундсгатан і спіймати підприємця А. Оскільки вулиця була досить довга, він якомога доцільніше розмістив свої сили — двоє на машині становили рухомий загін, а четверо стояли в різних стратегічно важливих місцях.

Бульдозер Ульсон порадив йому ставитись до свого завдання спокійно, а насамперед не розгублюватись, хоч би що сталося.

За двадцять дві хвилини до третьої Ренн саме стояв на тротуарі навпроти кав'ярні «Бергсгруван» і справді був більш-менш спокійний, коли до нього підійшли двоє підлітків, таких неохайних, яких тепер часто можна побачити на вулиці.

— Дай закурити,— сказав один.

— Ну ні,— приязно відповів Ренн.— Тобто я не курю.

Одна мить — і він побачив націлений йому в живіт стилет, а в небезпечній близькості від його голови захитався велосипедний ланцюг.

— Ох ти, тріска смердюча,— засичав на нього хлопець, що націлив стилет. Тоді кивнув товаришеві:— Тобі гаманець, а я стягну годинник і обручку. Потім штрик-немо діда.

Ренн ніколи не був майстром джіу-джітсу чи карате, але дещо пам'ятав ще з часів навчання.

Він спритно гильнув під коліна хлопця із стилетом, і той здивовано приземлився м'яким місцем. Але другий маневр удався йому гірше, і хоч він швидко відхилив голову, ланцюг ударив його понад правим вухом так, що в очах потемніло. А проте, падаючи, він потяг за собою і другого напасника.

— Ну, прийшла твоя остання година, діду,— засичав той, що був із стилетом.

Але тієї хвилини нагодився рухомий загін, і коли в Ренна проясніло в голові, його помічники вже добре набили кийками і руків'ями револьверів напасників, що лежали долі, й навіть надягли на них наручники.

Хлопець, що мав велосипедний ланцюг, перший отямився з розбитим до крові обличчям. Він оглянувся навколо і спитав:

— Що сталося?

— А те, хлопче, що ти натрапив на засідку,— пояснив один із поліцаїв.

— Засідка поліції? На нас? Та ви що? Через цю гнилу тріску?

У Ренна знов з'явилась гуля на голові — зрештою, це

була єдина фізична травма, якої того дня зазнала спецгрупа; далеко більша була психічна шкода.

В обладнаному за останнім словом техніки сірому автобусі оперативного центру Бульдозер Ульсон з нетерплячки безперестанку підстрибував, заважаючи не тільки радистові, але й Кольбергові, що також там сидів.

За чверть до третьої напруження досягло вершини, потяглися нестерпно довгі секунди.

О третій годині службовці банку сказали, що пора зачиняти, і чималим силам поліції під орудою Гунвальда Ларсона, що були всередині банку; довелося залишити приміщення.

Усіх поійняло в'яжке почуття порожнечі, тільки Бульдозер Ульсон сказав:

— Панове, наша невдача тимчасова. А може, її взагалі нема. Рус щось пронюхав і сподівається приспати нашу чуйність. Він пошле Мальмстрема й Мурена другої п'ятниці, отже, за тиждень. Фактично тут він утратив темп, а не ми.

Перші тривожні сигнали надійшли о пів на четверту. Вони були такі недобрі, що спецгрупа негайно відступила в свій штаб на Кунгсгольмен, щоб звідти стежити за ходом подій. Протягом найближчих годин телеапарати безперестанку вистукували нові повідомлення.

Помалу картина вималювалась чітко.

— Видно, Мілан означало не те, що ти думав,— холодно сказав Кольберг.

— Не те,— погодився Бульдозер.— Мальме... Ото хитруни.

Тепер він не підстрибував, а вже цілу годину сидів непорушно.

— Хто сподівався, що в Мальме є така вулиця,— мовив Гунвальд Ларсон.

— І що майже всі нові банки будують за одним проектом,— додав Кольберг.

— Ми повинні були знати про це!— вигукнув Бульдозер.— Рус знав. Але тепер ми будемо пильні. Ви забули про раціоналізацію. Дешевше будувати однаково. Рус прив'язав нас до Стокгольма. Але більше він нас на цьому не обдурить. Головне не здаватися.

Бульдозер підвівся, явно підбадьорений.

— А де тепер Вернер Рус?

— У Стамбулі,— відповів Гунвальд Ларсон.— Відпочиває, бо в нього є кілька вільних днів.

— Так,— сказав Кольберг.— Цікаво, де відпочивають Мальмстрем і Мурен?

— Байдуже,— почав знову захоплюватися Бульдозер.— Що легко прийшло, те легко й піде. Скоро вони знов в'яляться тут. І тоді буде наша черга.

— Ти так гадаєш? — засумнівався Кольберг.

У справі пограбування було вже майже все з'ясоване, але й день тим часом добіг кінця.

Мальмстрем, наприклад, устиг уже влаштуватися в своєму готельному номері в Женеві, який він замовив ще три тижні тому.

Мурен був у Цюріху, але завтра ж таки мав намір їхати далі, до Південної Америки.

У повітці, де вони пересідали у свої машини, їм пощастило тільки перемовитись кількома словами.

— Дивись, не прогайнуй свої тяжко зароблені гроші на труси й негідних жінок,— нагадав Мальмстремові Мурен.

— Страх, скільки ми загребли,— сказав той.— Що ми робитимемо з такими сумами?

— Як що? Звичайно, покладемо в банк! — відповів Мурен.

Через кілька днів Вернер Рус, сидячи в барі готелю «Гілтон Істамбул» і попиваючи коктейль «Дайкірі», почав переглядати газету «Геральд трібюн».

Уперше цей перебірливий друкований орган ушанував його своєю увагою. Коротенька статейка, лаконічний заголовок: «Шведське пограбування банку».

У статейці були подані важливі факти, наприклад, сума здобичі. Близько півмільйона доларів.

І другорядна деталь:

«Представник шведської поліції заявив сьогодні, що організатори пограбування відомі».

Трохи нижче вміщено ще одну новину зі Швеції:

«Масова втеча з в'язниці. П'ятнадцять найнебезпечніших грабіжників утекло сьогодні із в'язниці Кумла, яку вважають пайнадійнішою фортецею».

Бульдозера Ульсона ця остання новина застала саме тоді, коли він уперше за кілька тижнів ліг спати в подружнє ліжко. Він відразу схопився і забігав по спальні, захоплено вигукуючи:

— Які можливості! Які неймовірні можливості! Тепер почнеться війна не на життя, а на смерть!

XXVIII

Тієї п'ятниці Мартін Бек за чверть до шостої вже був у будинку на Тулегатан. Під пахвою він ніс мозаїку, а в руці — загорнену пляшку вина. Він зустрів Рею внизу. Вона стукотіла своїми червоними сабо по сходах і була вдягнена тільки в довгий ліловий каптан. У руках вона несла по мішкові зі сміттям.

— Здоров,— привіталася Рея.— Добре, що ти прийшов, я тобі щось покажу.

— Давай я візьму мішки.

— Навіщо, це сміття,— мовила Рея.— Та й руки в тебе не порожні. Ти несеш мозаїку?

— Так.

— Чудово. Відчини мені двері.

Мартін Бек притримав двері на подвір'я і провів поглядом Рею, що пішла до контейнерів зі сміттям. Ноги, як і вся постать, дужі й гарні. Хряснувши лядою контейнера, вона зразу побігла назад. Мов справжня спортсменка, біжить легко, впевнено, ледь схиливши голову.

Сходами вона підіймалась також підстрибом, він насили встигав за нею.

У кухні пили чай дві дівчини, Інгела й ще одна, якої він не знав.

— Що ти хотіла мені показати?

— Ходімо, побачиш,— відповіла Рея.

Він пішов за нею, і вона показала на одні з дверей.

— Будь ласка, ось замкнена кімната.

— Дитяча?

— Так. Там нікого немає, а двері замкнені зсередини.

Мартін Бек пильно подивився на неї. Сьогодні вона весела й бадьора.

Рея засміялася, хрипко, але від щирого серця.

— Зсередини двері замикаються на защіпку,— пояснила вона.— Я сама її прикрутила. Щоб діти могли замкнутися, коли захочуть.

— Але ж їх нема вдома.

— Ох, дурненький. Я там прибирала пилосмоком, а скінчивши, захряснула двері. Та, мабуть, надто сильно, бо защіпка підскочила й опустилася в прикручене кільце. Тепер їх не відчиниш.

Мартін Бек натиснув на двері. І справді не відчиняються.

— Гачок на дверях, а кільце на одвірку,— пояснила Рея.— І обоє міцно прикручені.

— Ну, і як тепер туди зайти?

Рея здвигнула плечима.

— Мабуть, доведеться вдатися до сили,— сказала вона.— Давай. Як то кажуть, на це і є в хаті чоловік.

Мабуть, у нього був дуже безглуздий вираз, бо Рея внов засміялася. Тоді легенько погладила його по щоці зворотним боком кисті і сказала:

— Кинь їх. Я сама якось відчиню. Але бачиш — ось тобі й замкнена кімната. Не знаю тільки, котрий варіант.

— А не можна щось просунути в щілину?

— Немає щілини. Я ж кажу, що сама ставила защіпку. І прикрутила її міцно.

Справді, хоч скільки він натискав, двері не відставали від одвірка.

Рея взялася за ручку, скинула правий капець і вперлася ногою в одвірок.

— Стривай, я сам,— сказав Мартін Бек.

— Гаразд,— погодилась вона і пішла до своїх гостей у кухню.

Мартін Бек хвилину оглядав двері. Тоді зробив те саме, що й Рея: вперся ногою в одвірок і взявся за ручку. Вона була давня, міцно зроблена.

Нема іншого способу, якщо не вибивати шплінтів із завісів.

Він натиснув раз не з усієї сили, тоді вдруге вже наліг як слід. Та аж за п'ятим разом защіпка відскочила. Гвинти, зарипівши, висмикнулися з деревини, і двері відчинились.

Це були ті гвинти, що тримали гачок. Кільце на одвірку і далі щільно прилягало до дошки. Воно було вилите разом із пластинкою з чотирма дірочками на шурупі.

Гачок навіть не вискочив з кільця — широкий, негнучкий, видно, сталевий.

Мартін Бек озирнувся довкола. Дитяча кімната була порожня, і вікно зачинене наглухо.

Доведеться пересунути защіпку й кільце на кілька сантиметрів, бо навколо давніх дірок деревина була поколена.

Він пішов до кухні, де точилася жвава розмова про геноцид у В'єтнамі, і спитав:

— Реє, де в тебе інструменти?

— Он там, у скриньці.

Рея показала ногою, оскільки в руках тримала дротки — вона вчила дівчат щось плести.

Він знайшов долото й викрутку, але Рея спирила його.

— Нема чого з цим квапитись. Бери чашку й посидь з нами. Анна напекла таких смачних булочок.

Мартін Бек сів і почав їсти свіжу булочку. Спершу він неуважно прислухався до розмови, та потім у його мозку ніби ввімкнулася магнітофонна стрічка з записом, зробленим у пам'яті одинадцять днів тому.

Розмова в коридорі Стокгольмського міського суду, що відбулася в четвер четвертого липня тисяча дев'ятсот сімдесят другого року.

Мартін Бек: Отже, ви вибили шпінти з завісів, відчинили двері й зайшли до квартири?

Кеннет Квастму: Так.

Мартін Бек: Хто зайшов перший?

Кеннет Квастму: Я. Крістіансон почав блювати від смороду.

Мартін Бек: Що ти зробив, коли зайшов? опиши як найдокладніше.

Кеннет Квастму: Стояв страхітливий сморід. У кімнати було темнувато, але я помітив труп за два-три метри від вікна.

Мартін Бек: І що далі? Згадай геть усе.

Кеннет Квастму: Там не було чим дихати. Я обійшов тіло й опинився біля вікна.

Мартін Бек: Вікно було зачинене?

Кеннет Квастму: Так. І завіса спущена. Я намагався її підтягти, але нічого не виходило. Зіскочила пружина. Проте вікно треба було відчинити, щоб напустити повітря.

Мартін Бек: І що ти зробив?

Кеннет Квастму: Я просто відсунув завісу вбік і розчахнув вікно. Потім ми скрутили завісу й поправили пружину. Та це вже пізніше.

Мартін Бек: А вікно було зачинене?

Кеннет Квастму: Так. Принаймні на один гачок. Я його відчепив і відчинив вікно.

Мартін Бек: Ти не пам'ятаєш, то був спідній чи верхній гачок?

Кеннет Квастму: Добре не пам'ятаю, мабуть, верхній. А що було зі спіднім, також не пам'ятаю. Здається, я і його відчепив, але не певен цього.

Мартін Бек: Але ти певен, що вікно було зачинене зсередини?

Кеннет Квастму: Цілком певен. На сто відсотків.

Рея легенько штовхнула його ногою.

— Візьми ще булочку, чуєш?

— Реє, в тебе є ліхтарик?

— Є. Висить на цвяшку в коморі.

— Можна мені його позичити?

— Звичайно, можна.

— Мені треба вийти. Але я скоро повернуся й полагоджу двері.

— Чудово,— мовила Рея.— Іди.

— Бувай,— сказав Мартін Бек.

Він узяв ліхтарик, викликав по телефону таксі й поїхав просто на Бергсгатан. Там він кілька хвилин постояв на тротуарі, дивлячись через вулицю на одне з вікон третього поверху.

Потім обернувся. Перед ним здіймався кам'янистий пагорб Круноберезького парку, зарослий кущами.

Мартін Бек побрався вгору, поки опинився на такому рівні, як вікно. Звідти до нього було щонайбільше двадцять п'ять метрів. Він витяг кулькову ручку з нагрудної кишені і прицілвився нею в темний прямокутник. Завіса була спущена: поліція заборонила власникові будинку тим часом здавати комусь ту кімнату, хоч як він обурювався.

Мартін Бек потоптався навпроти вікна, поки вибрав найвигідніше місце. З нього був не дуже добрий стрілець, але якби він тримав у руці автоматичний пістолет сорок п'ятого калібру замість кулькової ручки, то напевне влучив би в людину, яка показала б у тому вікні.

І тут його ніхто б не помітив. Звичайно, в середині квітня листя на кущах не було таке густе, та однаково можна було причаїтися в ньому так, щоб не привертати до себе нічної уваги. Певна річ, якщо сидіти тихо.

В цю пору дня надворі ще досить видно, але й пізніше світла вуличних ліхтарів вистачить, щоб бачити вікно. А крім того, в темряві легше сховатися.

А от стріляти без глушника було б нерозважно.

Мартін Бек ще раз перевірів, звідки було б найкраще стріляти, і заходився шукати.

На вулиці було мало перехожих, але кожен спинявся, почувши шарудіння в кущах на узбіччі. Тільки на мить, потім квапливо йшов далі, боячись ускочити в якусь халепу.

Пошук був продуманий. Мартін Бек почав з правого боку, адже майже всі автоматичні пістолети викидають порожні гільзи праворуч, тільки не на однакову відстань. Це була важка робота, часто доводилося присвічувати ліхтариком.

Але Мартін Бек уперто шукав далі, він, і не сподівався на швидкий успіх.

Гільзу він знайшов за годину й сорок п'ять хвилин. Вона застрягла між двома каменями, брудна й подряпана. З весни йшов не один дощ. І собаки та інші тварини тут

ходили. Та й люди, напевне, топталися тут, скажімо, шукали місця, де можна було б, порушуючи приписи, випити пива в громадських місцях.

Він витяг гільзу, загорнув її в хусточку і сховав до кишені.

Потім пішов по Вергсгатан, спіймав біля міської управи таксі й поїхав до криміналістичної лабораторії. Робочий день давно скінчився, та він розраховував на те, що тепер майже щодня хтось працює понаднормово.

Так воно й було, але йому довелося довго вмовляти лаборанта, щоб його знахідку бодай прийняли.

Кінець кінцем він домігся свого, поклав гільзу в пластикову коробочку й докладно заповнив відповідну картку.

— І, звичайно, експертизу треба зробити терміново, просто негайно,— сказав один із лаборантів.

— Та ні,— відповів Мартін Бек.— Можна не квапитись. Поглянете, коли матимете час, якщо не важко.

Він сам ще раз подивився на гільзу. Погнута, брудна, навряд чи буде з неї якась користь.

— За такі слова, їй-богу, зроблю якнайшвидше,— сказав лаборант.— А то всі тільки підганяють: «Негайно, дорога кожна хвилина!»

Було вже досить пізно, і Мартін Бек вирішив спершу подзвонити Реї.

— Давай,— сказала вона.— Я сама. Під'їзд замкнений, але я кину тобі ключ.

— Я прикручу защіпку.

— Уже прикручена. А ти зробив те, що тобі було треба?

— Так.

— Ну й добре. Отже, ти за півгодини будеш?

— Десь так.

— Гукни мені знизу.

Він приїхав зразу після одинадцятої і кілька разів свиснув.

Довелось трохи почекати, зате Рея сама відчинила йому — боса, в довгій червоній нічній сорочці.

Привівши його до кухні, вона спитала:

— Ну що, знадобився тобі ліхтарик?

— Ще й як!

— Може, вип'ємо вина? До речі, ти вечеряв?

— Ні.

— От біда. Та я зараз щось приготую. Швидко. Ти зголоднів.

Чи він зголоднів?

Мабуть, так.

— Що там чувати зі Свердом?

— Здається, трохи прояснюється.

— Справді? Розкажи, мені страх як цікаво.

О першій годині пляшка спорожніла.

Рея позіхнула.

— До речі, я завтра їду,— мовила вона.— І повернуся в понеділок, а може, аж у вівторок.

Мартін Бек хотів сказати: «Ну, на добраніч».

— Тобі не хочеться йти? — випередила вона його.

— Не хочеться.

— То ночуй.

Він кивнув головою, і вона додала:

— Але спати разом зі мною не велике щастя. Я кручуся й пацаю ногами навіть уві сні.

Мартін Бек роздягся й ліг.

— Ти хочеш, щоб я зняла свою халамиду?

— Так.

— Добре.

Рея роздяглася, лягла поряд і сказала:

— Більше нічого не буде.

Він подумав, що ось уже два роки спить сам.

— Ти дуже втомився?

Мартін Бек не відповів. Вона була тепла й зовсім близько біля нього.

— Знов ми не дійшли до мозаїки,— сказала Рея.— Байдуже, другого тижня дійдемо.

Він швидко заснув.

XXIX

В понеділок уранці Мартін Бек прийшов на службу, мугикаючи якусь мелодію, і один з молодших службовців, якого він зустрів у коридорі, вражено витріщився на нього. В суботу і в неділю він почував себе дуже добре, хоч і був сам. Давно вже йому не було так легко на душі. Мабуть, востаннє ще на Івана Купала тисяча дев'ятсот шістдесят восьмого року.

Може, вламуючись у замкнену кімнату Сверда, він сам виривається із власної в'язниці?

Мартін Бек розіклав перед собою виписки зі складських журналів, відзначив галочками прізвища, які за часом найбільше його влаштовували, і взявся за телефон.

Страхові компанії мають настійливу мету — загарбати якнайбільше грошей, тому ніколи не дають спочин-

ку своїм службовцям. З цієї самої причини вони тримають документацію в найкращому порядку, а то ще, бува, хтось їх обдурить і залишить без прибутку.

А загалом не давати спочинку службовцям тепер увійшло в звичай.

«Неможливо, ми не маємо часу».

На це є різні способи, наприклад, той, до якого Мартін Бек удався в лабораторії у п'ятницю ввечері. Або інший: удати, що твоя справа ще терміновіша, ніж їхня робота; таке часто допомагає, коли ти уособлюєш державну установу. Щоправда, серед своїх таке не вдається, але є люди, на яких слово «поліція» має магічний вплив.

«Неможливо, ми не маємо часу. А вам треба терміново?»

«Дуже терміново. Ви мусите нам допомогти».

«Ми не маємо часу».

«Хто ваш безпосередній начальник?»

І так далі.

Діставши відповідь, Мартін Бек робив позначку в блокноті. Відшкодування виплачено. Справу владнано. Власник застрахованих товарів помер, поки дійшло до відшкодування.

Мартін Бек телефонував далі й питав, що його цікавило. Хоч не скрізь йому щастило, однаково на краях блокнота було вже повнісінько нотаток.

Під час восьмої розмови йому раптом спало на думку спитати:

— А що роблять з пошкодженим вантажем, коли компанія виплатить відшкодування?

— Його звичайно перевіряють. Коли він не дуже пошкоджений, наші службовці можуть його купити за півціни.

Ну так. На цьому теж можна трохи виграти.

Йому раптом згадався випадок із власної практики. Двадцять два роки тому, щойно одружившись, він жив досить бідно. Поки народилась причина одруження, Інга, його дружина працювала в страховій компанії. І раз купила там дешево чимало пошкоджених під час транспортування банок препоганого бульйону. Вони кілька місяців харчувалися ним. І відтоді йому було гидко навіть дивитися на бульйон. Може, Калле Сверд чи якийсь інший експерт покуштував той бульйон і визнав його непридатним для їжі?

Мартінові Беку не довелось дзвонити дев'ятий раз. Бо подзвонили до нього. Комусь його самого було треба. Невже?..

Ні, не вгадав.

— Бек слухає.

— Це Єльм.

— Добрий день, чудово, що ти подзвонив.

— Певне, що чудово,— відповів той.— Але, кажуть, ти тут поводився пристойно, а крім того, я надумав зробити тобі послугу наостанці.

— Як наостанці?

— А так, поки тебе не зробили начальником управління. Я бачу, ти знайшов свою гільзу.

— Ви її дослідили?

— А чого ж, по-твоему, я дзвоню,— дратівливим тоном сказав Єльм.— Хіба в нас є час на порожні балачки?

Мабуть, у нього є якась новина, подумав Мартін Бек. Єльм завжди дзвонив, коли міг чимось приголомшити. В усіх інших випадках доводилось терпляче чекати письмового висновку. А вголос він сказав:

— Я тобі дуже вдячний.

— Ото ж бо,— полагіднішав Єльм.— То слухай. Гільза твоя надто нікудишня. З таким матеріалом важко працювати.

— Розумію.

— Що ти розумієш... Але ти хочеш знати, чи та гільза пов'язана з кулею, яку витягли з самогубця?

— Так.

Мовчанка.

— Так,— ще раз сказав Мартін Бек.— Дуже хотів би знати.

— Пов'язана,— відповів Єльм.

— Справді?

— Хіба я тобі не казав, що ми тут не ворожимо, а досліджуємо?

— Вибач. Отже, гільза від тієї кулі?

— Так. А пістолета в тебе часом немає?

— Ні, я не знаю, де він може бути.

— Зате я знаю,— сухо відповів Єльм.— Цієї хвилини він лежить у мене на столі.

У лігві спецгрупи на Кунгсгольмсгатан панував гнітючий настрій. Бульдозер Ульсон помчав нагору по настанови. Начальник центрального управління звелів простежити, щоб нічого не потрапило в пресу, і тепер Бульдозер псбіг з'ясовувати, що саме не повинне було потрапити в пресу.

Кольберг, Ренн і Гунвальд Ларсон мовчки сиділи в позах, що нагадували пародії на Роденового «Мислителя». У двері постукали, і відразу до кабінету зайшов Мартін Бек.

— Вітаю вас.

— Привіт,— відповів Кольберг.

Ренн кивнув, а Гунвальд Ларсон навіть не повернув голови.

— Ви чогось усі похнюпилися.

Кольберг оглянув свого давнього приятеля.

— Є чого хнюпитись. А ти мов огірочок, наче тебе підмінили. Чим ми завдячуємо твій візит? Сюди не приходять з власної волі.

— Вважай, що я виняток. У вас тут десь сидить один пустун на прізвище Маурітсон.

— Ну,— відповів Ренн.— Убивця з Горнсгатан.

— Навіщо він тобі? — підозріло спитав Кольберг.

— Хочу з ним зустрітись.

— Навіщо?

— Трохи побалакати, якщо це можна влаштувати.

— Даремна праця,— сказав Кольберг.— Він балакає, але все не те.

— Відмагається?

— Геть від усього. Але в нас є докази. Ми знайшли маскарадний костюм у будинку, де він мешкає. І зброю, якою здійснено вбивство. І все це свідчить на нього.

— Як?

— Серійний номер на пістолеті стертий. І ривчачки на металі зроблені точилом, яке належить йому, до того ж знайдене у його шухляді. Доведено мікрофотознімком, тож помилки бути не може. А він однаково відмагається.

— Та й свідки його впізнали,— додав Ренн.

— Отож...— почав Кольберг, потім натиснув на кнопки селектора й дав команду.

— Зараз його приведуть.

— Де мені можна з ним посидіти?

— У моєму кабінеті,— запропонував Ренн.

— Бережи те стерво,— мовив Гунвальд Ларсон,— іншого в нас немає.

Не минуло й п'яти хвилин, як з'явився Маурітсон, прикутий наручниками до вартового в цивільному вбранні.

— Це, мабуть, зайве,— сказав Мартін Бек.— Ми з ним тільки трохи побалакаємо. Зніміть наручники й почекайте за дверима.

Вартовий розімкнув наручники. Маурітсон сердито потер правий зап'ясток.

— Прошу, сідайте,— сказав Мартін Бек.

Вони сіли біля письмового столу один напроти одного.

Мартін Бек уперше бачив Маурітсона і, природно, помітив, що той утратив рівновагу, нерви напружені до краю, психіка на межі зламу.

Може, вони його били? Та навіряд. Убивці звичайно бувають неврівноважені і відразу скисають, коли їх спіймаєш.

— Це якась диявольська змова,— верескливим голо-
сом почав Маурітсон.— Поліція чи ще хтось підкинули купу фальшивих доказів. Мене не було в місті, коли грабували той банк, але навіть мій адвокат мені не вірить. Що ж мені тепер робити, що?

— Кажете — підкинули?

— А як інакше сказати, коли поліція вламається в мою квартиру, підкидає перуку, темні окуляри, пістолет і ще якусь чортівню, а потім удає, що знайшла їх там? Я присягаюся, що не грабував ніякого банку. Але навіть мій адвокат каже, що в мене нема ніякої надії. Що ж мені робити? Признатися в убивстві й пограбуванні, до яких я непричетний? Ох, я збожеволюю.

Мартін Бек нишком натиснув кнопку під столом. Стіл у Ренна був новий, з умонтованим магнітофоном.

— Власне, я не маю до цієї справи ніякого стосунку,— сказав Мартін Бек.

— Не маєте?

— Ніякісінького.

— То навіщо я вам?

— Хочу побалакати про щось інше.

— Про що?

— Про одну історію, яку здається мені, ви знаєте. Вона почалася в березні шістдесят шостого року. З ящика іспанського лікеру.

— Що таке?

— Я зібрав усі документи, майже всі. Ви імпортували ящик лікеру, цілком легально. Оформили через митницю, заплатили мито, і не тільки мито, а й фрахт. Було таке?

Маурітсон не відповів. Глянувши на нього, Мартін Бек побачив, що він аж рота розтулив з подиву.

— У мене є всі документи,— знов наголосив Мартін Бек,— отже, гадаю, що так і було.

— Що ж,— сказав нарешті Маурітсон,— може, й було.

— Але замовлення до вас не дійшло. Як я зрозумів, ящик ненароком розбили під час транспортування.

— Так. Але я б не сказав, що ненароком.

— Справді, ви маєте слухність. Особисто я гадаю,

що вантажник складу на прізвище Сверд навмисне розбив ящик, щоб добратися до лікеру.

— Ви не помиляєтесь. Так воно й було, хай би їх чорти забрали.

— Гм-м. Я розумію, що вам вистачить по саму зав'язку того, через що вас тут тримають. Може, ви не хочете ворушити ту давню справу? — спитав Мартін Бек.

Маурітсон довго зважував свою відповідь.

— Чому ні? Навіть добре поговорити про те, що справді було. А то я, їй-богу, збожеволію.

— Дивіться самі,— сказав Мартін Бек.— Тільки мені здається, що насправді в тих пляшках було щось інше, ніж лікер.

— І тут ви не помиляєтесь.

— Що в них було, тепер не має значення.

— Якщо вам цікаво, я скажу. В Іспанії над тими пляшками трохи почаклували. Зовні — чисто лікерні, а всередині — розчин морфіну і фенедрину, на які тоді був великий попит. Той ящик був дорогий.

— Наскільки я знаю, після такого довгого терміну вам уже не загрожує кара за ввіз контрабанди, адже скінчилося тільки на спробі?

— Так, правда ваша,— протяглим голосом відповів Маурітсон, ніби досі про це не подумав.

— Далі, я маю підстави вважати, що Сверд вас шантажував.

Маурітсон промовчав, і Мартін Бек, здвигнувши плечима, додав:

— Не відповідайте, якщо не бажаєте.

Маурітсон і досі не заспокоївся. Він крутився на стільці, ніяк не міг утримати руки в спокої.

«Мабуть, усе-таки вони його били»,— здивовано подумав Мартін Бек.

Він знав Кольбергові методи — вони майже завжди були гуманні.

— Ви платили Свердові по сімсот п'ятдесят крон на місяць?

— Він заправив тисячу. Я йому запропонував п'ятсот. Зрештою ми зійшлися на семистах п'ятдесяти.

— Розповідайте самі,— мовив Мартін Бек.— Якщо десь спіткнетесь, відтворимо картину разом.

— Ви певні? — В Маурітсона нервово засіпалось обличчя.— Хіба можливо відтворити картину?

— Чому неможливо? — сказав Мартін Бек.

— Ви також вважаєте, що я божевільний? — раптом спитав Маурітсон.

— Ні. Чого б я мав вважати вас божевільним?

— Усім здається, що я схибнувся. Я й сам ладен повірити в це.

— Розкажіть, як воно було,— попросив Мартін Бек.— Тоді все з'ясується. Отже, Сверд шантажував вас.

— Він був справжня п'явка,— сказав Маурітсон.— Тоді мені ніяк не можна було попастися. Мене вже судили раніше, на мені висіло два умовних вироки, і я був під наглядом. Але ви, звичайно, самі знаєте про це.

Мартін Бек промовчав. Він ще не встиг докладно ознайомитися з минулим Маурітсона.

— Ну, сімсот п'ятдесят крон на місяць — не такі вже й великі гроші,— повів далі Маурітсон.— Дев'ять тисяч на рік. А сам той ящик був більше вартий.

Він урвав свою розповідь і вигукнув:

— Ніяк не збагну, звідки вам усе це відомо?

— У нашому суспільстві майже на всі випадки є папірці,— люб'язно пояснив Мартін Бек.

— Таж ті негідники, мабуть, щотижня розбивали ящики,— сказав Маурітсон.

— Розбивали, але тільки ви не взяли відшкодування.

— Так, не взяв... Я насилу відбився від того проклятого відшкодування. Бо тоді інспектори страхової компанії упхали б носа в мої справи. Досить мені було Сверда.

— Ясно. А що далі?

— Другого року я хотів перестати платити, та не встиг спізнитися й на два дні, як старий почав погрожувати мені. А мої справи боялися стороннього ока.

— Ви могли подати на Сверда позов за шантаж.

— Отож-бо. І самому втелюжитись на кілька років. Ні, залишилося тільки одне — трусити кишенью. Той диявол кинув роботу, а я йому виплачував ніби пенсію.

— І кінець кінцем вам набридло.

— Ну так.

Маурітсон нервово жмакав у руках хусточку.

— А що, скажіть щиро, вам би не набридло? Ви б зробили інакше? Ви знаєте, скільки я йому виплатив?

— Знаю. П'ятдесят чотири тисячі крон.

— Усе вам відоме,— сказав Маурітсон.— Ви б не могли забрати справу про банкове пограбування від тих скажених?

— Мабуть, не зможу,— відповів Мартін Бек.— Але ви не скорились долі, правда? І пробували час від часу його налякати?

— А ви звідки знаєте? Десь рік тому я почав прики-

дати, скільки я виплатив тому падлюці. І поговорив з ним.

— Як саме?

— Підстеріг на вулиці і сказав, що з мене годі. А та п'явка й питає мене, чи я знаю, що буде, коли гроші не надійдуть на його рахунок.

— А що було б?

— Він помчав би в поліцію. Звичайно, та справа з ящиком мохом поросла, та однаково поліція почала б порпатися в теперішніх моїх справах. А деякі з них були не вельми законні. До того ж важко було б пояснити, чому я стільки років йому платив.

— Проте Сверд вас одночасно й заспокоїв. Сказав, що скоро помре.

Маурітсон помовчав.

— Що, він сам розповів вам про це? Чи це також десь записане?

— Ні.

— Ви, може, ясновидець?

Мартін Бек похитав головою.

— То звідки ви все це знаєте? Він сказав, що в нього рак у череві й що йому жити хіба півроку. Мені здається, він трохи злякався. А я подумав, що коли вже утримував його шість років, то шість місяців якось дотягну.

— Коли ви розмовляли з ним востаннє?

— У лютому. Він скиглив і скаржився мені, наче якому родичеві. Казав, що лягає в лікарню. Він її назвав фабрикою смерті. Бо це була онкологічна клініка. Бачу, старому й справді скоро капець. «Ну й слава богу»,— подумав я.

— Але ви таки подзвонили до лікарні й перевірили?

— Так. Його там не виявилось. Мені сказали, що він лежить у якомусь відділенні седерської лікарні. Я тоді відчув, що не тим пахне.

— Так. І подзвонили седерському лікареві й назвали себе Свердловим небожем.

— Стривайте, навіщо я все це вам розповідаю, коли ви й так знаєте?

— Не все.

— Наприклад?

— Не знаю хоча б, яким прізвищем ви себе назвали, коли туди дзвонили.

— Звичайно, Свердлов. Оскільки я небіж того мерзотника, то й прізвище моє Сверд. Ви не подумали про це?

Маурітсон був приємно вражений.

— Виходить, не подумав. От бачите.

Між ними пролягла ніби якась кладочка.

— Лікар сказав, що старий здоровий і приживе ще років двадцять. Тоді я подумав...

Він замовк. Мартін Бек швидко підрахував.

— Подумали, що це означає ще сто вісімдесят тисяч.

— Здаюся. Куди мені з вами змагатися. Того самого дня я переказав гроші за березень, щоб повідомлення вже чекало на ту тварюку, коли він повернеться з лікарні, і водночас... ви, звичайно, знаєте, що я водночас вирішив?

— Вирішили, що це останній раз.

— Отож. Я знав, що його випишуть у суботу, і коли він виліз до крамниці по ті свої прокляті котячі консерви, я загнав його в кут і заявив, що більше не дам грошей. Але він так само нахабно сказав те, що я вже не раз чув: мовляв, коли до двадцятого не буде повідомлення з банку, то він піде в поліцію. Але все-таки він наполохався. Знаєте, що він зробив?

— Вибрався на іншу квартиру.

— Так, знаєте. Може, вам відомо, і що я потім зробив?

— Відомо.

Запала тиша. Мартін Бек подумав, що магнітофон справді працює добре, навіть не чути. Він сам перевіряв його перед допитом і заклав нову касету. Тепер важливо зробити добрий тактичний хід. Тому він ще раз сказав:

— Знаю, що ви зробили. Тож загалом нашу розмову можна вважати закінченою.

— Стривайте, ви справді знаєте? — спитав Маурітсон.

— Так.

— А я до пуття не знаю. Не знаю, щоб я з цього місця не зійшов, чи той старий пень помер, чи й далі живе: бо потім почалася чудасія.

— Яка чудасія?

— А така. Відтоді в мене все... як би його сказати... все пішло шкереберть. І через два тижні мені пришпилять довічне ув'язнення за те, що, мабуть, мені сам чорт підсунув... Хіба це не чудасія?

— Ви народились у Смоланді?

— Так, хіба ви досі не помітили з моєї вимови?

— Ні.

— Дивно. А наче все розумієте. То що я потім зробив?

— Спершу вивідали, де Сверд оселився.

— Так. Це було дуже просто. Потім я кілька днів стежив за ним, коли він виходить з дому, коли повертається... Він не часто залишав своє кубло. І штора на його вікні завжди була спущена, навіть увечері, коли він провітрював кімнату, це я також помітив.

— Ви надумали налякати старого, а то й убити його.

— Так, а яка була рада? Проте не легко було добратися до нього. Та я знайшов спосіб. Зовсім простий. Ви, звичайно, знаєте, який саме?

— Надумали підстрілити його у вікно, коли він відчинятиме його, щоб провітрити кімнату, або зачинятиме.

— Саме так. Тільки тоді він показувався. І я знайшов гарне місце. Ви знаєте де?

Мартін Бек кивнув головою.

— Певне, що знаєте. Адже там є тільки одне місце, якщо не заходить в будинок. На узбіччі парку з другого боку вулиці. Сверд щовечора відчиняв вікно о дев'ятій, а о десятій зачиняв. От я й пішов, щоб убити старого.

— Коли саме?

— У понеділок сімнадцятого. Так би мовити, замість чергового внеску в банк. Увечері, о десятій. І тепер починається чудасія. Не вірите? Я доведу, хай йому біс. Але спершу одне запитання. Ви знаєте, чим я стріляв?

— Так. Автоматичним пістолетом сорок п'ятого калібру, марка «лама дев'ять А».

Маурітсон схопився руками за голову.

— Ви також із тієї компанії. Інакше не поясниш, звідки ви знаєте те, чого не можна знати. Якась чортівня.

— Щоб пострілу не було чути, ви прилаштували на пістолет глушник.

Маурітсон спантеличено кивнув головою.

— Мабуть, самі й зробили його. На один раз?

— Так, так, усе це було,— підтвердив Маурітсон.— Усе було, та поясніть мені, що сталося потім.

— Розкажіть початок,— запропонував Мартін Бек.— А я додаю кінець.

— Отже, я пішов туди. Власне, поїхав машиною, але це один біс. Уже стемніло. Поблизу жодної пики не видно. В кімнаті не світиться. Вікно стоїть відчинене, завіса спущена. Я влаштувався на узбіччі. Постояв трохи, тоді глянув на годинник. Дві хвилини до десятої. Все йде так, як я собі уявляв. Клятий дід відхиляє завісу, з'являється у вікні, мабуть, думає зачинити його. А я ще остаточно не зважився. Ви, звичайно, знаєте, що я маю на думці?

— Ви ще не зважилися, чи вбити Сверда, чи тільки нагнати йому страху, пославши кулю в руку або у віконну раму.

— Атож,— зітхнув Маурітсон.— Атож, вам і це відоме. А я цього нікому не розповідав, тільки думав про себе, ось тут воно все.

Він постукав себе по лобі кісточками пальців.

— Але ви швидко зважились.

— Так. Глянув, як він стоїть, і подумав, що краще відразу вколошкати його. І вистрілив.

Маурітсон замовк.

— А далі що?

— Це вже все, скажіть, що було далі. Бо я не знаю. Дати маху було неможливо, але спочатку я гадав, що не влучив. Свєрд зникає, і мені здається, що вікно зачиняється. Раз — і вже зачинене. Завіса стає на місце. Все має такий вигляд, як завжди.

— І що ви тоді зробили?

— Поїхав додому, що ж я ще мав робити? Потім щодня розгортав газети — і хоч би слово. Якесь пекельна загадка. Я тоді нічого не міг збагнути. А тепер і поготів.

— Як стояв Свєрд, коли ви вистрілили?

— Ледь нахилившись уперед і піднявши праву руку. Він уже взявся однією рукою за гачок на вікні, а другою спирався об підвіконня.

— Де ви взяли пістолет?

— Знайомі хлопці купили трохи зброї за кордоном за експортною ліцензією, а я допоміг їм перевезти її сюди. І подумав, що добре й собі придбати якусь рушницю. Я не розуміюся на зброї, але мені сподобався один із їхніх пістолетів, і я купив собі такий самий.

— Ви певні, що влучили в Свєрда?

— Певен, неможливо було не влучити. А от далі почалося щось незрозуміле. Чому, наприклад, ніхто нічого не робив? Я інколи проходив повз будинок і дивився — вікно зачинене, завіса спущена. В чому річ, може, я все-таки не влучив? А потім таке закрутилося, що боже мій. Я вже нічого не міг збагнути. І раптом ви все знаєте.

— Дещо я можу вам пояснити, — сказав Мартін Бек.

— Можна, тепер я вас щось спитаю?

— Прошу.

— По-перше: чи я влучив у старого?

— Влучили. На смерть.

— І то добре. А я вже думав, що він сидить у суміжній кімнаті, читає газету й регоче, аж штани мокрі.

— Отже, ви вчинили вбивство, — поважно сказав Мартін Бек.

— Ага, — незворушно погодився Маурітсон. — Інші те саме торочать. Наприклад, мій адвокат.

— Є ще якісь запитання?

— Чому всім було начхати, що він мертвий? У газетах про це не було жодного рядка.

— Свєрда знайшли аж згодом. І спершу вирішили, що він наклав на себе руки.

— Наклав на себе руки?

— Так. Поліція часом теж працює недбало. Кудя влучила просто в груди, воно й природно, адже він нахилився вперед, коли ви в нього стріляли. І кімната була замкнена зсередини: і двері, й вікно.

— Ага, мабуть, він потяг вікно за собою, і гачок зачепився за шпеник.

— Мабуть, десь так воно й було. Удар кулі такого калібру відкине людину на кілька метрів. Навіть якщо Сверд не тримався за гачок, той міг зачепитись за шпеник, коли вікно захряснулось. Я бачив щось подібне. Зовсім недавно.

Мартін Бек усміхнувся сам до себе.

— Що ж, можна вважати, що в основному все ясно.

— А мені не все. Наприклад, звідки ви знаєте, що я думав, перше ніж вистрілити?

— Це я просто здогадався,— відповів Мартін Бек.— У вас є ще якісь запитання?

Маурітсон вражено витріщився на нього.

— Ще якісь запитання? Ви жартуєте?

— Зовсім ні.

— Тоді, будь ласка, поясніть мені таке. Того вечора я поїхав просто додому, поклав пістолет у старий портфель, а зверху напхав його камінням. Тоді ще добре обв'язав мотузкою і сховав у надійному місці. Та спершу зняв глушник і розбив його молотком. Він справді був на один раз, але я його не сам зробив, як ви кажете, а купив разом з пістолетом. Другого ранку я поїхав поїздом у Седертельє. Проте дорогою на вокзал зайшов у якийсь будинок і викинув глушник у сміттепровід. Тепер я й сам не міг би сказати, в котрий будинок. У Седертельє я сів у моторний човен, який звичайно тримаю там, і до вечора доплив до Стокгольма. А вранці взяв портфель з пістолетом, знов сів у човен і десь аж біля Ваксгольма викинув його в море. Просто серед фарватеру.

Мартін Бек насупив брови.

— Запевняю вас, що все було так, як я розповів,— схвильовано сказав Маурітсон.— Ніхто не може зайти до моєї квартири в мою відсутність. Ні в кого немає ключа. Тільки двоє-трьох людей знають мою адресу, а їм я сказав, що на кілька днів їду до Іспанії, коли полював на Сверда.

— Ну й що?

— І ось ви сидите і все знаєте, хай йому чорт. Про пістолет, який я своїми руками втопив у морі. Про глушник. Чи не будете ласкаві пояснити, як усе це сталося?

Мартін Бек задумався.

— Десь ви допустились помилки,— нарешті відповів він.

— Помилки? Але ж я вам розповів про все якнайдокладніше. Хто краще за мене знає, що я робив? Чи, може...

Маурітсон істерично зареготав, тоді урвав сміх:

— Звичайно, і ви хочете мене спіймати. Але не думайте, що я збираюся розповідати все це на суді.

Він знов нестримно зареготав.

Мартін Бек підвівся, відчинив двері й помахом руки покликав вартового:

— У мене все. Поки що все.

Маурітсона забрали. Він не переставав реготати. Той сміх звучав не дуже приємно.

Мартін Бек відчинив тумбу письмового столу, перемотав стрічку, витяг касету й подався в той кабінет, де сиділи Ренн і Кольберг.

— Ну, сподобався тобі Маурітсон? — спитав Кольберг.

— Не дуже. Але я маю матеріал, щоб притягти його до суду за вбивство.

— Кого ж він ще вбив?

— Сверда.

— Справді?

— Напевне. Навіть сам признався.

— Твоя стрічка, — озвався Ренн, — з мого магнітофона?

— Так.

— Тоді з неї тобі не буде користі. Апарат не працює.

— Я його перевіряв.

— Ну, він записує перші дві хвилини. Потім звук пропадає. Я викликав на завтра майстра.

— Ось як. — Мартін Бек глянув на стрічку. — Байдуже. Однаково проти Маурітсона є докази. Вам Єльм казав, що на пістолет був накладений глушник?

— Так, — відповів Кольберг і позіхнув. — Але в банку він стріляв без глушника. Ти якийсь наче розгублений?

— З Маурітсоном щось негаразд, — відповів Мартін Бек. — Я не можу збагнути, в чому річ.

— А ти чого хочеш? — мовив Кольберг. — Грунтовно дослідити людську психіку? Маєш намір писати дисертацію з криміналістики?

— Бувайте, — попрощався Мартін Бек і пішов.

— Ну, він матиме час писати, — сказав Ренн. — Коли стане начальником управління.

XXX

Справу Маурітсона розглядали в стокгольмському суді. Його оскаржували у вбивстві, збройному пограбуванні банку, продажу наркотиків та інших порушеннях права.

Він усе заперечував. На всі запитання відповідав, що нічого не знає, що поліція вибрала його жертвним козлом і сама сфабрикувала докази.

Бульдозер Ульсон був у своїй стихії і весь час напосідався на підсудного. В ході слідства прокурор навіть змінив формулювання «ненавмисне вбивство» на «зумисне».

Після триденного засідання суд склав вирок.

Маурітсона засуджено на довічну примусову працю за вбивство Гордона й пограбування банку на Горнсгатан. Крім того, його визнано винним у багатьох інших злочинах, між іншим і в співучасті у нападах зграї Мурена.

А звинувачення у вбивстві Карла Едвіна Сверда суд відхилив. Адвокат, що під час розгляду перших питань був якийсь ніби сонний, тут раптом пожвавішав і розкритикував речові докази. Між іншим, він навіть організував нову експертизу, яка визнала наслідки балістичного дослідження сумнівними, справедливо вказавши, що гільза надто постраждала, щоб її з цілковитою певністю можна було прив'язати до Маурітсонового пістолета.

Свідчення Мартіна Бека визнали не досить обгрунтованими, а в його версії знайшли багато прогалин.

Звичайно, з погляду так званої справедливості це не мало великої ваги. Не було різниці, чи судити Маурітсона за одне, чи за двоє вбивств. Адже довічне ув'язнення — найвища кара у шведському законодавстві.

Маурітсон вислухав вирок, криво посміхаючись. І взагалі під час суду він поведився трохи дивно.

Коли голова суду спитав, чи винний зрозумів вирок, Маурітсон похитав головою.

— В принципі вас визнали винним у пограбуванні банку на Горнсгатан і вбивстві пана Гордона. Проте суд не визнав вас винним у вбивстві Карла Едвіна Сверда. За всё разом ви засуджені на довічне ув'язнення і сидітимете в камері попереднього ув'язнення, поки вирок набере чинності.

Коли Маурітсона виводили з судової зали, він сміявся. Люди, які бачили це, вважали, що тільки запеклий злочинець, зовсім нездатний покаятись, міг виявити таку неповагу до права й суду.

Моніта сиділа в затіненому кутку готельної альтанки, тримаючи на колінах підручник італійської мови.

Мона гралася з однією із своїх нових товаришок у бамбуковому гайку готельного парку. Дівчата сиділи на помереженій сонячним промінням землі між гінкими стеблинами бамбука, і, слухаючи їхні дзвінкі голоси, Моніта ди-

вувалась, як легко можуть порозумітися діти, навіть якщо вони розмовляють зовсім різними мовами. А втім, Мона вже знала чимало слів, і Моніта була певна, що дочка навчиться чужої мови куди швидше за неї; сама вона почала вже сумніватися, чи взагалі її вивчить.

У готелі їй вистачало мізерного запасу англійських та німецьких слів, але Моніта хотіла спілкуватися не тільки з обслугою готелю. Тому й почала вивчати італійську мову, яка здавалася їй легшою за словенську і якою тим часом можна було послуговуватися в цьому маленькому містечку біля італійського кордону.

Було страшенно гаряче, вона геть розімліла, хоч сиділа в затінку і п'ятнадцять хвилин тому вчетверте від сьогоднішнього ранку полоскалась під душем. Вона згорнула книжку і сховала її в сумку, що стояла біля неї.

По вулиці й на набережній перед готельним парком прогулювалися вбрані по-літньому туристи. Серед них було багато шведів. Занадто багато, думала Моніта. В юрмі легко було впізнати тутешніх мешканців: їхня хода була вільніша, певніша, кожне з них кудись поспішало, щось несло — кошики з яйцями чи овочами, темні хлібини з пекарні, рибальське спорядження, дітей. Щойно повз неї пройшов чоловік, що ніс на голові зарізане поросся. До того ж літні люди майже всі були одягнені в чорне.

Моніта гукнула дочку, яка підскоком прибігла до неї.

— Я хочу прогулятися,— сказала Моніта.— Тільки до будинку Розети й назад. Ти підеш зі мною?

— А мені конче йти? — спитала Мона.

— Ні, звичайно. Залишайся тут. Я скоро повернуся.

Моніта пішла вгору схилом, що здіймався за готелем.

До будинку Розети було п'ятнадцять хвилин ходи від готелю. Його й далі так називали, хоч Розета померла п'ять років тому й тепер він належав її трьом синам, які давно вже мешкали в містечку.

З найстаршим із них Моніта познайомилася першого ж тижня: він тримав пивничку в порту, і його дочка дуже заприятлилася з Моною. Тепер Моніта знала вже всю його родину, але розмовляти могла тільки з ним, бо він був моряком і непогано володів англійською мовою. Моніта раділа, що так швидко знайшла собі друзів у містечку, а ще дужче її тішило, що можна буде найняти будинок Розети, коли американець, який там мешкає, поїде восени додому. Оскільки його нікому не обіцяно до другого літа, Моніта зможе там прожити цілу зиму.

Будинок був побілений, просторий, зручний, стояв у садку, і з нього відкривався казковий краєвид.

А поки що Моніта ходила туди посидіти в садку й погомоніти з американцем, відставним офіцером, що приїхав сюди писати мемуари.

Деручись нагору стрімким схилом, вона подумки знов повернулася до тих подій, що привели її сюди. Всі ці три тижні вона не переставала дивуватись, як просто й швидко все сталося, тільки-но вона зважилась на той вчинок. Щоправда, її мучила думка, що до своєї мети вона дійшла ціною людського життя, проте вона сподівалася, що час зітре тяжку згадку, хоч безсонними ночами у голові в неї і досі відлунював той фатальний постріл.

Знахідка в кухонній шафці Філіппа Маурітсона стала ніби спонукою до дії. Власне, Моніта зважилась уже тоді, в його кухні, коли взяла в руки пістолет. Потім два з половиною місяці вона обмірковувала план і набиралась відваги. Десять тижнів ні про що більше не могла думати.

І коли нарешті приступила до здійснення свого плану, їй здалося, що вона передбачила всі можливі ситуації, а надто в банківій залі.

От тільки не врахувала того, що на неї може хтось кинутись. Вона нічого не тямила в зброї, не ознайомилась докладніше з пістолетом, маючи намір тільки полякати ним банкових службовців, і зовсім не сподівалася, що він так просто вистрілить.

Коли той чоловік кинувся до неї, вона стиснула пістолет мимоволі, і звук пострілу був для самої неї несподіванкою. Побачивши, як чоловік упав, вона збагнула, що сталося, й страшенно перелякалась. Її ніби спаралізувало, і вона й досі дивується, як після такого струсу змогла довести свій задум до кінця.

Доїхавши на метро додому, Моніта сховала гроші у валізку з дочиним вбранням, яка вже була спакована.

Подальші її вчинки навряд чи були обдумані.

Вона переодяглася в сукню, взяла сандалі й поїхала на таксі на Армфельтсгатан. Це не було передбачено планом, але їй раптом здалося, що Маурітсон також винен у смерті того чоловіка в банку, і вона вирішила покласти пістолет туди, де його знайшла. Проте, вже зайшовши до кухні, вона відчула, що це безглузда думка, її поїняв страх, і вона чимдуж утекла звідти. Внизу вона помітила відчинені навстіж двері підвалу, спустилася туди й хотіла зайти в збірник сміттепровода, щоб кинути зелену брезентову сумку в мішок із сміттям, коли почула голоси сміттярів, які саме працювали там. Вона побігла далі в підвал, опинилася в якомусь приміщенні зі старими речами, помітила в кутку дерев'яний ящик і засунула в нього

свою сумку. Дочекавшись, поки сміттярі хряснули дверима й пішли, вона квапливо залишила той будинок.

А другого ранку залишила й Швецію.

Моніта завжди мріяла побачити Венецію і менше як через добу після пограбування банку була вже там разом з Моною. Проте затрималась у ній тільки на два дні — було суцужно з готелем, та ще й стояла страшна спека і з каналів здіймався просто нестерпний сморід. Краще приїхати сюди ще раз, коли трохи спаде хвиля туристів.

Вони поїхали поїздом до Трієста, а звідти в Югославію, в маленьке істрійське містечко, де й зупинились.

Чорна нейлонова торбина з вісімдесятьма сімома тисячами шведських крон лежала в одній із валізок, що стояли в шафі її готельного номера. Моніта не раз уже думала, що треба знайти для грошей надійне місце. Треба колись вибратися в Трієст і покласти їх у банк.

Американця не виявилося вдома, проте Моніта зайшла в садок, сіла на траву, спершись спиною об дерево, й задивилась на Адріатичне море.

Повітря було дивовижно прозоре, чітко вимальовувалась лінія обрїю і білий катер неподалік берега.

Прибережні скелі, білий пляж і мінлива блакить води вабили до себе в цю полудневу жару. Зараз вона зійде туди і скупається.

Начальник центрального управління викликав члена колегії Стіга Мальма до свого великого світлого наріжного кабінету в найстарішому будинку поліції. На малиновому килимі яснів чотирикутник сонячного світла, а крізь зачинені вікна долинав приглушений гуркіт з майданчика, де прокладали нову лінію метро.

Мова йшла про Мартіна Бека.

— Ти зустрічався з ним частіше за мене, і коли він одужував після поранення, і протягом цих двох тижнів, що він вийшов на роботу, — сказав начальник центрального управління. — Як він, по-твоему?

— Я не знаю, що ти маєш на думці, — відповів Мальм. — Стан його здоров'я?

— Нехай його фізичний стан визначають лікарі. Мені здається, що він цілком одужав. Мене більше цікавить, яке враження справила на тебе його психіка.

Мальм пригладив свої добре доглянуті кучері.

— Гм... Що тобі сказати...

Він замовк, і начальник центрального управління, трохи почекавши, роздратовано мовив:

— Я не вимагаю від тебе глибокого психіатричного

аналізу. Просто хотів знати, яке враження він справляє на тебе тепер.

— Я не так часто його бачу,— ухильно відповів Мальм.

— Але частіше за мене,— сказав начальник центрального управління.— Він такий, як і був?

— Тобто, як був до поранення? Ні, мабуть, не такий, Але він довго хворів, давно не працював, отже, потрібен якийсь час, щоб знов увійти в роботу.

— А в який бік він, по-твоєму, змінився?

Мальм запитально глянув на свого шефа.

— Принаймні не в кращий. Адже він був трохи дивакуватий і неприступний. І дуже свавільний.

Начальник центрального управління наморщив лоба.

— Ти так вважаєш? Мабуть, це правда, але раніше він досягав добрих наслідків у роботі. Чи, по-твоєму, він тепер ще свавільніший?

— Важко сказати... Він ще тільки два тижні працює...

— У мене таке враження, що він став якийсь неуважний,— сказав начальник центрального управління.— Нема вже тієї спритності. Взяти хоча б його останню справу, той смертельний випадок на Бергсгатан.

— Так,— погодився Мальм,— ту справу він проводив погано.

— Просто скандально,— підхопив начальник центрального управління.— Навіть більше: яку висунув заплутану версію! Дякувати богу, тією справою не зацікавилася преса. Але все може бути, так і чекай, що якісь чутки підуть. І навряд чи це буде корисно для нас, а тим паче для Бека.

— Так, я не знаю, що й думати,— погодився Мальм.— Деякі докази буквально висмоктані з пальця. І те, що винний начебто сам зізнався... Я просто розгублений.

Начальник підвівся, підійшов до вікна, що виходило на Агнегатан і будинок міської управи навпроти. Постоявши кілька хвилин, він повернувся на місце, вперся долонями в стіл і, розглядаючи свої нігті, сказав:

— Я багато думав про це. Сам знаєш, що Бек непокоїть мене, адже ми хотіли призначити його начальником управління...

Він помовчав. Мальм уважно слухав.

— Я дійшов ось якого висновку,— повів далі начальник центрального управління.— Коли зважити, як Бек вів справу того Скельда...

— Сверда,— поправив його Мальм.

— Що? Так, Сверда. Ну от, із Бекової поведінки видно, що він ще не зовсім у своїй колії, чи як по-твоєму?

— По-моєму, схоже, що він взагалі з'їхав з глузду.

— Ну, аж до цього, будемо сподіватися, ще не дійшло. Але якесь зрушення в його психіці є, і тому я вважаю, що треба почекати, подивитися, чи це щось поважне, чи лише тимчасові наслідки його хвороби.

Він ледь підняв долоні над столом і знов опустив їх.

— Одне слово... поки що я вважав би ризикованим рекомендувати його на посаду начальника управління. Нехай ще попрацює на своєму місці, а там побачимо. Адже це була ще тільки наша пропозиція, на колегію ми її не ставили, тож я пропоную тим часом відкласти її. У мене є інші, кращі кандидатури, а Бекові не конче знати, що його висували, отже, й не буде кривдно. То як?

— Я вважаю, що це мудра ухвала,— відповів Мальм.

Начальник центрального управління підвівся й відчинив двері. Мальм негайно схопився з місця.

— І мені здається, що це мудра ухвала,— погодився начальник центрального управління.

Коли чутка про те, що підвищення скасовують, години через дві докотилася до Мартіна Бека, він чи не вперше в житті погодився з начальником центрального управління.

Ухвала й справді була на диво мудра.

Філіпп Труфаст Маурітсон ходив по камері. Він не міг усидіти на місці, у голові в нього вирували думки. Щоправда, помалу вони спростилися до кількох запитань.

Що все-таки сталося?

Як воно могло статися?

Маурітсон надаремне шукав відповіді.

Чергові наглядачі вже доповідали про нього в'язничному психіатрові. На тому тижні вони хотіли звернутися й до священника.

Маурітсон все вимагав якихось пояснень, а хто краще за священника вміє пояснювати. От і нехай спробує.

В'язень тихо лежав у темряві. Спати він не міг.

Він думав.

Що все-таки сталося, хай йому біс?

Як воно могло статися?

Хтось та повинен знати відповідь.

Хто?

З М І С Т

Дік Френсіз. У пастці. Роман <i>З англійської переклав Дмитро Грицюк</i>	3
Май Шеваль, Пер Вале. Замкнена кімната. Роман <i>Зі шведської переклала Ольга Сенюк</i>	191

Дік Френсіз **В ЛОВУШКЕ**

Роман

Май Шеваль, Пер Вале **ЗАКРЫТАЯ КОМНАТА**

Роман

Київ. Издательство ЦК ЛКСМУ «Молодь».
(На українском языке)

Редактор *В. О. Корнієнко*
Художнє оформлення *І. М. Гаврилюка*
Художній редактор *В. В. Машков*
Технічний редактор *Т. І. Семченко*
Коректори *Л. М. Гримальська, З. М. Клещенко*

Інформ. бланк № 1768

Здано до набору 01.03.84. Підписано до друку 24.04.84. Формат 84×108 1/32. Папір газетний. Гарнітура літературна. Друк високий. Умовн. друк. арк. 21,42. Умовн. фарбовідб. 21,84. Обл.-вид. арк. 24,60. Тираж 115 000 пр. Зам. 4—68. Ціна 2 крб. 70 к.

Поліграфкомбінат ордена «Знак Пошани» видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь». Адреса видавництва та поліграфкомбінату: 252119, Київ-119, Пархоменка, 38—44.